

เทศนาเสือป่า ๑๗ กัณฑ์

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร. ต. ท. ขุนจิตต์จรูญ

(จิตต์ จารุภัตต์)

ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม

๒๐ มิถุนายน ๒๕๐๔

เทศนาเสือป่า ๑๗ กัณฑ์

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร. ต. ท. ขุนจิตต์จรูญ

(จิตต์ จารุภัตติ์)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๒๐ มิถุนายน ๒๕๐๔

สารบาญ

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ต.ท. ขุนจิตต์จรูญ (จิตต์ จารุภัตติ์) ซึ่งกำหนดวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๐๔ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม น.ส. ฉันทนา จารุภัตติ์ ผู้เป็นธิดาได้มาติดต่อกับเจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเทศนาเสือป่า ๑๗ กัณฑ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อแจกจ่ายเป็นอนุสรณ์แก่ผู้มาร่วมงาน กรมศิลปากรมีความยินดีอนุญาตให้จัดตีพิมพ์แจกจ่ายได้ดังประสงค์

และขออนุโมทนากุศลราศีทักษิณานุปทานกิจที่เจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศแด่ ร.ต.ท. ขุนจิตต์จรูญ (จิตต์ จารุภัตติ์) ตลอดจนให้พิมพ์หนังสือนี้ออกแจกจ่ายเป็นวิทยาทาน ขอกุศลทั้งนี้จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้ ร.ต.ท. ขุนจิตต์จรูญ (จิตต์ จารุภัตติ์) ผู้ล่วงลับจงได้ประสบอิฐคุณมนุญผลตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๑๕ มิถุนายน ๒๕๐๔

คำปรารภ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ต.ท. ขุนจิตต์จรูญ (จิตต์ จารุภัตต์) ในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๐๔ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม นางผิว ภรรยาพร้อมทั้งบุตรธิดา ได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากร ให้จัดพิมพ์ "เทศนาเสือป่า" พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม รัชกาลที่ ๖ เป็นอนุสรณ์ในงานนี้

ขุนจิตต์จรูญ เคยเป็นผู้จัดการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นเวลา ๗ ปี ได้เข้ามารับหน้าที่นเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๘๖ ต่อจากนาวาโท พร้อม หงสกุล (พระพิมลเสนี) ขณะนั้นเป็นระยะสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศไทยอยู่ในภาวะคับขัน ประสบภัยทางอากาศ ถูกระเบิดเพลิงบ้าง ระเบิดทำลายบ้าง ผู้บริหารกิจการมหามกุฏ ฯ ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์จำต้องเล็งกาลไกล และดำริปฏิบัติเพื่อรักษาความมั่นคงและปลอดภัยเกี่ยวกับทรัพย์สินของมหามกุฏ ฯ โดยรอบคอบ ทางมหามกุฏ ฯ พิจารณาเห็นว่าค่าของเงินจะลดลง ควรจะจัดหาสิ่งที่มีค่ายั่งยืนทดแทนเป็นที่วางใจได้ไว้ จึงได้ซื้อเปลี่ยนที่ดินไว้หลายแปลง ทำให้ทรัพย์สินมหามกุฏราชวิทยาลัยมั่นคงเป็นหลักขึ้นส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ในคราวนั้น ขุนจิตต์จรูญ ได้ขนย้ายทรัพย์สินบางอย่าง เช่นพระไตรปิฎก หลักสูตรแบบเรียนและแท่นพิมพ์เป็นต้น ไปฝากไว้ ณ วัดชินวรารามและวัดเกริน อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี การขนย้ายใช้เรือเป็นพาหนะ ขุนจิตต์จรูญ ต้องลง

เรือควบคุมด้วยตนเอง จนถึงปลายทาง และผลัดเปลี่ยนกันอยู่เฝ้าประจำดูแลรักษา ณ สถานที่ฝากนั้น ตลอดจนสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง ต่อเมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองเข้าสู่ภาวะปกติ จึงได้ขนย้ายกลับตามเดิม

ในด้านความเจริญก้าวหน้าอื่น ๆ ขุนจิตต์จรูญ ก็สนับสนุนส่งเสริมตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งผู้จัดการ ฯ รวมความว่า ขุนจิตต์-จรูญ ได้ปฏิบัติสนองงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์โดยความเรียบร้อยเป็นประโยชน์แก่มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ควรแก่การอนุโมทนา

มหามกุฏราชวิทยาลัย จึงรับอุปถัมภ์จัดพิมพ์หนังสือ "เทศนาเสือข่า" กับบทประพันธ์ มงคลสูตร และกาลามสูตร จำนวน ๒๐๐๐ เล่ม เพื่อแจกเป็นส่วนปฏิการและเป็นอนุสรณ์ถึงเกียรติคุณแห่งขุนจิตต์จรูญ ในโอกาสพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้

ขออำนาจกุศลจริยาทั้งปวงนี้ จงเป็นปัจจัยเครื่องอุดหนุนส่งเสริมเพิ่มเติมทับกำลัง ให้เกิดความสุขสำราญ เป็นที่เพื่องฟูใจแก่ ร.ต.ท. ขุนจิตต์จรูญ (จิตต์ จารุภักติ์) สมควรแก่คติภพนั้น ๆ

มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ปรารมภ์พจน์

ในการพระราชทานเพลิงศพ ร.ต.ท. ขุนจิตต์จรูญ (จิตต์จารุภัตติ์) ข้าพเจ้าได้ให้บุตรติดต่อกับกรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์พระราชนิพนธ์ "เทศนาเสือป่า ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" เป็นอนุสรณ์แก่ผู้ที่มาร่วมในงาน ทั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่าขุนจิตต์จรูญ ได้รับราชการเสือป่ามาเป็นเวลานานประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ขุนจิตต์จรูญ มีความติดอกติดใจและซาบซึ้งในพระราชนิพนธ์ชุดนี้เป็นอันมาก ทั้งได้ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการและงานของตนตลอดมา กรมศิลปากรก็อนุญาตให้จัดตีพิมพ์แจกจ่ายได้ ข้าพเจ้าจึงขอขอบพระคุณกรมศิลปากรไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขุนจิตต์จรูญ เป็นผู้ที่สนใจและเคร่งครัดในธรรมปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ทั้งได้เอาใจใส่อบรมสั่งสอนลูกหลานให้เข้าใจแจ่มแจ้งในหลักของพระพุทธศาสนาตลอดมามิได้ขาด แม้ในบั้นปลายของชีวิต ก็ยังได้อุตส่าห์เขียน "โอวาทแด่ลูกหลาน" ชี้แนวทางอันควรแก่การดำเนินชีวิตที่ยังประโยชน์แก่ตน แก่ผู้อื่น ตลอดจนส่วนรวม ขึ้นไว้ อันนับว่าเป็นมรดกชิ้นสุดท้ายที่ขุนจิตต์จรูญได้ฝากไว้ให้แก่ลูกหลานในวาระสุดท้าย แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า เรื่องที่ขุนจิตต์จรูญได้เขียนไว้นี้ อาจเป็นประโยชน์สำหรับผู้อื่นบ้าง จึงได้นำลงพิมพ์ต่อท้าย "เทศนาเสือป่า" ด้วย

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์หนังสือเป็นบรรณาการครั้งนี้ มหามกุฏ-ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้มีไมตรีจิตรับจัดพิมพ์ให้โดยไม่คิดมูลค่า ทั้งนี้ เพื่อเป็นปฏิการแก่ขุนจิตต์จรูญ ผู้เคยเป็นผู้จัดการมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในระหว่างวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๘๖ ถึงวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๙๑ ข้าพเจ้าจึงขอขอบพระคุณมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นอย่างยิ่ง และขออนุโมทนาในกุศลเจตนานี้ด้วย

ด้วยกุศลบุญราศีที่ผู้กล่าวนามข้างต้นได้บำเพ็ญร่วมกับข้าพเจ้า และสัมมาจริยาวัตรที่ขุนจิตต์จรูญได้ยึดมั่นและปฏิบัติมาด้วยดี จงเป็นปัจจัยแด่ขุนจิตต์จรูญให้ได้ประสบอิฏฐคุณวิบูลย์ผลตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ เทอญ

นางผิว จิตต์จรูญ

๕ มิถุนายน ๒๕๐๔

ร. ต. ท. ขุนจิตต์จรูญ (จิตต์ จารุภัตติ์)

ชาตะ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๒๖

มรณะ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๔

อายุ ๗๙ ปี

ประวัติสังเขป

ร.ต.ท. ขุนจิตต์จรูญ นามเดิม จิตต์ จารภัตติ์ เกิดเมื่อวันจันทร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ปีมะแม ตรงกับวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๒๖ (เป็นวันมาฆบูชา) ที่บ้านปากคลองบางสองร้อย อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นบุตรคนโตของขุนสวัสดิ์ภักดี (ทอง) และนางเล็ก มีน้องร่วมบิดามารดาเดียวกันอีก ๔ คน ซึ่งถึงแก่กรรมทั้งหมด คือ เพิ่ม (ชาย) เขียน (หญิง) แข (หญิง) และตาบ (หญิง) ตามลำดับ

เมื่อขุนจิตต์จรูญอายุได้ ๘ ปี ท่านบิดาก็เริ่มสอนหนังสือไทยให้ และในขณะเดียวกันก็สอนพระศาสนาโดยให้ท่องนโมและไตรสรณาคมน์ พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ทั้งอรรถและแปลด้วย

เมื่ออายุได้ ๑๕ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรอยู่ที่วัดเกตุการาม อำเภอบางคณฑี จังหวัดสมุทรสงคราม หลังจากนั้นเพียง ๓ เดือน ได้ย้ายไปอยู่กับเจ้าคุณพระมหาสมณวงศ์ (แท่น โสมทตฺโต) ผู้เป็นลุง ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดมหาสมณาราม (เขาวัง) จังหวัดเพชรบุรี ณ สำนักนี้ ขุนจิตต์จรูญได้เริ่มศึกษาภาษาบาลี รวมทั้งการศึกษาฝ่ายวิปัสสนาธุระ และคันถธุระ ซึ่งเจ้าคุณพระมหาสมณวงศ์เป็นผู้สอนเอง และได้ศึกษาภาษาไทยเพิ่มเติมโดยตนเองด้วย

เมื่ออายุ ๑๗ ปี ได้เข้ามาศึกษาที่โรงเรียนมหามกุฏราชวิทยาลัย

วัดบวรนิเวศวิหาร และต่อมา วัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งมีหลักสูตร ๓ ชั้น จนสอบได้ชั้น ๒ แต่ไม่ทันสำเร็จชั้นสุดท้าย ก็ลาเพศออกเป็นฆราวาสเมื่ออายุ ๑๙ ปี กลับไปภูมิลำเนาที่จังหวัดสมุทรสงคราม

การรับราชการ

ขุนจิตต์จรูญเริ่มฝึกหัดราชการที่อำเภอบางคณฑีได้ ๖ เดือน ก็ย้ายไปรับราชการที่อำเภอแม่ประจันต์ จังหวัดเพชรบุรีอีก ๑ ปี

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้สมัครเข้ารับราชการทหารที่มณฑลราชบุรี และถูกส่งตัวไปประจำกองบังคับการตำรวจภูธรมณฑลราชบุรี ต่อมาในปีเดียวกัน ถูกส่งตัวไปเป็นพนักงานพึงคดีศาล ประจำกองตำรวจภูธรจังหวัดสมุทรสงคราม

พ.ศ. ๒๔๕๐ กลับไปประจำการที่กองบังคับการตำรวจภูธรมณฑลราชบุรี ได้เลื่อนยศขึ้นเป็นลำดับจนถึงจ่านายสิบ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ลาอุปสมบทที่วัดสัตนารถปริวัตร จังหวัดราชบุรี เมื่อลาสิกขาบทแล้ว ก็รับราชการตามเดิม

พ.ศ. ๒๔๕๗ ลาออกจากราชการเนื่องจากป่วยเป็นโรคหัวใจ

พ.ศ. ๒๔๕๙ กลับเข้าราชการใหม่ที่กองตำรวจภูธรมณฑลนครชัยศรี โดยได้รับยศจ่านายสิบเช่นเดิม มีหน้าที่เป็นหัวหน้าแผนกพึงคดีศาล และเป็นผู้ช่วยผู้บังคับหมวดโรงเรียนนายสิบ

พ. ศ. ๒๔๖๖ ย้ายไปเป็นหัวหน้าสถานีตำรวจภูธรตลาดพระปฐม จังหวัดนครปฐม ในปลายปีเดียวกันนี้ ได้รับประทวนบรรดาศักดิ์เป็นหมื่นจิตต์จรูญ

พ. ศ. ๒๔๖๘ เลื่อนยศเป็นว่าที่นายดาบตำรวจ

พ. ศ ๒๔๗๑ ย้ายไปประจำกองตำรวจภูธรกองเมืองที่ ๒ อำเภอนครชัยศรี ในปลายปี ได้ย้ายไปประจำกองตำรวจภูธรจังหวัดนนทบุรี

พ ศ. ๒๔๗๒ ได้รับพระราชทานเลื่อนยศเป็นนายร้อยตำรวจตรี

พ. ศ. ๒๔๗๔ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนจิตต์จรูญ

พ. ศ. ๒๔๘๐ ย้ายไปเป็นนายเวรจเรตำรวจภูธรภาค ๑ ในกรมตำรวจในปีเดียวกัน ได้รับพระราชทานเลื่อนยศเป็นนายร้อยตำรวจโท

พ. ศ. ๒๔๘๑ ย้ายไปเป็นผู้บังคับหมวด กองตำรวจภูธรเรือนจำมหันตโทษ บางขวาง

พ. ศ. ๒๔๘๒ ปลดเกษียณอายุออกรับบำนาญ

ราชการเสือป่า

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ จัดตั้งกองเสือป่าขึ้นในกรุงเทพ ฯ และหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร ขุนจิตต์จรูญได้สมัครเป็นเสือป่าเมื่อ

พ.ศ. ๒๔๕๔ ประจำกองร้อยที่ ๒ กรมเสือป่าราชบุรี กองเสนาตะวันตก และได้รับพระราชทานเลื่อนยศดังต่อไปนี้

พ.ศ. ๒๔๕๗ ว่าที่นายหมู่ ประจำกองร้อยเดิม

พ.ศ. ๒๔๖๐ นายหมู่เอก ประจำกองร้อยหลวงรักษาพระองค์ กรมเสือป่าหลวงนครชัยศรี กองเสนาตะวันตก

พ.ศ. ๒๔๖๑ นายหมู่ใหญ่ ประจำกองร้อยและกรมเดิม

พ.ศ. ๒๔๖๒ ว่าที่นายหมวด ประจำกองร้อยและกรมเดิม

พ.ศ. ๒๔๖๓ นายหมวดตรี ประจำกองร้อยและกรมเดิม

พ.ศ. ๒๔๖๖ นายหมวดโท ประจำกองร้อยและกรมเดิม

เหรียญตราและเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ขุนจิตต์จรูญได้รับพระราชทานเหรียญตราและเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทั้งส่วนราชการและส่วนพระองค์ ดังต่อไปนี้

พ.ศ. ๒๔๕๔ เข็มไอยราพต และเหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖

พ.ศ. ๒๔๖๒ เข็มพระบรมนามาภิไธยย่อ ร.ร. ๖ ชั้น ๓ ในราชการส่วนพระองค์

พ.ศ. ๒๔๖๖ เสมาทองคำพระบรมนามาภิไธยย่อ ร.ร. ๖ ชั้น ๔ พร้อมสายสร้อย ในราชการส่วนพระองค์

พ.ศ. ๒๔๖๙ เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๗

พ.ศ. ๒๔๗๐ เหรียญจักรมาลา

พ.ศ. ๒๔๗๕ เหรียญที่ระลึก ๑๕๐ ปี

พ.ศ. ๒๔๘๐ เครื่องราชอิสริยาภรณ์เข็มจุฬาภรณ์มงกุฎสยาม

พ.ศ. ๒๔๘๓ เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ

พ.ศ. ๒๔๙๕ เหรียญบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๙

การสมรส

ขุนจิตต์จรูญได้สมรสกับนางผิว ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่คลองแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ และได้ให้กำเนิดบุตรธิดารวม ๘ คนด้วยกัน คือ

๑. เด็กหญิงอาบ จารุภัตต์ (ถึงแก่กรรม)
๒. นายอดิวัฒน์ จารุภัตต์
๓. นางภัชนี เทศชัยบุตร
๔. นายสนิท จารุภัตต์
๕. เด็กหญิงสนม จารุภัตต์ (ถึงแก่กรรม)
๖. นายอรรถพร จารุภัตต์
๗. นายสนอง จารุภัตต์
๘. นางสาวฉันทนา จารุภัตต์

การดำเนินชีวิตเมื่อออกจากราชการ

เมื่อออกรับบำนาญภายหลังที่ได้รับราชการมาเป็นเวลา ๓๒ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ขุนจิตต์จรูญก็ได้ช่วยเหลือเทศบาลเมืองนนทบุรี

ในการริเริ่มเปิดบริการเดินรถประจำทางนนทบุรี–กรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกจนเป็นผลสำเร็จ และได้รับแต่งตั้งเป็นเทศมนตรี เทศบาลเมืองนนทบุรี เพื่อควบคุมดูแลกิจการเดินรถในครั้งนั้น ได้ปฏิบัติงานมาเป็นเวลา ๗ เดือน จึงลาออก อนึ่ง ในกาลต่อมา ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาเทศบาลเมืองนนทบุรีและสภาจังหวัดนนทบุรีตลอดมาเกือบทุกสมัย

เมื่อลาออกจากเทศบาลเมืองนนทบุรีแล้ว ก็ดำเนินงานส่วนตัวอยู่กับบ้าน ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี จนถึงปี พ. ศ. ๒๔๘๖ จึงได้เข้ารับตำแหน่งผู้จัดการมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๘๖ ตามคำขอของเจ้าคุณพระพรหมมุนี (ขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์เป็นพระสุพจนมุนี) วัดบวรนิเวศวิหาร และในวันที่ ๑ ตุลาคม ปีเดียวกัน ก็ดำรงตำแหน่งไวยาวัจกร วัดบวรนิเวศวิหารอีกตำแหน่งหนึ่ง ขุนจิตต์จรูญได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวจนถึงวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๙๑ ก็จำต้องลาออกเนื่องจากป่วยเป็นโรคหัวใจพิการ

ต่อจากนั้นมาอีก ๓ เดือน เมื่อได้รักษาโรคหัวใจทุเลามากแล้ว ก็ได้ทำงานในแผนกข้าว บริษัทเกษตรกรรมทหารผ่านศึกจำกัด ขององค์การทหารผ่านศึก เมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๔๙๒ และต่อมาได้ย้ายไปเป็นผู้ช่วยหัวหน้าสาขา ๒ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แล้วจึงได้ย้ายกลับมาเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเงินของบริษัท ฯ อีกครั้งหนึ่งในวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๔๙๔ ถึงตอนนี้ร่างกายของขุนจิตต์จรูญได้ทรุดโทรมลงอีก

และเริ่มอ่อนกำลังลงทุกที่ ก็ยังมีโรคตาเข้าแทรกถึงกับต้องเข้ารับการรักษา ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ถึง ๓ ครั้ง ภริยากับบุตรธิดาจึงขอร้องวิงวอนให้ลาออกจากงาน เพราะไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะต้องตรากตรำทำงานถึงเพียงนั้น ขุนจิตต์จรูญจึงได้ลาออกจากบริษัทเกษตรกรรมทหารผ่านศึกเมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๔๙๗ รวมชีวิตในการงานของขุนจิตต์จรูญทั้งในและนอกราชการเป็นเวลารวมทั้งสิ้น ๔๗ ปี

การดำเนินชีวิตในบั้นปลาย

หลังจากที่ได้ละจากการงานอย่างเด็ดขาดแล้ว ขุนจิตต์จรูญก็ได้หันมาสนใจศึกษาปฏิบัติธรรมะมากยิ่งขึ้น เพราะได้สนใจศึกษามาตั้งแต่เยาว์แล้ว ในครั้งนี้ถึงกับตั้งความปรารถนาไว้ว่าในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งเป็นปีครบ ๒๕ พุทธศตวรรษ จะอุปสมบทจนสิ้นชีวิต อนึ่ง ขุนจิตต์จรูญได้ชื่อว่าเป็นอุบาสกที่เคร่งครัดในธรรมปฏิบัติอย่างยิ่ง ได้รักษาศีล ๕ มาตั้งแต่ยังหนุ่ม ในบั้นปลายของชีวิตก็ได้สมาทานศีลอุโบสถ ในระหว่างพรรษาทุกปีตลอดมาจนตราบสิ้นอายุขัย ในส่วนครอบครัวนั้น ขุนจิตต์จรูญ ก็ได้เฝ้าอบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้ตั้งตนอยู่ในความเป็นผู้ประพฤติธรรมอยู่เป็นประจำ นอกจากนี้ ยังได้สนใจศึกษาสมถะและวิปัสสนากรรมฐานด้วยความศรัทธาอย่างแรงกล้าอีกด้วย ในตอนหลังนี้ได้ไปศึกษากรรมฐานที่วัดต่าง ๆ สุดท้ายได้ศึกษากับท่านอาจารย์ลี ธมฺมธโร (มรณภาพเมื่อเร็ว ๆ นี้) ที่วัดบรมนิวาส ต่อ

จากนั้น ก็ได้จาริกไปบำเพ็ญกรรมฐานในที่ต่าง ๆ เสมอ จนเริ่มป่วยกระเสาะกระแสะในปลายปี พ.ศ. ๒๔๙๘ แต่ด้วยศรัทธาอันมั่นคงจึงไม่หยุดการบำเพ็ญกรรมฐาน ต่อมา เมื่อท่านอาจารย์ลีได้ไปสร้างวัดอโศการามที่จังหวัดสมุทรปราการ ขุนจิตต์จรูญก็ได้ไปอยู่กับท่านด้วยโดยรักษาศีลอุโบสถตลอดเวลาเพื่อเตรียมตัวอุปสมบทในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ดังที่ได้ตั้งความปรารถนาไว้ แต่สุขภาพไม่อำนวย จึงไม่สบายมากขึ้นจนซูบผอมผิดปกติลงไปมาก ในระยะนั้น บุตรและธิดาคนโตรับราชการและมีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด บุตรรองลงมาอีก ๒ คนก็รับราชการอยู่ ณ ต่างประเทศ ภริยาและธิดาคนสุดท้อง ซึ่งอยู่ที่บ้านแต่เพียง ๒ คน จึงได้วิงวอนขอร้องอีกครั้งหนึ่ง ขอให้ขุนจิตต์จรูญกลับมาพักรักษาตัวที่บ้าน ขุนจิตต์จรูญก็ยอมตามอีกครั้งหนึ่งเช่นเดียวกัน แต่เมื่อกลับถึงบ้าน ภริยาและธิดาคนเล็กก็ต้องรีบนำส่งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ทันที ปรากฏว่า ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจและโรคหืดก็พลอยกำเริบและเข้าแทรก รักษาอยู่ได้เดือนเศษก็ทุเลาขึ้น แต่ต่อมาอีกไม่ถึงเดือน โรคก็กลับกำเริบอีก จึงต้องนำส่งโรงพยาบาลเป็นครั้งที่สอง คราวนี้รักษาอยู่ ๒ เดือนเศษ ก็กลับมาพักรักษาตัวที่บ้านได้ แต่ตกอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมมาก ซึ่งภริยาและธิดาคนเล็กต้องให้การดูแลอย่างใกล้ชิดตลอดมา

อย่างไรก็ดี ทางบ้านก็ต้องนำขุนจิตต์จรูญเข้าโรงพยาบาลอีกเป็น

ครั้งที่สาม ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๐๑ หลังจากนั้น ๒ สัปดาห์ ก็กลับบ้านได้อีก

จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๐๔ อาการของขุนจิตต์จรูญได้ทรุดหนักลงอีก และเพียบมากขึ้นเป็นลำดับ จนนายแพทย์ก็ไม่สามารถจะเยียวยาได้ ขุนจิตต์จรูญจึงถึงแก่กรรมด้วยอาการอันสงบเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๐๔ (ตรงกับวันมาฆบูชา เช่นเดียวกับวันเกิด) เวลา ๒๐ นาฬิกา ๕๗ นาที อายุได้ ๗๙ ปี

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

ร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมแตกดับย่อยยับไป แต่ชื่อเสียงและเกียรติคุณ หาเสื่อมสลายไปไม่.

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าอยู่บ้านติดกันกับท่านขุนจิตต์จรูญ แทบจะเป็นบ้านเดียวกันก็ว่าได้ และได้รักใคร่ชอบพอกันมาหลายสิบปีแล้ว ทั้งอายุก็เท่ากันด้วย ประวัติชีวิตและความป่วยไข้ของท่านขุนจิตต์เป็นมาอย่างไร ข้าพเจ้าจะไม่ขอกล่าว จะขอกล่าวถึงแต่วันที่ท่านขุนจิตต์จะจากไปเท่านั้น

วันที่ท่านขุนจิตต์จะจากไปตามธรรมดาของสังขารที่ชำรุด ข้าพเจ้าได้นั่งเฝ้าดูอยู่ตั้งแต่บ่าย ๓ โมง พอตกค่ำท่านขุนสิริแมนก็มาเยี่ยม เมื่อถึงเวลาเกือบ ๓ ทุ่ม ได้เห็นอาการหายใจของท่านขุนจิตต์ผิดปกติ ก็เห็นว่าคงจะไปแน่ จึงชวนกันนั่งกรรมฐานช่วยส่งทางจิต ทั้งญาติมิตรภรรยาและบุตรธิดานั่งอยู่รอบตัวคนไข้ เพราะไม่สามารถที่จะช่วยเหลือทางใดให้มีชีวิตอยู่ต่อไปได้แล้ว แต่การนั่งกรรมฐานก็ได้ผลดีทำให้ทุกคนมีงาน ระงับอาการที่ไม่สมควรไว้ได้ ได้แต่ยังเกิดความสังเวชสลดใจว่าไม่มีใครเป็นเจ้าของป้องกันมิให้ตายได้จริงตามคำพระสอน ครั้นถึงเวลาอาบน้ำศพในตอนเช้าจิตใจข้าพเจ้ากลับเกิดหวั่นไหวไปตามอำนาจของอวิชชา (อาลัย) เมื่อพิจารณาไปโดยแยบคาย จึงเห็นว่าคนเราทุกคนก็จะต้องเป็นไปอย่างนี้ทั้งนั้น

พอถึงเวลารดน้ำที่เขาจัดไว้ให้ศพนอนหงายแบมือไว้ รับน้ำมีภาชนะรอง ทำให้คิดว่ามือที่แบนั้นแสดงให้เห็นว่าถือเอาอะไรไปด้วยไม่ได้เลย ก่อนที่จะรดน้ำลงในมือนั้น ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี จึงกรวด

น้ำใส่มือให้ อธิษฐานว่า กรรมอันใดที่ข้าพเจ้าได้ทำแล้วด้วยกาย วาจา และใจ อันเป็นบุญกุศลทุกประการ ขอผลบุญกุศลนั้นจงดลบันดาลให้ท่านขุนจิตต์ประสพสุขพ้นทุกข์ทั้งปวง

ท่านผู้รู้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาคือวิชารวมทั้งระเบียบปฏิบัติสำหรับจะให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ผู้ที่สมัครใจนับถือพระพุทธศาสนาควรศึกษาให้รู้จักของจริงว่าอะไรเป็นอะไรให้ถูกต้อง อย่าเข้าใจเอาเองว่าเรารู้ความหมายตามคำสอนครบถ้วนลึกซึ้งถึงที่สุดแล้ว ข้าพเจ้ากับท่านขุนจิตต์ได้เป็นคู่คิดติดตามกันไปเที่ยวฟังและศึกษาธรรมะ แล้วพิจารณาตริตรองและปฏิบัติตาม จนท่านขุนจิตต์ขันธ์ชำรุดและแตกสลายไปในที่สุด ข้าพเจ้ากับยังรู้จักความหมายในพระพุทธศาสนาว่าอะไรเป็นอะไรได้ไม่ทั่วถึง เพราะเหตุนั้นคำสอนของพระพุทธศาสนาฟังแล้วต้องพิจารณาถึงความหมายนั้นให้ลึกซึ้ง ท่านขุนจิตต์กับข้าพเจ้าถ้าไปได้ฟังอะไรที่ชวนคิด โดยมากมักเก็บมาปรึกษาหารือกัน เช่นว่าพระสูตรกับพระปรมัตถ์ไม่ขัดกันดังนี้เป็นต้น เมื่อต้องมาขาดคนที่เคยปรึกษาและเป็นกัลยาณมิตรด้วยเช่นนี้ จะไม่ให้จิตใจผิดปกติไปอย่างไรได้ ท่านขุนจิตต์เป็นคนช่างพูดช่างจำดี ตั้งแต่เราทั้งสองได้ไปศึกษาปฏิบัติกับท่านอาจารย์ธัมมธโร (ลี) ชอบทำมากกว่าพูด และบอกข้าพเจ้าว่าผมติดพุทโธสบายดี เมื่ออาการป่วยหนักมากแล้ว ข้าพเจ้าได้ไปบอกอุทิศกุศลที่ได้ไปบำเพ็ญมาให้ฟัง ท่านขุนจิตต์มีอาการแจ่มใส จึงถามว่าธรรมที่เราเคยศึกษามายังจำได้ไหม ท่านขุนจิตต์

ตอบว่าจำได้ ต่อจากนั้นมาก็พูดอะไรไม่ได้อีก ในที่สุดนี้ขอให้ท่านขุนจิตต์ผู้จากไปจงพ้นจากทุกข์ทั้งปวง และไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเถิด

นายพร้อม ยอดไทย

บ้านตรงข้ามวัดเฉลิมพระเกียรติ นนทบุรี

ไว้อาลัยคุณพ่อ

คุณพ่อเป็นผู้ที่สนใจปฏิบัติธรรมะมาตั้งแต่วัยเยาว์ ชีวิตตำรวจของคุณพ่อออกจะประหลาดสักหน่อย เพราะคุณพ่อมีหน้าที่โดยตรงในการสืบสวนปราบปราม แต่ไม่เคยฆ่าผู้ร้ายตายเลย มือคุณพ่อไม่เคยเปื้อนเลือดมนุษย์ ทั้ง ๆ ที่เป็นนักแม่นปืนโดยชนะในการซ้อมยิงเป้าประจำปีเสมอ การจับผู้ร้ายของคุณพ่อใช้วิธีเกลี้ยกล่อมจับเป็นทุกราย บางทีก็เรียกให้ผู้ร้ายเข้ามาหา บางทีก็ไปหาผู้ร้ายเสียเอง แล้วพูดจาเกลี้ยกล่อมให้รับสารภาพจนได้ ผู้ร้ายที่คุณพ่อจับมาได้นั้นได้กลับตัวประพฤติเป็นคนดีไปได้หลายราย ถ้าคุณพ่อสืบทราบว่ามีใครประพฤติตนเป็นนักเลงอันธพาลก่อความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน ก็เรียกตัวมาว่ากล่าวสั่งสอนขอให้เลิกประพฤติผิดเสีย จะได้รับโทษแห่งความผิดเบาบางลง ถ้าหากไม่ฟังเสียง ยังขืนประพฤติผิดต่อไป คุณพ่อก็จะจัดการขั้นเด็ดขาด คือจับตัวมาฟ้องร้องต่อศาลให้ลงโทษตามสถานความผิดโดยไม่มีเหตุอันควรปราณีแต่อย่างใด

ในด้านการอบรมสั่งสอนลูก ๆ คุณพ่อก็ได้ปฏิบัติเป็นประจำ โดยเวลากลางคืนก่อนนอนจะต้องเรียกประชุมลูก ๆ ทั้งลูกโตลูกเล็กรวมทั้งคุณแม่ด้วย แล้วก็อบรมธรรมะ ทั้งขั้นต้น ขั้นกลางและขั้นสูง เล่านิทานชาดกต่าง ๆ บ้าง เรื่องที่เป็นความรู้ต่าง ๆ บ้าง ข้าพเจ้าจำได้ว่า ได้ฟังเรื่องอกุศลกรรมบถ ๑๐ กุศลกรรมบถ ๑๐ จากปากคุณพ่อตั้งแต่อายุเพิ่งได้ ๔-๕ ขวบทีเดียว แต่ในขณะนั้นฟังไปง่วงก็

หลับไป ในด้านการบำเพ็ญกรรมฐานคุณพ่อก็สนใจมาก ได้เคยติดตามท่านอาจารย์ลี (ธัมมธโร) ไปบำเพ็ญกรรมฐานที่วัดเขาไกรลาศ หัวหิน จนกระทั่งพระบรมธาตุเสด็จปาฏิหารย์มาในฝ่ามือคุณพ่อ ซึ่งผู้ชำนาญได้ตรวจดูแล้วต่างยืนยันว่า เป็นพระบรมธาตุที่แท้จริง คุณพ่อถึงกับตั้งความปรารถนาไว้ว่าถึงปี ๒๕๐๐ จะบวชไม่สึก แต่ปลายปี ๒๔๙๘ ก็เริ่มล้มป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูงและโรคอื่น ๆ อีกหลายโรค และกลายเป็นเรื้อรังตลอดมา จึงเป็นอุปสรรคทำให้ไม่ได้บวช

อาการนอนของคุณพ่อและวันเวลาที่หมดลมนั้น ก็ออกจะประหลาด คือคุณพ่อนอนในอาการที่เรียกว่า สีหไสยา (ตะแคงขวา มือขวาหนุนศีร์ษะ เท้าซ้ายซ้อนเหลื่อมเท้าขวา) แต่โดยที่คุณพ่อท้องบวมค่อนไปข้างขวามาก นอนตะแคงขวาคงจะเจ็บ จึงเปลี่ยนเป็นนอนตะแคงซ้าย มือซ้ายหนุนศีร์ษะ เท้าขวาซ้อนเหลื่อมเท้าซ้าย ซึ่งได้นอนนิ่งอยู่เช่นนี้เป็นเวลา ๔-๕ วันก่อนหมดลม ก่อนนั้นคุณพ่อพลิกตะแคงข้างขวาบ่อย ๆ เหมือนกัน แต่ไม่ได้นานเท่าไรคงจะเจ็บท้องมาก ส่วนวันตายนั้นเล่าก็เป็นวันมาฆบูชาตรงกับวันเกิด เวลาหมดลม (๒๐.๕๗ น.) ก็เป็นเวลาที่วัดต่าง ๆ กำลังเวียนเทียนกันอยู่ เพราะได้ยินเสียงระฆังและเห็นแสงไฟจากวัดเฉลิมพระเกียรติตรงข้ามหน้าบ้าน ถ้าคิดย้อนไปถึงสมัยพุทธกาลก็คงเป็นเวลานี้แหละที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ท่ามกลางสงฆสันนิบาต ๑๒๕๐ องค์ ในวัน

มาฌบูชาวันแรก จึงเรียกได้ว่าคุณพ่อตายในลักษณะอาการและนิมิตรที่ดีอย่างยิ่ง ขอให้คุณพ่อไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเถิด

เพื่อบูชาพระคุณคุณพ่อ ข้าพเจ้าจึงได้พิมพ์บทกวีเรื่องมงคลสูตรและกาลามสูตรของข้าพเจ้าไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย ซึ่งบทกวีที่ข้าพเจ้าได้เขียนขึ้นทุกเรื่อง ได้อ่านให้คุณพ่อฟังเสมอ ปรากฏว่าเป็นที่ชอบใจของคุณพ่อเป็นอันมาก

ฉันทนา จารุภัตติ์

เทศนาเสือป่า

กัณฑ์ที่ ๑

ความจำเป็นที่จะมีศาสนา

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗)

ตามธรรมเนียมวันเสาร์ได้เคยพูดถึงแบบสั่งสอน บัดนี้แบบสั่งสอนก็หมดไปแล้วตอนหนึ่ง, แต่นี้ต่อไปจะเริ่มแสดงด้วยส่วนใจของเสือป่า, คือ มโนกรรม การปกครองใจของตนเอง. ตามธรรมดานักรบไม่ว่าชาติใดภาษาใดต้องมีข้อมุ่งหมายเพื่อเพาะความกล้าหาญ, เพื่อให้รู้สึกว่าการสละชีวิต และเลือดเนื้อเพื่อประโยชน์อะไร; เหตุที่สละถ้าไม่รู้สึกว่าสำคัญจริง ถึงโดยจะลากเอาตัวไปก็อาจจะวิ่งหนีได้, แต่ที่ไม่วิ่งหนี ก็เพราะรู้สึกความเป็นธรรม และประโยชน์ในการที่จะไปรบ. สิ่งที่ทำให้คนมีใจดี ก็คือต้องรู้สึกว่าต้องรบให้แก่ชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ของเรา, ต้องมีธรรมฝังอยู่ในใจ. แต่ธรรมอย่างไรจึงจะทำให้รักชาติได้จริง ไม่ใช่รักพูดเล่น, คือรักจนยอมสละเลือดเนื้อของตัวเราเองได้.

ธรรมดาคนเราจะอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยคนอื่น และมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน, จึงเกิดเป็นธรรมเนียมที่คนเรามาอยู่รวมกัน. การที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกันนั้น. เช่นนาย ก, กับนาย ข,

ต่างคนไปล่าเนื้อในป่าแห่งเดียวกัน ในเวลาเดียวกัน; นาย ข, เป็นผู้ยิงเนื้อตาย จะเอาเนื้อนั้นไป นาย ก, ไม่ยอม ว่าเป็นเนื้ออยู่ใกล้นาย ก, ควรจะเป็นของนาย ก,; ต่างคนต่างไม่ยอมจึ่งวิวาทกัน, นาย ก, ต้องถูกตีศีร์ษะแตกไปข้างหนึ่ง นาย ข, จึงได้เนื้อไป. คราวนี้นาย ก, เห็นว่าการที่ทำเช่นนี้ไม่ดี จึงคิดชักชวนนาย ข, ให้รวมหากินด้วยกัน, คนหนึ่งเป็นคนต้อนเนื้อ คนหนึ่งเป็นคนยิง; ครั้นได้เนื้อมาก็แบ่งปันกันคนละครึ่ง ก็เป็นที่เรียบร้อย, ไม่ต้องวิวาทกัน ศีร์ษะก็ไม่แตก, เป็นธรรมเนียมอันดีขึ้น.. ต่อมาถึงกับทำสัญญาต่อกันไว้ว่า จะประพฤติการหากินรวมกันเช่นนี้, และถ้าใครทำผิดสัญญาจะต้องริบเนื้อที่หาได้นั้นเสีย ดังนี้เป็นตัวอย่าง.

อนึ่ง การที่ผัวเมียอยู่ด้วยกันได้นั้น ขอให้ท่านทั้งหลายลองนึกดูที่หรือว่าเพราะเหตุไร? คงไม่ใช่เพราะจะนอนด้วยกันเท่านั้น; การที่เขามาอยู่กับเรา ก็เพราะเขารักเราไม่ใช่หรือ เขาจึงยอมสละความผาสุกซึ่งเขาจะพึงได้เมื่อเขาอยู่ในบ้านเดิมของเขา. ผัวเมียหรือคนสองคนอยู่ด้วยกันได้ ก็เพราะมีความผ่อนผันซึ่งกันและกัน; ความผ่อนผันเป็นธรรมแรก. คนที่เห็นแก่ตัวเองเท่านั้นอยู่กับใครไม่ได้, ต้องคิดถึงผู้อื่นบ้าง, คือต้องแบ่งเอาความรักตัวของเราไปรักผู้อื่นบ้าง, เอาแต่ใจตนเองฝ่ายเดียวไม่ได้; เช่นผัวเมียเกิดบาดหมางกันขึ้นถึงกับจะหย่าร้างกัน แต่มาคิดถึงความดีที่มีมาแต่ก่อน ๆ บ้าง เห็นแก่ลูกอยู่บ้าง ก็เลยอยู่ไปด้วยกันได้ตามเดิมดังนี้เป็นต้น.

เมื่อคนเรารวบรวมกันเป็นครัวขึ้นแล้ว ครัวหลาย ๆ ครัวซึ่งมารวมกันเข้าจึงเป็นคณะ. การที่อยู่กันเป็นคณะนั้น ก็ต้องอาศัยความยินยอมผ่อนผัน และความตกลงในระหว่างคนที่อยู่รวมกัน. ธรรมนี้เกิดขึ้นด้วยความจำเป็น เพราะมาเล็งเห็นว่าการที่อยู่ด้วยกันโดยเรียบร้อยนั้นดีกว่าแย่งชิงตีรันฟันแทงกัน. การขโมยเป็นของที่ต่างคนต่างไม่ชอบ จึงมาตกลงกันว่าการขโมยนั้นเป็นของชั่ว จึงเกิดมีศีลขึ้น.

การแสดงธรรมหรือศีลนี้ มีผู้ที่รู้และแสดงขึ้นในหมู่หรือคณะนั้น จึงเกิดมีครู; ครูนี้เมื่อมีมากคนขึ้นก็เกิดมีความเห็นต่างกันเกิดเถียงกัน; ครูคนนั้นยืนยันว่าความเห็นของตนถูกต้องดีแล้ว, ความเห็นของครูคนนั้นไม่ตรงไม่ถูก, ฝ่ายครูคนนั้นก็ติเตียนความเห็นของครูคนโน้น ๆ ต่อไปอีก. เมื่อความเห็นต่อความเห็นไม่ยุติตกลงกันเช่นนี้ จึงต้องมีบรมครูเกิดขึ้น. บรมครูนั้นเก็บรวบรวมเอาธรรมของครูทุกคนมาไตร่ตรองเลือกสรรอีกชั้นหนึ่ง, ธรรมใดเป็นประโยชน์ดีก็ถือเอาสำหรับแนะนำสั่งสอนในหมู่ในคณะ. คณะเหล่านี้แพร่หลายไปจึงได้มีบรมครูขึ้นหลายคน, เช่นพระพุทธเจ้า, พระเยซู, พระมะหะมัด, เป็นผู้สั่งสอนชนหมู่มาก; คำสั่งสอนของท่านเหล่านี้แหละเรียกว่าศาสนา.

ศาสนาย่อมเป็นหลักสำหรับจะชี้ ให้คนดำเนินให้ถูกทางว่าอย่างไรจะเป็นทางที่ประพฤติดี, และศาสนาย่อมมีผลเหมือนกันหมด. คนเราโดยมากเกิดมาต้องอยู่ในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง, เช่นคนไทยที่เกิดมาในพระพุทธศาสนา. แต่บางคนในสมัยนี้มักจะแสดงตนว่าเป็น

อิสระ คือมีความคิดของตัวเอง; เช่นศาสนาว่าขโมยไม่ดี, นาย ก, อาจจะตอบได้ว่า: "ขโมยถ้าจับได้จึงไม่ดี, ขโมยถ้าจับไม่ได้แล้วไม่เป็นไร." คนที่มีความคิดเช่นนี้ หรือที่ไม่มีศาสนาจึงใช้ไม่ได้. ธรรมเป็นของที่คนจะคิดขึ้นเองไม่ได้ ด้วยเป็นของที่คนตั้งพันชั่วคนเขาคิดมาแล้ว, จะตั้งเอาเองโดยปัญญาของคน ๆ เดียวนั้นไม่ได้. คนใดที่ว่าตั้งได้คนนั้นอวดดี.

ข้าพเจ้ารู้สึกด้วยความแน่ใจว่า คนเราทุกคนจำเป็นต้องมีศาสนา, และเป็นธรรมดา เพราะเหตุที่ข้าพเจ้าเองถือพระพุทธศาสนา ก็ย่อมจะต้องเห็นว่าพระพุทธศาสนาดีกว่าศาสนาใด ๆ ในโลก. การที่ว่าเห็นดีกว่าศาสนาใด ๆ ในโลกเช่นนี้ ข้าพเจ้ามีเหตุผลพอที่จะทำให้เห็นเช่นนั้น, ดังจะได้แสดงต่อไปข้างหน้า.

กัณฑ์ที่ ๒

กำเนิดแห่งศาสนา

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

วันนี้จะกล่าวต่อจากวันหลังที่แล้วมา. กล่าวแต่ก่อนว่าถึงความจำเป็นที่ศาสนามีอย่างไร, คือทำไมจึงเกิดมีขึ้น, ทำไมจึงได้เกิดมีความจำเป็นที่มนุษย์เราจะรู้สึกว่าควรอยู่ในศีลและในธรรม. ตามที่กล่าวมาแล้วคราวก่อน เมื่อมีความรู้สึกขึ้นเช่นนั้นแล้วจึงได้เกิดมีครูสอน, พวกครูที่มีความเห็นต่าง ๆ จึงเกิดมีเป็นหมู่ใหญ่ที่เรียกว่าพราหมณ์. ก่อนที่จะได้มาถึงพระพุทธเจ้าของเราก็ดี, ก่อนที่จะถึงพระเยซูก็ดี, ก่อนที่จะถึงพระมะหะหมัดก็ดี, ถึงแม้จะยังมิได้มีศาสดาซึ่งมีชื่อเสียงเท่ากับท่านทั้ง ๓ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็ย่อมมีศาสดาในโบราณสมัยเหมือนกัน, ทั้งในส่วนบุรพทิศ คือทิศตะวันออกของเรา, และในส่วนประจิม คือทิศตะวันตกของเรา. นึกดูก็ชอบกลอยู่บ้าง ที่บรรดาศาสดาสำคัญ ๆ ได้เกิดขึ้นในเขตแดนแว่นแคว้นที่เรียกว่าทวีปอาเซียทั้งนั้น; ทวีปอาเซียที่เราอยู่นี้นับว่าเป็นบ่อเกิดแห่งศาสนาไม่ว่าศาสนาใด. ถึงแม้ว่าศาสนาที่เรารู้จักอยู่ทั้ง ๓ ศาสนา, คือ ศาสนาพระพุทธเจ้า, ศาสนาคริสตัง, ศาสนามะหะหมัด, ย่อมเกิดขึ้นในทวีปอาเซีย. คนโดยมากแลดูเผิน ๆ นึกว่าศาสนาคริสตังนั้นเกิดขึ้นในทวีปยุโรป, แต่แท้ที่จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่. เมื่อได้กล่าวขึ้นเช่นนี้ ต้องอธิบายโดยเอาศาสนาใด

ศาสนาหนึ่งเป็นตัวอย่างสักอันหนึ่ง, เพราะว่าศาสนาทั้ง ๓ นี้เป็นสำคัญ, ทางที่เกิดขึ้นและเจริญมาย่อมคล้ายคลึงกันเป็นอันมาก ยิ่งกว่าที่คนสามัญคาดหมาย, เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงกำเนิดแห่งศาสนาพระพุทธเจ้าของเราพอเป็นตัวอย่าง.

แรกเริ่มเดิมที, แต่อย่าเอาศักราชจริงนัก เพราะข้าพเจ้าก็ไม่รู้และไม่มีผู้ใดในโลกนี้รู้, ก่อนที่มีตำนานที่เขียนได้ และก่อนที่มีประวัติหรือลายลักษณ์อักษร, ณ กาลครั้งหนึ่งมีคนพวกหนึ่งซึ่งตามตำรับเรียกว่า "อริย," ซึ่งส่วนนักปราชญ์สมัยใหม่นี้เขาสืบสวนว่า ที่จะเป็นคนที่เดิมอยู่ในดินแดนซึ่งเรียกว่า "ใจกลาง" ทวีปอาเซีย, คืออาฟกานนิสตานและตลอดไปถึงธิเบต เป็นต้น; แต่อย่างไรก็ตามพวกเรานี้ได้นามว่าพวก "อริย." พวกอริยนี้ยกเข้ามาในประเทศพื้นที่ที่เรียกตามภาษาเขาว่า "ภารตวรรษ," แต่เวลานี้เราเรียกกันว่าอินเดียตามภาษาฝรั่ง, ได้ยกข้ามเข้ามาทางตะวันตก มาพบพวกคนดำอยู่ที่นั้นซึ่งเขาเรียกนามมันว่า "ทัสยุ" หรือ "ทาส;" พวกอริยได้ปราบพวกทัสยุด้วยกำลังแพ้แล้วจึงได้พามาใช้เป็นข้า, คำว่า "ทาส" จึงได้มาจากนามคนพวกนี้ที่อยู่ในอินเดียเดิม, พวกอริยจับได้เอามาใช้เป็นเชลยเป็นทาส คำว่าทาสจึงได้ใช้เป็นคำเรียกบุคคลซึ่งเป็นบ่าวชั้นเลว. คนดำอย่างทัสยุนั้นมีทั่วไปทั้งโลก, หรืออย่างไรก็ดีในทวีปอาเซียมีทั่วไป; ในประเทศสยามก็มีคนเช่นนี้ที่เรียกกันว่าเงาะป่า. พวกอริยเข้ามาเจอพวกคนดำนั้นเห็นมีความนิยมนับถือวัตถุต่าง ๆ, ถือภูเขา, ถือต้นไม้

ถือป่าต่าง ๆ เปนที่พึ่ง; ไหว้ดวงตะวัน, ไหว้ลม, ไหว้น้ำ, เพราะเหตุใด? พวกเหล่านี้ความคิดแรกเริ่มพ้นขึ้นจากสัตว์เดรัจฉาน, เมื่อมีความคิดขึ้นได้แล้ว สังเกตดูการที่เปนไปทั้งหลายในโลก, ความที่สงบเรียบร้อยไม่ตาย คงจะมีอะไรเปนที่สำคัญบันดาลอย่างหนึ่ง, เปนเจ้าหรือผีมิใช่เปนคนเช่นเรา; หรือจะไปยืนตากลมตากฝนกลางสนามลมก็มีพัด; อะไรทำให้ลมพัดได้? อะไรทำให้ฝนตก? อะไรทำให้เปนภูเขา? เมื่อพวกอริยมาเจอพวกดำมีความเลื่อมใสนับถืออย่างนี้, และพวกดำเห็นว่าของสำคัญเช่นนี้เปนผี. เพื่อจะทำให้ผีช่วยเขา ก็เอาใจเขาเองเปนที่ตั้ง, เพราะฉะนั้น จึงหาเนื้อสัตว์ให้กินเรียกว่าบวงสรวง, เพราะว่าถ้าเราชอบผีคงจะชอบเหมือนกัน, จึงเอาเนื้อนั้นไปตั้งให้ผีกิน; แต่ครั้นเอาไปวางไว้เฉย ๆ ก็ไม่หมดไป จึงโยนใส่กองไฟเพื่อให้ผีได้กิน. เพราะฉะนั้นพวกคนดำนับถือไฟเปนของสำคัญว่าไฟเปนทูตของผี ซึ่งมีอยู่ประจำในเมืองมนุษย์, เหมือนอย่างเราตั้งราชทูตไปประจำเมืองต่างประเทศฉะนั้น. เมื่อพวกอริยไปเจอสิ่งที่พวกดำนับถือ ก็เห็นของเขาชอบกลเหมือนกัน. ฝ่ายพวกอริยที่เข้าไปนั้นนับถือดวงตะวัน, ซึ่งเรียกว่า "สวิตฤ" หรือ "สูตะระ," และพวกอริยนำความนับถืออันนั้นเข้าไปในอินเดียด้วย. พวกอริยนี้เปนชั้นสูงชั้นหนึ่งแล้ว, คือสังเกตเห็นได้แล้วว่า ถ้าฤดูไหนมีแสงแดด, มีฝน, มีตะวัน, ต้นไม้ก็ได้รับความงอกงามดี; ต้นไม้ย่อมหันไปหาตะวันเสมอ จึงนับถือตะวันเรียกว่า "สวิตฤ;" นับถือฝนหรือน้ำทั้งหลาย เรียกกันว่า "วรุณะ;" นับถือผู้ที่บันดาลให้สิ่งทั้งปวง

เป็นไปได้ในโลกเรียกว่า "อินทร์;" นับถือผู้ซึ่งทำลายชีวิตของมนุษย์และสัตว์อันจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เรียกว่า "มฤตยู" หรือ "ยม;" จึงเกิดท่านทั้ง ๔ นี้ เป็นผู้ศักดิ์สิทธิรักษาทิศทั้ง ๔, เรียกว่าโลกบาล. พวกอริยเหล่านี้มีวิธีบูชา วิธีทำให้โลกบาลชอบ, แต่ต่างคนต่างนึกต่างคิดเอาเอง, แล้วนำสิ่งที่พวกคนดั้นนับถือผสมเข้าด้วย, จึงเกิดเป็นไสยศาสตร์, มีพิธีของพราหมณ์ตามศาสนาของพวกอริยและทัสยุระคนกัน, คือจับสัตว์มาบูชายัญ; จับสัตว์ที่เป็น ๆ มาเชือดคอ, หรือมิเช่นนั้นเอามาหั่นเป็นชิ้น ๆ, เมื่อเลือดตกหมดแล้วจึงเอาเนื้อมาย่าง.

ศาสนาพราหมณ์นี้ขออธิบายโดยสั้น ๆ. ข้อสำคัญข้างศาสนาพราหมณ์เป็นใจความอยู่ว่า ต้องให้รำลึกถึงบุญคุณผู้ที่ได้อุปการะ, ผู้ทำคุณความดีทำผลประโยชน์ให้แก่ตัวของเรา, ที่ให้รับความเจริญต่าง ๆ, แทนคุณในเวลาที่มีชีวิตอยู่; ในเวลาที่ผู้อุปการะตายแล้วต้องแทนคุณด้วยบูชายัญ, เรียกว่า "ปุพพะเปตะพะลี," บูชาผู้ที่ตายไปแล้วด้วยเนื้อ, ด้วยของกิน; "อามิสพลี," คือพลีด้วยเนื้อ, ด้วยของกินโดยตั้งใจจริง, เช่นวันสงกรานต์, วันสารท เป็นต้น; หรือถือศีลกินบวชแล้วอุทิศส่วนกุศลอันนั้นให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ในเวลานักขัตฤกษ์, ต้องประพฤติพรหมจรรย์, เป็นการชอบใจของผู้ที่ตายไปแล้ว; นี้เป็นข้อสำคัญของศาสนาพราหมณ์. ความเห็นเหล่านี้ที่จริงไม่เป็นข้ออัศจรรย์, แต่เป็นนิสัยของคนที่ถืออะไรแล้วก็ชอบคิดให้พิสดารต่อไปจนเลยยุ่งไปได้. ของเก่าของเดิมที่เกิดขึ้นแห่งความนับถือเลื่อมใสนิยมยินดีนั้น

ในชั้นต้นก็แลเห็นง่าย ๆ, แต่ครั้นสอนกันต่อ ๆ มามากเข้า ก็เกิดมีฝอยมากขึ้นทุกที, ในที่สุดความที่นับถืออันเป็นมูลเดิมลืมเสียสิ้น, คงยึดมั่นอยู่แต่ที่ฝอยบางอย่าง, จนศาสนาที่ถือกันในที่สุดเป็นเรื่องฝอยเสียมาก; เช่นคนโดยมากไปบวชในศาสนาพระพุทธเจ้าเดี๋ยวนี้ พอเล่าสวดมนต์ "อิติปิโส" ได้ ก็เห็นเป็นการเพียงพอแล้ว, ตกลงเป็นผู้รู้ฝอยเท่านั้นฉันใด, ศาสนาพราหมณ์ก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน, ยึดถือแต่ฝอยทั้งนั้น. ใครช่างคิดหน่อยก็เป็นศาสดาขึ้น, รู้เหลว ๆ ไหล ๆ ไม่เป็นสาระทั้งนั้น, ความจริงไม่มี. การที่ว่ามนต์ "บรมสุข." พึมพำอะไรไปต่าง ๆ ไม่เป็นประโยชน์ทั้งนั้น ถ้าเราไม่รู้จริง.

ครั้นต่อมาเมื่อมีผู้ที่ได้ไตร่ตรองจนรู้จริงแล้ว ก็มารู้สึกว่า เราจะไปสอนเขาเข้าเขาก็จะหัวเราะเยาะ, เขาชอบให้ว่า "บรมสุข" มากกว่า, เพราะฉะนั้น ก็ทำเนาเสียเถิด; พวกเหล่านี้เรียกว่าเป็นพระปัจเจกโพธิ, คือตนเองรู้จริงเห็นจริงแล้ว แต่ไม่ได้ให้ความรู้แก่ผู้ใดต่อไป. ปัจเจกโพธิมีมาก ๆ ขึ้น ต่อมามีคนรู้สึกแล้วว่าไม่มีประโยชน์เลย, จึงได้เกิดมีศาสดาขึ้นมา, คือเป็นผู้ที่เลือกดูข้อจริงที่พูดออกมาตามที่เห็นว่าเป็นจริง, จึงเกิดมีท่านที่เราเรียกว่าพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์. ที่ว่ามีพระเจ้า ๕ พระองค์นั้น แปลว่าตรัสรู้แล้วสอนแล้วแต่ศาสนาเสื่อมไปเสียที ๑, เพราะพวกพระที่บวชที่เรียนมัวไปพะวงในสิ่งเล็กน้อย. เมื่อศาสนาพระกุกกุสันโธเสื่อมทรามเช่นนั้นแล้วจึงได้เกิดมีพระโกนาคม, เกิดมีพระกัสสป, เกิดมีพระโคดม ที่เรานับถือกันอยู่เดี๋ยวนี้เป็นลำดับ.

พระโคดมที่เรานับถือกันเดี๋ยวนี้ ท่านทั้งหลายผู้ได้อ่านปฐมสมโพธิคงจะเข้าใจอยู่แล้วว่าคือใคร, แต่เผื่อหลงลืมข้าพเจ้าขอโอกาสเตือนว่า ที่จริงเป็นบุคคลประหลาดเรียกว่าอัศจรรย์, คือไม่ใช่คนธรรมดา, ไม่ใช่คนสามัญ, เป็นเชื้อกษัตริย์อยู่ในแผ่นดิน ซึ่งในเวลานั้นไม่มีใครปกครองเป็นใหญ่, สักแต่ใครมีอำนาจแล้วพระเจ้าแผ่นดินอื่น ๆ อ่อนน้อมยินยอม จึงแต่งตั้งขึ้นเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ. ตลอดชีวิตของโลก, ตลอดเวลาของโลก, โลกตั้งมาแล้วได้กี่โกฏิปี, พระเจ้าจักรพรรดิมีมาเพียง ๑๒ องค์เท่านั้น, เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า การที่จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิเป็นการยาก เพราะต้องบริบูรณ์ด้วยธรรมทั้งหลาย, จึงควรจะเป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองโลกให้คนทั้งโลกนิยมนับถือทั่วไป. พระพุทธเจ้าของเราได้รับคำทำนายแห่งพระฤษีและพราหมณ์ไว้เป็นแน่ว่ามีอยู่ ๒ ประการ; ประการ ๑ จะได้เสวยสมบัติบรมจักร, ประการ ๑ จะได้เสวยพุทธจักร; พระเจ้าศิริสุทโธทนะผู้เป็นพระราชบิดานั้น ท่านก็เหมือนบิดาเราท่านทั้งหลาย, ไม่มีความพอใจที่จะให้ลูกท่านบวชเป็นพระ, อยากจะให้ลูกเป็นพระเจ้าจักรพรรดิดีกว่าและจะได้พึ่งบุญเขา; เพราะฉะนั้นพระเจ้าศิริสุทโธทนะได้ทรงคิดจัดการป้องกันตั้งแต่ทรงพระเยาว์มา เพื่อมิให้พระราชโอรสทรงเห็นเครื่องเศร้าใจเสียใจ, คิดกันเสียหมดทุกอย่าง, ย่อมหาเครื่องเพลิดเพลินแวดล้อมไว้เสียให้หมดไม่มีทางจะไป, จนพระชนมะวัยได้ ๑๕ ปี จัดการให้ได้พระยโสธราหรือพิมพาเป็นพระมเหสี. พระเจ้าศิริสุทโธทนะจัดปราสาทให้ครบ ๔ ฤดู (ไม่ใช่สามฤดู

อย่างที่ชนเราเข้าใจกัน); เมื่อถึงฤดูใดก็ให้ไปอยู่ปราสาทอันเหมาะแก่ฤดูนั้น, มีเครื่องบำรุงสุขแวดล้อมทุกอย่าง, มีผู้คนหญิงชายบริวาร, กินอยู่หลับนอนไม่ต้องทำอะไร. แต่พะเอินเป็นโชคดีของเราทั้งหลาย พระพุทธเจ้าของเราท่านเป็นคนสำคัญ, ท่านไม่เพลิดเพลินในความสุขสำราญซึ่งพระบิดาท่านได้จัดแวดล้อม, เปรียบเหมือนแหกออกไปจากที่คุมขัง, คือสู้ตัดบ่วงสำคัญที่สุด คือบ่วงแห่งกามความสนุกเพลิดเพลินใจ, ทรงรู้สึกเห็นว่าพระเจ้าจักรพรรดิในโลกมีมาได้แล้วก่อนพระองค์ถึง ๑๒ พระองค์, พระพุทธเจ้ามีมาแล้วก่อนพระองค์เพียง ๓ พระองค์เท่านั้น, การเป็นพระพุทธเจ้า คือได้พุทธจักร, ย่อมถึงยากกว่าสมบัติบรมจักร, และย่อมจะเป็นประโยชน์ซึ่งจะให้แก่มนุษยโลก, ย่อมเป็นประโยชน์ยิ่งกว่าได้สมบัติจักรพรรดิ์, และพระพุทธเจ้าย่อมทำประโยชน์ให้ตั้งโกฏิเท่าพันทวี เมื่อพระองค์ทรงรู้สึกเช่นนี้แล้วจึงออกจากวังไป, ตามที่เรียกว่า "มหาพิเนษกรมณ์," คือตัดความห่วงใยออกหมด, เพื่อแสวงหาหนทางจะได้ตัดความทุกข์ทั้งหลาย, ที่จะสั่งสอนคนเราทั้งหลาย ให้รู้จักธรรมวิถีหนทางอันประเสริฐ. การที่มีพระพุทธเจ้านี้ก็น่าเห็นได้ว่าลำบากเพียงไร; ท่านเป็นคนสำคัญเป็นคนอัศจรรย์แปลกกว่าคนทั้งหลาย, เพราะคนสามัญถ้าเมื่อไปพบศาสดาต่างคนต่างสอนกันโดยกิริยาอาการต่าง ๆ, ต่างคนต่างอวดแสดงโวหารของตัวต่าง ๆ, แสดงโดยวิธีอันน่าจับใจต่าง ๆ อย่างเช่นที่พระพุทธเจ้าของเราได้ไปประสบครั้งนั้นแล้ว ก็คงจะตกไปอยู่ในอำนาจความเชื่อถือ

ในบุคคลจำพวกที่เราเรียกว่าเดียรถีย์, ซึ่งมีอยู่ ๒ จำพวก; จำพวก ๑ ตั้งใจดีจริง, แลเห็นว่าทุกข์มีอยู่ในโลก; พวกนี้ละโลกไปอยู่กลางป่า เรียกว่าฤษี; แต่คนที่ทำเช่นนี้ก็หาประโยชน์มิได้, บางคนออกไปแล้ว ทรมานร่างกายเกินไป (มีกำมือไว้นานจนเล็บยาวทะลุหลังมือออกมา เป็นต้น), เรียกว่าทุกกรกิริยาดังนี้ก็หาประโยชน์มิได้, เพราะคนเรา ที่มีทุกข์อยู่แล้วย่อมมีแต่สังสารตัวเป็นพื้น; ครั้นเจ็บเต็มที่แล้วก็หวังจะ ได้อะไรเป็นบำเหน็จพอสมควร, จึงสู้บอมทน, นับว่าเป็นคนคิดผิดใช้ ไม่ได้, แปลว่าไปทรมานตัวเองไม่ได้ผล. อีกจำพวก ๑ ถือว่าเกิดมา ควรจะหาแต่ความสุขอย่างเดียว, ยกสิ่งทั้งปวงให้เป็นเครื่องเป็นไปเพื่อ ความสุขเพลิดเพลินแห่งตนเป็นที่ตั้ง. พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ส่วน การที่กินควรเป็นแต่พอให้ประทังชีวิตไปได้, คือกินไม่ใช่หาความสุข; นอนไม่ใช่นอนเพื่อความสุขของการนอน, นอนเพื่อสำหรับพักร่างกาย; จึงเกิดความสำคัญขึ้นที่แลเห็นหนทางกลาง. ทางกลางนี้ประกอบด้วย ความเห็นอันถ่องแท้, ซึ่งเรียกว่าอริยสัจจ์ ๔, ดังจะได้กล่าวต่อไป ภายหลัง. ในที่นี้กล่าวแต่โดยย่อ คือว่าข้อ ๑ สอนให้แลเห็นทุกข์ ว่าทุกข์คืออะไร; ข้อ ๒ ทุกข์เกิดจากอะไร, เหตุของทุกข์ คือ ความ ดิ้นรนอยากต่าง ๆ; ข้อ ๓ ให้แลเห็นว่า คนเปลื้องทุกข์ไปแล้วจึงจะได้ ความสุข; ข้อ ๔ ต้องแลเห็นหนทางที่จะดับทุกข์อันนั้น.

เมื่อพระพุทธเจ้ารู้สึกในพระทัยขึ้นแล้ว ว่าความจริงเป็นอย่างไร, ก็ได้ทรงบากบั่นกล้าหาญมิได้ยอมแพ้แก่เดียรถีย์หรือผู้หนึ่งผู้ใดเลย;

แม้ผู้ใดพูดจาโอ้อวดก็ย่อมพ่ายแพ้ภัยตนเอง. เพราะเหตุใด ? เพราะคำที่พระพุทธเจ้าของเราตรัสเป็นคำจริง, คำที่พวกศาสดาพวกเดียรถีย์กล่าวเป็นคำที่เท็จ; คำที่พระพุทธเจ้าของเรากล่าวเป็นคำซึ่งเห็นแก่ประโยชน์แห่งเราและท่านทั้งหลาย, พวกเดียรถีย์เห็นประโยชน์ตนเองบำรุงตนเองเป็นที่ตั้ง; พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่นับถือได้โดยไม่เสียสักอย่างหนึ่งอย่างใด, นับถือได้โดยเชื่อแน่นอนว่าเป็นผู้ประเสริฐ, เดียรถีย์ถึงกับต้องประกาศว่าใครไม่เชื่อถือแล้วเจ้าจะหักคอ. พระพุทธเจ้าของเราไม่เคยบอกกล่าวว่า ไม่เชื่อจะหักคอ; แต่อย่างนั้นคนนับถือศาสนาพระพุทธเจ้ายิ่งกว่าศาสนาอื่น. เพราะเหตุใด ? เพราะแลเห็นแล้วว่าดีกว่าศาสนาอื่น. พราหมณ์ก็ดี, แขกดำก็ดี, เมื่อไม่เชื่ออย่างเขา ๆ ก็แช่งให้เจ้าหรือผีหรือเทวดาหักคอลงโทษ; ของเราไม่มีเลย.

ข้อนี้จึงเป็นข้อรวมความที่ข้าพเจ้าพูดไว้ตั้งแต่ครั้งก่อนว่า ทำไมข้าพเจ้าจึงนับถือพระพุทธศาสนา. ฝ่ายศาสนาคริสตังหรือมะหะหมัดใครไม่นับถือแล้วเป็นป่าปะชนทั้งนั้น, แปลว่ายังดิบ; คือ ข้างคริสตังว่าเป็นคำพระยะโฮวา, ข้างมะหะหมัดว่าเป็นคำพระอะหล่า, ถ้าใครไม่นับถือต้องตกนรกแสนกัปป์. คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าของเราการทำโทษไม่มีเลย. เท่านี้ก็แลเห็นได้ว่าข้างไหนจะดีกว่ากัน.

เมื่อข้าพเจ้าศึกษาวิชาอยู่ในยุโรป มีผู้ถามว่า ทำไมศาสนาคริสตัง ข้าพเจ้าจึงเรียนง่ายนัก. ข้าพเจ้าตอบว่าเรียนง่ายโดยรู้ศาสนาพระพุทธมาก่อน. ข้อความที่เป็นสำคัญแล้ว ไม่ผิดกับคำที่พระพุทธเจ้า

ตรัสมาแม้แต่คำเดียว, ไม่ผิดกันสักอย่าง ๑. สิ่งใดมีอยู่ในคริสตังแล้ว ย่อมมีอยู่ทุกอย่างในพระพุทธศาสนา, มีแต่ไม่เหมือนกันอยู่ก็ฝอยที่ไม่สำคัญ; ถ้าเป็นของสิ่งใดที่เราน่าเชื่อน่าเลื่อมใสของเขา ของเรามีแล้วทั้งนั้น. แต่ศาสนาคริสตังดีสำหรับคนซึ่งมีความปรารถนาทำอะไรทำอย่างใจ.

บรรดาศาสนาทั้งปวงหัวใจของศาสนาคงมีอย่างเดียวกัน, คงมีอยู่เพียงว่าต้องให้คนเราประพฤติสัมมาจารี, คือต้องประพฤติไม่ให้เป็นที่เดือดร้อนแก่เพื่อนบ้าน, มิให้เบียดเบียนคนอื่นทั้งด้วยกิริยาวาจาและใจ, นี้เรียกว่าคนดี. ผู้ที่ประพฤติจะนึกขึ้นเองว่าอย่างนั้นดีอย่างนี้ไม่ดีก็เป็นการยาก, เพราะฉะนั้นจึงต้องหาสิ่งใดเป็นเส้นเป็นบรรทัดเพื่อช่วย. เส้นหรือบรรทัดอันนี้ เรียกว่าศาสนา. ก็เมื่อเราจะถือศาสนาใดแล้วเราต้องเลือกศาสนาดีที่สุด, เหมือนอย่างว่าเราจะใช้เข็มทิศ เข็มทิศที่เราจะซื้อต้องเลือกที่ดี; เข็มทิศเป็นสิ่งที่นำหนทางฉันใด ศาสดาหรือผู้ที่ตั้งศาสนาก็เหมือนเข็มทิศนำทาง. ใครเล่าจะเป็นศาสดาที่ดีที่สุดในโลก, ใครเป็นผู้ที่ดีที่สุด, เราควรจะเลือกนับถือตามคำของท่านผู้นั้น.

เสือป่าทั้งหลายควรไตร่ตรองดูในใจในสมองของตัวเอง, ตั้งใจตริตรองดูเมื่อเห็นว่าเข็มทิศใดดี ท่านทั้งหลายจงเลือกเอาเข็มทิศที่ถูกดีกว่า, คงจะช่วยเรือของท่านข้ามห้วงแห่งความทุกข์ไปสู่ความสุขพ้นโสโครกทั้งหลายได้. ข้าพเจ้าจะเป็นพระก็ไม่ใช่, จะเป็นศาสดาก็

ไม่ใช่; ข้าพเจ้าเป็นเสือป่าคน ๑ ซึ่งพูดโดยความเห็น. ข้าพเจ้าจะบังคับท่านทั้งหลายว่าศาสดาผู้นั้นผู้นี้ เป็นคนดีหรือเป็นคนไม่สมควรไม่ได้; ท่านต้องตริกตรองดูและขอให้เลือกศาสดาผู้นั้น, เอาอย่างนายเรือเลือกเข็มทิศที่ดี, จะดีแก่ตัวและเป็นประโยชน์แก่คณะของท่านทั้งหลายเป็นแน่.

กัณฑ์ที่ ๓

ศาสนาพราหมณ์

(ทรงแสดงณวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

วันนี้จะว่าต่อที่ว่าจากวันก่อน, คือศาสนาที่ว่าได้เกิดขึ้นแล้วอย่างไรก็ดี ที่มีมาอย่างไรก็ดี, ที่จริงถ้าจะตรวจดูแล้วศาสนาทุก ๆ ศาสนาซึ่งประจำประเทศย่อมเป็นศาสนาที่เหมาะแก่ภูมิประเทศอันนั้น; คือศาสนาอย่างเช่นศาสนาพระพุทธตามลัทธิที่ไทยเรานับถืออยู่ ก็เหมาะแก่ภูมิประเทศของเรา, แต่ไม่เหมาะแก่ภูมิประเทศของจีน จีนจึงแก้ไขไปตามที่เขานับถือ อย่างที่เราเรียกว่าลัทธิพระเจ๊ก, หรือพระญวน, ดังนี้ฉันใด, ถึงศาสนาอื่น ๆ ก็เหมือนกัน. ที่ฝรั่งเขาถือคริสตังก็เพราะศาสนาคริสตังเหมาะแก่ภูมิประเทศของเขา และเหมาะแก่ความนิยมเดิมของเขาดังนี้เป็นต้น; เพราะฉะนั้นเพื่อจะให้เป็นที่เข้าใจซึมทราบดีขึ้นอีกหน่อย จะขอเล่าเป็นเรื่อง คือ อธิบายอย่างพงศาวดารโดยย่อดังต่อไปนี้.

ในหมู่ศาสนาที่สำคัญ ๓ ศาสนา ศาสนาพระพุทธเจ้าของเราเกิดขึ้นก่อน, เพราะฉะนั้นตามตำนานหรือประวัติของพระพุทธเจ้าโดยย่อก็คล้าย ๆ ศาสนาอื่น ๆ เหมือนกัน, จึงยกเอาความเกิดขึ้นแห่งพระพุทธศาสนามาเล่าเป็นตัวอย่าง, กล่าวคือในสมัยก่อนกาลที่พระพุทธเจ้า

ได้มาประสูติและตรัสรู้ คนในมัธยมประเทศนับถือศาสนาที่เราเรียกและเข้าใจกันว่า ศาสนาพราหมณ์บ้าง, หรือไสยศาสตร์บ้าง, ตำรับไสยศาสตร์ในชั้นต้นมี ๓ คัมภีร์ เรียกกันว่า "พระไตรเพท," ต่อมาจึงบังเกิดเพิ่มเติมพระเวทอีกคัมภีร์ ๑ เรียกว่า "อถรรพ" เป็นพระคัมภีร์ที่ ๔. แต่จะขอกล่าวในชั้นต้นก่อน คือ ที่ว่าในชั้นต้นพระเวทมี ๓ นั้น, แท้จริงมีอยู่ ๑ เท่านั้นเอง, คือรวบรวมคำบูชาตามที่ข้าพเจ้าอธิบายมาครั้งก่อนแล้ว. บูชาไฟซึ่งมีแบ่งเป็น ๓ ภาค, ภาคที่ ๑ คืออัคนีหรือเพลิงซึ่งอยู่ในโลกเราทั้งหลาย, ก็คือไฟที่ติดอยู่ตามในบ้านหรือใช้ประกอบอาหาร; ภาคที่ ๒ สวิตฤ คือแสงสว่างทั้งหลายอยู่บนสวรรค์ ที่เราเรียกว่าดวงตะวัน, ถูกเข้าก็ร้อนเหมือนถูกไฟ, เวลานั้นเขาจึงว่าแสงก็คือเป็นส่วนแห่งไฟนั้นเอง, ซึ่งเรามานึกแล้วตามความรู้ของอาจารย์ในวิทยาศาสตร์ภายหลังก็รับรองว่า ไฟมาจากพระอาทิตย์นั้นเอง, เพราะฉะนั้นความคิดของเขาก็ไม่สู้เลวนัก, เขาว่าพระอาทิตย์กับไฟเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็นับว่าไม่ผิด; ภาคที่ ๓ นั้น เรียกว่าไฟในอากาศหรือวิทยุคือไฟฟ้า; พูดถึงไฟฟ้าในที่นี้ต้องขอให้เข้าใจว่าไฟฟ้าที่เป็นพระเจ้านั้นเป็นส่วน ๑; เราพูดถึงไฟฟ้าดูเหมือนเป็นของใหม่ที่แท้เมื่อเวลา ๖ พันปีล่วงมาแล้วเขารู้แล้วว่าไฟฟ้ามีเขาจึงนับถือว่าเป็นเจ้า เป็นของประหลาดมาก, บรรดาในคัมภีร์พระเวทมีเป็นบทสรรเสริญไฟ บางทีสรรเสริญรวมกันทั้ง ๓ ภาค, เป็นต้นคำว่าพระองค์ซึ่งอยู่ในมนุษยโลกและอยู่ในสวรรค์และอยู่ในอากาศ, สรรเสริญบทเดียวกัน:

บางทีมีสรรเสริญต่างหากไป, สรรเสริญไฟว่าเป็นทูตสวรรค์สำหรับช่วยมนุษย์ให้พูดกับเทวดาได้ และด้วยความนิยมอันนี้จึงเกิดให้เอาอะไรต่ออะไรทิ้งให้เป็นควันขึ้นไปแลดูเป็นสายโทรเลขขึ้นไปบนสวรรค์. อีกอย่างหนึ่งก็มักจะมีบทสรรเสริญดวงพระอาทิตย์เอง; ตะวันเรียกว่า "สวิตฤ" ดังกล่าวมาแล้ว. พระอาทิตย์ที่พราหมณ์ เขานิยมและรู้สึกว่าไฟเขาก็ถูก เพราะที่จริงบรรดาไฟทั้งหลายไม่มีอะไรสำคัญกว่าพระอาทิตย์, พระอาทิตย์เป็นเหมือนกองมูลแห่งไฟทั้งหลาย; เราต้องการไฟเอาแก้วส่องพระอาทิตย์ก็เป็นไฟขึ้นได้, ถ้าเราหนาวเย็นเป็นโรคภัยไข้เจ็บผึ่งแดดเสียก็หาย, เวลาในห้องอับ ๆ เปิดประตูให้แดดส่องถึงได้ก็หายอับเป็นต้น, จึงนับว่าพระอาทิตย์เป็นของสำคัญอย่างที่สุด. พระอาทิตย์ทำอะไร ๆ ได้หลายอย่าง จึงมีมนต์สรรเสริญพระอาทิตย์มากกว่าอย่างอื่นหมด. มนต์ที่สำคัญชื่อสวิตรีหรือสาวิติ. ตามที่กล่าวมาแล้วในวันก่อน, คือสรรเสริญพระอาทิตย์ว่า ช่วยชีวิตมนุษย์ให้ยังเกิดอยู่ได้จะได้ไม่ตาย; ตามความคิดของเขาดังนี้ ผู้ที่ได้เรียนวิทยาศาสตร์แล้วก็คงต้องยอมเขาว่าจริง

บัดนี้ข้าพเจ้าจะขอยกศาสนาพราหมณ์มากล่าวให้ยืดยาวหน่อย เพื่อแสดงในที่นี้ตามที่เขาคิดผิดบ้างไม่ผิดบ้าง. ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่เขานับถือมาตั้ง ๕–๖ พันปี, และความคิดของคนในสมัยนั้นคิดได้ตื้น ๆ จึงเห็นพระอาทิตย์อย่างหนึ่งเป็นสิ่งวิเศษ สิ่งวิเศษอันนี้ถ้านึกรูปพระอาทิตย์ก็ดี, พระเพลิงก็ดี, ว่าจะมีรูปเป็นอย่างไรในโลกนี้, และ

ต่างว่าให้ท่านทั้งหลายใคร ๆ ก็ได้, คนหนึ่งคนใดก็ได้ตามใจ, ลองคิดดูว่าสิ่งใดประเสริฐ ก็คงนึกว่าสัตว์อื่น ๆ หรืออะไรอื่น ๆ ดีกว่าคนเราไม่ได้; แต่คนเรานี้ทั้งนั้นยังว่าดียิ่งกว่าสัตว์อื่นทั้งปวงแล้ว ก็ยังสู้พระอาทิตย์ไม่ได้, เพราะการที่คนทำไม่ได้พระอาทิตย์ทำได้, พระอาทิตย์เก่งกว่าเราต้องกลัว; เพราะฉะนั้นพวกที่เรียกว่าพราหมณ์จึงปั้นรูปพระอาทิตย์แสดงความนับถือว่าท่านผู้นี้มีรูปงามคล้ายคนเรา, ปั้นเป็นรูปคนมีแขนขาเหมือนคนนั้นแล; แต่ครั้นภายหลังรำลึกถึงอิทธิฤทธิ์อานุภาพอันมีมากกว่าคนเรา จึงได้เลยเอาแขนต่อให้เป็น ๔–๕ แขน, แบ่งการทำอะไรได้มาก ๆ กว่าคนเรา; คราวนี้เมื่อได้มีพระอาทิตย์องค์หนึ่งแล้ว จึงได้เลือกปั้นรูปพระจันทร์ขึ้นอีก. ภายหลังลมพัดไปมาเรียกว่า "วายุ" เป็นของสำคัญต้องปั้นรูปขึ้นอีก; มีรูปตัวพระอาทิตย์, พระจันทร์, พระพายปั้นขึ้นทีละอย่าง, และได้ปั้นรูปอะไรต่ออะไรขึ้นอีก. ศาสนาเช่นนี้ไม่เฉพาะแต่อินเดียหรือพราหมณ์, แม้เมืองโรมหรือไอยคุปต์ที่มีอายุและประวัติตั้ง ๕ พันปีมาแล้วนั้น ก็นับถืออมนุษย์เหล่านี้เรียกว่าเทวดา, ซึ่งดีกว่าเราหน่อย จะทำรูปเป็นหมาหรือเลวกว่าหมาไม่ได้, ต้องทำรูปเป็นคน; ถ้าทำไม่ดีแล้ว เรามิเสียไปหรือ ? ต้องทำรูปเป็นคนอย่างเอง.

ครั้นต่อมายังมีคนอีกจำพวกหนึ่งที่เรียกว่า "อริย" นึกขึ้นว่าของเช่นพระอาทิตย์, พระจันทร์, พระเพลิง, พระพาย, พระพิรุณ, (คือน้ำ) ไฉนอยู่ดี ๆ จะมีขึ้น ? ใครเล่าเป็นผู้คิดสร้างขึ้น ? เรามา

นึกดูว่าตัวเราอยู่ดี ๆ จะมาเกิดอย่างไร ? คงมีพ่อมีแม่ต่อ ๆ กันมา. พระพายพระเพลิงหรือพระพิรุณใครเป็นพ่อ ? พวกพราหมณ์อ้าง. ครั้งแรกจะบอกว่าไม่รู้ก็เหลวไหล. เป็นครูบาอาจารย์ก็ควรจะต้องเข้าใจ, จำเป็นต้องรู้ และแปลว่าท่านเทวดาทั้งหลายทุกองค์เกิดมีขึ้นในครั้งไหน, ใครเป็นผู้สร้าง, ใครเป็นพ่อ; พราหมณ์ทั้งหลายจึงเกิดมารวมกันเข้าปรึกษากันจะทำอย่างไรดี. ต้องคิดอะไรให้เขาเข้าใจ, เพราะพราหมณ์บ์คนนั้นคุยว่าเป็นคนสำคัญ, อ้างว่าเมื่อบูชาแล้วได้ยินเสียงพระอาทิตย์พระจันทร์พระพายเหมือนพูดกับตัว; คราวนี้ถูกเขาถามก็ต้องบอกว่า: "ข้าพเจ้าขอผัดไปทำพิธีถามพระเป็นเจ้าก่อน," แล้วก็ไปรวมกันตรึกตรองได้มา. ของเขาดีพอใช้, คือว่ามีพระเป็นเจ้าองค์หนึ่งซึ่งพราหมณ์เรียกว่าพรหม; ท่านที่เรียกว่าพรหมนี้จำต้องมีก่อน. ส่วนพระพรหมนั้นเล่า เมื่อก่อนที่จะเกิดขึ้นย่อมมีธรรมปรากฏอยู่แล้วในโลก, เพราะธรรมเป็นของไม่มีเนื้อตัว; ธรรมทั้งปวงซึ่งมีอยู่ในโลกผสมกันเข้าจนเป็นไข่, และไข่นี้เป็นก้อนลอยอยู่ได้หมื่นกัลป์ไข่ก็แตก; พระพรหมอยู่ในไข่นั้น บันดาลให้ไข่แตกเป็น ๒ ซีก ๆ บนไปเป็นฟ้า ซีกล่างเป็นโลกที่มนุษย์อยู่; แล้วพระพรหมจึงสร้างสรรพสิ่งทั้งปวงบรรดามีในสวรรค์, สร้างสรรพสิ่งทั้งปวงที่จะมีในโลกนี้. ชั้นต้นสร้างไฟให้มาเผาผลาญสิ่งซึ่งเป็นบาปอกุศลทั้งปวงหมดแล้ว, จึงสร้างน้ำขึ้นดับไฟอันนั้น; น้ำดับไฟแล้วน้ำนั้นทำให้พื้นดินชุ่มชื่น เกิดงอกงามเป็นเขาเป็นห้วยอะไรขึ้นอีก, มีพืชพันธุ์ธัญญาหารขึ้นบริบูรณ์, มีต้นไม้ขึ้น,

แล้วจึงมีสัตว์ขึ้น, แล้วจึงมีมนุษย์; ในพวกมนุษย์มีผู้หนึ่งนับว่าเป็นลูกพระอาทิตย์ เกิดขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ได้ปกครองประชาชนมีตั้งแต่นั้น. ข้อความเหล่านี้มีอยู่ในโคลงสร้างโลกที่พราหมณ์อ่านเป็นโองการแช่งน้ำในพิธีถือน้ำทุก ๆ ปี แต่ท่านทั้งหลายโดยมากคงจะไม่ได้ฟัง, หรือแม้ได้ฟังก็จะไม่ได้สังเกต, ข้าพเจ้าจึงเก็บมาแสดงโดยย่อ, เพราะเรื่องนี้นับว่าเป็นหัวใจแห่งศาสนาพราหมณ์.

แต่เป็นธรรมดาคนเรายิ่งอ่านอะไรเข้ายิ่งมีความคิดของตนงอกออกมากอีกทุกที, ศาสนาพราหมณ์ย่อมจำเริญรุ่งเรืองมากขึ้น; แต่เป็นธรรมดาศาสนาที่จำเริญ และคนถือมากแล้วก็มีความเห็นแตกต่างกันมากเหมือนกัน จึงเกิดมีพวกหนึ่งซึ่งถือพรหมหรือปรพรหม เป็นพระเจ้าองค์เดียว, พวกที่คณะอื่นนับถือนั้นเป็นชั้นต่ำ ไม่ใช่เป็นเทวดา. คนจำพวกนี้มีพวกน้อย, คนโดยมากนับถือว่าพระปรพรหมสร้างเสร็จแล้วได้แบ่งหน้าที่ต่าง ๆ ให้พระเพลิง, พระพิรุณ, พระพาย, สำหรบทำหน้าที่นั้น ๆ ตามที่เรารู้อยู่แล้ว, เพราะฉะนั้นสร้างขึ้นแล้วนับถือต่าง ๆ. พวกที่นับถือพระปรพรหมเป็นใหญ่ และนับถือพระองค์เดียวนั้นแหละอยู่ในอินเดียไม่ได้, ต้องหนีไปทางทิศตะวันตก, จึงตรงกับข้อความในไบเบิลของศาสนาคริสต์ว่าผู้ที่นับถือพระเป็นเจ้าองค์เดียวเรียกว่า "อิซเรล," ซึ่งที่จริงคำว่า "อรยัน" คำว่า "อริย" ก็มาจากคำนั้นเอง. พวกอริยปรากฏว่าออกจากทางตะวันออกและยังยืนยันอยู่ว่ามีพระเป็นเจ้าองค์เดียวที่เรียกว่า "ยโฮวา," ขึ้นชื่อว่าองค์อื่นแล้วไม่นับถือ. พวก

เหล่านี้ได้อพยพไปทางตะวันตก ไปถึงที่ดินแดนที่เรียกว่าปาเลสไตน์ในเวลานี้ จึงได้ตั้งภูมิลำเนาและขยายไปจนถึงเมืองยูเดีย. พวกเหล่านี้มีนามปรากฏต่อมาว่า "ยิว;" พวกนี้คือพวกอริยนั้นเอง. พวกพราหมณ์อื่น ๆ นับว่า พวกนี้ยถือพระองค์เดียวนี้เป็นพวกมิจฉาทิฏฐิ, และคำที่เราพูดกันอยู่จนติดปากว่า "ถือพระองค์เดียว" นั้น เป็นคำที่พวกถือพระหลายองค์พูดด่าพวก "อิสเรล" นั้นเอง, คำว่า "ถือพระ-องค์เดียว" จึงเป็นคำใช้เพื่อติเตียนกันจนทุกวันนี้.

บัดนี้ จะได้หวนกลับไปกล่าวถึงพวกพราหมณ์ที่ยังคงอยู่ในอินเดียนั้นต่อไป. ประเทศอินเดียเป็นเมืองที่ใหญ่โตมีคนหลายชาติหลายภาษาจริง ๆ, คือพูดภาษาแปลกกันหมด; ถ้าจะเทียบแล้วคล้ายเมืองจีนซึ่งมีภาษาพูดกันต่าง ๆ, พูดกันเข้าใจราง ๆ, แม้หนังสือก็ต่างกันไม่เหมือนกัน. เมื่อครั้งพุทธกาล ในอินเดียแบ่งเป็นแว่นแคว้นต่าง ๆ กัน, ไม่มีความปรองดองกัน แล้วแต่ใครจะนิยมนับถืออะไร. เมื่อพระพุทธองค์ประสูติแล้ว, ตามที่ได้เล่าในคราวก่อนแล้ว, ได้ประสูติในวงศ์กษัตริย์, แล้วได้เสด็จออกไปตามที่ต่าง ๆ หลายแห่ง ได้ฟังพวกคณาจารย์เหล่านี้, พระองค์จึงทรงพยายามที่จะแสวงหาสิ่งที่ดี ความที่ดี มารวบรวมกันเข้าได้แล้วและช่วยให้มนุษย์ทั้งหลายพ้นจากความทุกข์, โดยพ้นจากความอยากได้, ทรงสั่งสอนศาสนาขึ้นทีเดียว, คือพระพุทธศาสนา การที่ทรงสอนศาสนา ถ้าคิดแบบสั่งสอนไม่ดีหรือไม่เหมาะกับภูมิประเทศพื้นที่ ก็คงทำไปไม่ไหว, เพราะจะไปสอนให้คนเหล่านั้นหลับตา.

นิยมไปไม่ได้, เพราะฉะนั้นโดยพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้าของเรา จึงทรงยอมให้บรรดาผู้ที่ยังมีความนิยมนับถือเทวดาอยู่นั้น คงทำความนับถือเทวดาไปได้โดยไม่ผิดด้วยพระพุทธศาสนา, ซึ่งแท้จริงก็เป็นความจริงอยู่บ้าง, เพราะมูลแห่งพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ก็อยู่ที่ทำใจให้ดีตั้งเมตตาจิตไว้; เพราะฉะนั้นเมื่อเราแผ่เมตตาจิตต่อมนุษย์ก็ดี, อมนุษย์ก็ดี, ย่อมนับว่าเป็นประโยชน์ทั้งสิ้น. เพราะฉะนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าของเราตรัสรู้แล้ว ถึงแม้ใครจะยังคงไหว้เทวดาตามที่เป็นมา พระตถาคตก็ไม่ทรงติว่าผิด; ส่วนข้อที่ทรงเลือกทรงสอนอย่างไรนั้น, ต่อมาสัตว์จะเป็นอย่างไร, ต่อไปที่สุดจะเป็นอย่างไร, และเมื่อถึงบรรลัยกัลป์ จะบรรลัยด้วยไฟหรือด้วยน้ำหรืออย่างไรต่อไป, พระองค์ตรัสว่าเป็นของที่เกินกว่าเราทั้งหลายจะต้องไตร่ตรองหรือจะแลเห็น. ถ้าแม้พระตถาคตจะทรงบอกแยกออกมาเช่นนี้ก็ไม่มีใครรู้, และถ้าพระตถาคตจะทรงสอนต่อไปก็ไม่มีใครจะอยู่ดู; ถ้าแม้พระตถาคตรับสั่งบอกว่าเราตายแล้วจะขึ้นสวรรค์ลงนรก, เมื่อเราตายไปแล้วก็ไม่รู้; เพราะฉะนั้นพระตถาคตทรงมุ่งแต่ในเวลานี้ ที่เราทั้งหลายควรจะพยายามในทางดีอย่างที่สุดที่จะพยายามได้, ทำตัวให้บริสุทธิ์ ทำใจให้สะอาด; หมายความที่นี้ว่าใจดี, และจะมีความริษยาอาธรรมอย่างไรก็ตาม ท่านทั้งหลายจะมุ่งแก้โดยทรมานใจของตนเอง. ข้อนี้ควรจัดว่าเป็นข้อสำคัญของพระพุทธศาสนา, เป็นของสำคัญซึ่งไม่ใช่พระพุทธศาสนา ถึงแม้เยซูสอนศาสนาคริสตังก็สอนวิธีเดียวกัน,

ผิดแต่โวหารและเรื่องราวของพระเยซูที่เขาเล่าเท่านั้น. ยังมีข้อความนอกจากนี้เป็นอันมาก เช่นพระพุทธเจ้าของเราที่พระองค์ทรงอนุโลมตามศาสนาพราหมณ์มากที่สุดที่จะเป็นไปได้, สิ่งใดที่ประพฤติไปแล้วติดขัดแก่คำสั่งสอนบ้าง พระองค์ก็ได้ทรงจัดการแก้ไขใหม่; เป็นต้นว่าข้อสำคัญในการบูชายัญ คือต้องฆ่าสัตว์และเอาเนื้อนั้นปิ้งเผาไฟบูชายัญ, ข้อนี้พระองค์ได้ทรงแลเห็นความเสียหายเป็นอันมาก, เพราะการบูชายัญจะเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ดี, คนก็ดี, ย่อมได้รับความลำบากทรมาน, สัตว์และมนุษย์ได้รับความทุกข์มากกว่าความสุขอยู่แล้ว, เพราะฉะนั้นจึงทรงแนะนำว่าไม่ควรฆ่าต่อไป, และผู้ใดจะทำบุญอย่างประเสริฐ เช่นทำบุญวันเกิดเป็นต้น ควรให้อภัยทาน, คือสัตว์อะไรต่าง ๆ ที่ธรรมดาเขาจะฆ่าเป็นภักษาหาร, มีไก่ปลาเป็นต้น, ให้ไปซื้อเอามาแล้วปล่อยไป, เพื่อให้มีชีวิตอีกชั้นหนึ่ง นับว่าเป็นอภัยทาน; อภัยทานเช่นนี้เป็นประโยชน์แก่ตัวเราเอง, ย่อมจะเป็นที่พอใจเทวดาอารักษ์ทั้งหลาย. พูดกันอย่างง่าย ๆ ท่านเป็นคนฉลาดและรู้จักไหวพริบเอาของเก่าเป็นของใหม่ขึ้น ไม่ใช่เอาของเก่าทิ้งให้หมดตัดให้หมด. ของเก่ามีมาก, เช่นธรรมซึ่งชั่วสิ่งนี้ดีสิ่งนี้ชั่ว ใครเลยจะตั้งขึ้นใหม่ได้; มีคนเขาคิดมาแล้วหลายพันชั่วคน. พระพุทธเจ้าก็ทรงทราบเหมือนกันว่าตามที่พระองค์ทรงสั่งสอนเช่นนี้ เป็นการตัดหนทางที่พราหมณ์ผู้เคยสอนศาสนาจะมีความริษยา, และเป็นอันไม่อาจคิดประทุษร้ายได้.

อนึ่งพระองค์ทรงรู้จักผ่อนผันอนุโลมตามความสะดวกแห่งคนที่เป็น

บริษัททีฟังอยู่, เวลาสั่งสอนก็ทรงดูคนบริษัทนั้นเป็นอย่างไร, จะมีความเลื่อมใสเชื่อถือหรือฟังเข้าใจได้เพียงใด, ทรงสั่งสอนบุคคลทุก ๆ ชั้นตั้งแต่เด็กและผู้หญิง ผู้ชายจนคนแก่ให้ฟังเข้าใจได้เหมือนกัน, และทรงสั่งสอนสิ่งใดไม่เป็นเรื่องที่บังคับใจเหมือนศาสนาอื่น. ทรงสั่งสอนสิ่งใดแล้วย่อมทรงกำชับว่าจงเอาไปตริกตรองดู, เมื่อเห็นดีแล้วจึงปฏิบัติตามดังนี้, เป็นอัศจรรย์ยิ่งกว่าบรรดาศาสดาทั้งหลายที่ได้มีแล้วในโลก, ไม่มีศาสดาที่ไหนและในเมืองไหนเหมือนพระองค์. ถ้าจะเปรียบศาสดาที่มีปรากฏอยู่ ๓ คือ พระพุทธเจ้าของเรา, พระเยซู, พระมะหะหมัด, คงรวบรวมความได้ว่าพระพุทธเจ้าได้เปรียบ, คือที่ทรงตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นก่อน ข้อ ๑ เป็นอัศจรรย์; ข้อ ๒ ทรงเป็นเชื้อกษัตริย์ ซึ่งเคยกินดีนอนดีได้รับความสุขสารพัดอย่าง, ตัดความสุขไปได้; ผู้ที่พูดว่าคนเก่งตนดีไม่ประพฤติชั่ว มักจะเป็นแต่คนจนที่ไม่เคยสบายไม่เคยสนุกจึงทนลำบากอดทนได้เช่นนี้, ไม่ค่อยจะมีน้ำหนักอะไร เพราะได้เห็นความลำบากและอดทนความลำบากมาตั้งแต่เกิด, ได้อดทนและได้รับใช้การงานมามากแล้ว; แต่พระพุทธเจ้าไม่ใช่เช่นนั้น. พระองค์ไม่เคยได้รับความลำบาก, ไม่เคยจน, แต่ยอมจนเสียยิ่งกว่าคนไพร่ ! ถ้ามานึกถึงศาสดาของศาสนาอื่นไม่ได้เป็นเช่นนั้นเลย. เยซูมีกำเนิดต่ำ; กำเนิดอยู่ในตระกูลคนที่ต่ำ ถ้าจะเรียกตามข้างพราหมณ์ต้องว่าเป็นตระกูลพาณิชคือพ่อค้า, แต่เป็นพ่อค้าต่ำ ๆ ที่เรียกว่าชั้นเวศย์, คือเป็นช่างไม้. ครั้นต่อมาเขาว่าได้มีความรู้ได้รับกรุณาจากพระเป็นเจ้า

บนสวรรค์, เมื่อได้ออกไปเดินป่าได้รับความลำบาก, เช่นนั้นเขายังแต่งหนังสือให้น่าสงสาร. ส่วนพระมะหะหมัดเดิมเป็นคนไพร่ที่เดียว; ครั้นเมื่อมาสำเร็จสร้างศาสนาขึ้นได้ แล้วได้สมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดิน, ตรงกันข้ามกับพระพุทธเจ้าของเรา, เพราะเดิมเป็นคนจนแล้วตั้งศาสนาขึ้น กลับเป็นคนมีเป็นคนใหญ่ในกรุงอาเรเบีย, อยู่ข้างได้กำไรอยู่มาก. พระพุทธเจ้าของเราได้กำไรอย่างไรบ้าง ? ตามที่สั่งสอนได้กำไรอย่างเดียวที่ทรงรู้สึกว่าได้พยายามอย่างที่สุดที่จะช่วยเราทั้งหลายให้เดินข้ามทะเลอันลึก. ทะเลอันลึกนี้อะไร ? คือความไม่ดีต่าง ๆ, ความหลง, ความโลภ, ความไม่ดีสารพัด; เปรียบเหมือนตัวเราที่ได้พบญาติพี่น้องเพื่อนฝูงตกทุกข์ได้ยาก เรามีทรัพย์พอจะให้ได้ก็เกื้อหนุนกัน, คือให้คนนั้นได้ไปอยู่สบายสำราญตั้งเนื้อตั้งตัวได้, แล้วเราจะรู้สึกอย่างไรบ้าง ? คงจะรู้สึกโสมนัสที่สุดที่ได้ทำประโยชน์อย่างนี้ฉันใด, พระพุทธเจ้าของเราทรงโสมนัสยินดีที่ได้มีโอกาสนำทรัพย์สำคัญยิ่งกว่าทรัพย์สิ่งอื่นในโลกมาให้แก่มนุษย์ทั้งหลาย, และเราทั้งหลายได้รับส่วนแบ่งเป็นมรดก, และเราทั้งหลายได้ทรัพย์นั้นไว้จ่ายให้ลูกหลานไม่มีที่สุด, ข้อนี้เป็นข้อที่พระองค์ได้กำไรอย่างที่สุด, ได้กำไรยิ่งกว่าศาสดาอื่น ๆ ในโลกนี้. คนในโลกนี้นับถือศาสนาพระพุทธเจ้ามากกว่าศาสนาอื่น ๆ หมดทั้งนั้น. ข้อนี้เป็นข้อซึ่งตรงกันข้ามกับมะหะหมัดซึ่งได้กำไรเป็นใหญ่มีอิสริย, มะหะหมัดย่อมได้รับสุขอยู่เฉพาะ ไม่มีใครได้รับสุขเสมอมา.

เท่านี้ก็แลเห็นได้ว่า เราทั้งหลายซึ่งมีสติปัญญาควรนับถือผู้ใด.

เราทั้งหลายมีสติไตร่ตรองควรชั่งน้ำหนักดูว่า ศาสดาคนใดเป็นผู้ประเสริฐ, คนใดเป็นคนที่ดียิ่งและคนใดที่จะสั่งสอนมาก. ส่วนตัวข้าพเจ้าเองเท่าที่ข้าพเจ้ารู้เห็นและพิจารณาได้, ข้าพเจ้าเห็นว่าพระพุทธเจ้าองค์เดียว เป็นศาสดาซึ่งไม่ต้องอาศัยการหลอกลวงต่าง ๆ; พระพุทธเจ้าองค์เดียว เป็นผู้อาศัยความสัตย์ความจริง, พูดจริง, เป็นเครื่องประดับ, ผิดกันกับศาสดาอื่น ๆ ซึ่งต้องอ้างว่าเป็นผู้ได้รับใช้พระเป็นเจ้า. ข้อนี้เป็นข้อที่แลเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าของเราเป็นศาสดาที่ซื่อตรงยิ่งกว่าศาสดาทั้งหลาย. คนเราใครบ้างที่ไม่นับถือคนซื่อตรง ? เราย่อมนับถือคนซื่อตรงด้วยกันทั้งนั้นไม่ใช่หรือ ? พระพุทธเจ้าเป็นเช่นนี้แล้วจะไม่เป็นผู้ที่มีคนนับถือยิ่งกว่าศาสดาอื่น ๆ หรือ ? ท่านทั้งหลายไตร่ตรองดูให้ดีถึงคำที่ข้าพเจ้ากล่าวมานี้แล้ว. เมื่อสมควรเชื่อถือหรือมีความเห็นตามข้าพเจ้าก็เป็นการดี; ถ้ามีความเห็นต่างไปอย่างไรก็แล้วแต่ใจของท่าน, ตรงกับคำว่า " นานาจิตฺตํ " ใจแห่งคนเราย่อมต่าง ๆ กัน, จะเชื่อถือเหมือนกันไม่ได้. ขอแต่ว่าในชั้นนี้ก็ดี, และต่อไปก็ดี, เมื่อข้าพเจ้าพูดสิ่งใดขอให้ท่านทั้งหลายฟังโดยความเคารพ; ไม่ใช่เคารพเฉพาะตัวข้าพเจ้า, ขอให้นึกเคารพคำซึ่งได้แสดงต่อท่านทั้งหลายและคำที่ข้าพเจ้าพูดเพื่อประโยชน์ความสุขของเราทั้งหลายทั่วไป.

กัณฑ์ที่ ๔

ศาสนายิวกับศาสนาคริสตัง

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๖ มิถุนายน พ. ศ. ๒๔๕๗)

เนื่องแต่ข้อความที่ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่หนหลัง คราวนี้จะกล่าวต่อไปเป็นการเทียบเคียงศาสนาต่าง ๆ เพื่อแสดงให้ปรากฏเห็นชัดเจนว่า เหตุใดพระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่ควร ผู้มีสติปัญญาจะนับถือยิ่งกว่าศาสนาอื่น ๆ. บรรดาศาสนาใด ๆ ไม่ว่าศาสนาเล็กหรือใหญ่ ย่อมถือสิ่งซึ่งเรียกว่าขลัง, คือมีกำลังฤทธิ์ กำลังอำนาจ เพื่อบันดาลสรรพสิ่งในโลกนี้ให้เป็นไปได้ดังปรารถนาของผู้ที่มีอำนาจนั้น. ผู้ที่มีอำนาจบันดาลให้สิ่งทั้งปวงเป็นไปในโลกนี้ย่อมมีนามเรียกต่าง ๆ กัน; บ้างก็เรียกว่า "ผี," บ้างก็เรียกว่า "เทวดา," บ้างก็เรียกว่า "พระผู้เป็นเจ้า," หรือมีนามตามภาษาของพื้นเมืองนั้น ๆ; รวบรวมใจความคงเป็นอันว่าสิ่งใด ๆ ที่เป็นไปซึ่งเราว่าและเข้าใจกันว่าเป็นกรรม, เป็นกุศลก็ดีเป็นอกุศลก็ดี, ย่อมเป็นไปเพื่อพระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ที่กล่าวมาแล้วนั้น. จะกล่าวในที่นี้แต่เฉพาะศาสนาที่สำคัญ ยกเลิกศาสนาเล็กน้อยเสีย, เพราะเอาศาสนาที่ใหญ่เป็นตัวอย่างก็พอแล้ว. จะกล่าวด้วยศาสนาคริสตัง ซึ่งนับว่ามีคนเราได้รู้ได้เห็นอยู่มากกว่าศาสนาอื่น. แต่ความที่รู้ที่เห็นที่รู้จักศาสนาคริสตังนั้น โดยมากหาได้รู้จริงจังไม่, หาได้สังเกต

ใจความหรือหลักของศาสนานั้นไม่ โดยมากเป็นแต่เข้าใจว่าศาสนาคริสตังนั้น คือ ศาสนาของฝรั่ง, ไม่ได้สังเกตว่าสิ่งยกพร่องมีเพียงไร, หรือสิ่งที่ดีของเขามีเพียงไร. ในที่นี้ไม่ใช่จะสอนศาสนาคริสตัง เพราะฉะนั้นจะขออธิบายแต่เพียงหลัก ว่าตามความนิยมของเขาปลูกเพาะกันมาอย่างไร.

ศาสนาคริสตังถ้าจะเทียบกับพระพุทธศาสนา ก็มีกำเนิดคล้ายคลึงกัน, คือในสมัยเมื่อก่อนเยซูได้เกิดมาในโลกนี้ มีศาสนาอยู่แล้วในประเทศยูเดีย ประเทศยูเดียนี้ คือ เมืองที่อยู่ของคนจำพวกที่เรารู้จักเรียกกันว่า "ยิว." พวกยิวข้าพเจ้าได้เล่าแต่คราวก่อนแล้วตามความเห็นอัตโนมัติของข้าพเจ้าเองว่า จะเป็นผู้ที่ถือศาสนาพราหมณ์นั่นเอง, แต่เป็นจำพวกที่นิยมเลื่อมใสถือพระองค์เดียว, คือว่ามีพระเป็นเจ้าเป็นใหญ่อยู่องค์เดียวที่เขาเรียกว่า "ยะโฮวา." พระยะโฮวานี้เขาได้บวงสรวงบูชา คล้ายกับที่พวกพราหมณ์จำพวกหนึ่งบูชาพระเป็นเจ้าเป็นใหญ่ซึ่งเขาเรียกชื่อต่าง ๆ กัน; บางพวกเรียกว่า "โทุยส," บางพวกเรียกว่า "อินทร์," แล้วแต่ภาษา, แต่รวบรวมความก็คือองค์เดียวกับพระยะโฮวา, มีอำนาจบันดาลให้สรรพสิ่งทั้งปวงเกิดขึ้นคงอยู่เป็นไป, และในที่สุดก็ให้สูญให้ดับ, คงรวมอำนาจอยู่ในพระองค์เดียวทั้งนั้น, การบูชาภายหลังได้แยกบูชาเทวดาต่าง ๆ, เช่นบูชาพระอิศวร, บูชาพระนารายณ์, บูชาพระอาทิตย์, บูชาพระจันทร์, บูชาเทวดานพเคราะห์; แต่ข้างฝ่ายพวกชาวยูเดีย เขารวมบูชาพระองค์เดียว.

ลักษณะที่เขาบูชาก็คงมีไม่ผิดกับพราหมณ์, คือย่อมใช้การจับสัตว์มาฆ่าแล่เอาเนื้ออย่างไฟให้กลิ่นขึ้นสวรรค์, และบางคราวปรากฏว่าถึงกับได้เอามนุษย์ฆ่าบูชาก็มี. ความเชื่อถืออันนี้ที่เอามนุษย์บูชาก็โดยตั้งใจว่า สิ่งใดที่จะรักเสมอเหมือนมนุษย์ด้วยกันไม่มี, จึงได้เอาของที่รักที่นับถือที่นิยมมากที่สุดมาถวายพระผู้เป็นเจ้า, สู้สละของที่รักมากที่สุด; เขานิยมกันว่าเช่นนั้น ในหมู่พวกชาวยูเดีย, ตามพงศาวดารหรือตำนานของเขาซึ่งเรียกนามปรากฏว่า "ไบเบิล," เขาว่าได้มีคนชั้นหนึ่ง, ซึ่งถ้าจะเรียกตามภาษาไทยให้เข้าใจต้องเรียก "มุนี." เมื่อมีมุนีมาแล้ว เหล่าคนข้างฝ่ายเขาเรียกว่า "โปรเฟต." ข้างโปรเฟตเหล่านี้ก็แสดงตนว่าตนพูดตามความประสงค์ของพระเป็นเจ้า, เพราะตัวเป็นผู้ที่ได้ทำการบูชาสักการะต่าง ๆ เป็นผู้ที่ได้ทำให้พระเป็นเจ้าโปรดมากกว่าผู้อื่น, เพราะฉะนั้นเขาย่อมอ้างว่า เขาได้ฝันเห็นพระเป็นเจ้าบ้าง, หรือพระเป็นเจ้าได้ลงมายังที่ซึ่งเขาบูชาอยู่นั้น และพระเป็นเจ้าได้ตรัสสอนแสดงที่อ้างต่าง ๆ; เป็นต้นว่า มีคนสำคัญอยู่คนหนึ่งซึ่งเขาเรียกนามว่า "โมเซส." โมเซสนี้มีชื่อในไบเบิลเป็นคนสำคัญผู้หนึ่ง, พวกยิวนับถือกัน. ท่านผู้นี้มีผู้นับถือใช่แต่ในพวกยิวและคริสตังเท่านั้น, ทั้งพวกอิสลามก็นับถือโมเซสเหมือนกัน, ความตามเรื่องของเขาว่า ครั้งหนึ่งโมเซสได้ขึ้นไปบนยอดเขาบูชาพระเป็นเจ้าแล้ว, ได้บำเพ็ญภาวนา, ซึ่งเรียกตามภาษาพราหมณ์ว่า "บำเพ็ญตะบะ," คือกรรมซึ่งเผากิเลสเผาใจให้สะอาดให้บริสุทธิ. เมื่อเขาได้บำเพ็ญอยู่ช้านาน ว่าเห็นพระเป็น

เจ้าได้เสด็จลงมาปรากฏแก่ตาของโมเซส, แล้วได้ประทานโอวาทที่เป็นศีลไว้ ๑๐ ข้อ ดังที่เขาได้จดไว้เป็นศีลคริสตังเดี๋ยวนี้ ในศีล ๑๐ ข้อเหล่านั้นก็เป็นข้อที่ดี ๆ, เป็นธรรมอย่างประเสริฐที่สุดของมนุษย์ในโลกเรานี้, เป็นการสมควรอยู่แล้วที่ผู้ซึ่งนับถือนิยมว่ามีพระเป็นเจ้าเป็นใหญ่จะนึกว่าเป็นพระวาจาของพระเป็นเจ้าซึ่งประทานไว้เพื่อประโยชน์ของชนเราทั้งหลาย, เป็นการสมควรแล้วที่จะเชื่อเช่นนั้น; แต่ฝ่ายเราถ้าตรวจศีลทั้ง ๑๐ ของโมเซสนี้แล้ว ย่อมจะเห็นได้ว่ามีข้อซึ่งไม่จำเป็นนักหลายข้อ. ข้อที่เป็นแก่นเป็นเนื้อเป็นใจความ ข้าพเจ้าจะยกมากล่าวเพื่อให้ท่านเห็น :—

ข้อ ๑ เจ้าจงอย่าฆ่าใคร.

ข้อ ๒ เจ้าจงอย่าลักทรัพย์ของผู้อื่น.

ข้อ ๓ เจ้าจงอย่าล่วงประเวณีลูกเมียของผู้อื่น.

ข้อเหล่านี้ต่อให้ท่านที่เป็นเด็กที่สุดก็รู้ว่ามาแต่ไหน เด็กที่สุดก็รู้ว่าอยู่ในศาสนาของเราก็มี. พระเป็นเจ้าจะบอกหรือไม่ ก็มีอยู่แล้วในศาสนาของเรา.

และอีกข้อหนึ่งเป็นข้อสำคัญ คือห้ามมิให้ใครแลดูสิ่งของของผู้อื่น, หรือเมียของผู้อื่น หรือสวิญญาณกทรัพย์และอวิญญาณกทรัพย์ของผู้อื่นด้วยความโลภ. พระพุทธเจ้าของเราก็ทรงสั่งสอนให้พอใจในความสันโดษ, และคณาจารย์ฝ่ายไสยศาสตร์เขาก็สอนมาแล้วเหมือนกัน.

สิ่งใดที่คริสตังยกเป็นข้อสำคัญก็มีอยู่ในพุทธศาสนาของเราแล้ว,

เพราะฉะนั้นก็รวมตรงกับคำที่ข้าพเจ้าได้กล่าวก่อนนั้น. แม้ศีลของโมเซส ก็มีอย่างเดียวกับพระพุทธศาสนา, แต่หากพระพุทธเจ้าของเรารับสั่งว่า เรื่องเหล่านี้ควรประพฤติเพื่อเป็นประโยชน์ของเราทั้งหลาย, เพื่อเป็นนิจจธรรมของเรา เพราะเป็นธรรมอันดี; ฝ่ายเขาว่าเขาต้องประพฤติตามพระเจ้า, ถ้าไม่ประพฤติตามเช่นนั้นพระเจ้าต้องหักคอ. เท่านี้ก็พอจะเลือกสรรได้แล้วว่า เราจะกลัวหักคอหรือกลัวความละอายบาปมาก, แล้วแต่ความคิดของคนและความเห็นต่าง ๆ. ตรวจลงไปอีกถึงที่เรียกว่าธรรมของโมเซส. ก็โมเซสได้รับศีลทั้ง ๑๐ นี้มาแล้วมาตั้งขึ้นเป็นเหมือนวินัยบัญญัติสำหรับความประพฤติของคนทั้งหลาย, ซึ่งเรียกตามอังกฤษว่า "โมเซคลอ," และ "โมเซคลอ" เมื่อได้พิจารณาตรวจดูกันเข้าแล้ว คือหนังสือย่อแห่งพระมนูธรรมศาสตร์นั้นเอง; แต่จะว่าใครเป็นผู้เอาอย่างใคร, โมเซสเอาอย่างพระมนูหรือพระมนูเอาอย่างโมเซสเป็นข้อยากที่จะวินิจฉัย. เพราะพระมนูนั้นข้างฝ่ายพราหมณ์เขา ก็ว่าได้กำเนิดมาแล้วหลายหมื่นปี, ข้างโมเซสเขาก็ว่าได้กำเนิดมาแล้วหลายหมื่นปี, รู้ไม่ได้ว่าใครเกิดก่อนใคร. ส่วนตัวข้าพเจ้าเข้าใจว่า, ถ้าโมเซสมีตัว น่าจะเป็นพราหมณ์ที่มีความรู้ในมโนสารธรรมแล้วไปสั่งสอนผู้อื่น, ไม่มีผิดอะไรเลย.

ตรวจดูให้ตลอดเรื่องไบเบิลจะเห็นเป็นหนังสือน่าอ่านที่สุด, เพราะเหตุใด ? เพราะเป็นพงศาวดารของชาติยิว, ย่อมแลเห็นตลอดความเจริญความเสื่อมและความแตกแยกย้ายกันเป็นอย่างไรมา. แต่เป็น

ธรรมเนียมพงศาวดารและตำนานของชาติเก่า ๆ เหล่านี้ ผู้ที่เขียนมัก เป็นผู้ซึ่งสอนศาสนา, เพราะผู้ที่รู้หนังสือมักจะไปมีอยู่แต่ในพวกสอน ศาสนา; ด้วยเหตุฉะนั้นจึงจดข้อความอันเกี่ยวเนื่องไปด้วยศาสนาเสีย เป็นพื้น. สิ่งใดที่เห็นว่าเป็นประโยชน์เป็นของแปลกพอจะเหนี่ยวไปได้ ก็มักจะโน้มเหนี่ยวไปในทางศาสนา, เพราะฉะนั้นหนังสือไบเบิล, ซึ่งที่ จริงมีราคามาก, สันนิษฐานว่าเป็นพงศาวดารหรือตำนานของชาติยิว จึงมีข้อที่น่าสงสัยไปปนอยู่ในนั้นมาก. แต่ข้อนี้เราจะติพวกยิวเขาก็ไม่ ได้ เพราะพงศาวดารเหนือก็มีความที่น่าสงสัยไปปนอยู่เป็นกอง, เช่น พระร่วงเอาชะลอมจุ่มลงไปในน้ำแล้วน้ำติดขึ้นมาชะลอมก็ไม่รั่ว. คำว่า ชะลอมนี้เป็นคำโบราณซึ่งเรามาเข้าใจผิดนั้นเอง. คำว่าชะลอมหาได้นึก ไม่ว่าเป็นคำเดียวกับคำว่ากะออม. เมื่อเราพูดถึงกะออมก็เข้าใจว่าเป็น ภาชนะที่ตักน้ำได้, ชะลอมเป็นของโปร่ง, เพราะฉะนั้นเมื่อเอาชะลอม จุ่มลงไปในน้ำ ทำไมจึงตักน้ำได้, เป็นความเข้าใจผิด กลับเข้าใจว่า พระร่วงมีปาฏิหาริย์อิทธิฤทธิ์, ดังนี้ฉันใด, ในพงศาวดารไบเบิลก็เต็ม ไปด้วยของเหล่านี้. เป็นต้นว่าโมเซสเอง เมื่อเดินหนีจากไอยคุปต์ (อียิปต์) มาถึงทะเลแดง เขาได้อ้อนวอนพระเป็นเจ้าขอพระเป็นเจ้า บันดาลให้ทะเลแดงแห้งไป, ทะเลแดงก็แห้งข้ามไปได้; เมื่อพวกไอยคุปต์ ที่เป็นข้าศึกตามมา พระเจ้าท่านทำให้ทะเลแดงมีน้ำไหลอย่างเดิม, พวกพลพวกเสนาของฟาโรเจ้าเมืองไอยคุปต์จึงจมน้ำตาย. ทั้งนี้ด้วยฤทธิ์ อำนาจของพระเป็นเจ้า, โปรดปรานโมเซสจึงให้ข้ามทะเลแดงพ้นไปได้,

ฝ่ายพวกไอยคุปต์ซึ่งเป็นข้าศึกแก่โมเซสและบริวารนั้นจมน้ำตาย. ข้อนี้ ถ้าเราจะนึกดูว่าเราเชื่อพระเป็นเจ้า, เราจะต้องนึกว่า พระเป็นเจ้านั้น เป็นผู้ที่สำคัญที่ดีกว่าเราไม่ใช่หรือ? ถ้าดีกว่าเราต้องตั้งอยู่ในยุติธรรม, มีเมตตา ต้องมีเมตตาให้ทั่วไป. คนชาวไอยคุปต์ ใครเป็นผู้สร้างเล่า? พระเจ้าสร้างเหมือนกัน. เพราะฉะนั้นพวกชาวไอยคุปต์ก็เป็นโอรส พระเจ้าเหมือนกัน, โมเซสและยิวก็เป็นโอรสพระเป็นเจ้าเหมือนกัน, เหตุใดพระเจ้าจึงเลือกที่รักมักที่ชัง? ข้อนี้เป็นข้อที่น่าสงสัยอย่างที่สุด. แท้จริงถ้าจะพูดทางวิจารณ์พงศาวดาร ต้องกล่าวว่าโมเซสฉลาดเลือก เวลาเหมาะ, ข้ามทะเลที่ตรงมีหาดซึ่งแต่ก่อนเป็นหาดติดต่อเมือง ไอยคุปต์กับเมืองปาเลสไตน์, ต่อเมื่อขุดคลองสุเอซในเร็ว ๆ ไม่สู้ช้า นักจึงได้แยกกัน เช่นนี้จะตรองตามทางของนักเลงโบราณคดีต้องเข้าใจ ว่า โมเซสเลือกเวลาน้ำลงแล้วเดินข้ามไป; พอข้ามพ้นพวกทหารของ ฟาโรเดินตามมาทันไม่พึ่งอีราค่าอีรมก็ไล่โมเซสไป, พอไปถึงกลาง ทางน้ำขึ้น พวกทหารไอยคุปต์ถอยกลับไม่ทัน, เพราะเป็นกองพลใหญ่, จึงพากันล่มจมตายในน้ำ. บางทีท่านผู้ฟังบางคนจะนึกว่าอะไรน้ำขึ้นเร็ว จนไม่มีเวลาที่จะหนีเจียวหรือ? ถ้าใครเคยไปทะเลอย่างบางปลาสร้อย เป็นต้น เมื่อเวลาน้ำขึ้นวิ่งเต็มฝีเท้าก็ไม่ทัน เขาว่าบางแห่งยิ่งถูกลม ส่งหลัง ต่อให้ขี่ม้าควบก็หนีไม่ทัน. เพราะฉะนั้นการที่โมเซสรอดหนี ไปได้, ถ้าเขาจะกล่าวว่ารอดไปได้โดยอาศัยเลือกเวลาน้ำลงก็ไม่ แปลก, เพราะเขาจะให้เป็นปาฏิหาริย์, จึงจดว่าโมเซสได้อ้อนวอนพระเป็น

เจ้าจึงได้ข้ามน้ำมาได้, เช่นนี้เป็นต้น, เป็นตัวอย่างของเรื่องราวแห่งโมเซสซึ่งมีอยู่เป็นอันมาก, ติดฝังอยู่ในสันดานของพวกยิว.

การบูชายัญเอาสัตว์มาฆ่าเป็นต้นก็เช่นกัน. ความเชื่อถือส่วนนี้ขออนุญาตเรียกตามแบบเก่าว่า "พราหมณ์." ตามแบบพราหมณ์ของพวกยิวแกก็อดเอาเปรียบไม่ได้, เพราะใครจะพูดกับพระเป็นเจ้าต้องอาศัยพวกพราหมณ์เสมอ, ใครจะพูดตรงกับพระผู้เป็นเจ้าไม่ได้; ความสุขความสำราญหรืออะไรต้องให้พราหมณ์ขอแทน, เหมือนพราหมณ์นั้นเป็นออฟฟิศกลาง, เราจะพูดโทรศัพท์แล้วเราต้องบอกให้ออฟฟิศกลางต่อให้ถึงพระเป็นเจ้าอีกทีหนึ่ง, เราจะพูดตรงถึงพระเป็นเจ้าทีเดียวไม่ได้. เมื่อเป็นเช่นนี้พราหมณ์ก็คิดประพฤติเหมือนออฟฟิศกลาง และเก็บเอาเงินค่าต่อสาย, แต่เก็บยิ่งกว่าออฟฟิศกลางโทรศัพท์นี้อีก, เพราะออฟฟิศกลางโทรศัพท์ยังมีรัฐบาลอยู่เหนือ; พราหมณ์แกเล่นเก็บตามใจ. เมื่อเก็บหนักเข้า ๆ ก็มีคนแตกแยกออกความเห็นกัน, ในที่สุดจึงบังเกิดมีบุคคลผู้หนึ่งซึ่งเราทั้งหลายรู้จักนามอยู่ว่า พระเยซู. พระเยซูคนนี้เกิดขึ้นสำหรับแก้ไขความโกงของ พราหมณ์ หรือความโกงของนักบวชยิว, เหมือนพระพุทธเจ้าของเราเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขลัทธิพราหมณ์ในอินเดียฉะนั้น.

คราวนี้เมื่อพระเยซูได้กำเนิดมาแล้ว ก็เริ่มสั่งสอนศาสนา, ตรวจเก็บหัวข้อใจความที่ดี ๆ ในศาสนาเดิมของยิวนั้นเองสั่งสอน, ก็มีคนนิยมนับถือขึ้น, เพราะคนเบื่อศาสนายิวมากเต็มที. แต่ในเวลานั้น

เมืองยิวได้ตกไปอยู่ใต้อำนาจของกรุงโรมเสียแล้ว, มีอุปราชเป็นผู้สำเร็จราชการ. พอเกิดเยซูขึ้น, เยซูมีผู้นับถือมากขึ้น, พวกพราหมณ์อยู่ในกรุงยะรูซาเลมได้ไปกระซิบบอกมหาอุปราชว่าเป็นผีบุญ, แล้วต่อไปจะเป็นขบถ, เดี๋ยวนี้มีผู้เรียกชื่อแล้วว่า "เยซูผู้เป็นเจ้าของยิว." ตามตำหรับธรรมศาสตร์ของยิวว่าต่อไปจะมีพระเจ้ามาบังเกิดอันมีนามปรากฏว่า "เมสไซอา," ซึ่งจะเป็นเจ้าของยิวทั้งหลาย, ชี้ทางให้บ้านเมืองสงบราบคาบอยู่สำราญทั่วไป, เหมือนพระศรีอาริย์ของเรา. ข้างฝ่ายอุปราชโรมันก็ประพฤติตามแบบอุปราชทั้งปวง, คือสั่งให้จับผีบุญมาชำระ, ให้ตุลาการตั้งศาลชำระ. ตุลาการในที่นี้ คือ ผู้ที่ชื่อว่าไปเลต. ท่านผู้นี้ฟังคำที่เยซูแก้ตัว ก็รู้สึกและเห็นว่าแท้ที่จริงเยซูนี้ไม่ใช่ผีบุญ, เยซูไม่ใช่ขบถตามธรรมดา; แต่ครั้นจะตัดสินว่าไม่มีความผิดยกโทษ สาวกเยซูคงเหิมใหญ่; พวกยิวในเวลานั้นที่นิยมศาสนาเดิม, คือศาสนาอย่างที่โมเซสสอนมานั้น, มีมากกว่าพวกเยซู; เมื่อเห็นพวกที่อยู่ในเมืองยะรูซาเลมโดยมากย่อมนับถือศาสนาเดิม, จะไม่ตัดสินลงไปก็คงไม่พอใจพวกพราหมณ์และประชาชนในเมืองยะรูซาเลมซึ่งฟังเสียงพราหมณ์เป็นใหญ่. ไปเลตจึงตัดสินรู้รักษาตัวรอด, คือเรียกน้ำมาล้างมือแล้วกล่าวว่า "คดีเรื่องนี้เราขอล้างมือเราไม่เกี่ยวข้อง, แล้วแต่ท่านทั้งหลายจะเห็นสมควรเถิด." พอพูดขาดคำพวกพราหมณ์ตรงเข้ากระชากเยซูไปต่อหน้าที่นั่งมหาพราหมณ์ไคฟาส; มหาพราหมณ์ตัดสินว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิอย่างร้ายกาจจะทำลายศาสนา, สั่ง

ให้คนตีจนยับเลือดไหลทั้งตัว เพื่อแสดงให้เห็นว่า ที่คนนี้ขอกว่าตัวเป็นลูกพระเจ้าเราเฆี่ยนหลัง ๆ ก็แตก, แล้วเอาหนามทำมาลัยกดลงไปบนหัว หนามก็ตำเลือดไหลทำไมพระเจ้าไม่มาช่วย ? เพราะมันมิใช่เป็นลูกจริง. แล้วมหาพราหมณ์เอาเยซูตรึงกากบาทเสีย. วิธีตรึงกางเขนนี้ตรงกับการลงโทษอย่างที่ข้างประเทศอาเซียก็มี, อย่างในเมืองมอญพวกที่เป็นโจรผู้ร้ายจับได้แล้ว เขาผ่าอกแล้วตรึงไม้กางเขนไว้เป็นการประจาน. เยซูก็ถูกตรึงไม้กางเขนเพื่อประจาน. เพราะสั่งให้ตรึงกางเขนพร้อมกับนักโทษที่เป็นผู้ร้ายปล้นด้วยซ้ำ. ตามธรรมดาคนที่เป็นโทษมักจะผูกไว้จนตาย; แต่ส่วนเยซูจะทำให้ร้ายกาจสาหัส, มหาพราหมณ์สั่งให้เอาตะปู่ตอกที่มือทั้งสองข้างกับตีนทั้งสองข้างติดที่ไม้กางเขนไว้. ข้างฝ่ายพวกพ้องของเยซู ครั้นเมื่อสิ้นเวลาแล้วจึงไปปลดเยซูลงมาจากไม้กางเขน, เพื่อไปยังหลุมที่เตรียมไว้, หลุมนี้ขอให้ท่านเข้าใจว่าไม่ใช่ขุดลงไปในดิน, เป็นถ้ำมีประตูปิด แล้วเอาศพไปไว้, เพราะมีคำเล่าลือว่า เยซูถึงตายแล้วคงจะเกิดขึ้นอีกวันหนึ่ง อุปราชจึงให้ทหารไปเฝ้าที่นั้น. เยซูได้ถูกตรึงไม้กางเขนเมื่อวันศุกร์ ครั้นวันจันทร์พวกทหารเห็นประตูเปิดออกมามีผู้ซึ่งเขาเข้าใจกันว่าเป็นเทวดาถือดาบมาไล่ทหาร, ทหารมีความตกใจพากันหนี, เยซูได้เดินออกมาที่นั้นแล้วไปให้ปรากฏแก่พวกสาวกของเขาที่ริมฝั่งทะเลที่เรียกว่า "แกลิลี." เมื่อแสดงให้ปรากฏแล้วได้สั่งอัครสาวกของเขาว่า "เจ้าจงประกาศศาสนาของเราสืบไป; ส่วนตัวเรานี้จะต้องไปสู่สวรรค์ตามเทวโองการ."

พูดเท่านั้นแล้วก็อันตรธานหายไป. นี้เป็นคำของพวกคริสตัง.

ในข้อความเหล่านี้ท่านทั้งหลายคงจะเห็นตามที่ข้าพเจ้าว่า, ข้อที่น่าเชื่อเป็นจริงก็มีอยู่มาก, ที่น่าสงสัยไม่น่าเชื่อก็มี เช่นข้อที่ว่าเยซูเป็นลูกพระเจ้าบนสวรรค์นั้นข้อหนึ่ง, ในข้ออื่นอีกข้อหนึ่ง คือที่ว่าเยซูได้ตายแล้วจะกลับเป็นขึ้นมาได้อีก เพื่อให้สาวกเห็นและทหารเห็นเป็นพยานปรากฏแล้วอันตรธานสูญไป, เป็นข้อซึ่งน่าจะอธิบาย; แต่ถ้าแม้จะอธิบายในเวลานี้ก็จะเป็นการยืดยาวมากข้าพเจ้าขอผัดไว้ในวันหน้าต่อไป, เพื่อมีเวลาก็จะได้เล่าอีกครั้งหนึ่งและแสดงให้ปรากฏว่า อันที่จริงมีข้อที่ควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อนั้นอย่างใด, โดยความหวังว่าเมื่อได้แสดงแล้ว ท่านที่ฟังคงจะเก็บเอาไปชั่งน้ำหนักรู้ได้เอง; จะควรเชื่ออย่างไรควรรับรองได้อย่างไร. หรือไม่ควรเชื่อยกเสียไม่รับรองก็ได้, แล้วแต่ท่านผู้มีสติปัญญาจะไตร่ตรองพอให้เห็นดีและจริง.

กัณฑ์ที่ ๕

ความภักดีต่อศาสนา

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๑๒ มิถุนายน พ. ศ. ๒๔๕๗)

วันนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อจากที่ได้กล่าวมาแล้วในวันหลัง, คือต่อถึงเรื่องประวัติของพระเยซู และที่ได้พูดแย้มไว้ในคราวก่อนก็จะกล่าวต่อไป.

ในที่นี้ไม่ใช่ตั้งใจที่จะกล่าวประวัติโดยพิสดารมิได้, เพราะถ้าจะกล่าวประวัติพิสดารแล้ว ก็ไม่เป็นความจำเป็นอะไร, ทั้งหนังสือก็มีอยู่แล้ว ใครอยากจะอ่านก็ได้. ข้อสำคัญที่จะเตือนให้ท่านทั้งหลายคิดต่อจากหนังสือนั้น คือข้อใดที่เราควรจะเชื่อถือได้ว่าน่าจะเป็นจริงหรือสิ่งใดที่เราน่าจะฟังหู ๑ ไว้หู ๑. ข้อแรกที่นับว่าเป็นอัศจรรย์ของศาสนาคริสตัง, ซึ่งเขายกย่องเป็นวิเศษที่สุด คือว่าพระเยซูนั้นเป็นโอรสของพระเป็นเจ้าบนสวรรค์. ข้อนี้ข้าพเจ้าได้กล่าวแต่คราวแรกแล้ว ว่าเป็นข้อซึ่งถ้าจะว่าสงสัยก็เกินไปสักหน่อย, เป็นแต่วิจิกิจฉายังไม่ลงรอยกันได้ในใจ, ไม่มีข้อใดที่จะคัดค้านความที่เขากล่าว. แต่ส่วนข้อความที่ยกมาอ้างว่าเหตุใดพระเยซูจึงควรนับว่าเป็นโอรสพระเป็นเจ้าบนสวรรค์นั้น ข้าพเจ้าขออนุญาตยกเอาข้อความจากคัมภีร์ของเขามากล่าวในเรื่องนี้. คัมภีร์นี้เรียกว่า "คัมภีร์ใหม่," คือเป็นประวัติ

กิจการของพระเยซูเท่านั้น, ไม่ใช่เรื่องเก่าที่มีมาในไบเบิล เป็นแต่เริ่มจากพระเยซู, เป็นคัมภีร์ซึ่งนักบุญแมททิวได้แต่งไว้ เรียกว่าคัมภีร์ของแมททิว. ในภาคต้นแมททิวได้กล่าวไว้ปรากฏชัดถึงพงศาวดารสืบตระกูลวงศ์แห่งเยซูคริสต์ผู้สืบสายโลหิตจากเดวิดโดยพิสดาร, คือเริ่มต้นแต่เอบระแฮมมีลูกชื่อไอสัค, เลยลงไปจนถึงโสโลมอนผู้เป็นโอรสของเดวิด, แล้วต่อลงมาจนตลอดถึงโยเสฟซึ่งว่าเป็นผัวของนางมาเรีย. โยเสฟนี้ตามหนังสือเขาว่า นับเนื่องชั่วคนตั้งแต่เอบระแฮมลงมาจนถึงเดวิด ๑๔ ชั่วคน, จากเดวิดลงมาตลอดสมัยที่พวกยิวไปเป็นเชลยอยู่บาบิลอนอีก ๑๔ ชั่วคน, ตั้งแต่นั้นมาถึงเยซูอีก ๑๔ ชั่วคนเหมือนกัน. ก็ใจความที่เขากล่าวเช่นนี้จะแปลว่ากระไร? เดวิดนั้นท่านทั้งหลายคงจะเคยได้ยินโดยมาก, แต่แรกก็เป็นผู้ที่ไม่มีอิทธิฤทธิ์อันใด จนภายหลังได้ไปรบยักษ์ชื่อ "โคลิอัธ," เป็นคนแรกที่ได้ใช้อาวุธเครื่องประหารอันขว้างไปจากตัว, จะว่าเป็นผู้แรกคิดอาวุธปืนก็ได้. แต่อาวุธที่เดวิดใช้นี้หาใช่ปืนไม่, แท้จริงเป็นก้อนศิลาอันวางไว้ในบ่วงแล้วแกว่งบ่วงนี้รอบหัวแล้วปล่อยสายเชือกข้าง ๑ ศิลาก็ไปถูกยักษ์นั้นตาย. ภายหลังเดวิดจึงได้เป็นใหญ่เป็นเจ้า, แล้วต่อมามีบุตรชื่อโสโลมอน. โสโลมอนนี้เป็นผู้ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินเป็นใหญ่มีชื่อเสียงมาก, ปรากฏว่าเป็นผู้ทรงยุติธรรม, เป็นผู้ที่คล้าย ๆ พระร่วงของเรา, ตรัสอะไรเป็นนั่นทุกอย่าง เพราะมีผู้ที่นับถือมาก. ทั้งเดวิดและโสโลมอน ๒ คนนี้ในโลกหว่านก็มีชื่อเสียงเป็นที่นับถือเป็นนักบุญเหมือนกัน; เดวิดเรียกว่า

"ดาวิด" และโสโลมอนเรียกว่า "ซุลิมาน." ที่เขาได้ตั้งใจสืบวงศ์พระเยซูขึ้นไปจนถึงเดวิดและโสโลมอนนี้เพื่ออะไร? เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า พระเยซูเป็นผู้เกิดในสกุลของผู้ซึ่งเคยเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในหมู่ชาวยูเดียหรือในหมู่อิสแรล ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วในครั้งก่อน. แม้เดวิดเองเมื่อได้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ขึ้นแล้ว ก็ต้องบอกว่าได้กำเนิดจากเอบระแฮมเหมือนกัน เพราะเอบระแฮมเป็นคนสำคัญในไบเบิล, และโกหร่านเรียกว่า "อิบระฮิม" และถ้าจะเปรียบศาสนาพราหมณ์เอบระแฮมก็คือพระมนูผู้เป็นประชาบดี. เขากล่าวว่าลูกเอบระแฮม ๑๐ คนได้แยกกันไปในทิศานุทิศมีลูกเต้าสืบมา มนุษย์ทุกคนจึงนับว่าเป็นลูกเอบระแฮมทั้งนั้น. เมื่อกล่าวพงศาวดารของเอบระแฮมเช่นนี้แล้วไม่เป็นข้อประหลาดอะไรในการที่เขาจะกล่าวว่าเยซูเป็นลูกเดวิดและเอบระแฮม, ผู้ที่จะตั้งใจสรรเสริญพระเยซูมักยกข้อนี้เป็นข้อประหลาดที่นับชั่วคนมาได้ติดต่อกันถึง ๔๒ ชั่ว; แต่การที่นับชั่วคนเช่นนี้ ตามนักเลงพงศาวดารและโบราณคดีถือกันว่า ถ้าไม่มีหลักแน่นอนแล้วย่อมไม่ควรถือเอาเป็นแน่. อีกประการหนึ่ง ข้อที่แมททิวต้องมาลำดับตระกูลวงศ์ของพระเยซูเช่นนี้, ก็คือต้องลำดับตระกูลวงศ์ของโยเสฟ เพื่อแสดงให้เห็นว่าโยเสฟเป็นผู้มีหลักฐาน มีบรรพบุรุษเป็นเชื้อพระเจ้าแผ่นดินด้วยซ้ำ. แต่น่าจะถามกันขึ้นว่าถ้าแม้เยซูเป็นลูกพระเป็นเจ้าบนสวรรค์ แล้วทำไมต้องอ้างว่าเป็นเชื้อพระเจ้าแผ่นดินด้วยเล่า? พระเจ้าบนสวรรค์ก็สูงกว่าพระเจ้าแผ่นดินอยู่แล้ว, เมื่อได้เป็นลูกพระ

เจ้าบนสวรรค์แล้ว ทำไมจึงได้บอกว่าเป็นลูกโยเสฟและเอยระแซม?

อีกข้อหนึ่งในหน้าเดียวกันในคัมภีร์ของแมททิวนั้นเองว่าเมื่อครั้งมาเรียแม่พระเยซูได้กระทำการอาวาหะกับโยเสฟนั้น, เมื่อก่อนได้เสพเมถุนธรรมด้วยกัน นางมาเรียได้ทรงครรภ์เสียแล้วด้วย "โฮลีโกสต์," ซึ่งดูเหมือนพวกบาทหลวงจะเรียกเป็นไทยว่าพระจิต. พูดทางภาษาคนไม่ใช่พูดทางภาษาพระ แปลว่านางมาเรียได้กับโยเสฟ, แต่ยังไม่ทันได้เสพย์เมถุน นางมาเรียก็มีครรภ์กับพระจิตเสียแล้ว. ฝ่ายโยเสฟผู้เป็นสามีเป็นผู้อยู่ในศีลในธรรม ไม่ปรารถนาที่จะกระทำให้ภรรยาของเขาได้ความอาย, จึงตั้งใจว่าจะหย่ากันเสียโดยเงียบ ๆ; แต่เมื่อเขากำลังไตร่ตรองอยู่นั้น ก็เผอิญเทวทูตแห่งพระเป็นเจ้าบนสวรรค์ได้มาเข้าฝันและกล่าวแก่เขาว่า: "ดูก่อนโยเสฟบุตรเดวิด, เจ้าจงอย่ามีความกินแหนง ในข้อที่จะร่วมสังวาสด้วยมาเรียภรรยาเจ้านั้นเลย, เพราะภรรยาเจ้าได้มีครรภ์นั้นมีด้วยพระจิต." นี้เป็นคำของแมททิวอธิบาย ในข้อที่น่าประหลาดอยู่ว่าพระเยซูกำเนิดอย่างไร. พูดรวมใจความตามความเข้าใจของข้าพเจ้าผู้ซึ่งข้างคริสตังเรียกว่ามิจฉาทิฏฐิ. ข้าพเจ้าต้องเข้าใจว่าไม่รู้ว่าใครเป็นพ่อพระเยซู, เพราะในนี้ปรากฏชัดว่าโยเสฟก็จะหย่ามาเรียอยู่แล้ว เผอิญเทวทูตของพระเป็นเจ้าบนสวรรค์มาเข้าฝัน โยเสฟจึงได้รู้ว่านางมาเรียนั้นมีครรภ์กับพระจิต; แต่ข้อนี้ดูเป็นข้อประหลาด เพราะพระจิตก็เป็นสิ่งที่หาตัวตนมิได้, พระจิตมาเป็นผัวผู้หญิงได้ก็ประหลาด, ซึ่งถ้าไม่แสดง

อย่างไรให้แลเห็นให้น่าเชื่อยิ่งกว่านี้แล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าค่อนข้างลำบากอยู่สักนิด. เพราะฉะนั้นที่อ้างว่าพระเป็นเจ้าบนสวรรค์เป็นบิดาพระเยซูนี้ ตามความสันนิษฐานของข้าพเจ้าโดยทางพงศาวดารและโบราณคดี เข้าใจว่าในสมัยพระเยซูเองเมื่อเป็นเด็ก คงไม่มีใครพูดว่าเป็นลูกพระเป็นเจ้า; ต่อเมื่อพระเยซูเองเป็นคนสอนศาสนาเป็นศาสดา มีผู้นับถือเลื่อมใสขึ้น, จะบอกกับสาวกได้หรือว่า เยซูนั้นเป็นลูกไม่มีบิดา? ข้างข้าพเจ้านั้นเชื่อว่า เยซูเป็นลูกนางมาเรียผู้เป็นภรรยาของโยเสฟ, แต่หาใช่บุตรของโยเสฟมิได้, เพราะนางมาเรียได้มีครรภ์ก่อนได้กับโยเสฟแล้ว ถ้าแม้ข้าพเจ้าอยู่ในที่สาวกของเยซูก็จำเป็นต้องบอกว่าศาสดาของข้าพเจ้าเป็นลูกพระเป็นเจ้าบนสวรรค์เหมือนกัน, พอจะได้แก้อายได้. ข้อนี้เป็นข้อที่เราควรจะเห็นใจเขา. แต่ข้อนี้เองเป็นสิ่งซึ่งควรจะทำให้เราทั้งหลาย ที่เป็นพุทธศาสนิกชนรู้สึกภาคภูมิในใจ, เพราะพระศาสดาของเรามีกำเนิดเป็นอุภโตสุชาติ, พระพุทธบิดาเป็นกษัตริย์, พระพุทธมารดาเป็นนางพระยา มีสกุลสืบไปถึงพระมนู, นับว่าเป็นผู้กำเนิดดีแท้, เป็นผู้มีสมภพอันประเสริฐแท้ไม่มีปัญหา, เป็นผู้ที่เกิดดีทั้งสองฝ่าย คือทั้งข้างพระบิดาและมารดา นับว่าเป็นผู้มีกำเนิดสูง; ข้อนี้ถึงแม้เราจะไม่กระพือปีกอวดดีมากไป เป็นหน้าที่ของเราที่จะรู้สึกภาคภูมิอยู่บ้าง. พระศาสดาอันเป็นที่พึ่งของเรานี้ ไม่มีสิ่งไรในประวัติแห่งพระราชสมภพของท่านซึ่งจะต้องมีความอับอาย, ซึ่งเราจะต้องปิดบังหรือซึ่งเราจะต้อง

ตบแต่ง, ไม่มีความจำเป็นอันใดที่เราจะต้องใช้สมองของเราเพื่อรับรองสิ่งซึ่งสมองชั้นในไม่ยอมรับรองว่าจะเป็นได้.

ศาสนาของพระเยซูเบื้องต้นที่จะต้องการให้คนเราเชื่อจำเป็นต้องมีสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะพูดในภาษาไทยเราให้สั้นเป็นคำเดียวต้องเรียกว่า "ภักดี." ต้องมีความภักดี คือเมื่อใครเล่าถึงพระเยซูว่ามีกำเนิดแต่ผู้ใด, เกิดอย่างไร, ประพฤติอย่างไร, ชาติเป็นอย่างไร, ต้องปลงใจเชื่อทุกอย่างโดยความภักดีต่อพระเยซู. เราทั้งหลายจำเป็นต้องเชื่อถือ, จำเป็นต้องรับเสียก่อนว่า พระเยซูเป็นลูกพระเป็นเจ้าบนสวรรค์, จำเป็นต้องรับว่านางมาเรียมารดาพระเยซูนั้นเป็นพรหมจารี, เพราะเหตุว่าตั้งแต่เมื่อก่อนมาได้กับนายโยเสฟนั้นได้มีครรภ์กับพระจิตเสียแล้ว, นับว่าชายมิได้แตะต้อง. เพราะฉะนั้นต้องนับว่าเป็นพรหมจารี. ครั้นเมื่อสมภพพระเยซูแล้วก็ยังคงเป็นพรหมจารีอย่างเดิม เพราะเหตุที่ยังไม่เคยมีผัว; แต่ถ้าเรามานึกดูว่า ผู้หญิงที่มีลูกแล้วจะคงเป็นพรหมจารีอยู่ได้หรือ? ก็ไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้ตามธรรมดาของโลก ข้อนี้ถ้าหากเราจะเชื่อได้ก็โดยความภักดีที่กล่าวเมื่อตะกี้นี้เอง, คือภักดีต่อพระเยซู; เราต้องรับรองกลืนไว้ได้, ไม่เช่นนั้นไม่ได้. ไม่ใช่แต่ข้าพเจ้าซึ่งคริสตังเขานับว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ, แม้แต่ฝรั่งกันเองก็กลืนไม่ได้, คือได้มีฝรั่งคนหนึ่งร้องขอว่าข้อที่ว่านางมาเรียเป็นพรหมจารีนี้เขาขอยกเสียให้หมด อย่าให้เอาเป็นข้อที่จะทดลองความภักดีของเขาเลย, ท่านสังฆราช (สันตะปาปา) กรุงโรมหายอมข้อนี้ไม่. ผู้ที่ร้อง

ขอให้ตัดพรหมจารีนี้เป็นบาทหลวงอยู่ ถึงกับยอมสึกจากบาทหลวงไป. ท่านสังฆราชกรุงโรมได้ออกประกาศประณามบาทหลวงผู้นี้ว่า เป็นผู้นอกศาสนาเพราะตัดความภักดีต่อพระเยซู ผู้เป็นโอรสพระเจ้าบนสวรรค์.

ก็ศาสนาพระพุทธเจ้าของเรา มีข้อใดบ้างหรือไม่ ที่เราจำจะต้องเชื่อเสียก่อนจึงจะเป็นพุทธศาสนิกชนได้? ท่านลองนึกดูที่ มีข้อใดบ้างที่จำเป็นจะต้องเชื่อโดยความภักดี? ในศาสนาพระพุทธเจ้าไม่มีสิ่งใดที่ข่มน้ำใจ, ไม่มีสิ่งใดจะบังคับให้คนต้องเชื่อถือด้วยความภักดี พระพุทธเจ้าย่อมทรงเพาะความภักดีในใจของเราทั้งหลายด้วยธรรมอันแท้จริง, อันทรงแสดงให้เราทั้งหลายแลเห็นโดยแจ่มแจ้ง, เห็นสิ่งทั้งปวงที่ทรงแสดงว่าเป็นความจริงเป็นความดีถ่องแท้น่าเลื่อมใส, และแม้เราปฏิบัติตามธรรมของพระพุทธเจ้าได้แล้ว อย่างน้อยที่สุดจะเป็นคนดีมีผู้นับหน้าถือตา, และเราจะไม่ประทุษร้ายต่อเพื่อนบ้าน. ธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสสั่งสอนให้เราทั้งหลายนั้น เราย่อมเข้าใจได้ ไม่ว่าบุคคลชั้นใดและไม่มีข้อหนึ่งข้อใดซึ่งจะเหมือนอย่างของเขา, คือบังคับมนุษย์ให้ต้องมีความภักดีเป็นเบื้องต้น. ความภักดีซึ่งเราทั้งหลายมีต่อสมเด็จพระบรมศาสดาของเรานั้นย่อมมี เพราะเรารู้สึกพระคุณอันใหญ่ยิ่งของท่าน; เรารู้สึกพระคุณซึ่งมีอยู่แก่เราทั้งหลาย, ทรงพระเมตตาหวังพาเราทั้งหลายให้ข้ามห้วงแห่งความทุกข์ไปได้; ข้อนี้เป็นข้อซึ่งจับใจเราทั้งหลาย ทำให้เราทั้งหลายรู้สึกรัก และความรักอันนี้บันดาลให้เรา

ทั้งหลายเกิดความภักดีในใจ เมื่อสิ่งใดเป็นพระพุทธวจนะแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นสิ่งซึ่งเราทั้งหลายพยายามตั้งใจสดับฟัง โดยความเคารพ.

สรุปความว่า ที่แลเห็นผิดกันได้ในศาสนาเรากับศาสนาคริสตัง มีอยู่ดังนี้, คือศาสนาคริสตังต้องเริ่มด้วยความภักดีก่อนแล้วจึงจะเชื่อถือได้, ฝ่ายศาสนาพระพุทธเจ้าเริ่มด้วยเชื่อถือนิยมเลื่อมใสก่อนแล้วจึงเกิดความภักดี. ทั้ง ๒ ศาสนานี้อย่างไหนจะเป็นอย่างดี, อย่างไหนจะเป็นอย่างที่ควรผู้มีสติปัญญาจะนิยมนับถือเลื่อมใส, อย่างไหนจะควรกำกับใจแห่งเราทั้งหลาย ผู้อ้างว่าตนมีสติปัญญา? ขอท่านทั้งหลายจงเก็บเอาไปไตร่ตรอง ให้แลเห็นโดยถ่องแท้แล้ว, เมื่อในที่สุดวินิจฉัยอย่างไรแล้ว จึงตั้งมั่นอยู่ในความภักดีนั้น; ภักดีต่อพระเหมือนที่ท่านภักดีต่อเจ้าอยู่แล้วฉะนั้น.

กัณฑ์ที่ ๖

ปาฏิหาริย์

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

ในวันนี้จะขอกล่าวต่อเนื่องจากเทศนากัณฑ์ที่ ๕ ซึ่งได้แสดงมาแล้วในครั้งก่อน. ตามที่ได้แลเห็นมาแล้วในเทศนาที่แล้วมา แลเห็นได้ว่า แท้จริงพระพุทธเจ้าของเราได้เป็นผู้มีกำเนิดดี สมควรเป็นที่นับถือของเราทั้งหลายฝ่านใด, พระองค์ได้ตั้งพระทัยสั่งสอนเราทั้งหลายให้สมควรที่จะเลื่อมใสเชื่อถือได้ทุกข์สถาน. พระองค์เป็นผู้ที่ตั้งพระทัยดีและเป็นผู้ที่สมควรนับถือ ด้วยประการทั้งปวง.

คนเราที่นับถือกันนั้น นับถือเพื่อเหตุใดบ้าง ?

ข้อ ๑ ย่อมนับถือผู้ที่มีกำเนิดดีมีสกุลวงศ์อันยั่งยืนมั่นคง, เป็นผู้ที่จะพูดตามภาษาสามัญว่า เกิดโดยตั้งใจ, คือไม่ใช่เกิดมาโดยผุดออกมาเฉย ๆ, ไม่ใช่เกิดมาโดยเขาไม่ตั้งใจให้เป็นตัว ผู้ที่นับถือกันเช่นนี้ คือแปลว่า นับถือผู้ที่มีบิดามารดาซึ่งคนทั้งหลายรู้แน่นอนว่าเป็นผู้ได้อยู่ด้วยกันเป็นคู่กันโดยแท้จริง, ไม่ใช่เป็นผู้ลักลอบส้องเสพกันโดยอาการอันไม่เป็นธรรม. ผู้ที่เป็นสามีภริยากันโดยธรรมโดยดีไม่ใช่ลักลอบเช่นนี้แล้ว บุตรที่เกิดมาจากผู้นั้น เป็นบุตรซึ่งคนทั้งหลายนิยมนับถือ, ไม่กำหนดว่าจะเป็นลูกพระยามหากษัตริย์หรือเป็นลูกสามัญชน,

ย่อมเป็นที่ควรนับถือด้วยกันทั้งนั้น. เพราะเหตุฉะนี้พระพุทธเจ้าของเรา ในส่วนการประสูติของท่าน เราทั้งหลายไม่มีที่สงสัย; เราทั้งหลายย่อมรู้อยู่ว่าท่านเกิดมาแล้วดี, คือท่านได้เป็นโอรสของพระบิดาและพระมารดาซึ่งตั้งพระทัยอยู่ด้วยกันเป็นคู่ครองกันโดยแท้จริงไม่ใช่โดยลักลอบ. เท่านี้ถึงแม้จะไม่มีสิ่งอื่น ก็เป็นข้อควรนับถืออยู่แล้ว. มิหนำซ้ำพระพุทธเจ้าของเราได้ประสูติในตระกูลกษัตริย์, ทั้งข้างฝ่ายพระบิดาและข้างฝ่ายพระมารดาก็เป็นกษัตริย์ทั้งคู่, เรียกตรงได้ว่าอุภโตสุชาติ, ผู้มีชาติเสมอกันทั้งข้างฝ่ายบิดาและข้างฝ่ายมารดา, เป็นข้อที่ทำให้นับถือสูงขึ้นอีกชั้นหนึ่ง.

อีกประการหนึ่ง ย่อมรู้กันได้เป็นแน่นอนอยู่แล้วว่า พระพุทธองค์บรมศาสดาของเราทั้งงหลาย เป็นผู้ที่ตั้งพระราชหฤทัยดีฉันใด, นับว่าพระองค์เป็นผู้ที่ดำรงความสัตย์มั่นคงยิ่งนัก. เมื่อจะตรัสสั่งสอนด้วยสิ่งใด ก็เป็นไปโดยพระราชหฤทัยอันซื่อตรง, หวังประโยชน์แห่งเราทั้งหลาย, จึงนำเอาแต่ความที่เป็นจริง, ที่รู้จริง, ที่เห็นจริงมาแสดงให้แก่เรา, มิได้ใช้อุบายหลอกลวงประการใด, นับว่าเป็นข้อที่เราทั้งหลายควรนับถือพระศาสดาของเราอีกชั้นหนึ่งแล้ว.

แต่เป็นนิสัยของคนเรา ผู้ที่เรายิ่งนับถือแล้ว เรายิ่งอยากหาของที่ดีที่ประเสริฐไปประดับประดาเข้าอีก เปรียบเหมือนเรามีเรือนซึ่งแท้จริงถึงแม้ไม่มีเครื่องประดับอะไรก็อยู่ได้, ไม่มีเครื่องประดับอะไรก็พออาศัยกันแดด, กันลม, กันน้ำค้าง, กันความหนาวร้อนได้แล้ว. แต่

เราพอหรือ ? เรารู้สึกว่าไม่พอต้องหาเครื่องตบแต่งในเรือนนั้น, ต้องหารูปภาพติดตามผนัง, ต้องมีม่านผูกตามหน้าต่างประตู, ต้องมีประทีปโคมไฟแขวนให้งาม, ไฟฟ้าเป็นของที่หนึ่งซึ่งต้องหามาติดตามบ้านเรือนของเรา. ของเหล่านี้อะไรบ้างเป็นของจำเป็น ? แท้จริงของจำเป็นมีอยู่ที่ตัวเรือนนั้นแล้ว; คือของจำเป็นเพื่อไม่ให้ฝนตกถูกเราคือหลังคา, เพื่อไม่ให้ลมพัดต้องตัวเราให้หนาวหรือแดดส่องตัวเราให้ร้อนคือผนัง, สิ่งซึ่งป้องกันมิให้เรารับความชื้นจากไอดินคือพื้นกระดาน; ของเหล่านี้เป็นของจำเป็นที่เราจะต้องมี แม้มีของเหล่านี้อยู่แล้ว ม่านก็ดี, ไฟฟ้าก็ดี, รูปภาพก็ดี, เป็นประโยชน์อะไรบ้าง ? ต่างว่าเราเอาผนังออกเสียเอารูปแขวนเฉย ๆ จะกันแดดได้ไหม; จะเอารูปภาพติดไว้เฉย ๆ กันหนาวได้ไหม ? ไม่ได้เลย ! แต่ต้องมีเพราะเป็นนิสัยของคนเราต้องการเครื่องประดับ; ถึงแม้รู้แล้วว่าไม่เป็นประโยชน์ก็ยังอดไม่ได้. การที่หาเครื่องประดับประดาเข้าไว้เช่นนี้ ก็เพื่อให้ยังเกิดความพอใจแห่งตนเอง, อยากให้บ้านให้ช่องนั้นงามดี. บ้านช่องคนอื่นที่เราไม่ได้ชอบพอกับเขา เราเอารูปไปช่วยติดให้เขาหรือ ? เปล่า, เราไม่ได้ทำทั้งนั้น ! เพราะฉะนั้นรวมความได้ว่า สิ่งใดที่เรารักสิ่งนั้นเราชอบตกแต่ง. เปรียบเรือนแล้วเปรียบตัวบุคคล, เช่นเมียเรารัก เราซื้อเครื่องแต่งตัวให้งดงาม, เราให้เข็มกลัด, ให้แหวนแต่งให้งาม. ที่จริงเมียของเรานั้น ถ้าเขาจะนุ่งผ้าลายขาด ๆ ห่มผ้าขาด ๆ, เขาจะไม่ต้องมีเข็มกลัดกลัด เขาก็ไม่เสียอะไร; เขาเกิดมาอย่างไร เขาก็คืออยู่อย่างนั้น,

ร่างกายเขางดงามอย่างใด ก็งดงามอยู่อย่างนั้น; แต่เราพอใจโดยความเรารักเมียเราแล้ว เราให้ของแต่งเช่นเดียวกันกับที่เราประดับประดาเรือนของเรา.

สองข้อนี้ยกมาเป็นอุทาหรณ์พอให้เข้าใจแจ่มแจ้ง เพื่อให้เห็นว่าความรักนั้นแหละทำให้เราพยายามประดับประดาตกแต่งบุคคลหรือสิ่งที่เรารักนั้น ให้วิจิตรงดงามตามกำลังของเราที่จะทำได้. ข้อนี้เองเป็นข้อที่ทำให้คนเรานึกเล่าเรื่องราวให้ยิ่งวิจิตรพิสดารขึ้นสำหรับผู้ที่เรารักผู้ที่เรานับถือ. เราทั้งหลายมีความรักใคร่นับถือพระพุทธเจ้า เราก็ต้องแสวงสิ่งซึ่งดีสิ่งซึ่งประเสริฐทั้งหลายมาประดับประดาพระพุทธเจ้าของเรา. ผู้ที่ถือศาสนาคริสตัง เขาก็ต้องหาเครื่องประดับประดาให้พระเยซูคริสต์ของเขาเหมือนกัน. ความประสงค์ที่จะประดับประดาศาสดาของตัวเองนี้แหละ เป็นเครื่องทำให้เกิดข้อความทั้งหลายซึ่งรวมอยู่ในคำเดียวว่า "ปาฏิหาริย์". บรรดาปาฏิหาริย์ทั้งปวงย่อมเกิดขึ้นจากนิสัยของคนที่ต้องการหาเครื่องที่ดี ที่วิจิตร ประดับประดาศาสดาซึ่งตัวรักนับถือ, และปาฏิหาริย์ไม่ใช่เป็นของใหม่หรือเป็นวิธีใหม่ซึ่งนึกกันขึ้นภายหลังในพุทธกาลนี้; แท้จริงพวกพราหมณ์ที่เขานับถือลัทธิโบราณเขาได้คิดวิจิตรพิสดารมามากกว่าเรามาก. ข้างฝ่ายพวกยิว ศาสนาเขาเขาก็ได้คิดปาฏิหาริย์พิสดารอยู่มากเหมือนกัน, เช่นเรื่องโมเซสที่กล่าวมาแล้วคราวก่อน. ในส่วนของเราเองข้างฝ่ายพระพุทธเจ้า, ตามที่ว่าพระพุทธเจ้าของเราได้ทรงสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ตามที่มีอยู่ใน

ปฐมสมโพธิ์เป็นต้นนั้น, ข้อที่ว่าแสดงปาฏิหาริย์เหล่านี้ คนที่ฟังโดยมิได้ใตร่ตรองแล้ว มักจะคิดเห็นไปเสียว่าเป็นความที่จริง, เกิดจริงโดยไม่มีที่เหมือน; อย่างเช่นมารผจญ, ไปเข้าใจแน่นอนเสียว่าพระยามารนั้นตัวใหญ่โต มีแขนพันแขนถือสาตราวุธครบพันมือ, ขี่ช้างสำคัญชื่อคิริเมขล์, ยกพยุหเสนามารมาผจญ, เพื่อจะล้างพระพุทธเจ้าของเรามิให้ตรัสรู้สำเร็จได้ดังนี้เป็นต้น. ในชั้นต้นผู้ที่เลื่อมใสนับถือในอิทธิปาฏิหาริย์ของเทวดาตามอย่างที่กล่าวมาแล้วนั้นเขาเลื่อมใสกันเช่นนี้, เป็นต้นว่าเลื่อมใสพระนารายณ์องค์เดียวย่อมปราบปรามพวกยักษ์ได้ตั้งพัน, ถึงแม้ท้าวทศกัณฐ์ซึ่งมีหัว ๑๐ หัว, มีแขน ๒๐ แขน, สหัสเดชะมีหัว ๑๐๐๐ หัว มีแขน ๒๐๐๐ แขน, พระนารายณ์ปราบได้โดยไม่ต้องอาศัยผู้ใดเช่นนี้เป็นตัวอย่าง. ข้างฝ่ายท่านโบราณาจารย์ซึ่งสั่งสอนพระพุทธศาสนา ครั้นจะไม่สอนโดยทางนี้ก็จะเป็นเหมือนหนึ่งว่าพระพุทธเจ้าของเราเลวกว่าพระนารายณ์ไป; พระนารายณ์ปราบทศกัณฐ์ได้ ทำไมพระพุทธเจ้าจะปราบไม่ได้, พระพุทธเจ้าของเราก็ปราบพระยามารได้เหมือนกัน; คำสั่งสอนของคนในสมัยนั้นก็เหมาะแก่สมัย.

ครั้นต่อมาในสมัยใหม่เดินไปจนเป็นตรงกันข้าม, คือสิ่งใดซึ่งเป็นปาฏิหาริย์ไม่เชื่อหมด. สิ่งใดที่เป็นปาฏิหาริย์ตัดทิ้งน้ำหมดเชื่อไม่ได้, สิ่งนั้นเป็นสิ่งพ้นวิสัยที่จะเป็นไปได้, สิ่งนี้มิควรที่จะเป็นไปได้. ครั้นเกิดความสงสัยความวิจิกิจฉาไม่เชื่อว่ามีพระยามาร. กลับไม่เชื่อ

พระบรมพุทโธวาทอีกซ้ำ, ไม่เลื่อมใสพระพุทธเจ้าอีกซ้ำ; กลับเห็นไปว่าเรื่องพระยามารยังหลอกกันได้ เรื่องพระพุทธเจ้าเองมิหลอกกันหรือ? ข้อนี้ไม่ได้เป็นอยู่แต่ในชาวเรา ถึงฝรั่งก็มีความสงสัยในโอวาทแห่งพระเยซูโดยอาการเช่นเดียวกัน, คือได้ยินถึงเรื่องเขาเล่าถึงเรื่องพระเยซู ซึ่งถูกตรึงไม้กางเขนสิ้นชีพไปแล้วกลับฟื้นขึ้นได้เช่นนี้เป็นของไม่น่าเชื่อ, เพราะฉะนั้นเมื่อปดกันได้เรื่องหนึ่งแล้วคงปดกันอีก, จึงเกิดมีคนในยุโรปซึ่งอวดดีว่ามีความรู้ดีเกินไป, ร้องว่าศาสนาเป็นของพ้นสมัยเป็นของโบราณจึงไม่ควรเชื่อ, ในสมัยโบราณหลอกกันได้เรามีความรู้มากเกินไปเสียแล้วหลอกเราไม่ได้, เช่นบอกว่าพระเยซูเดินน้ำได้ ถ้าพระเยซูเดินได้มิมีคนยังเดินได้อยู่หรือ? นี่เป็นความคิดของพวกฝรั่งพวกหนึ่ง, และถึงพวกเราเองที่ออกไปเรียนเมืองนอกก็ดีหรือที่ได้สมาคมกับฝรั่งจำพวกนี้ก็ดี พลอยมีความเห็นไปในทางอวดดีเช่นนี้ก็เป็นได้, โดยเห็นว่าศาสนาเป็นของเกินสมัยเสียแล้ว, ศาสนาจะใช้ในสมัยกาลแห่งโลกที่เป็นไปเดี๋ยวนี้ไม่ได้เสียแล้ว ความคิดเช่นนี้ไม่ใช่ความคิดของผู้ที่มีปัญญาภูมิชั้นสูง. ผู้มีปัญญาภูมิชั้นสูงต้องเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ, ต้องเป็นผู้มีสมองพอที่จะตรองดูได้ว่า สิ่งใดจะเป็นความจริง สิ่งใดจะเป็นเครื่องตกแต่งขน; เปรียบเหมือนอย่างกับเราแลเห็นรูปภาพเขียนเป็นภูเขาเป็นสระน้ำ เราไม่ได้ติช่างเขียนเขาเลยว่าช่างเขียนโกหก, ว่าช่างเขียน ๆ ภูเขาเช่นนี้ ที่แท้ภูเขาใหญ่ทำไมจึงเขียนเล็ก; ที่จริงเขาไม่ได้บอกว่านั่นเป็นภูเขา เขาบอกเปรียบ

เหมือนภูเขาต่างหาก. ข้อนี้ฉันใดปาฏิหาริย์ดังในพระพุทธศาสนาครั้งมารผจญก็ฉันนั้น, หากเราอวดดีจนดูข้ามไป, เราเชื่อความฉลาดของเราเหลือเกิน, บอกว่าไม่จริง; ที่แท้ไม่มีใครเขายืนยันว่าจริง, เขาเปรียบต่างหาก. ถ้าเราใช้ความไตร่ตรองสักนิดเดียวคงจะแลเห็นได้ว่าปาฏิหาริย์ทั้งปวงย่อมเป็นของเปรียบเทียบ. เช่นเรื่องที่เขาว่าพระเยซูแม้ได้ถูกตรึงไม้กางเขนจนสิ้นชีพแล้ว ยังกลับฟื้นได้, กลับมาแสดงโอวาทให้แก่อัครสาวกได้ เช่นนี้เขาหมายความว่ากระไร ? เขาหมายความว่าถึงแม้พระเยซูตัวร่างหายตายไปแล้ว ศาสนาคำสั่งสอนของพระเยซูยังไม่ตาย; ศาสนาคำสอนพระเยซู ซึ่งต้องสงบไปเพื่อกลัวอำนาจของอุปราชเมืองโรม ครั้นเมื่อพระเยซูสิ้นชีพไปแล้ว, อุปราชนึกว่าสิ้นผู้ยุญไปแล้วไม่ต้องปราบต่อไป, ศาสนาพระเยซูกลับฟื้นขึ้นใหม่; นี่แหละคือตัวพระเยซูฟื้นขึ้นใหม่ เป็นคำเปรียบเทียบดังนี้.

ส่วนเรื่องที่เล่าว่าพระพุทธเจ้าของเราเมื่อตรัสรู้มีมารผจญถึง ๒ คราว, คราวแรกผจญโดยความล่อลวง คือพระยามารได้แต่งลูกสาวมาล่อลวงแล้ว, เมื่อเห็นว่าลูกสาวล่อลวงไม่สำเร็จ พระยามารจึงได้ยกพยุหเสนาพร้อมด้วยศาสตราวุธมาเพื่อผจญพระพุทธเจ้าของเรา. ทั้งสองอย่างนี้ ถ้าผู้มีสติปัญญาไตร่ตรองแล้ว, คงจะแลเห็นว่า ครั้งแรกเมื่อพระพุทธเจ้ากำลังจะทรงเพ่งเล็งหาหนทางที่ดี ยังมีพระหฤทัยห่วงใยในสิ่งซึ่งพระองค์ได้สละมาแล้ว, ห่วงใยในกามคุณารมณ์ ซึ่งพระองค์ได้เสวยมาแล้วแต่เมื่อก่อนเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์, เหล่า

นี้คือธิดาพระยามารโดยคำเปรียบเทียบ. สิ่งเหล่านี้มิใช่จะเป็นตัวเป็นคนเดินมาภายนอกก็หามิได้; สิ่งเหล่านี้ย่อมได้ยังเกิดขึ้นในดวงพระหฤทัยของพระพุทธเจ้า, ทำให้เป็นห่วงเป็นใยในสิ่งที่ได้เคยรู้มาแล้วว่าสนุกสบาย, เหมือนเราทั้งหลายนอนหลับฝันแลเห็นเป็นคนหรือเป็นสัตว์หรือสิ่งของ, เหมือนหนึ่งมาตั้งอยู่ต่อหน้า, เราแลเห็นได้ถนัดเกือบจะเอามือจับได้ ดังนี้ฉันใด, ที่ว่าเป็นธิดาพระยามารคือความฝันเห็นของพระพุทธเจ้าของเราซึ่งเกือบจะเอามือแตะได้จับได้เป็นเนื้อเป็นตัวนับว่าเป็นคำเปรียบเทียบชั้นหนึ่งฉันนั้น. ส่วนข้อที่ว่าพระยามารยกเสนามาโตใหญ่เพื่อผจญนั้น คืออะไร? ข้อนี้คือความเป็นใหญ่, ความมีอำนาจ, ความมุ่งเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ, ซึ่งพระพุทธบิดาได้สั่งสอนอบรมพระพุทธเจ้าให้นึกเสมอตั้งแต่พระชนมายุยังเยาว์ตลอดมา, ให้รู้สึกความปรารถนาเป็นใหญ่เป็นเจ้า; ข้อนี้เป็นข้อที่ทิ้งยากที่สุด. แม้ได้ทรงตัดสิ่งอื่น ๆ อันเป็นกามคุณารมณ์ทั้งหลาย ที่เรียกว่าทรงชำนะธิดาพระยามารแล้ว, ยังคงเหลือแต่พระยามารเองซึ่งยากที่จะชำนะได้, เหตุที่มีแขนทั้งพันแขน, มีเสนาพลใหญ่โตมากมาย, กล่าวคือความมักใหญ่อยากเป็นใหญ่, ซึ่งมีอยู่ในใจเราทุกคนไม่ว่าผู้ใหญ่หรือผู้น้อย; ผู้น้อยก็ต้องการสูงขึ้นไปตามลำดับ, ผู้ใหญ่ก็ต้องการดำรงอำนาจของตัวอยู่, เป็นของที่ตัดยากกว่าสิ่งอื่น ๆ หมด. คนเราย่อมตัดกามคุณารมณ์ทั้งหลาย, ย่อมสละแม้ลูกเมียและทรัพย์สมบัติ เพื่อแสวงอำนาจ, เพื่อสงวนไว้ซึ่งความเป็นใหญ่, ความสรรเสริญความดีความนิยม,

เพราะฉะนั้นข้อนี้เป็นข้อที่ยาก เปรียบเหมือนกับมารที่มีแขนตั้งพันแขน, ซึ่งมีพยุหเสนานับด้วยแสนยากที่จะชำนะได้. แต่พระพุทธองค์ของเราตั้งพระหฤทัยมั่นแล้วว่า สมบัติบรมจักรคือการเป็นจักรพรรดิ, การเป็นใหญ่ในโลก เป็นผู้ปกครองเหนือคนทั้งหลาย มีอำนาจเหนือคนทั้งหลาย, แม้เป็นสิ่งซึ่งพึงปรารถนาเพียงใด ก็ไม่เท่าพุทธภูมิ; ถึงแม้จะเป็นของซึ่งทำให้ถึงความพอพระทัยของพระองค์ ก็ไม่เป็นประโยชน์ใหญ่ยิ่งเท่าพุทธภูมิ, ซึ่งเป็นประโยชน์แก่โลก; ไม่เป็นประโยชน์แต่โดยเฉพาะพระองค์เท่านั้น ทั้งเป็นประโยชน์แก่พระญาติวงศ์ แก่บรรดามิตรสหายของพระองค์, และบรรดาเวไนยสัตว์, ไม่เฉพาะแต่ในประเทศของพระองค์, ย่อมแผ่ไปทั่วทั้งโลกไม่ว่าที่ไหน. แดนพระเจ้าจักรพรรดิยังมีมหาสมุทรเป็นที่ขีดขั้น; แดนแห่งพระพุทธเจ้าคือพุทธภูมิหาสิ่งใดขีดขั้นมิได้, หาสมุทรอันใดที่จะเป็นเขตมิได้, ย่อมแผ่ไพศาลข้ามสมุทรนอกจักรวาฬออกไป, ย่อมแผ่ไพศาลขึ้นไปถึงสวรรค์ชั้นฟ้าถึงแดนมหาพรหม, ข้างล่างจนถึงบาดาล, ใหญ่ยิ่งกว่าแดนของจักรพรรดิ. พระพุทธเจ้าของเราทอดพระเนตรเห็นเช่นนี้แล้ว ย่อมทำให้ยังเกิดกำลัง, จึงมีเรื่องราวว่า มีเทพเสนาเตรียมมาพร้อม ที่จะต่อสู้พระยามาร, แต่พระองค์ชำนะพระยามารได้ไม่ใช่ด้วยศาสตราวุธ, ไม่ใช่ด้วยอาศัยเทวดา, ไม่ใช่ด้วยอาศัยมนุษย์, พระพุทธเจ้าทรงอาศัยกำลังและอาวุธสำคัญยิ่งกว่าของเหล่านี้ทั้งหมด ทรงอาศัยมโนคือดวงใจ. การมักใหญ่ใฝ่สูงไม่มีอยู่ในพระทัยพระองค์แล้ว, เมื่อ

นั้นเป็นเวลาซึ่งพระองค์ได้ชำนะพระยามาร, เมื่อยามนั้นได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแลเห็นหนทางอันถ่องแท้, รู้สึกแน่นอนว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์. เช่นนี้นับว่าเป็นผู้ที่ชำนะอันประเสริฐยิ่งเสียกว่าบรรดาเจ้าแผ่นดินหรือมหากษัตริย์ที่ได้ชำนะศัตรูไม่ว่าชาติไหน, พระองค์เป็นผู้ชำนะโดยไม่ได้อาศัยการปราบปรามด้วยศาสตราวุธ; พระองค์ชำนะโลกโดยปราบพระองค์เอง, พระองค์ชำนะโลกโดยทรมานพระองค์เองนั้นแล.

ข้อนี้เป็นข้อที่เราทั้งหลาย ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนควรรู้สึกไว้. สิ่งใดซึ่งพระพุทธเจ้าของเราได้แสดงเป็นตัวอย่างแล้ว เราทั้งหลายผู้เหมือนหนึ่งเป็นข้าที่จงรักภักดี, เราเหมือนหนึ่งเป็นผู้ที่รักท่านแล้ว, ควรที่จะพยายามทำตามข้อนี้นึกเสียว่าเราไม่ใช่พระพุทธเจ้า, เราไม่ใช่พระอรหันต์, เราจะทำตามได้หรือ, เช่นนี้เป็นข้อที่นึกไม่ถูก. คนเราทุกคนแม้มีความตั้งใจดีอยู่แล้ว . คงจะต้องเป็นประโยชน์ทั้งนั้นธรรมเนียมกระได เราจะขึ้นปรูดเดียวให้ถึงขั้นบนได้หรือ? ไม่ได้. ไม่มีใครขึ้นได้ปรูดเดียวถึงขั้นบน. แต่ครั้นเรารู้ว่าเราขึ้นกระไดปรูดเดียวถึงขั้นบนไม่ได้ เราจะไม่ขึ้นไปเสียเลยเมื่อไรเราจะถึงยอด? เราต้องเอาตีนก้าวขึ้นไปขั้นล่างก่อน, มีกำลังพอก็ก้าวขึ้นไปอีกขั้น, ถ้ายังมีกำลังเหลือก็ก้าวอีก, ไปถึงแค่ไหนก็แค่นั้น, ดีกว่าไม่ก้าวเสียเลย. พระพุทธเจ้าของเราชำนะสิ่งชั่วสิ่งร้ายอันมีอยู่ในดวงจิตของคนเราเป็นปรกตินั้นด้วยการทรมานพระหทัยของพระองค์มาแล้ว, ทำตัวอย่างให้แก่

เราทั้งหลายแล้ว, เราทั้งหลายควรพยายามด้วยอาการเดียวกัน, ควรพยายามทรมานใจของเราให้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของตัวเรา, ไม่ควรให้ดวงใจพาตัวเราไปตามชอบใจให้ลังเลไปในที่ต่าง ๆ. ในชั้นต้นการทรมานใจเป็นของยาก, ถึงแม้จะทำไปไม่สำเร็จเมื่อได้พยายามแล้วดีกว่า ที่จะยอมแพ้ยอมสละละเสียว่าเราอย่างไร ๆ ก็ทำไม่ได้. ความพยายามลองดูเป็นของสำคัญ, หรือถ้าจะว่าไปแล้ว เป็นหัวใจของศาสนาทั้งปวง. ต้องเริ่มด้วยพยายาม, ต้องทำใจเราว่าเราจะตั้งใจประพฤติ, ตั้งใจตัดความชั่วซึ่งมีอยู่ในหัวใจเราโดยปรกติ. ข้อนี้เป็นข้อสำคัญยิ่งกว่าอย่างอื่น. ถึงแม้จะถือศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ หรือจะถือตามภิกขุปาฏิโมกข์ทั้งหมด, ถ้าใจไม่ตั้งอยู่แล้วจะมีประโยชน์อะไร ? หาประโยชน์มิได้เลย. ถ้าแม้ใจเราตั้งจริงแล้วถึงแม้ศีลใน ๕ องค์ เราถือได้หนึ่งก็ยังดี, แต่ขอให้ถือด้วยจริงใจ, ขอให้ใจตั้งมั่นว่าจะถือศีลองค์นี้ ไม่มีที่ยกพร่อง, ดีเสียกว่าผู้ที่ออกปากว่าถือศีล ๘ ศีล ๑๐ โดยไม่จริง.

ความเห็นอันนี้ ไม่ใช่เป็นความเห็นของข้าพเจ้าผู้เดียว, ย่อมเป็นความเห็นของบรรดาผู้ที่ได้ไตร่ตรองในธรรมปฏิบัติทั่วไป, ย่อมเป็นความเห็นของพระสงฆ์ของเรา หรือของบาทหลวงเหมือนกันหมด, แต่หากบางคนจะได้พูดออกมาเช่นนี้หรือไม่ได้พูด ผิดกันเท่านั้น. บางคนรู้สึกอยู่แล้วแต่ในใจ หาได้ออกปากมาไม่. ข้าพเจ้าพูดกับท่านทั้งหลาย ซึ่งเป็นเพื่อนเสือป่าและเป็นเพื่อนทหารด้วยกันอย่างฉันคน

ชอบพอกัน, พูดโดยหวังดีต่อท่านทั้งหลาย ไม่ใช่จะบังคับข่มขี่น้ำใจ. ท่านทั้งหลายจงเก็บเอาไปตรึกตรองดู, ลองทรมานใจดูบ้าง; ตั้งใจเสียว่า ข้อนั้นข้อนี้จะลองปฏิบัติดูให้มั่นคง, เราจะทำได้หรือไม่ได้. ถ้าในครั้งแรกไม่ได้ ลองใหม่, ข้อนี้ลำบากลองอีกข้อหนึ่ง; แต่ไม่ใช่ลองจิ้ม ๆ ดู เห็นยากแล้วก็ทิ้ง. ควรพยายามข้อหนึ่ง ๓ ครั้ง ๔ ครั้งให้แลเห็นได้. ถ้าท่านใช้ความพยายามจริง ๆ ในไม่ช้าคงจะได้แลเห็นประโยชน์ไม่มากก็น้อย, ในไม่ช้าคงจะได้รับความบันเทิงใจ, รู้สึกว่าถึงอย่างไร ๆ ชั่วดีเราก็ได้พยายามยกตีนของเราเองก้าวขึ้นเหยียบกระไดขั้นต้น, อันจะนำเราไปสู่หนทางสวรรค์.

กัณฑ์ที่ ๗

ศาสนาเป็นของสำหรับชาติ

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

"ตามถ้อยคำที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาในกัณฑ์ก่อน บางทีผู้ที่ได้ฟังแล้วจะสำคัญไปว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่มีความคิดแผลงจากครูบาอาจารย์ในการที่ไม่เชื่อปาฏิหาริย์. แต่อันที่จริง ถ้าท่านทั้งหลายสังเกตสักหน่อยแล้ว จะแลเห็นได้ว่า ตามความจริงข้าพเจ้าไม่ได้กล่าวว่าปาฏิหาริย์ไม่มี. ที่ข้าพเจ้ากล่าวนั้นคือกล่าวว่าปาฏิหาริย์ย่อมมีสาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นโดยธรรมดาของโลก, แต่หากไม่ได้ไตรตรองหรือตรวจตราพบเหตุ, เราไม่รู้ว่าเป็เหตุอย่างไร แลเห็นแต่ผลทีเดียวเท่านั้น. ต่างว่าถ้าอยู่ดี ๆ เราจะแลเห็นควันขึ้นมาแล้วไม่มีไฟ ควันอันนั้นคงเป็นของอัศจรรย์ นี่แหละปาฏิหาริย์เปรียบฉันใด, ควันในที่นี้ก็เปรียบฉันนั้นเหมือนกัน. ถ้าคนเรามีความสามารถค้นให้ลึกลงไปคงได้ทราบสาเหตุแห่งปาฏิหาริย์; แต่คนเราไม่ใช่เทวดา, ความรู้ของเราถึงจะมีมากปานใด, ถึงผู้ที่เป็นนักปราชญ์จะเรียนจากชาติใดภาษาใดก็ตาม, ในเวลานี้ย่อมมีที่ขีดขั้นแห่งความรู้; ถ้าไม่มีที่ขีดขั้นแห่งความรู้, และเราอาจจะรู้ได้ไม่มีที่สุดเช่นนั้นแล้ว, เราทุกคนคงเป็นพระพุทธเจ้าเสียหมดแล้ว, คงรู้เท่าพระพุทธเจ้าเสียหมดแล้ว. นี่เรา

ไม่รู้เท่าพระพุทธเจ้า, แม้ในธรรมเราก็ไม่รู้เท่ากันทั้งหมดเสียแล้ว. สิ่งที่มีในโลกที่เราเคยเห็นและเคยได้ยินเขากล่าวถึงก็มีเป็นอันมากขึ้นทุกวัน, แต่อย่างนั้นยังมีของใหม่ผุดโผล่มาปรากฏขึ้นแก่ตาทุกวัน, จึงแลเห็นได้แล้วว่า สิ่งทั้งปวงบรรดาที่มีอยู่ในโลก ใคร ๆ จะเห็นหรือจะทราบถึงทั้งหมดมามิได้. เพราะฉะนั้นปาฏิหาริย์ทั้งปวงซึ่งเป็นผลแลเห็นได้แล้วเหตุจะเป็นอย่างไรไม่รู้ก็มีมาก, เพราะฉะนั้นที่จะตัดความเสียทีเดียวว่าปาฏิหาริย์ไม่มีนั้น ไม่ถูก. แม้แต่พระพุทธองค์ก็ยังทรงยอมว่าปาฏิหาริย์อาจจะมีได้.

"ข้อที่ว่าปาฏิหาริย์อาจจะมีได้เช่นนี้ คือแปลว่า อาจจะมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นโดยคนเราอธิบายไม่ได้ด้วยวิทยาศาสตร์, คือไม่มีอยู่ในตำหรับตำรา ซึ่งนักปราชญ์โบราณได้สอนมา หรือนักปราชญ์ใหม่จะค้นพบ, เป็นของที่อัศจรรย์แปลกกว่าที่เป็นไปตามธรรมดาโดยมาก. ไม่ต้องพูดให้ไกลลึกซึ้งเลย ตัวข้าพเจ้าเองและท่านบางคนที่นั่งอยู่ที่นี่ได้เห็นประจักษ์อยู่แก่ตา, นั่งอยู่ดี ๆ ก็ได้แลเห็นพระปฐมเจดีย์สว่างแลเห็นรัศมีรุ่งโรจน์ คล้ายกับเอาไฟฟ้าไปส่อง. เมื่อตาแลเห็นแล้วเช่นนี้จะมิให้เชื่อหรือ? แต่อะไรเล่าทำให้พระปฐมเจดีย์ทั้งองค์สว่างได้เช่นนั้น, อะไรจะทำให้สว่างจนถึงกับแลเห็นได้ไกลไม่ใช่แต่ทิศเดียว, เห็นได้ทั้ง ๔ ทิศ. ได้มีผู้ทดลองทั้งใช้ไฟฉายทั้งใช้ดอกไม้เพลิงทุกประการ, ไม่ได้ปรากฏว่า ผู้ใดทำแสงสว่างอันนั้นให้เสมอเหมือนเมื่อครั้งข้าพเจ้าและผู้อื่นเห็นด้วยกันหลายคน. ถ้าจะว่าข้าพเจ้าเผลอสติหรืองันไป ก็มี

ใช่ว่าตัวข้าพเจ้าเห็นคนเดียว, มีคนเห็นด้วยกันนับด้วยร้อยเช่นนี้ นับว่าเป็นปาฏิหาริย์โดยแท้ซึ่งแลเห็นได้."

ส่วนของผู้อื่นเขาก็น่าจะได้เคยพบเห็นเหมือนกัน, เราไม่ควรจะตัดความเสียหมดว่าปาฏิหาริย์นั้นไม่มี. ปาฏิหาริย์ย่อมมีได้, เป็นของซึ่งทำให้เราทั้งหลายรู้สึกความอัศจรรย์, หรือรวบรวมความว่าเราทำให้เหมือนเช่นนั้นไม่ได้แล้วก็เป็นของประหลาดอยู่. ท่านโบราณาจารย์ที่สอนศาสนาเห็นว่า ของประหลาดเช่นนี้ย่อมเป็นเครื่องทำให้ใจคนเต้นมาก; มีเครื่องอัศจรรย์ขึ้นเช่นนี้ แม้ซี่ให้แลเห็นแล้ว ทำให้เราใจเต้น, ทำให้เราตกใจ, ทำให้เราฮึกเหิมใจร่าเริง, หรือมีอาการอื่น ๆ แล้วแต่ใจของผู้นั้น. เช่นเมื่อครั้งแลเห็นพระปฐมเจดีย์ปาฏิหาริย์ ถามกันแล้วความคิดความรู้สึกผิดกันทุกคน, แต่คงย่อมเหมือนกันหมดอยู่อย่างหนึ่งคือ ตกตะลึงขนลุกขนพองทั้งนั้น. ท่านโบราณาจารย์ชอบเอาเรื่องตกตะลึงเหล่านี้ มาประดับเข้ากับศาสดาของตนผู้ที่นับถือ อย่างเช่นข้าพเจ้าได้อธิบายครั้งก่อน.

การใช้ยกข้อปาฏิหาริย์ของศาสดาเป็นข้อยั่วใจคนให้ยังเกิดความเลื่อมใสศรัทธานับว่าเป็นวิสัยของผู้สอน ไม่ว่าในศาสนาใด. ทั้งนี้เป็นความจำเป็นเพื่อจูงใจผู้ที่มีความคิดไม่ลึกซึ้ง, ไม่มีปัญญาพอที่จะเล็งเห็นธรรมะอย่างสูง ๆ. สำหรับบุคคลชนิดนี้ จำเป็นต้องหาอะไรล่อใจให้ยังเกิดความตื่นเต้นเสียก่อน, แล้วจึงจะสอนให้เข้าใจในทางธรรมะได้. นี่เป็นวิธีเพราะศรัทธาซึ่งผู้สอนศาสนาต้องใช้อยู่แม้จนทุกวันนี้. ข้อ

ควรสังเกตมีอยู่อย่างหนึ่งคือ, ถึงลัทธิจะผิดแผกแปลกกันอยู่บ้างในบางอย่างก็ตาม, แต่ความมุ่งหมายของผู้สอนศาสนาย่อมจะมีอยู่เหมือนกัน, คือตั้งใจประกาศศาสนะธรรมซึ่งศาสดาของตน ๆ ได้สอนไว้แล้วด้วยความหวังประโยชน์แก่ชนหมู่มากนั้นเอง.

การประกาศศาสนะซึ่งมีลัทธิต่างกัน เป็นธรรมดาย่อมจะต้องมีมีการแก่งแย่งแข่งกัน, และในการแก่งแย่งแข่งขันกันเช่นนั้น ข้อที่มักจะพยายามกระทำกันก่อนอื่นคือต้องแคะไค้หาข้อยกพร่องในศาสนาอันเป็นคู่แข่งกัน. ในการแข่งขันและแคะไค้เช่นนี้มีข้อควรสังเกตอยู่อย่าง ๑ กล่าวคือ ผู้ที่มีลัทธิดีด้วยกัน ศาสนาดีด้วยกัน จึงจะติกัน. เปรียบเหมือนมิชชันนารีคริสตังพูดจาแคะไค้พระพุทธศาสนานั้นด้วยเหตุใด ? เพราะเขารู้สึกอยู่ว่าดีเหมือนกัน, ถ้าเขาไม่พูดจาแคะไค้เราแล้ว คนอาจจะเลื่อมใสของเรามากเกินไป. ที่ศาสนาของแขกดำ, ศาสนาของพวกที่เอาคนมาฆ่าบูชายัญและกินเนื้อมนุษย์เป็นต้น, พวกมิชชันนารีถึงแม้จะพูดติเตียนก็ไม่สู้เอาใจใส่มากเท่าพระพุทธศาสนา. ตั้งแต่ไหนมาแล้วต้องพยายามแคะไค้เพื่อให้พุทธศาสนานั้นเสื่อมเสีย. ในชั้นต้นเมื่อชาวยุโรปยังไม่รู้จักพุทธศาสนา รู้จักแต่ศาสนามะหะหมัด, ถึงกับได้ลงในหนังสือคัมภีร์ของเขาในคำอ้อนวอนพระเจ้าว่า: "ขอพระเจ้าผู้ทรงพระกรุณาจงได้โปรดให้ข้าพเจ้าทั้งหลายรอดพ้นจากมาร, จากผู้ร้าย, และจากอ้ายแขกมะหะหมัด;" มาตอนหลังมีข้อความเพิ่มเติมว่า; "อ้ายแขกมะหะหมัดแลบรรดามิจฉาทิฏฐิทั้งหลาย, มีพวกถือศาสนาพระพุทธเป็นอาทิ."

ข้อที่เขายกขึ้นแคะได้พระพุทธศาสนาของเรามีอยู่อย่างหนึ่ง, คือเขาว่าพระพุทธศาสนาดีทุกอย่าง เสียแต่เป็นศาสนาที่สอนไม่ให้คนทำอะไร, เป็นศาสนาสำหรับคนเกียจคร้าน. ข้อนี้แปลว่ากระไร ? แปลว่าเขาเห็นศาสนาของเราทั้งหลายชี้หนทางให้มุ่งนิรพาน. นิรพานคืออะไร ? คือความสงบ, ความสูญ, ความไม่มีอะไร. เพราะฉะนั้นเขาจึงว่า ศาสนาพระพุทธดีทุกอย่าง เสียอย่างเดียวแต่ว่าความมุ่งหมายเป็นที่ตั้งนั้น คือให้สูญ ให้อยู่นิ่ง ๆ มิให้ทำอะไร. ถ้าแม้ว่าเราไม่มีธรรมสิ่งอื่นนอกจากบอกว่า คนทุกคนเกิดมาต้องมุ่งหมายพระนิพพานเป็นที่ตั้งเช่นนี้แล้ว คำที่เขาพูดว่ามุ่งแต่จะให้สูญ, ให้ตาย, ให้ดับไป, ไม่มีมุ่งคิดไปข้างหน้าบ้างเลย ก็จะนับว่าเป็นถ้อยคำอันถูกต้องอยู่. แต่ศาสนาของเราจะถือแคบอย่างนั้นหรือ ? พระพุทธวจนะมีแต่ว่าให้เรามุ่งหมายนิรพานเช่นนั้นหรือ ? ถ้าเช่นนั้นแล้ว ตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จสู่ปรินิพพานมา ก็ ๒,๐๐๐ ปีกว่าแล้ว คนทำไมยังคงนับถือพระองค์อยู่ได้ ? ก็ไม่ใช่เพราะธรรมของพระองค์กว้างขวางพอที่จะให้มนุษย์นับถือได้หรือ ? นี่ก็เป็นพยานปรากฏอยู่เองไม่จำเป็นจะต้องหาสิ่งอื่น.

อีกประการหนึ่ง ความมุ่งหมายของศาสนาทุกศาสนา คืออะไร ? คือต้องการความสงบ, ต้องการความสัตย์, ต้องการพ้นจากทุกข์มิใช่หรือ ? ศาสนาพราหมณ์พวกฤษีอุตส่าห์ทรมานตัวทรมานใจเข้าฌานหรือยอมสละชีวิตเพื่อมุ่งอะไร ? เพื่อมุ่งไปสู่พรหมโลก เพื่อมุ่งได้ไป

เกิดเป็นพรหมซึ่งเรียกกันตามภาษาสามัญของเราว่า "เป็นพรหมลูกฟัก," ไปนอนกลิ้งอ้าปากอยู่, ตีนก็ไม่มี มือก็ไม่มี. ในที่สุดต้องการอะไรบำเพ็ญให้มากพอแล้ว ได้เข้ารวมอยู่ในพระปรพรหม, คือพระเป็นเจ้าสูงสุดในชั้นพรหมโลก. ศาสนาคริสตังเองสอนอย่างไร ? สอนให้บุคคลลุกขึ้นขวนขวายเดินเที่ยวหาประโยชน์อย่างนั้นหรือ? คำพระเยซูเองมีปรากฏอยู่แล้ว ข้าพเจ้าจะอ่านให้ท่านฟัง :—

"ศกรสาวกทั้งหลาย, ท่านจงอย่านึกถึงชีวิตของท่าน, อย่านึกถึงอาหารที่จะบริโภค, และอย่านึกถึงน้ำที่จะดื่ม. อีกประการหนึ่งอย่านึกถึงร่างกายหรือเครื่องนุ่งห่ม. ชีวิตนั้นดีกว่าภักษาหารอยู่แล้ว, และร่างกายของเราเองดีกว่าเครื่องนุ่งห่มอยู่แล้วมิใช่หรือ ? จงแลดูนกทั้งปวงบนอากาศ; มันจะได้หว่านพืชพันธุ์ก็หามิได้, มันจะได้เกี่ยวข้าวเก็บข้าวเข้ายุ้งฉางก็หามิได้; แต่พระบิดาของเราทั้งหลายซึ่งเสด็จอยู่บนสวรรค์ ท่านก็ย่อมบำรุงเลี้ยงให้มันมีชีวิตอยู่. ก็ท่านทั้งหลายจะดีกว่าสัตว์นั้น ๆ หรือ ? ส่วนเครื่องนุ่งห่ม จงแลดูดอกไม้ที่ในกลางทุ่ง, ซึ่งมันเกิดขึ้นอย่างไร, มันจะต้องทำงานก็หามิได้, มันจะต้องปั่นฝ้ายก็หามิได้; แต่เราก็กล่าวแก่ท่านทั้งหลาย ถึงแม้โสโลมอนผู้มีศักดานุภาพใหญ่ยิ่งจะสู้ดอกไม้ในทุ่งนั้นก็หามิได้. ก็ถ้าแม้พระเป็นเจ้าทรงพอพระหฤทัยที่จะตกแต่งต้นหญ้าในทุ่งซึ่งยังเป็นอยู่ในวันนี้และรุ่งขึ้นก็จะล้มตายไปนั้นไซร้, พระเป็นเจ้าจะไม่ทรงกรุณาแก่เราทั้งหลายผู้เป็นข้าของท่านเช่นเดียวกันหรือ ? เหตุดังนี้ท่านทั้งหลายจงอย่าได้นึกได้ฝันมัวพะวง

ว่าเราจะกินอะไรหนอ, เราจะดื่มอะไรหนอ, เราจะหาเสื้อผ้าอะไรหนอ. พระบิดาของเราทั้งหลายซึ่งอยู่บนสวรรค์ย่อมทรงทราบอยู่แล้วว่า เราทั้งหลายมีความปรารถนาสิ่งไร. เหตุฉะนี้ ดูกรท่านท่านทั้งหลาย, จงปรารถนาภูมิสวรรค์และธรรมปฏิบัติ, คงจะได้สิ่งทั้งปวงสมปรารถนา."

ถ้าผู้ที่จะถือพระเยซู ประพฤติตามคำสั่งสอนซึ่งข้าพเจ้าอ่านมาแล้วนี้จะเป็นอย่างไรบ้าง ? ประพฤติอย่าให้แตกต่างจากนั้น, เขาก็ไม่หากิน, งานก็ไม่ทำ, ผ้าก็ไม่หานุ่งห่ม, มีนอนเปลือยกายอยู่ในบ้านและนอนอดสู้ตายหรือ ? หรือจะยอมนอนใต้ต้นไม้ ให้ลูกไม้ตกลงในปาก ? ใครอยากจะทำอย่างนั้นบ้าง ลองนอนอยู่บ้านเฉย ๆ ดูทีว่าจะเทวทูตเอาอาหารมาให้กินหรือไม่. เท่านั้นแลเห็นว่าไม่ได้ตั้งใจให้ถือเช่นนั้น, เป็นคำเปรียบเทียบที่จะให้ประพฤติให้ดีที่สุด, ถึงแม้จะประกอบกิจการอย่างไร อย่าโลภให้เกินไป. ก็ข้อนี้ไม่ตรงกับคำที่พระพุทธเจ้ารับสั่งหรือ ?

ใจความของศาสนาคำสั่งสอนสำคัญของพระพุทธเจ้าซึ่งเราทั้งหลายควรจะจำใส่ใจไว้คือ "ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว." ทำทั้งสองอย่าง, คือทำดีทำชั่วจึงจะได้ผล, ถ้าไม่ทำอะไรก็ไม่ได้อะไรทั้งสองอย่าง. เพราะฉะนั้นที่เขาว่าศาสนาพระพุทธเป็นศาสนานิ่งนิ่ง ถูกหรือไม่ถูก ? ผู้ที่พูดเช่นนั้นเป็นผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาจริง, และฝรั่งเขาพูดเช่นนั้นโดยสำหรับจะให้แลเห็นว่าศาสนาของเรามีที่บกพร่อง. ฝ่ายไทยเราซึ่งได้ฟังคำพูดเช่นนี้มา ก็นิ่งตอบเขาไม่ได้, เพราะเหตุใด ? ไทย

เราจะไปรับคำนี้มา, ที่จะได้ฟังคำติเตียนอันนี้มา, มักเป็นนักเรียนที่ได้ไปเรียนในยุโรป ซึ่งไม่ได้รู้ศาสนาของตัวเองเสียก่อน, ได้ยินเช่นนั้นครั้นจะเถียงมุมมามไป ถ้าเขาเอาหนังสืออะไรมาแยก็จะเสียที, นั้นจำพวกหนึ่ง. อีกจำพวกหนึ่งเป็นพวกซึ่งมีความรู้วิชามาก, มีธุระมากงานการเต็มมือ, ไม่มีเวลาที่จะถือศาสนา และใช่แต่เท่านั้น, ฝรั่งเขาเป็นคริสตัง, ฝรั่งเขาศิวิลัย, เพราะฉะนั้นคริสตังเป็นศาสนาที่ศิวิลัย; มีผู้คิดเช่นนี้ก็มาก. แท้จริงผู้ที่คิดไปเช่นนี้ เป็นผู้ที่ไม่รู้ความจริงและยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง.

การที่ฝรั่งเขาถือศาสนาคริสตัง ท่านทั้งหลายเข้าใจหรือว่าเพราะเหตุใด ? ฝรั่งเขาเห็นเหมือนกัน ว่าศาสนาพระพุทธของเรามีธรรมดีเท่าของเขาทุกอย่าง, หรือดีกว่าของเขาก็มี แต่ทำไมเขาถือศาสนาพระพุทธไม่ได้ ? เพราะศาสนาคริสตังได้ไปถึงเมืองเขาก่อนนานปู่ย่าตายายของเขาทั้งหลายได้ถือศาสนาคริสตังมานานแล้ว, ถ้าจะเปลี่ยนมา รู้สึกว่าดูเหมือนแปลงชาติ. อีกนัยหนึ่งตรงกับคำที่เขากล่าวว่า ศาสนาพระพุทธนั้นบางทีจะดี, แต่ไม่ใช่ศาสนาสำหรับชนผิวขาว เป็นศาสนาสำหรับชนผิวเหลืองเท่านั้น. ก็เมื่อเขาเห็นว่าศาสนาเกี่ยวกับผิวหนังไม่ได้เกี่ยวกับความเชื่อจริงเช่นนี้, คนเราผิวเหลืองเสียแล้ว ผิวเราสำหรับพระพุทธศาสนา, แม้เราจะนิยมความศิวิลัยของฝรั่งไปถือคริสตศาสนา, นึกหรือว่าเขาจะนิยมนับถือเรา ? แท้จริงต้องเปลี่ยนผิวเสียก่อน เขาจึงจะเชื่อ. เหตุฉะนี้ข้าพเจ้าเห็นว่า

ท่านทั้งหลายเป็นเพื่อนไทยด้วยกัน; อย่างไรเราก็ลืมผิวของเราไม่ได้; ถึงแม้เราอยากย้อมก็เปลี่ยนผิวไม่ได้; แม้เราจะเปลี่ยนถือศาสนาคริสตังเขาก็อาจจะดูถูก. เมื่อเป็นเช่นนี้ควรหรือเราจะเปลี่ยน? ไม่ควรเลย! พระพุทธศาสนามาถึงเราก่อน, พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา, เราจำเป็นต้องถือด้วยความกตัญญูต่อบิดามารดาและโคตรวงศ์ของเรา, จำเป็นต้องถือไม่มีปัญหาอะไร.

เมื่อข้าพเจ้ารู้สึกได้แน่นอน จึงได้กล้าลุกขึ้นยืนแสดงเทศนาทางพุทธศาสนาแก่ท่านทั้งหลาย, โดยหวังแน่ว่าบรรดาท่านทั้งปวงซึ่งเป็นคนไทย เมื่อรู้สึกแน่นอนแล้วว่า ศาสนาในสมัยนี้เป็นของที่แยกจากชาติไม่ได้, เป็นของที่ฝรั่งเขานิยมกันแน่นอนแล้วว่า ศาสนากับชาติไม่แตกกัน, ควรเชื่อว่าพวกคนขาวต้องถือศาสนาคริสตัง, คนขาวไปถืออย่างอื่นเขาดูถูกฉันใด, ถ้าคนผิวเหลืองอย่างเราไปถือศาสนาคริสตังจะมีคนรักใคร่ตบหลังอยู่ก็แต่พวกครูสอนศาสนา คือมิชชันนารีเท่านั้น, คนอื่นเขาดูถูกฉันนั้น. ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายที่ฟังอยู่ทีนี้, ทั้งที่เป็นเพื่อนทหารและเป็นเพื่อนเสือป่า, คงเห็นด้วยกับข้าพเจ้า, และเมื่อต่อไปข้าพเจ้ารู้สึกว่าพูดกันเช่นนี้แล้ว คงจะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องชักเอากิจการทางศาสนาคริสตังมาพูดให้มากเหมือนแต่ก่อน ตามที่ข้าพเจ้าได้พูดถึงศาสนาคริสตังเปรียบเทียบศาสนาเรามากมาย, ก็เพื่อแสดงให้ท่านทั้งหลายเห็นเสียก่อนว่า แท้จริงศาสนาเราไม่ได้เลวกว่าศาสนาคริสตังเลย, เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงต้องเริ่มพูดในทางนี้ก่อน.

ถ้าข้าพเจ้าจะขอแก่ท่านทั้งหลายว่า, พุทธศาสนาเป็นของไทย, เรามาชวนกันนับถือพระพุทธศาสนาเถิด, บางทีจะมีท่านบางคนคิดเห็นไปว่า ถ้าอย่างนั้นมิห้ามไม่ให้ศิวิลัยหรือ ? ข้าพเจ้าจึงต้องอธิบายแสดงให้ปรากฏเห็นเสียก่อนว่า ศาสนาพระพุทธกับศาสนาคริสตังมีที่เทียบกันได้อย่างไร, เหมือนกันเพียงใด, ผิดกันเพียงใด, เมื่อทั้งหลายผู้มีสติปัญญาแลเห็นแล้วว่า ศาสนาพระพุทธไม่ใช่ศาสนาที่เลว, เป็นศาสนาที่ดีพอสมควรที่คนศิวิลัยจะถือได้เช่นนี้แล้ว, ในวันนี้ข้าพเจ้าเห็นเป็นโอกาสจึ่งได้ขยายข้อซึ่งมีอยู่ในใจนานมาแล้ว, คือข้อที่ว่าศาสนานั้นเป็นของสำหรับชาติแท้ ๆ.

ขอกล่าวซ้ำอีกว่า ถึงแม้คนเราจะคงถือพระพุทธศาสนาอยู่ก็ไม่ศิวิลัยน้อยลงไป, ถึงแม้จะแปลงไปเข้ารีตถือศาสนาคริสตังก็ไม่ศิวิลัยมากขึ้น. ผู้ที่แปลงศาสนาคนเขาดูถูกยิ่งเสียกว่าผู้ที่แปลงชาติ, เพราะเขาย่อมเห็นว่าสิ่งที่นับถือเลื่อมใสกันมาตลอดครั้งปู่ย่าตายายตั้งแต่เด็กมาแล้ว เป็นของสำคัญอันหนึ่ง, ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คนนั้นมีความสัตย์มีความมั่นคงในใจหรือไม่. เมื่อมาแปลงชาติศาสนาได้แล้วเป็นแลเห็นได้ทันทีว่าเป็นคนไม่มั่นคง; อย่าว่าแต่อะไรเลย, ศาสนาที่ใครทั้งโลกเขานับถือว่าเป็นของสำคัญที่สุดเขายังแปลงได้ตามความพอใจ, หรือเพื่อสะดวกแก่ตัวของเขา, นับประสาอะไรกับความสัตย์, นับประสาอะไรกับความประพฤติ. ของสำคัญเช่นศาสนาแปลงได้เพื่อความสะดวกแล้ว, ความสัตย์อาจจะทิ้งได้เพื่อความสะดวก, ความซื่อตรง

อาจจะทิ้งได้เพื่อความสะดวกเหมือนกัน. เหตุฉะนี้ผู้แปลงศาสนา ถึงแม้จะไม่เป็นผู้พึงเกลียดชังแห่งคนทั่วไป ก็ย่อมเป็นผู้ที่เขาสามารถจะเชื่อได้น้อย. เพราะเหตุฉะนั้นเป็นความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นไทยจะต้องมั่นอยู่ในศาสนาพระพุทธซึ่งเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา.

แต่การที่จะถือจริง ๆ โดยไม่รู้ ก็ย่อมจะหาความมั่นคงยาก, เปรียบเหมือนปลูกเรือนบนที่เลนซึ่งมีแต่จะซุดไปทุกที ๆ, เหตุฉะนี้ต้องมีความรู้จริงเป็นราก จึ่งจะปลูกเรือนมั่นคงอยู่ได้. สิ่งซึ่งจะทำความมั่นคงในการถือศาสนาก็มีอยู่แต่เพียงต้องรู้ว่าในศาสนานั้นมีคำสอนอย่างไร, มีข้อควรปฏิบัติได้เพียงใดบ้าง. ต่อไปในวันหน้าข้าพเจ้าจะได้เริ่มกล่าวถึงธรรมะ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นควรเราทั้งหลายผู้มีหน้าที่เป็นทหารเป็นเสือป่าควรจะประพฤติได้โดยไม่เสื่อมเสียหน้าที่ของเรา, และหวังใจว่าคงจะเป็นประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายโดยทั่วกัน.

กัณฑ์ที่ ๘

ประวัติการแห่งพระพุทธศาสนา

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

บรรดาศาสนาทั้งปวงเมื่อรวมขึ้นแล้วในชั้นต้น ก็เป็นลัทธิอันเข้าใจง่าย ไม่มียากเย็นปานใด. ผู้ที่เป็นศาสดาเอง, จะเป็นพระพุทธเจ้าของเราก็ดี, หรือจะเป็นพระเยซูก็ดี, ใคร ๆ ก็ดี, ความตั้งใจในการสั่งสอนย่อมจะต้องมีเหมือนกัน คืออยากจะให้ผู้ฟังนั้นเข้าใจง่าย, เพราะฉะนั้นถ้อยคำอันใดที่จะใช้ ก็เลือกใช้ที่เป็นภาษาอันพูดกันอยู่โดยมากในสมัยนั้น, ทั้งสำนวนและโวหาร คงใช้อย่างที่ใช้อยู่ในสมัยนั้น. ครั้นต่อมาเมื่อท่านผู้เป็นศาสดาล่วงลับไปแล้ว, จึงเกิดมีพวกสาวกซึ่งต่างคนต่างแสดงโดยโวหารอัตโนมัติ คือความเข้าใจของตัวเอง. ครั้นท่านสาวกองค์หนึ่งแสดงธรรมไปอย่างหนึ่ง ท่านอีกองค์หนึ่งแสดงไม่เหมือนกันเช่นนี้, ย่อมเกิดเป็นข้อทุ่มเถียงกันขึ้นได้โดยไม่มีใครยอมใคร, เพราะเป็นสาวกด้วยกัน, จึงยังเกิดความจำเป็นที่นาน ๆ จะต้องมีประชุมบรรดาสาวกหรือพระสงฆ์ซึ่งมีหน้าที่สอนศาสนา พูดจาหารือกันให้การสั่งสอนนั้นดำเนินไปเป็นร่องรอยอันเดียวกัน. การประชุมเช่นนี้เรียกกันตามภาษาข้างโบราณว่าสังคายนา. สังคายนาได้ทำมาแล้วเป็นหลายคราว. ในสังคายนาต้นครั้งแรกซึ่งว่าความตกลงกันคงจะมีโดย

ง่าย, เพราะในเวลานั้นยังคงมีสาวกอยู่มากซึ่งได้ฟังพระบรมพุทโธวาท, ยังมีผู้ที่จำได้อยู่มาก, เพราะฉะนั้นข้อใดซึ่งฝ่ายหนึ่งจำได้ อีกฝ่ายหนึ่งหลงไปก็คงเอามารวมกันเข้าได้เป็นชิ้นเป็นอัน, จึงรวบรวมเป็นหนังสือขึ้นได้ที่เรียกว่า "พระบาลี."

แต่ทั้งมีพระบาลีเช่นนั้นแล้ว ยังไม่วายความทุ่มเถียงกันในหมู่พระสงฆ์ที่สอนศาสนาเอง; เพราะเหตุว่าพระบาลีซึ่งแต่งขึ้นเมื่อครั้งสังคายนาที่หนึ่งนั้น ต่อมาภาษาดำเนินไป, ภาษาที่คนพูดกันก็ไม่ตรงกับภาษาที่ใช้ในสมัยกาลโน้นเสียแล้ว, เพราะฉะนั้นก็เกิดมีผู้แปลภาษาเก่านั้นต่าง ๆ กันขึ้นเอง, คือที่เรียกว่าพระอรรถกถาจารย์. พระอรรถ-กถาจารย์ย่อมแปลตามความเห็นของตัวเอง, อธิบายตามที่ตนคิดเห็นว่าจะเป็นอย่างไร, และมีอรรถกถาจารย์มากขึ้นทุกที, มีการแก่งแย่งวิวาทกันอยู่ในหมู่ผู้สอนศาสนา พระเจ้าศรีธรรมาโศก จึงต้องจัดรวบรวมสังคายนาอีกครั้งหนึ่ง ก็เป็นอันได้รวมทั้งเป็นพระบาลีและอรรถกถาเป็นพระไตรปิฎกอย่างที่เรารู้กันอยู่เดี๋ยวนี้, และมีสูตรต่าง ๆ สำหรับอธิบายเล่าเรื่องว่าครั้งนั้นพระพุทธองค์ทรงเทศนาด้วยธรรมข้อนั้นในตำบลนั้นแก่ผู้นั้น, ดังนี้เป็นต้น.

ต่อมาแม้ในพระวินัยบัญญัติยังมีผู้แปลแตกต่างกันได้อยู่มาก, เช่นเมื่อสังคายนาครั้งหนึ่ง พระภิกษุถึงแก่แตกกันเป็น ๒ คณะ, คณะ ๑ ซึ่งเป็นคณะกลางได้เชื่อถือตามอย่างที่เราทั้งหลายเชื่อกันอยู่เดี๋ยวนี้, พระภิกขุปาฏิโมกข์ คงอ่านเหมือนกันกับของเรา, แต่มีพระขึ้นอีกจำพวก

หนึ่งซึ่งเรียกกันว่า วัชชีบุตร์. วัชชีบุตร์เหล่านี้มีความเห็นแตกต่างในส่วนพระวินัยบัญญัติ, เป็นต้นคำว่า "วิกาล" ถือว่าควรมุ่งเอาเองว่า "อฏฐงฺคเต สุริเย" พระอาทิตย์อัษฎงคตแล้วนั้นแหละเป็นเวลาวิกาล. คือตั้งแต่ย่ำค่ำไป; แต่ข้างฝ่ายนิกายกลางเห็นว่าต้องถือเอาแต่เที่ยงแล้ว ตะวันบ่ายเป็นวิกาล, จึงกำหนดว่าพระสงฆ์จะกินข้าวได้แต่เฉพาะตั้งแต่พระอาทิตย์อุทัยจนถึงเที่ยงเท่านั้น, แต่ส่วนการลาจากวัดเป็นต้น ยังคงถือวิกาลตามเดิม, คือถือพระอาทิตย์ตกแล้ว จึงห้ามไม่ให้ไปจากวัดโดยไม่ลา. ฝ่ายข้างวัชชีบุตร์ถือว่าวิกาลต้องนับว่าเวลาพระอาทิตย์ตกทั้งสองอย่าง, เพราะฉะนั้นถึงเวลาบ่ายคล้อยแล้วถึงบ่าย ๔ โมงก็ยังกินข้าวได้โดยไม่ผิด, ดังนี้ยกเป็นตัวอย่าง. ยังมีข้ออื่น ๆ อีกหลายข้อ ซึ่งแท้จริงไม่ใช่หน้าที่ของเราทั้งหลายที่จะต้องรู้, แต่หากถ้าใครอยากทราบต่อไปก็พอจะขวนขวายค้นหาเองได้, แต่ในที่นี้ยกมากล่าวเพื่อให้แลเห็นว่า แท้จริงเกิดจากความเข้าใจกันคนละอย่างในเรื่องเล็กน้อยเช่นนี้ จึงเกิดมีพระแตกไปเป็น ๒ จำพวก. พวก ๑ คือพวกวัชชีบุตร์ได้ขึ้นไปสั่งสอนศาสนาทางทิศเหนือและตะวันออก, จึงผ่านเข้าไปในแดนธิเบตและเมืองจีนและแดนญี่ปุ่นลงมาถึงเมืองญวนเป็นต้น, คงอยู่จนกาลบัดนี้. ฝ่ายพวกนิกายกลางแผ่พระศาสนาลงมาทางใต้ที่เมืองลังกา และมาในประจันตประเทศหรือสุวรรณภูมิ, กล่าวคือ เมืองนครปฐมนี้เอง, ได้มาสร้างพระเจดีย์ไว้เป็นหลักพระพุทธศาสนาในประจันตประเทศที่เมืองสุวรรณภูมิ, ให้

นามว่า พระปฐมเจดีย์.

ข้างฝ่ายวัชชีบุตร์เขาคงใช้บาลีเป็นภาษาสันสกฤตตามเดิม, ข้างฝ่ายนิกายกลางและใต้เปลี่ยนแปลงใช้บาลีเป็นภาษามคธเพื่อสะดวกแก่ชาวใต้ ซึ่งโดยมากรู้ภาษามคธและพูดภาษามคธ. เมื่อภาษาแตกต่างกันไปเช่นนี้ กลับยิ่งมีข้อทุ่มเถียงกันมากขึ้น, เพราะบางที่ข้อ ๑ ที่พูดได้แจ่มแจ้งในภาษาสันสกฤต พูดไม่ได้แจ่มแจ้งในภาษามคธ. ฝ่ายที่เขาคงถือบาลีสันสกฤตอยู่นั้นเขากล่าวว่าของเขาได้พระศาสนาแท้จริงไว้ดีกว่า, เขาจึงเรียกนิกายของเขาว่า "มหายาน," คือเป็นยานอันใหญ่ที่จะนำไปให้สำเร็จในทางพระศาสนา, เขาเรียกฝ่ายนิกายกลางว่า "หินยาน," เป็นยานต่ำ, อ้างความว่าใช้ภาษามคธ ซึ่งเป็นภาษาบ้านนอกของภาษาสันสกฤต, แต่ต่อมาต่างคนต่างเดินแยกกันไป. เมื่อถึงกับใช้บาลีแตกต่างกันขึ้นเช่นนี้แล้ว ไม่มีหนทางที่จะลงกันได้.

ข้างพระธิเบต, พระจีน, พระญวน, และญี่ปุ่น, เขาใช้ภาษาสันสกฤตอยู่แท้จริงมานาน, แต่ต่อมารู้สึกว่าภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่ยาก, พูดได้ลำบาก, เขาคิดใช้ภาษาพื้นเมืองนั้นแทน, จึงเกิดเป็นธรรมเนียมชาวธิเบตสวดมนต์ภาษาธิเบต, พวกจีนสวดมนต์ภาษาจีน, ญวนสวดภาษาญวน, ญี่ปุ่นสวดภาษาญี่ปุ่น, ดังเราทั้งหลายก็แลเห็นกันอยู่แล้ว, เช่นพระญวนทำกงเต๊กสวดภาษาญวน. แต่สันสกฤตของเขาหาได้ทิ้งไม่, คงเขียนเป็นมนต์ลงไว้ในกระบอก แล้วเอากระบอกนั้นปักไว้; ถ้าใครอยากจะได้บุญมาก ว่าแต่ภาษาพื้นเมืองไม่พอ, จะว่าภาษาสันสกฤต

ก็ว่าไม่เป็น, จึ่งเอามือไปหมุน ๆ กระบอกนั้นให้หันไปนับว่าได้บุญพอแล้ว. นี่แหละเห็นได้ว่าในชั้นต้น จะเป็นมหายานก็ดี, หินยานก็ดี, ความตั้งใจเหมือนกันหมด, คือตั้งใจที่จะถือให้ดีที่สุด; แต่เมื่อต่อมาห่างไกลจากสมัยกาลเดิม การถือเสื่อมลงจนเหลือแต่พิธีเป็นพื้น, จนลงถึงเอามือปั่นกระบอกอย่างนี้ก็นับว่าสวดมนต์อย่างหนึ่ง; และเดี๋ยวนี้ยิ่งไปกว่านั้น, คือเอากระบอกนั้นแหละผูกไว้ที่กระแสน้ำ ให้น้ำไหลพัดกระบอกมนต์หมุนไปเท่านั้นก็ได้บุญ, และในที่สุดมีเครื่องยนต์ไฟฟ้าสำหรับทำให้กระบอกมนต์นั้นหมุนเจ้าของเครื่องยนต์ก็ได้บุญด้วย.

ข้อนี้นึกดูก็น่าหัวเราะ. แต่เราหัวเราะก็ไม่ได้ เพราะของเราก็มีเหมือนกัน. เราเขียนมนต์ใส่ธงจระเข้ ปักไว้ตามวัดตามบ้าน ลมพัดยายแก่ของเราก็ว่าได้บุญ; หรือเราเขียนพระบทไว้ตามศาลายายแก่ของเราก็ว่าได้บุญ. เพราะฉะนั้นการเหล่านี้เนื่องด้วยความเชื่อผิดความหลง, และถ้าจะว่าไปแล้วบางทีพูดจะแรงไปหน่อย, แต่ที่จริงความผิดตกอยู่ที่พระ; คือพระควรจะรู้ว่าความประพฤติเช่นนี้ผิดด้วยพระบรมพุทโธวาท, ความประพฤติเช่นนี้เป็นของไม่ตรงกับพระบรมพุทโธวาท, แต่พระไม่พูดไม่ว่า, เพราะถ้าจะว่าเขาจะไม่ให้ข้าวกิน; ธรรมเนียมพระจะอยู่ได้ก็โดยบิณฑบาตจากชาวบ้าน, ถ้าพูดไปวุ่นวายเช่นนั้น, เขาไม่ให้ข้าวกินก็อด. เหตุนี้พระในเมืองจีน, เมืองญี่ปุ่น, เมืองญวน, ซึ่งรัฐบาลเขาไม่ได้บำรุงพระพุทธศาสนา, จึ่งเหลวไหลกว่าพระในเมืองเราซึ่งได้รับความทำนุบำรุงพอสมควรไม่สู้จำเป็นจะต้อง

กล้วอดมากนัก.

ส่วนในเมืองเราเป็นตัวอย่างที่แลเห็นได้เหมือนกันว่า การละทิ้งปล่อยลอย ๆ ในเรื่องถือศาสนาไม่ค่อยถือเคร่งกัน. เพราะเมื่อบวชเข้าแล้วรู้สึกว่าตัวหากินง่าย, ถึงอย่างไร ๆ เดินถือบาตรไปหน่อยเขาก็ให้ข้าวกินนอนอยู่วัดเฉย ๆ ก็ไม่อดตาย, การที่จะสั่งสอนคนให้เข้าใจในศาสนาไม่เป็นความจำเป็นอันใด, เพราะถึงสอนก็ได้กินไม่สอนก็ได้กิน, นั่งอยู่เฉย ๆ หากินได้แล้ว ทำไมจะต้องไปนั่งสั่งสอนให้เปลืองเวลา, จึ่งคอยแต่รับนิมนต์ไปบ้านสวดมนต์ " สัมพุทเธ," " อิติปิโสภควา," ซึ่งตัวพระที่สวดเองก็ไม่เข้าใจ. เทศน์ก็เลือกเอาแต่หนังสือซึ่งคนเก่า ๆ เขาแต่งไว้เอาไปอ่าน, ผู้ฟังจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจก็ไม่รู้. แท้ที่จริงท่านทั้งหลายที่นั่งอยู่ที่นี้ได้เคยฟังเทศน์ที่พระแสดงมาหลายหน, ข้าพเจ้าขอถามตามความจริง ท่านทั้งหลายเข้าใจเทศน์ของพระนั้นดีเท่าที่ข้าพเจ้าเทศน์หรือ ? เชื่อว่าโดยมากคงจะต้องบอกว่าไม่เข้าใจเลย. เพราะเหตุใด ? เพราะพระไม่ได้พูดภาษาซึ่งเราทั้งหลายพูดเดี๋ยวนี้; พระพูดภาษาซึ่งคนไทยเราพูดเมื่อ ๗๐๐ ปีล่วงมาแล้ว, ภาษาเดินเป็นอันมาก, ถึงโวหารและสำนวนวิธียกอุทาหรณ์ก็เปลี่ยนแปลง, มนุษย์อื่น ๆ ในเมืองไทยทุกจำพวกเปลี่ยนภาษาของตัวมาแล้ว ยังมีพระจำพวกเดียวคงพูดภาษาที่ใช้เมื่อ ๗๐๐ ปีมาแล้ว, เท่ากับไม่ได้พูดภาษาไทย. ข้อนี้จึ่งทำให้เกิดความเบื่อหน่าย, เพราะในเมื่อคนทั้งหลายฟังพระเทศน์ รู้สึกว่าเหมือนไปนั่งฟังคนพูดภาษาฝรั่งหรือภาษาแขก

ซึ่งเราเข้าใจเลย, จะได้ผลประโยชน์อะไร, หาประโยชน์ไม่ได้. ส่วนพระเองเพราะความรู้ไม่มีจริง จึ่งต้องเอาหนังสือที่เขาแต่งไว้เก่า ๆ มาอ่าน, เพราะจะแต่งขึ้นใหม่ ตนเองก็ไม่รู้จริง. แม้มหาเปรียญของเราที่เรียนได้ประโยค ๘ ประโยค ๙ ก็รู้เท่าที่มีอยู่ที่ธรรมบทและที่ปนี ๒ คัมภีร์เท่านั้น, ความรู้จึ่งไม่ได้ลึกซึ้งอันใด. การเรียนหนังสือเป็นแต่อวดกันว่ารู้ไวยากรณ์, รู้ศัพท์, ส่วนเรื่องแม้ประวัติของพระศาสดาของเรา ก็ไม่ปรารถนาเรียน, แม้ธรรมอะไรที่อยู่นอกธรรมบท นอกทีปนีก็ไม่ปรารถนาคิดถึง, ไม่ได้พยายามอะไรทั้งหมด. การเป็นอยู่เช่นนี้หลายร้อยปีมาแล้ว, ในที่สุดลืมกันเข้าทุกที, แม้พระวินัยบัญญัติก็ไม่ต้องเรียน, ปาฏิโมกข์ก็สวดกันไปเป็นภาษามคธไม่มีใครต้องเข้าใจ, ไม่มีใครต้องพยายามรู้ว่าพระปาฏิโมกข์มีข้ออะไรบ้าง, มุ่งอะไรบ้าง. เมื่อทำผิดวินัยบัญญัติลงไปแล้ว มีกำหนดว่าให้ปลงอาบัติ, การปลงอาบัติก็เป็นพิธีกันทั้งหมด, สิบห้าวันก็ลงไปพร้อมกันปลงอาบัติกันเสียที ไม่ว่าข้ออะไรรวมกันเข้าไปพูดสัมพหุลาคราวเดียวปลงเสร็จหมด. จนตลกลิเกมันเอาไปล้อเล่นแล้ว, คือมันไปนั่งกับเสาบ้าง, อะไรบ้าง, มันพูดว่า "เถากวัย" บ้าง อะไรบ้าง, แล้วปลงอาบัติได้, เป็นที่น่าอายที่สุด.

การเป็นอยู่เช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทอดพระเนตร์เห็นว่า ถ้าขืนปล่อยให้เป็นไปตามที่กล่าวแล้ว ในไม่ช้าพระศาสนาของเราจะเสื่อมทรามไม่มีทางแก้ได้, จึ่งทรงตั้งธรรมยุติ

กนิกายขึ้น. ถึงใครจะว่าอย่างไรก็ตาม, แต่การที่ทรงตั้งธรรมยุติกนิกายเช่นนี้ นับว่าทรงทำประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนาหาที่เปรียบได้โดยยาก, เพราะทรงสั่งสอนให้พระสงฆ์ต้องพยายามรู้ข้อปฏิบัติที่ดีงาม, อย่างน้อยให้รู้จักถือตามพระวินัยบัญญัติโดยเคร่งครัด, ต้องพยายามเรียนพระธรรมวินัยโดยความเข้าใจ, เช่นนั้นนับว่าเป็นประโยชน์มากมายเท่ากับได้ของต่ออายุพระศาสนา. แม้แต่เท่านี้ก็แลเห็นแล้ว, คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตไปไม่กี่ปี, สาวกของพระองค์ท่าน, คือ พวกธรรมยุติ, ความคิดแคบลงไปเพียงเท่าใด. ในเวลานี้แคบลงมาจนแลเห็นว่า สิ่งใดไม่สำคัญหมดนอกจากห่มแหวกอยู่แล้วเป็นพอ; ถ้าเราห่มแหวกเราก็พอแล้ว, ทางวินัยเราไม่ต้องเรียน; เท่านี้เห็นได้ว่าเลวปานใด. ความที่เป็นไปได้ถึงเพียงนี้ เนื่องจากการที่เห็นว่าคนนับถือมาก, นับถือว่าดีหมดทุกอย่าง, ถือว่าคนเชื่อถือนิยมแล้ว จะประพฤติดีจริงหรือไม่ดีจริงเขาก็นิยม. ความคิดเช่นนี้เป็นอันคนตั้งอยู่ในความประมาท. ใช่แต่เท่านั้น, ความประพฤติของพระธรรมยุติบางพวก ประพฤติที่เป็นหนทางซึ่งอาจจะเกิดความเสียหายแก่พระพุทธศาสนา, คือพูดโดยตรง ๆ ดูถูกพระมหานิกายว่าไม่ใช่พระดังนี้เป็นต้น. แท้จริงพระมหานิกายตั้งแต่เขารู้สึกว่าพระธรรมยุติพยายามมาดีอย่างไรแล้ว จนได้รับความนิยมเชื่อถือของคนทั้งหลายอย่างไรแล้ว, ฝ่ายมหานิกายได้ตั้งใจบำเพ็ญเล่าเรียนศึกษาธรรมวินัยจนในเวลานี้ได้เกิดมีพระมหานิกายขึ้นจำพวกหนึ่ง ซึ่งถือจริง,

ความรู้มิไม่ผิดกับธรรมยุติ, ปฏิบัติไม่ผิดกับธรรมยุติเลย, ยังผิดกันอยู่แต่ห่มคลุมเท่านั้น. เรื่องนี้ข้าพเจ้าเองผู้บวชเป็นธรรมยุติได้รู้สึกมานานแล้วว่า พระธรรมยุติถ้ามีวงมมัวเชื่อตัวหลงไปว่าห่มแหวกแล้วพอแล้ว, คนเขาจะนับถือ ในไม่ช้าป่านใดคงจะลงที่ต่อกที่แย่งเป็นพระญวน, เพราะเรียนไม่ต้องเรียน รู้เองเสียหมดแล้ว; ใครในหมู่ธรรมยุติที่นับถือเป็นครูบาอาจารย์พูดอะไร ลูกศิษย์พูดตามกันหมด, ครูบาอาจารย์หลงบ้างอะไรบ้างตามทีเถอะ. ฝ่ายมหานิกายเขารู้สึกว่าคนทั้งหลายนิยมธรรมยุติมาก, เขาเองได้เสียเปรียบอยู่ จึงได้เขม้นขมักพยายามขึ้น. เขาจะกลับดีขึ้น ในไม่ช้าจะข้ามหน้าธรรมยุติไป. ข้อนี้สมเด็จพระมหาสมณเข้าพระทัยดี จึงทรงพยายามอยู่เสมอที่จะทรงตักเตือนว่า พระธรรมยุติก็ดี, พระมหานิกายก็ดี, ควรถืออยู่ว่าเราเป็นข้าพระพุทธเจ้าด้วยกัน; ส่วนนามของคณะเราจะเรียกว่าอะไรไม่สำคัญ, ข้อสำคัญมีอยู่อย่างเดียวว่าเราต้องพร้อมใจกันจงรักภักดีต่อพระพุทธเจ้า, ต้องพยายามปฏิบัติตามคำที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนั้นอย่างดีที่สุดที่เราจะพึงปฏิบัติได้.

อีกอย่างหนึ่งเป็นข้อสำคัญ จะเป็นธรรมยุติก็ดี, ทั้งจะเป็นมหานิกายก็ดี, ย่อมเป็นพระไทยด้วยกันทั้งหมด; ถ้าพระไทยเราแตกกันแล้ว จะเป็นข้อเสื่อมเสียไม่เฉพาะแก่ชาติไทยเรา, จะเป็นเครื่องทำลายพระพุทธศาสนา เพราะเหตุใด ? ต้องเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาในเวลานี้ไม่มีแห่งใดในโลกที่จะถือรจริงรู้จริงเท่าในเมืองไทยเรา.

เมืองไทยเปรียบเหมือนป้อมอันใหญ่ ซึ่งเป็นแนวที่สุดของพระพุทธ-ศาสนา. แนวที่ ๑ แนวที่ ๒ ร่อยหรอเต็มทีแล้ว, ยังแต่แนวที่ ๓ และแนวที่สุด. คือเมืองไทย. เมื่อเรารู้สึกว่ามีหน้าที่สำคัญจะต้องยึดแนวที่สุด, เราทั้งหลายต้องรู้สึกพร้อมใจกันว่าเราจะต้องรู้สึกภาคภูมิในใจของเรา, เหมือนหนึ่งทหารที่ได้รับมอบให้รักษาหน้าที่สำคัญ, เมื่อเป็นแนวที่สุดเช่นนี้ ข้าศึกตีพ้นแนวไปได้แล้วเป็นหมด. เราทั้งหลายเป็นผู้รักษาแนวนี้, ถ้าเราไม่ตั้งใจรักษาจริง ๆ แล้ว, ถ้ามีอันตรายอย่างใดมาถึงพระพุทธศาสนา, เราทั้งหลายจะเป็นผู้ที่ได้รับความอัปอายด้วยกันเป็นอันมาก.

เหตุฉะนี้เป็นหน้าที่ของเราที่เป็นทหาร, ที่เป็นเสือป่า, จะต้องตั้งใจที่จะรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในกรุงสยาม, อย่าให้มีอันตรายมาถึงได้. อันตรายที่จะมีมาถึงทั้งนี้ ไม่ใช่จะมีแต่เฉพาะที่เดินมาตรงหน้า, ถ้าจะระวังแต่เฉพาะอันตรายที่จะเดินมาตรงหน้าบางทีไม่ทันรู้ตัว อันตรายนั้นก็จะมาถึงเสียแล้ว. เปรียบเหมือนต่างว่าเรายึดป้อมอยู่, แต่เราจะไม่ส่งกองลาดตระเวนหรือผู้สืบข่าวออกไปคอยติดต่อกับข้าศึก, และมิหนำซ้ำคนในป้อมก็นอนหลับกันเสียหมด เพราะเห็นว่าข้าศึกยังไม่มา, เมื่อข้าศึกเข้ามาแล้ว จะลุกขึ้นรับยันทันหรือ? เพราะฉะนั้นหน้าที่ของเราทั้งหลาย ก็ต้องทำเหมือนอย่างคนรักษาป้อม, คือต้องไม่ประมาท, ต้องคอยระวังคอยดูหนทางที่ข้าศึกจะคิดเข้าตีป้อมเรา, ต้องคอยจับคนลักลอบสอดแนมของข้าศึก, ต้องคอยจับพวกข้าศึกซึ่งส่ง

เข้ามาปลอมพลดังนี้ฉันใด, ผู้ที่คนอื่นเขาส่งเข้ามาปลอมแปลงเพื่อทำลายพระพุทธศาสนา เราทั้งหลายต้องคอยระวังรู้เท่าไว้จึงจะควร. การปลอมแปลงเข้ามาเช่นนี้ ได้มีมาเป็นแบบธรรมเนียมตั้งแต่ครั้งพุทธกาล. เคยมีผู้ปลอมเข้ามาโดยหวังทำลายพระพุทธศาสนาหลายครั้ง. เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอตักเตือนท่านทั้งหลายว่า ข้อที่พูดกันเรื่องศาสนาเป็นข้อที่ควรระวัง, เมื่อมีใครเป่าหูเรื่องศาสนา ควรไว้หูฟังหูดีกว่า. ศาสนาของเราเวลานี้ข้าพเจ้าขอกล่าวซ้ำอีก มั่นคงอยู่แต่ในเมืองไทยเท่านั้น, จึงเป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายที่เป็นเชื้อชาติไทยนักรบต้องรักษาพระศาสนาอันนี้ให้คงอยู่ในเมืองไทยอีกต่อไป, ต้องรักษาไว้เพื่อให้เป็นมฤดกแก่ลูกหลานของเราทั้งหลาย ให้เขารักษากันต่อไปยั่งยืน, เป็นเกียรติยศแก่ชาติของเราชั่วกัลปาวสาน.

กัณฑ์ที่ ๙

ความประพฤติแห่งพุทธศาสนิก

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

เมื่อได้กล่าวถึงความจำเป็นที่เราทั้งหลาย ผู้เป็นคนไทยจะต้องช่วยกันป้องกันรักษาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนอยู่แล้ว ก็ควรจะต้องพิจารณาดูว่า วิธีที่จะรักษานั้นควรทำอย่างไรต่อไป.

กิจที่ ๑ ซึ่งชาวเราควรต้องพิจารณา คือความปฏิบัติของเราทั้งหลายต่อพระภิกษุสงฆ์. ไม่ว่าศาสนาใดที่จะยั่งยืนอยู่ได้ก็ต้องอาศัยบุคคลจำพวกหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้ทรงจำธรรมวินัยและสั่งสอนให้กุลบุตรทรายต่อไป. จะเรียกพระภิกษุก็ตาม, บาทหลวงก็ตาม, หะยีก็ตาม. บุคคลผู้มีหน้าที่สั่งสอนคนให้ประพฤติดี เป็นหน้าที่ต้องประพฤติดีเองอยู่เป็นนิตย์ จึงจะเป็นที่เลื่อมใสและเชื่อถือแห่งผู้เป็นศิษย์; ถ้าจะสอนไปแต่ปาก ส่วนตัวผู้สอนไม่ประพฤติให้ตรงตามคำสั่งสอนของตนเองด้วยแล้ว ก็ทำให้ผู้เป็นศิษย์ขาดความนิยมนับถือในคำสั่งสอน. ข้อนี้เป็นข้อสำคัญอันหนึ่ง ซึ่งผู้มีสติปัญญาได้แลเห็นและกล่าวมานานแล้ว และเป็นความจริงอันจะเถียงไม่ได้เลย; ไม่ต้องดูอื่นไกล นึกดูแต่ถึงคนในบ้านใดบ้านหนึ่งก็ได้, ถ้าบ้านไหนนายผู้ครองบ้านเป็นผู้ที่ประพฤติตนดีโดยปกติ บรรดาครอบครัวและบ่าวไพร่ในบ้านนั้นก็คงจะเป็นคนดีโดย

มาก, แต่ถ้าบ้านไหนนายผู้ครองบ้างเป็นนักเลง บรรดาครอบครัวและผู้คนในบ้านนั้นก็คงพลอยประพฤติเป็นนักเลงไปด้วยโดยมาก. ด้วยเหตุฉะนี้จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่พระภิกษุผู้มีหน้าที่ประกาศพระบรมพุทโธวาท จะต้องตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติโดยอาการอันเคร่งครัดจริงใจ. แต่ที่จริงพระภิกษุซึ่งครองกาสาวพัสตร์อยู่ในเวลานี้มีที่ปฏิบัติทรามอยู่นั้นเป็นอันมาก จึงเป็นที่หน้าเสียใจอยู่บ้าง.

การที่ผู้ประพฤติบกพร่องยังคงมีอยู่ได้ในหมู่พระภิกษุสงฆ์นั้น, ถ้าจะว่าไปแล้วต้องกล่าวว่า แท้จริงความผิดอยู่กับพวกเราทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์. ทั้งนี้เป็นมาแล้วต่อเนื่องมาแต่โบราณกาล เพื่อเหตุใด จะขออธิบายให้ท่านทั้งหลายฟังตามความสันนิษฐานโดยสังเขป.

ในชั้นต้น ผู้ที่จะเข้าไปอุปสมบทในพระพุทธศาสนาย่อมเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสโดยแท้จริง, มีความตั้งใจว่าจะยอมละโลก, คือละเคหะสถานบ้านช่องและทรัพย์สมบัติทั้งปวง, ตัดห่วงใยในบรรดาสิ่งซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจไว้ในบ้าน, เพื่อจะได้มีความมุ่งทำประโยชน์ให้แก่ฝูงชน โดยทางสั่งสอนให้รู้จักหนทางปฏิบัติชอบ ผู้ที่ละบ้านและสมบัติอันมีแก่ผู้ครองบ้าน เพื่อออกไปอุปสมบทในพระศาสนาเช่นนี้ ตามภาษาข้างวัดเรียกว่าบำเพ็ญเนกขัมบารมี, หรืออีกนัยหนึ่ง เรียกตามภาษาสันสกฤตว่าเนษกรมณ์. ก็การที่ตัดความห่วงใยในสิ่งทั้งปวงซึ่งชนโดยมากเห็นอยู่ว่าเป็นของพึงปรารถนา และเป็นเครื่องบำรุงความสุขเช่นนั้น ใคร ๆ ก็ย่อมเห็นว่าเป็นการยากที่จะทำได้, เพราะฉะนั้นจึงพา

กันรู้สึกว่า ผู้ใดที่ทำได้เช่นนั้นต้องนับว่าเป็นคนอัศจรรย์ผิดกับชนทั่วไป, เพราะเป็นผู้ที่มีใจกล้าหาญยากบั่นข่มจิตของตนให้พ้นสิ่งซึ่งเป็นสามัญลักษณะ, คือความเป็นอยู่โดยปรกติแห่งชนทั้งหลายนั้นได้, เพื่อมุ่งจะทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์โดยทางสั่งสอน ให้ประพฤติเป็นธรรม ไม่เบียดเบียนกัน, ให้ได้อยู่ด้วยกันโดยผาสุกเพราะไม่คิดร้ายแก่กัน. ผู้ที่ยอมละสิ่งซึ่งคนโดยมากย่อมเป็นห่วงและนิยมอยู่ เพื่อกระทำหน้าที่สั่งสอนเพื่อนมนุษย์เช่นนี้ จึงเป็นผู้ที่สมควรที่จะได้รับความเคารพนับถือแห่งคนอื่น, ซึ่งไม่สามารถจะข่มจิตให้น้อมไปในทางเนกขัมเช่นนั้นบ้าง; นี้เป็นสาเหตุให้คนเราเคารพนับถือพระภิกษุสงฆ์

นอกจากที่รู้สึกนับถือนั้น ยังมีความรู้สึกอยู่อีกอย่างหนึ่ง, คือรู้สึกว่าผู้ที่ออกไปอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วนั้น ถึงแม้ว่าจะได้สละละความห่วงใยในกามบริโภคทั้งปวงแล้วก็จริง, แต่อาหารก็ยังคงต้องกินอยู่เพื่อบำรุงชีวิตและร่างกายให้ดำรงคงอยู่, ยังต้องการเครื่องนุ่งห่มเพื่อกันความร้อนความเย็นที่จะมากระทบกาย และกันริ้นยุงและสัตว์เล็กที่จะเจาะกัดให้รำคาญ, ยังต้องมีที่พอพักอาศัยกันความร้อนความหนาวกันแดดกันลมและฝน, ก็ยังต้องการหยูกยาอันต้องใช้เพื่อป้องกันหรือเยียวยารักษาความไข้ในร่างกาย. สิ่งซึ่งจำเป็นทั้ง ๔ อย่างนี้ ภิกษุจะเที่ยวหา โดยใช้ทุนทรัพย์ซื้อหาหรือแลกเปลี่ยนอย่างเช่นสามัญชนนั้นหาได้ไม่, เพราะได้สละบรรดาทรัพย์สมบัติเสียสิ้นแล้ว, จึงเป็นหน้าที่ของผู้เป็นคฤหัสถ์จะต้องจัดหาให้แก่พระภิกษุด้วยน้ำใจอันศรัทธา, เป็น

การตอบแทนความชอบของพระภิกษุผู้ที่ให้ทานธรรมนั้น ด้วยสิ่งของซึ่งคฤหัสถ์มีอยู่แล้ว, หรือซึ่งอาจจะจัดหามาได้ด้วยกำลังทุนทรัพย์; การให้ของทั้ง ๔ อันกล่าวแล้วนั้นจึงนับว่าเป็นการทำบุญอย่างดี, เหมือนช่วยทำนุบำรุงพระศาสนาให้ถาวรวัฒนาอยู่, เพราะเมื่อบำรุงพระภิกษุผู้มีหน้าที่ทรงจำพระศาสนาไว้และประกาศสั่งสอนให้แก่เราเช่นนั้น พระภิกษุก็จะได้มีกำลังพอดำรงพระศาสนาไว้ได้.

การเคารพพระภิกษุก็ดี, การบำรุงด้วยปัจจัยทั้ง ๔ ก็ดี, นับว่าเป็นความประพฤติอันดีในส่วนคฤหัสถ์, จัดเป็นกุศลกรรมอันประเสริฐได้ส่วน ๑, บรรดาผู้หลักผู้ใหญ่จึงสั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติต่อกันมาหลายชั่วคน. แต่ผลอันมีมานั้นมีทั้งทางดีและทางเสีย; ส่วนทางดีคือเป็นทางบำรุงพระศาสนานั้น ได้กล่าวมาแล้ว, ส่วนทางเสียนั้นได้บังเกิดมีตามมาในภายหลัง, คือคฤหัสถ์ผู้เคารพนบนอบและบำรุงผู้ที่บวชด้วยปัจจัยทั้ง ๔ นั้น, มิได้เลือกบุคคลที่ควรเคารพหรือมิควร, ควรบำรุงหรือมิควร, สักแต่นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์แล้วก็เคารพ และบำรุงเสมอกันหมด. ความเคารพและบำรุงโดยมิได้เลือกเช่นนี้ ย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดผลร้าย, คือเกิดมีคนที่เกียจคร้านเข้าไปบวชในพระศาสนาโดยรู้สึกว่าหากินได้ง่ายกว่าคงเป็นฆราวาสอยู่, เพราะไม่ต้องทำอะไรนอกจากโกนหัวกับนุ่งห่มเหลืองเท่านั้น ก็ได้รับความเคารพนบนอบ, ได้มีข้าวกินอิ่มท้อง, ได้มีผ้านุ่งห่ม, ได้มีเรือนพอพักอาศัย, ได้มีหยูกยาพอที่จะใช้รักษาโรคภัยไข้เจ็บ. คนที่เข้าไปบวชเพราะเกียจคร้านเกินไปที่จะ

คงเป็นคฤหัสถ์อยู่เช่นนี้มิได้เป็นอันมาก ก็เพราะคฤหัสถ์โดยมากบำรุงเท่ากับผู้ที่มีความตั้งใจดีแท้จริง, มุ่งบำเพ็ญเนกขัมบารมีแท้จริง, พระศาสนาจึงกลายเป็นที่อาศัยแห่งผู้ที่ปรารถนาเอาเปรียบแก่เพื่อนมนุษย์ โดยรับความบำรุงของเพื่อนมนุษย์ฝ่ายเดียว, ไม่ต้องขวนขวายออกกำลังกายหรือความคิดเพื่อทำประโยชน์ตอบแทนเลย. นอกจากคนเกียจคร้านยังมีคนที่ร้ายกว่านี้อีกจำพวกหนึ่ง คือพวกที่แท้จริงเป็นผู้มีใจทุจริต, คิดหากินโดยทางฉ้อโกงหรือแม้ขโมยเพื่อนบ้าน, ซึ่งถ้าแม้จะทำการทุจริตในขณะที่เป็นคนธรรมดาอยู่ก็ไม่ถนัด, จึงเอาผ้ากาสาวพัสตร์ห่มห่อตัว เพื่อปลอมตัวเป็นภิกษุซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป, แล้วและทำการทุจริตต่าง ๆ ได้สะดวกโดยอาศัยความนิยมนับถือแห่งชนทั้งหลายอันมีอยู่ในผู้ทรงผ้ากาสาวพัสตร์. คนจำพวกนี้แท้จริงควรจะนับว่าเป็นคนร้ายอย่างฉกรรจ์, เพราะนอกจากเป็นคนลักเพศต้องจัดว่าเป็นผู้ทำลายพระศาสนา, พาให้คนคลายความนิยมในพระภิกษุซึ่งปฏิบัติดีนั้นไปด้วย, ทั้งเป็นผู้เปิดช่องให้ผู้อื่นซึ่งมิได้ถือพระพุทธศาสนามีโอกาสพูดจาแคะไค้ติเตียนพระศาสนาของเราได้ถนัด, ทำให้เป็นที่เสื่อมเสียทั่วไปไม่จำเพาะแต่ในส่วนพระพุทธศาสนา, ทั้งเป็นที่เสื่อมเสียเกียรติยศแห่งคนไทย ที่นิยมเคารพนับถือและทะนุบำรุงคนที่ประพฤติชั่วหลอกลวงโลกเช่นนี้. แท้จริงพวกที่ขโมยเพศเอาผ้าเหลืองเป็นเครื่องห่มกันตัวและปกปิดความชั่วเช่นกล่าวแล้วนั้น ควรนับว่าเป็นผู้ร้ายอย่างชั่วช้า, หาควรที่จะกรุณาอย่างใดไม่, เพราะเป็นผู้ที่มิได้ทำคุณประโยชน์อย่างใด

คงให้แต่โทษร้ายเท่านั้น. เพราะฉะนั้นคฤหัสถ์ที่บำรุงคนจำพวกนี้ก็เหมือนอุดหนุนโจรให้ปล้นพระศาสนาและอุดหนุนผู้ร้ายที่ทำลายเกียรติคุณของชาติ.

เมื่อแลเห็นโทษแห่งการบำรุงคนนุ่งเหลืองโดยไม่เลือกหน้า เช่นนี้แล้ว, จึงจำจะต้องกล่าวว่า แท้จริงการที่ผู้ประพฤติบกพร่องในหน้าที่แห่งภิกษุยังคงมีอยู่ได้นั้น, ต้องนับว่าเป็นความผิดของเราทั้งหลายผู้เป็นคฤหัสถ์. ส่วนยาที่จะแก้นั้น แท้จริงเราทั้งหลายมีอยู่ในมือเราเองแล้ว แต่หากไม่ใช้ยานั้นเท่านั้น.

ยาที่กล่าวนี้คือ การเลือกเคารพและบำรุงแต่ผู้ที่ควรเคารพและบำรุง, กล่าวคือเคารพและบำรุงแต่จำเพาะพระภิกษุผู้ปฏิบัติควรแก่หน้าที่แห่งพระภิกษุ, ตามความที่สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ของเราทั้งหลายได้ทรงตั้งพระหฤทัยไว้ให้กระทำ กล่าวคือ :—

๑. เป็นผู้ที่ได้ตั้งใจในทางเนกขัม, ละฆราวาสวิสัยทั้งบ้านเรือนและสมบัติ, เพื่อจะได้กระทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์.

๒. เป็นผู้ตั้งใจอุตสาหะเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อให้ยืนยงคงอยู่มิให้เสื่อมทราม.

๓. เป็นผู้สั่งสอนชักจูงใจแห่งชนให้ประพฤติสัมมาจาร, ตั้งอยู่ในศีลธรรม รักษาความสุจริต, ละเว้นทุจริต, เพื่อจะได้ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน.

๔. เป็นผู้ที่ประพฤติตนดีงาม เป็นตัวอย่างแก่สามัญชน.

๕. เป็นผู้ที่ไม่เอาเปรียบเพื่อนบ้าน, ไม่ใช่คอยแต่นำรับความบำรุงเปล่า ๆ แล้วและไม่ทำประโยชน์ตอบแทน.

ผู้ที่ประพฤติพร้อมด้วยองค์ ๕ เช่นนี้ จึงจะเป็นผู้ที่สมควรได้รับความเคารพและทำนุบำรุงแห่งเราทั้งหลายผู้เป็นอุบาสก, และถ้าเราทั้งหลายพร้อมใจกันตั้งใจเสียว่า ถ้าใครไม่มีลักษณะบริบูรณ์ทั้ง ๕ สถาน, คือไม่เป็นพระภิกษุอย่างเคร่งครัดดีจริงแล้ว, จะไม่ได้รับความเคารพหรือความทำนุบำรุงของเราทั้งหลายฉะนี้, เชื่อว่าคงจะเป็นประโยชน์ แก่พระศาสนาเป็นอันมาก. ส่วนคนจำพวกที่เข้าไปบวชอยู่เพราะเกียจคร้านนั้น, เมื่อรู้สึกว่าการที่เป็นพระภิกษุก็ต้องมีงานทำหนักอยู่บ้างแล้วก็จะต้องเลือกเอาใน ๒ อย่าง, คืออย่างหนึ่งต้องพยายามขยันทำหน้าที่แห่งพระภิกษุ, หรืออีกอย่างหนึ่ง เมื่อไม่สามารถจะทำหน้าที่แห่งพระภิกษุให้บริบูรณ์ได้ ก็จะได้สึกเสีย. ส่วนพวกที่เอาผ้าเหลืองห่อกายเป็นเครื่องกำบังเพื่อหากินโดยทางทุจริตนั้น เมื่อรู้สึกว่าการนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์อย่างเดียวไม่เป็นเครื่องคุ้มตัวได้แล้ว, ก็จะได้หลีกเลี่ยงไปให้พ้นหมู่ซึ่งตนเข้าไปปลอมอยู่.

นี้และเป็นกิจที่หนึ่งซึ่งชาวเราผู้ถือพระพุทธศาสนาควรกระทำ เพื่อรักษาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไป, และถ้าเราทั้งหลายนัดกันทำเช่นเดียวกันให้หมด ในไม่ช้าคงจะได้เห็นผลอันดีเป็นแน่แท้.

กัณฑ์ที่ ๑๐

การอุปสมบท

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

จะกล่าวถึงความประพฤติอันควรแก่ผู้ที่หวังต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป.

คราวนี้มาถึงสถานที่ ๒ แห่งความที่ควรประพฤติ. สถานที่ ๑ ตามที่กล่าวมาแล้ว คือที่ว่าให้บำรุงพระสงฆ์อย่างไร; สถานที่ ๒ คราวนี้ต้องพิจารณาว่าเราทั้งหลายจะบำรุงพระพุทธศาสนาเองได้อย่างไร, ส่วนตัวเราเองจะมีหน้าที่ปฏิบัติอย่างไรบ้างจึงจะเรียกว่าได้เป็นผู้ช่วยบำรุงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนอยู่ในเมืองไทยเรา.

ก็สิ่งที่ไม่เป็นชิ้นเป็นอันหรือเป็นก้อนอย่างตึกรามดังนี้ จะบำรุงได้โดยอาการใด, ลองตรองดูที่หรือ ? ตึกรามเราบำรุงได้โดยรักษาไว้ให้ดี, คอยดูอย่าให้ต้นไม้ขึ้นทำผนังแยก, และต้องคอยระวังไล่นกไล่กาไม่ให้ทำรัง, คอยระวังดูที่ผนังรั่วตรงไหน ก็ซ่อมแซมเสียเพื่อฝนจะได้ไม่ทำอันตรายแก่ผนังหรือเครื่องบนเป็นต้น. ที่เราทำกับตึกฉันใด เราก็ต้องทำได้กับสิ่งที่เราต้องการบำรุงอันไม่มีตัวฉันนั้น; เช่นศาสนาเป็นต้น เราจะบำรุงได้ก็โดยต่างคนทุก ๆ คนผู้เป็นเจ้าของที่เป็นผู้อยู่ในศาสนาเดียวกัน ช่วยกันทำนุบำรุงเหมือนผู้ที่อยู่ในตึก, ช่วยกันดูแล

ว่าเมื่อไรจะมีเหตุซึ่งจะนำความเสื่อมเสียมาแก่พระพุทธศาสนา, เพราะฉะนั้นหน้าที่ของเราทั้งหลายอย่างหนึ่ง จึงมีที่เป็นข้อสำคัญ คือต้องตั้งใจรักษาความประพฤติของเราเองให้เป็นไปโดยเรียบร้อย สมควรแก่ผู้ที่อยู่ในพระพุทธศาสนา. ข้อที่ศาสนาใดจะเสื่อมทรามได้ ย่อมเกิดมาจากความเสื่อมทรามของบุคคลในศาสนานั้น, เกิดจากความไม่ถือจริงไม่เชื่อจริงของบุคคลในศาสนานั้นเป็นที่ตั้ง; เมื่อไม่เชื่อจริงไม่ถือจริงไม่พยายามจริงแล้ว, ก็เป็นเหมือนกับหลอกกันเล่น, เท่ากับเป็นเงาหาตัวหาตนมิได้.

คนโดยมากเป็นคฤหัสถ์มักอึดอัดในข้อที่ว่า จะถือศาสนาได้จริงอย่างไร; มักเข้าใจกันไปเสียว่า จะถือพระพุทธศาสนาได้จริง ๆ ก็ได้แต่ไปบวชเสียเท่านั้น; เพราะฉะนั้นช้านานมาแล้วตั้งแต่โบราณกาล จึงมีความนิยมกันว่าผู้ใดยังไม่ได้อุปสมบท เรียกว่าเป็นคนดิบ, คือเป็นคนที่ไม่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา, หรือเหมือนไม่ได้แสดงตัวว่าเป็นผู้ถือพระพุทธศาสนา, แต่ถ้าจะว่าขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง ความนิยมอันนี้ที่ว่าโบราณ โบราณสักเพียงใด ? แท้จริงเมื่อครั้งพุทธกาลปรากฏแน่นอนว่า ถึงผู้ที่ไม่ได้บวช พระพุทธองค์ก็ทรงนับถือเป็นอุบาสกได้, และใช่แต่เท่านั้น, ผู้ที่ยังไม่ได้บวชแต่ประพฤติดีประพฤติชอบ ก็สำเร็จเป็นโสดาบันได้, เป็นอริยบุคคลได้, ไม่ใช่เฉพาะแต่ผู้ที่บวชเป็นพระ; แม้ที่เป็นผู้หญิงก็อาจเป็นอริยบุคคลและสำเร็จ เป็นโสดาบันได้เหมือนกัน. เพราะฉะนั้นจึงแลเห็นได้ว่า ในชั้นต้นการบวชไม่ใช่การจำเป็น

เสียแล้ว; ความจำเป็นคือใจต้องถือจริงเลื่อมใสจริง, แลเห็นจริงในคำสั่งสอนของพระศาสดาของเรานั่นแหละ นับว่าเป็นผู้ที่ถือจริงแท้. ต่อมาไทยเราได้ศาสนามาจากเมืองลังกา, ความนิยมพวกลังกามีหลายสถานซึ่งตกมาเป็นมฤดกของเรา; สรรพสิ่งทั้งปวงซึ่งเป็นไปเพื่อความแคบของศาสนา เลยเป็นมฤดกที่เราได้มาจากลังกาทั้งนั้น. ประการหนึ่งเช่นข้อที่ว่าคนถึงอายุครบ ๒๑ ปีแล้วต้องบวช, ถ้าไม่บวชเป็นคนดิบ, นั้นนับว่าเป็นความคิดแคบอย่างที่สุด, เพราะแท้จริงเป็นอย่างไร ? ท่านทั้งหลายมองดูในเวลานี้ว่าเป็นอย่างไรก็จะพอแลเห็นได้.

คนเราที่บวชมีสาเหตุต่าง ๆ กัน. แท้จริงสาเหตุที่เราจะละเคหสถานไปบวช ควรมีเพื่อเหตุอันเดียว, คือความเลื่อมใสในพระพุทธ-ศาสนา อยากจะเล่าเรียนพระศาสนาให้รู้จริงถ่องแท้; แต่คนที่ไปบวชกันนั้นเพื่อความประสงค์อย่างนั้นอย่างเดียวหรือ ? เอาอย่างเลวขึ้นไปก่อน, บางคนก็โกนหัวนุ่งขาวไปเที่ยวขอเขาลงขันเฉย ๆ, ไม่บวชด้วยซ้ำ, นี่เป็นอย่างเลวที่สุด; การบวชเป็นการหากินเท่านั้น, ไปข้างหากินเรี่ยรายเอาเงินเขา ขึ้นไปอีกสถานหนึ่งก็ถึงพวกที่ไปเรี่ยรายเขาเพื่อซื้อเครื่องบริขารบวช, บวช ๗ วันก็สึกออกมา, ไม่รู้อะไร; ขอให้ท่านตรองดูว่าคนบวช ๗ วันจะมีประโยชน์อะไร; ใน ๗ วันจะเรียนรู้ได้แค่ไหนบ้าง ? ชั่วแต่จะหัดท่าทหารเท่านั้น ท่าตรงก็ไม่เป็นใน ๗ วัน. ต้องเข้าใจว่าพระศาสนามีข้อที่จะต้องเรียนไม่น้อยกว่าท่าทหารเลย, จึงเห็นได้แล้วว่าการบวช ๗ วันไม่มีประโยชน์อะไร; การบวช ๗ วันก็เท่า

กับหลอกเอาเงินเขาเฉย ๆ. อีกพวกหนึ่งบวชเพราะบิดามารดาอยากเห็นผ้าเหลือง, บิดามารดาต้องการอยากร้องไห้ที่ได้เห็นลูกบวช, เพราะการร้องไห้ของหญิงแก่นั้นเขาเห็นเป็นของสนุกของเขาอย่างหนึ่ง; เพราะฉะนั้นมารดาโดยมากอ้อนวอนให้บุตรบวชเพื่ออยากร้องไห้, ตกลงการบวชไม่ได้รับผลประโยชน์อะไร, เพราะตัวเองไม่อยากบวช หากว่ามารดาอ้อนวอนเสียไม่ได้ก็ต้องบวช; พวกเหล่านี้ไม่มีประโยชน์เหมือนกัน. คราวนี้มาอีกจำพวกหนึ่ง คือพวกที่นึกว่าเวลานี้ขัดสนลำบากใจในทางใดทางหนึ่ง, และไม่สะดวกเช่นทำราชการไม่ขึ้น, หาเงินทางค้าขายไม่สะดวก, หรืออย่างไรอย่างหนึ่งก็ตาม, แล้วแต่ฐานะของบุคคลนั้น, จึงไปบวชเสียเพื่อตัดหรือละรุงรังแล้วจะได้เริ่มใหม่, พวกนี้ไม่ทำประโยชน์ให้แก่ตัวเองในทางศาสนา, ทำประโยชน์ให้ตัวเองในทางโลกอย่างเดียว, เพราะฉะนั้นนับว่าเหมือนไม่ได้บวช, บวชไม่มีประโยชน์อะไร. คราวนี้มาอีกชั้นหนึ่ง พวกที่คิดนอนนึกว่าถ้าได้ไปนอนเสียสัก ๔ เดือนก็จะดี, จึงไปบวชโดยหวังว่าจะไปนอนเสีย ๔ เดือน; พวกนี้ก็ไม่ทำประโยชน์แก่พระศาสนา, ไม่มีประโยชน์อะไรเหมือนกัน, ดังนี้ต้องเห็นได้ว่าการไปบวชไม่ใช่ของง่าย, เป็นของยาก, ถ้าตั้งใจจริง ๆ แล้วไม่ใช่สักแต่เอาผ้าเหลืองคลุมตัวแล้วเป็นพระไม่ได้, เหมือนอย่างเอาเสื้อแบบทหารแต่งตัวแล้วว่าเป็นทหารก็ไม่ได้, เพราะเมื่อยังไม่ได้ฝึกหัดจะเรียกตัวว่าเป็นทหารไม่ได้ฉันใด, เอาผ้าเหลืองคลุมตัวแล้วเรียกตัวว่าพระสงฆ์ก็เหลวไหลเท่ากัน. เพราะฉะนั้นการบวชถ้าจะ

ให้เป็นประโยชน์ต้องทำจริง; ถ้าเราไม่มีเวลาจะบวชจริง ไม่บวชดีกว่า.

ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่ได้บวชแล้ว เพราะฉะนั้นพูดได้ว่าเมื่อข้าพเจ้าไปบวชนั้นโดยความเลื่อมใสแท้จริง, เชื่อจริงและหวังต่อประโยชน์ความรู้ของตัวเอง, อยากจะให้มั่นคงในความรู้ทางพระศาสนาจึงได้ไปบวช, และถ้าหากไม่มีข้อจำกัดอย่างนั้นแล้ว ข้าพเจ้าคงบวชอยู่นานกว่าที่บวช; แต่อย่างนั้นก็ยังอยู่นานกว่าคนธรรมดาอยู่แล้ว, เพราะต้องการอยากรู้จริงเห็นจริง. ที่ข้าพเจ้าพูดเช่นนี้บางทีจะเข้าใจไปเสียว่าการบวชไม่เป็นการที่ข้าพเจ้าเห็นด้วย; ที่แท้ไม่ใช่เช่นนั้น. การที่คนหนุ่มจะเข้าไปบวชมีประโยชน์อยู่บ้าง; คืออย่างน้อยที่สุด ผู้ที่มีอายุสมควรบวชได้คือผู้ที่มีอายุ ๒๐ ปีเต็มบริบูรณ์อย่างเข้า ๒๑, เป็นเวลาที่เราทั้งหลายคะนองมาก; ก็ถ้าไปบวชเหมือนลงเครื่องห้ามล้อเสียก็เดินช้าเข้าหน่อย; ถ้าปล่อยตัวให้มากนักเป็นเหตุเสียหายได้มาก, ถ้าไปบวชในเวลาอายุครบเช่นนั้นจะได้มีเวลาเดินช้า ๆ เข้าหน่อย, จะปล่อยตัวตามใจนักไม่ได้, เพราะถึงแม้จะไม่ได้ตั้งใจเรียนในทางพระศาสนาก็ยังต้องอายแก่ยาย, จะไปเที่ยวหกคะเมนกลางถนนและอะไรอย่างอื่นก็อายเขา, เพราะฉะนั้นจะว่าไม่ดีก็ไม่ได้, นับว่าเป็นประโยชน์ได้ชั้นหนึ่ง. แต่ถ้าจะให้ดีที่สุดแล้วต้องพยายามเรียนด้วย; ตามโบราณท่านก็ว่า คนนั้นได้บวชเรียนแล้ว, บวชกับเรียนต้องอยู่ด้วยกันเสมอ, บวชเฉย ๆ เขาเรียกว่าเป็นตาเถร, ถ้าบวชพระต้องแปลว่าได้เรียนแล้วหรือแปลว่าต้องบวชเป็นพระจริง ๆ เรียนจริง ๆ. ข้อนี้ที่ในโบราณสมัยเขาเข้าใจ, เรามาลืมเผลอ

ไปเสียเอง, ไม่นึกว่าพูดควบกันว่า "บวชเรียน" เท่านั้น. เราควรจะตั้งใจให้เป็นได้จริง; ถ้ามีเวลาจะบวชได้แล้ว ต้องมีเวลาเรียนด้วย; ถ้าไม่มีเวลาเรียนด้วยแล้ว ไม่ควรบวชเลยดีกว่า.

ตามความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่า การเรียนพระพุทธศาสนาสำคัญกว่าการบวช. การบวชให้โอกาสได้เล่าเรียนได้มากขึ้น เพราะเหตุว่าได้มีเวลาเว้นว่างจากหน้าที่การงานซึ่งทำอยู่โดยปรกติ, มีเวลาสำหรับใช้ในการเล่าเรียนทางพระศาสนาได้เต็มที่, ถ้ายังคงทำการงานอยู่ตามหน้าที่ด้วยและเรียนด้วย การที่จะเรียนย่อมกีดแก่เวลาซึ่งใช้ทำหน้าที่ธรรมดาของเรา; แต่ถ้าพยายามอยู่แล้ว เรียนอยู่เสมอ, มีเวลาเท่าไรก็เรียนไปเท่านั้น, ตั้งใจที่จะรู้พระธรรมวินัย, ตั้งใจปฏิบัติตามมากที่สุดที่พอจะทำไปได้เช่นนี้แล้วได้ผลเท่ากับบวช.

ส่วนกำหนดว่า คนเราอายุเท่าไรจึงควรจะบวช มีผู้ถามข้าพเจ้ามามาก, ข้าพเจ้าจะขอโอกาสตอบเสียในท่ามกลางที่ประชุม. ข้าพเจ้าเห็นว่าที่จะบวชควรบวชเสียตั้งแต่เวลายังไม่มีห่วง, ยังไม่มีลูกมีเมียนั่นแหละ, เพราะถ้ามีลูกมีเมียมีบ้านมีช่องเสียแล้ว การบวชย่อมเป็นการลำบาก. คนเราจะให้เหมือนพระพุทธเจ้าทุกคนไม่ได้; ผู้ที่มีลูกมีเมียมีห่วงมีใยเสียแล้ว จะกระทำมหาภิเนษกรมณ์ออกไปบวชเป็นการยาก, เพราะฉะนั้นเวลาที่มีจึงตรงกับที่โบราณเขาว่า เป็นผู้ใหญ่คืออายุอย่างเข้าปีที่ ๒๑, ซึ่งนับว่าเราถึงความพร้อมบริบูรณ์ซึ่งความเป็นผู้ชายผู้ใหญ่, ในเวลานั้นเป็นเวลาที่เหมาะที่สุด. ถ้าค้างไว้จนมีอายุมากเสีย

แล้ว, มีหน้าที่ราชการประจำตัวมากไปเสียแล้ว, มีครอบครัวเหย้าเรือนต้องปกครองเสียแล้ว, การที่ออกไปบวชมีผลไม่ดี ๓ ประการคือ:—

ประการที่ ๑ หน้าที่ราชการที่ตนปฏิบัติอยู่จะต้องเสื่อมเสียไป, เพราะข้าราชการหาคนอื่นมาแทนไม่ได้ หน้าที่นั้นจำเป็นต้องขาดบกพร่อง.

ประการที่ ๒ ถึงโดยเราจะหักอกหักใจเพื่อภิเนษกรมณ์ ไปจากบ้านเราได้จริง ๆ, บ้านนั้นก็ยังไม่สูญ, เมียเราก็ยังอยู่ลูกเราก็ยังอยู่; เมียเราเมื่อเราไปบวชเขาก็ต้องกินข้าว เราซิไม่ต้องซื้อหาถือบาตรไปเที่ยวขอกลางถนนก็ได้กิน, เมียเราจะถือบาตรไปขอเช่นนั้นบ้างก็ไม่ได้ ส่วนเงินเราก็ไม่ได้ให้เขาเพราะเราไม่มีอะไร. ข้อนี้ทำความลำบากให้แก่ลูกเมีย, เป็นผลร้ายประการที่ ๒.

ประการที่ ๓ เป็นผลร้ายสำคัญที่สุด, ให้ผลร้ายแก่ตัวเอง, คือเวลาที่จะไปบวชที่จะรู้ธรรมต้องการเวลาที่ใจสงบ, ต้องการเวลาที่ไม่มีอื่นมาข้อง และทำให้ห่วงใย. ธรรมเป็นของยากที่จะเข้าใจได้ซึมทราบ. ผู้ที่จะเข้าใจธรรมได้ซึมทราบต้องรู้จักทำให้ความคิดรวมอยู่ เพื่อนึกในเรื่องธรรมอย่างเดียว; แต่ผู้ที่มีบ้านมีช่องมีครอบมีครัวจะให้ใจตั้งมั่นอยู่ในข้อใดข้อหนึ่งอย่างเดียวยาก, เพราะเป็นธรรมดาโลก ครอบครัวลูกเมียย่อมเป็นของที่รักอย่างที่สุด, ถึงแม้ไม่รักจนเหลือเกิน ก็เหลือที่จะคลายความเมตตาได้. เมื่อนึกถึงลูกถึงผู้ที่ได้รับความอุปถัมภ์เลี้ยงดู, ต้องเป็นห่วงใยอยู่เสมอ; ความห่วงใยยังตัดไม่ได้อยู่ตราบใด

การที่จะทำใจให้แน่แน่วเพื่อประโยชน์เรียนธรรมนั้นคงเป็นไปไม่ได้, ข้อนี้เป็นข้อที่เสียประการที่ ๓.

โดยเหตุฉะนี้ เมื่อแลเห็นผลเสียถึง ๓ ประการแล้ว ข้าพเจ้าจึงยืนยันว่าผู้ที่ละเคหสถานลูกเมียครอบครัวออกไปบวชในเวลาอายุมากนั้น จะได้รับผลคืออย่างไร, น้อยเต็มที.

เพราะฉะนั้นต้องสรุปว่าหน้าที่ของเราผู้ถือพระพุทธศาสนา, ถ้าอายุเรายังน้อย คือพอสมควรที่จะบวชได้เมื่ออายุ ๒๐ ปีเต็มล่วงแล้วและยังไม่ได้มีห่วงใย, พอจะละไปได้, ควรบวชในเวลานั้น; แต่ถ้าบวชแล้วไม่ควรจะมุ่งว่าบวชเพื่อพักราชการหรือบวชเพื่อพักการงาน. การบวชต้องมุ่งไปจะเรียน, เพื่อประโยชน์ของตัวเราจะได้เป็นคนไทยที่ควรเป็นข้าราชการ, ควรถือเหมือนไปเข้าโรงเรียนเสียอีกพักหนึ่งเพียง ๔ เดือน; ถ้าสำนักไหนปล่อยให้นวกะบวชอยู่แล้วไม่เล่าเรียน ต้องนับว่าเป็นสำนักไม่ดี, เข้าในส่วนที่เรียกว่าสำนักไม่ควรบำรุงอย่างที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาในกัณฑ์ก่อน. สำนักที่ดีไม่ว่าธรรมยุติหรือมหานิกายท่านผู้ปกครองย่อมจะได้จัดการให้นวกะได้เล่าเรียนตามสมควรแก่คุณานุรูป.

ส่วนผู้ที่มีอายุมากเสียแล้วและมีเหย้าเรือนครอบครัวเสียแล้ว, ถ้าศรัทธาแท้จริงจะบวช ก็ไม่ใช่หน้าที่ของข้าพเจ้าที่จะห้าม; แต่ถ้าจะถามความเห็นข้าพเจ้าแล้ว, ข้าพเจ้าจะแสดงความเห็นว่าให้นึกเสีย ๓ ครั้งก่อน, ให้ปรึกษาเมียเสียก่อน, เขาเต็มใจแน่หรือที่จะให้ไปบวช; ถ้า

เขาเต็มใจแล้วและเขาไม่ได้รับความเดือดร้อนเป็นแน่แล้ว, และตนเองต้องทำใจแน่ว่าในเวลานั้นตัวท่านจะต้องนึกเหมือนหนึ่งเป็นโสดไม่มีลูกเมีย, เช่นนี้จึงจะควรบวช. ถ้าเมียเขาขัดข้องก็ดี, หรือใจท่านเองยังไม่มั่นว่าจะทำใจให้เป็นคนโสดได้จริงแล้ว, ข้าพเจ้าแนะนำว่าอย่าบวชดีกว่า; เรียนเอาเถอะ. การจะเรียนพอเรียนได้, ทางที่จะเรียนมีผู้ที่รู้และเต็มใจที่จะสอนก็มี, สำคัญที่ใจของท่านทั้งหลายเอง จะอยากเรียนหรือไม่เท่านั้น.

คราวนี้จะต้องกล่าวถึงการบวชโดยเมื่อครบอายุแล้วบวช, ซึ่งข้าพเจ้าเรียกว่าบวชจิ้ม; บวชเข้าไปจิ้มเฉย ๆ มีข้อเสียอย่างหนึ่ง ซึ่งอยากจะเอาไว้ข้างท้ายเพราะเป็นข้อที่จักกระจอยู่หน่อย. คนโดยมากที่บวชเมื่ออายุครบบริบูรณ์พอดี และบวชเพื่อความยินดีของบิดามารดาเป็นต้น, โดยมากไม่ได้รับผลอะไรของการบวช; เพราะเหตุใด ? คนบวชนึกขอให้แล้วไปเสียทีเท่านั้น, กลัวเขาถามว่าบวชแล้วหรือยัง, บวชเสียให้เสร็จ, แล้วสึกออกมาแม้จะถามว่าพระพุทธคืออะไรก็บอกไม่ถูก. ท่านที่ฟังอยู่ที่นี่เป็นหลายคน นึกว่าบวชแล้วพ้นหน้าที่แล้ว, พอแล้ว, ใครจะมาว่าเราไม่ใช่ถือพระพุทธศาสนา. แม้ธรรมที่ดีของพระพุทธเจ้าก็ไม่เข้าใจ, ชั่วแต่บวชพอแล้วไม่จำเป็นต้องทำอะไรอีก. ข้อนี้เป็นข้อที่ตรงกับหลังคารั่ว, รั่วกราว ๆ อยู่ในเวลานี้, ท่านทั้งหลายเห็นหรือไม่ ? หลังคารั่วอยู่ทุกวันนี้เพราะท่านทั้งหลายชี้บวชแล้วเข้าไปบวชหลอกเท่านั้นเอง.

เราที่เป็นเสือป่าก็ดี, ทหารก็ดี, เราต้องเป็นคนตรง. เมื่อเราไม่เลื่อมใสไม่อยากถือศาสนาเราไม่ต้องถือก็ได้, แต่ถ้าเราถือต้องถือจริง. เมื่อเราไม่ถือเราก็บอกว่า "เราไม่เชื่อ, เราไม่ต้องการ," ใครจะบังคับเราได้? ปากเราไม่ต้องโกหก; เราไม่ต้องแสดงกิริยาโกหกโลก เอาผ้าเหลืองห่มเพื่อแสดงว่าถือศาสนาแล้ว, แต่ใจจริงหาได้ถือไม่. เราทั้งหลายที่เป็นเสือป่า, เป็นทหาร, เครื่องเสือป่า, เครื่องทหารของเราเป็นเกียรติยศแก่เราพอแล้ว; ถ้าเราแต่งเครื่องทหารแต่งเครื่องเสือป่าเราไม่จำเป็นต้องเอาผ้าเหลืองมานุ่ง สำหรับหลอกคน. ถ้าเราแต่งเสือป่า หรือแต่งทหารอยู่แล้ว เหมือนเราประกาศแล้วว่าเราเป็นคนไทย; ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแต่แรกแล้ว คนไทยจะถือศาสนาอื่นลำบาก, เพราะฉะนั้นที่แต่งตัวอย่างนี้ก็ประกาศเป็นคนไทยอยู่แล้ว อย่างนี้เหมือนแสดงให้ปรากฏอยู่แล้วว่าถือพระพุทธศาสนา.

ก็เมื่อเราจะบวชก็ตามหรือไม่บวชก็ตาม ก็ถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้วฉะนี้, จึงเป็นความจำเป็นของเราทั้งหลายต้องพยายามที่จะเรียนให้รู้ว่าศาสนาที่เราว่าถือนั้นคืออะไร. ถ้าเราไม่พยายามรู้ศาสนาของเราก็เหมือนกับเราหลอกโลกอยู่เสมอ; ถึงแม้เราจะบวชก็ตามไม่บวชก็ตามไม่พ้นจากความติเตียนว่าเป็นคนที่ลวงโลก. ชาติที่ถอยด้วยอารยธรรมในเวลานี้ชาติไหนที่ไม่มีศาสนาไม่มีแล้วในโลก, ต้องมีศาสนาใดศาสนาหนึ่งแน่นอน. เวลานี้ทั้งโลกเขาพูด เขานิยมว่าชาติไทยเป็นชาติที่ถือพระพุทธศาสนา, ที่พระพุทธศาสนายังยืนอยู่ได้เพราะมีเมือง

ไทย, เป็นเหมือนข้อมใหญ่ในแนวรบ ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาครั้งหนึ่งแล้ว, ก็แปลว่าโลกนิยมแล้วและเขาเชื่อกันเสียหมดว่าเราถือพระพุทธศาสนา, เพราะฉะนั้นเหมือนเราถูกโลกบังคับให้ถือพระพุทธ-ศาสนาเหมือนกัน. การที่เราไปบวชจีม ๆ แล้วบอกว่า "ฉันถือแล้ว, ต่อไปฉันไม่ต้องทำอะไรอีก," ดังนี้ไม่ใช่จะลวงโลกไปได้นานสักปานใด, ในไม่ช้าเขาก็จับได้ ว่าความประพฤติไม่สมกับที่ถือพระพุทธ-ศาสนา, ใจก็ไม่สมกับหนทางที่พระศาสดาของเราทรงสั่งสอนซึ่งเราเชื่อว่าเป็นทางที่ดีที่สุด. ถ้าเมื่อความประพฤติไม่สมกับผู้ที่ถือพระ-พุทธศาสนาเช่นนี้แล้ว ย่อมทำให้โลกดูหมิ่นเราทั้งหมด; ไม่ใช่ว่าข้าพเจ้าคนเดียวจะเป็นผู้อาย, ท่านทั้งหลายที่นั่งอยู่ในที่นี้ทุกคนต้องรับความอายเท่ากับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็คนไทยคนหนึ่ง, ท่านก็คนไทยด้วยกันทั้งนั้นต้องรับความอายด้วยกันเช่นนี้แล้วจำเป็นต้องมีมานะ.

การที่บวชนั้นถ้ามีเวลาและใจมั่นคงอยู่, อยากจะบวชแล้วข้าพเจ้าอนุโมทนา, บวชเถิด! ถ้าไม่มีเวลาและใจรู้สึกว่าจะบวชจริงไม่ได้แล้ว, อย่าบวชลวงโลกเลย, ข้าพเจ้าขอเสียที. ข้อนี้เป็นข้อที่ได้นึกมานานแล้ว, อยากจะพูดกับท่านทั้งหลายให้เป็นที่เข้าใจเสียที, หวังใจว่าท่านทั้งหลายได้ฟังคำเช่นนี้แล้ว, การที่ข้าพเจ้าได้รับถามปัญหาหลายครั้งว่า ข้าพเจ้าเห็นว่าควรจะบวชหรือไม่นั้น พอจะบางเบาลงสักหน่อย, เพราะที่มานั่งในที่นี้ก็มีมากด้วยกัน, หวังใจว่าได้ตอบในที่ประชุมนี้ครั้งหนึ่งแล้วคงจะเป็นการแพร่หลายไปได้ถึงผู้อื่นอีกไม่มาก

ก็น้อย. ขอให้ท่านทั้งหลายจำไว้, ตั้งใจให้ดี. ความตั้งใจเป็นของสำคัญกว่าอย่างอื่นหมดทั้งนั้น. นี้เป็นคำเตือนของข้าพเจ้าในวันนี้. ในวันหน้าต่อไปคงจะได้ขยายข้อความอันเป็นธรรม ของพระพุทธเจ้าตามที่เราทั้งหลายควรจะรู้สึกและควรเชื่อถืออย่างไรต่อไป.

กัณฑ์ที่ ๑๑

พระไตรสรณคมน์

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๗)

ข้าพเจ้าเคยได้ยินคนกล่าวกันอยู่เนือง ๆ ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาซึ่งยากที่จะสอนให้สามัญชนเข้าใจได้, เพราะเป็นศาสนาอันเต็มไปด้วยธรรมอันลึกและต้องการความไตร่ตรองมาก, เพราะฉะนั้นจึงนับว่าเป็นศาสนาของนักปราชญ์มากกว่าศาสนาสำหรับสาธารณชน.

ความเห็นซึ่งเขาแสดงเช่นนี้, ข้าพเจ้าเข้าใจความมุ่งหมายของเขานั้น คือจะกล่าวว่า สาธารณชน, คือคนทั่ว ๆ ไปนอกจากผู้ที่ได้เล่าเรียน, ย่อมต้องการรู้สึกว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้มีอำนาจเป็นใหญ่ยิ่งกว่ามนุษย์ทั้งปวงในโลกนี้, และเป็นผู้ที่อาจบันดาลให้สรรพการทั้งปวงเป็นไปได้ทุกอย่าง, และชนทั่ว ๆ ไปต้องการจะถือท่านผู้เป็นใหญ่นั้นเป็นที่พึ่ง, เช่นอย่างชนที่ถือศาสนาพราหมณ์ เอาพระอิศวรหรือพระนารายณ์เป็นที่พึ่ง, ชนที่ถือศาสนายิวเอาพระยะโฮวาเป็นที่พึ่ง, คริสตังเอาพระเป็นเจ้าบนสวรรค์เป็นที่พึ่ง, พวกอิสลามเอาพระอะหล่าเป็นที่พึ่ง ดังนี้เป็นต้น.

ส่วนการสอนศาสนาของผู้ถือลัทธินั้น ๆ, ในเบื้องต้นก็ไม่มีอะไรนอกจากสอนให้เชื่อในพระเป็นเจ้าเป็นใหญ่นั้นโดยมั่นคง, ให้เชื่อว่าพระเป็นเจ้าอาจบันดาลให้อะไร ๆ เป็นไปได้ทุกอย่าง, เพราะฉะนั้นให้

รู้จักฝากเนื้อฝากตัวและประจบประแจงท่านผู้มีอำนาจนั้นไว้ ท่านจะได้โปรดปราน บันดาลให้ได้สมปราถรนา.

แต่ฝ่ายพระพุทธเจ้าของเรามิได้สั่งสอนให้เรามีความไว้วางใจในผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่เช่นนั้น. เพราะเหตุใด? เพราะทรงรู้สึกว่าความเชื่อถือเช่นนั้นไม่เป็นประโยชน์โดยแท้จริง, คือผู้ที่เชื่อว่าสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้นจะสำเร็จไปได้โดยความวิงวอนหรือบนบานขอต่อผู้มีอำนาจเช่นนั้นแล้ว, ก็จะไม่รู้สึกความจำเป็นที่จะประพฤติชอบเอง, จะมัวแต่คอยรับบำเหน็จจากพระเป็นเจ้าผู้ที่ได้รับบูชาแล้วเท่านั้น; และยิ่งไปกว่านั้นอีก ถึงแม้ทำบาปแล้วถ้าทูลขอโทษแล้วก็ล้างบาปได้, ดังนี้ย่อมไม่เป็นเครื่องเพาะความพยายามในส่วนตัวบุคคล. พระพุทธเจ้าของเราจึงได้ทรงสั่งสอนเสียใหม่ว่า ความดีและความชั่วซึ่งคนเราจะได้รับย่อมเป็นผลแห่งความประพฤติส่วนตัวเราเอง, คือถ้าใครทำดีก็คงได้ดี ใครทำชั่วก็คงได้ชั่ว, จะมัวหลงหวังได้รับผลจากผู้อื่นไม่ได้เป็นอันขาด. ถ้าคนเราเข้าใจข้อนี้เสียให้ชัดเจนแล้ว ก็เชื่อว่าเข้าใจหัวใจของพระพุทธศาสนาแล้ว; ส่วนข้อความอื่น ๆ ย่อมเป็นกิ่งก้านสาขาแห่งใจความอันนี้ทั้งสิ้น. เมื่อกล่าวสรุปเช่นนี้แล้ว จะแลเห็นได้ว่าแท้จริงพระพุทธศาสนาไม่ใช่ของที่อธิบายยากเท่าที่กล่าวกันเลย, หากแต่ไม่เข้าใจหัวข้อใจความสำคัญอันกล่าวมาแล้วนี้เท่านั้นจึงเห็นเป็นยาก.

การที่จะแสดงตนเป็นผู้ถือพระพุทธศาสนาไม่จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้พระธรรมทั้งหมดแล้วจึงแสดง. ถึงแม้ศาสนาอื่น ๆ ก็เหมือนกัน, ไม่

ผิดอะไรกัน. ถึงแม้จะขีดเส้นลงไปว่า ต้องจำเพาะแต่ผู้ที่รอบรู้ในธรรม แห่งศาสนาโดยบริบูรณ์ทุก ๆ ข้อแล้วจึงจะนับว่าเป็นผู้ถือศาสนานั้นได้ ฉะนี้แล้ว คนในโลกนี้ก็เห็นจะไม่ถือศาสนาอะไรสักกคนเป็นแน่ ! ลองนึกดูบ้างทีหรือว่าถ้าคนเราจะต้องเรียนจนรู้ยุทธวิชายุทธศาสตร์เสียก่อนจึงจะเรียกตัวว่าทหารได้ฉะนี้แล้ว จะได้มีคนเรียกตัวว่าทหารได้สักกี่คน ? ข้อนี้อุปรมาฉันใด, ในส่วนศาสนาก็อุปรมัยฉันนั้น. ข้อสำคัญในส่วนศาสนาก็มีอยู่เพียงว่า ต้องแสดงตนให้ปรากฏว่ามีความเลื่อมใส, และเต็มใจที่จะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของศาสนานั้นแหละเป็นที่ตั้ง; เมื่อใครได้แสดงตนเช่นนี้แล้ว ถึงจะรู้ธรรมมากน้อยเท่าใดก็คงเป็นอันถือศาสนาได้แล้ว.

แต่พระพุทธเจ้าของเราก็ย่อมทรงรู้สึกอยู่ว่า เป็นธรรมดาคนเราต้องการเครื่องยึดถือเป็นที่พึ่ง, จึงทรงสั่งสอนว่า ถ้าเมื่อใดต้องการที่พึ่งก็ให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย, คือพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์, เหมือนนักรบที่จะออกไปรบระลึกถึงและเพ่งดูธงชัยเฉลิมพลฉะนั้น. ถ้าจะพูดกันอย่างคนอวดฉลาด, แท้จริงธงชัยนั้นคืออะไร ? ก็คือผ้าผืนหนึ่งซึ่งผูกปลายไม้เท่านั้น, ผ้านั้นจะมีอำนาจคุ้มเกรงทหารให้พ้นภัยไม่ให้เจ็บให้ตายอย่างไรได้. แต่เราผู้เป็นนักรบย่อมเข้าใจกันอยู่ดี ว่าธงชัยนั้นเป็นเครื่องหมายแห่งกำลังของเรา, เป็นเครื่องหมายแห่งความตั้งใจของเราที่จะต่อสู้ชิงชัยแก่ข้าศึก เพื่อรักษาเกียรติยศและความเป็นไทยแห่งชาติของเรา, เป็นเครื่องเตือนใจมิให้เราเผลอตัวลืมหน้าที่ของเรา

เป็นนักรบ, ดังนี้ธงชัยจึงเป็นสิ่งสำคัญอันจำเป็นต้องมีในกองทัพ; ใครที่เรียกธงของเราว่าผ้าขี้ริ้วผูกปลายไม้ เราเข้าใจว่าเป็นคนที่โง่ไม่รู้จักใจนักรบ, ไม่รู้จักความรักชาติบ้านเมืองอันแท้จริง. ธงชัยเป็นเครื่องหมายแห่งหัวใจนักรบจึงเป็นเครื่องเคารพรักใคร่ของนักรบดังนี้ฉันใด, พระรัตนตรัยก็เป็นเครื่องหมายแห่งพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องเคารพรักใคร่ของพุทธศาสนิกชนฉันนั้น.

เมื่อครั้งพุทธกาลมีความนิยมกันอยู่แล้วว่า ผู้ที่จะนับได้ว่าเป็นอุบาสกไม่ต้องแสดงให้ปรากฏอะไรยิ่งไปกว่าแสดงว่า ถึงพระไตรสรณคมน์แล้ว, คือแสดงว่าถือพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆเจ้าเป็นที่พึ่ง, เท่านี้เป็นอันพอแล้ว, ใช่แต่เท่านั้น, ถึงแม้การบรรพชาก็ไม่ต้องทำอย่างอื่นนอกจากนั้น; ส่วนพิธีที่ทำ ๆ กันต่อมาล้วนเป็นสิ่งซึ่งบัญญัติขึ้นภายหลังทั้งสิ้น.

เมื่อแลเห็นแล้วว่าการถึงพระไตรสรณคมน์, คือถือเอาพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆเจ้า เป็นที่พึ่ง. เป็นเครื่องแสดงชัดเจนแน่นอนกว่าสิ่งอื่นว่าเป็นผู้ถือพระพุทธศาสนาฉะนี้, เมื่อพระท่านจะให้ศีลจึงต้องเริ่มด้วยยอกไตรสรณคมน์ มีคำว่า "พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ" เป็นต้น, และเมื่อเราสวดมนต์ไหว้พระก็เช่นกัน. เหตุฉะนี้สมควรที่เราทั้งหลายจะรู้จักที่พึ่งทั้ง ๓ ของเรานั้นโดยสังเขป.

บัดนี้ข้าพเจ้าขออธิบายด้วยพระรัตนตรัยโดยย่อ ตามข้อความที่ข้าพเจ้าได้แสดงมาแล้วครั้งหนึ่งที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เมื่อทำการ

วิสาขบูชา ณ วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ศกนี้, ต่อพระพักตร์พระบรมวงศา นุวงศ์บางองค์และข้าราชการหลายคน, ดังต่อไปนี้ :—

พระพุทธเจ้าคือพระองค์ผู้ที่ทรงตรัสรู้เอง โดยที่มีความรู้ยังเกิดขึ้นในพระหฤทัยของพระองค์พร้อมแล้ว, ทั้งได้ทรงสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามเห็นตามและประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจด้วย, ท่านผู้นี้เรียกว่าพระ-พุทธเจ้า.

พระธรรมเจ้า คือพระธรรมวินัยคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น, ที่เราเรียกกันว่าพระพุทธศาสนา.

พระสงฆเจ้า คือชนหมู่หนึ่งซึ่งได้สดับพระธรรมวินัย ที่พระ-พุทธเจ้าได้ทรงอนุศาสน์ไว้, และได้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยนั้น, แล้วนำมาสั่งสอนให้แก่ผู้อื่นสืบต่อ ๆ กันมา, เราทั้งหลายจึงได้รู้และสดับตรับฟังกันอยู่ทุกวันนี้.

พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้ง ๓ นี้เรียกว่าพระรัตนตรัย, คือแก้ว ๓ ประการ. รัตน แปลว่าแก้ว, ในที่นี้หมายเอาสิ่งประเสริฐ, เพราะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้เป็นสิ่งประเสริฐ จึงได้เรียกว่าเป็นแก้วทั้ง ๓ ประการ. คุณของพระรัตนตรัยจะกล่าวโดยย่อก็คือ :—

พระพุทธเจ้านั้น เมื่อได้ทรงตรัสรู้, คือรู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองแล้ว ถ้าหากพระองค์จะเก็บความรู้นั้นไว้และไม่สั่งสอนผู้อื่นก็ไม่มีผู้ใดจะติเตียนได้, เพราะความรู้ใครได้มาแล้วก็ย่อมเป็นของคนนั้น; แต่พระพุทธเจ้าของเราหาได้ประพฤติเช่นนั้นไม่. พระองค์ตั้งพระทัย

เผยแผ่ธรรมอันวิเศษนั้นให้เป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลายด้วย, เพื่อคนทั้งหลายจะได้ปฏิบัติตาม, ได้บรรลุความสุข, ระงับเสียซึ่งความทุกข์, โดยสมควรแก่อัตภาพของตน ๆ นี้จึงนับว่าเป็นคุณของพระ-พุทธเจ้า.

ส่วนพระธรรมนั้น เมื่อผู้ใดปฏิบัติตาม, และตั้งตนมั่นอยู่ในคลองธรรมแล้ว, ยากที่จะเพลี่ยงพล้ำหรือผิดพลาดด้วยประการต่าง ๆ. นี่คือคุณของพระธรรม.

ส่วนพระสงฆ์ ซึ่งตัวท่านเองเป็นผู้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยแล้ว, ท่านอุตส่าห์สั่งสอนให้เราทั้งหลายปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วย, นับว่ามีคุณเปรียบเหมือนบิดามารดาก็ว่าได้.

ผู้ที่รู้จักคุณพระรัตนตรัยดังที่กล่าวมาแล้วนี้, และรู้สึกว่าพระ-รัตนตรัยย่อมเป็นที่พึ่ง, นำให้ได้รับความสุขและกำจัดภัยได้จริงจะหาสิ่งอื่นเปรียบมิได้, เรียกว่าผู้ถึงซึ่งพระไตรสรณคมน์, และชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชน, คือ ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง.

คราวนี้ว่าถึงการปฏิบัติให้เป็นธรรม, หรืออีกนัยหนึ่งว่าการถือศาสนาจะเป็นประโยชน์ได้อย่างไร ? ลองตริกตรองดูให้ดี. ในโลกนี้ย่อมมีของเป็นคู่กัน, จะเรียกว่าสำหรับเป็นอริกันก็ว่าได้, คือความดีกับความชั่ว, ความดีเมื่อมีอยู่แล้วก็มีความชั่วคอยผจญอยู่ด้วยเสมอ; ผู้ที่ตั้งใจบำเพ็ญแต่ความดี เมื่อมีความชั่วมากระทบใจเข้าก็มักจะชวนให้ใจปั่นป่วนรวนเรไปได้, โบราณท่านจึงเปรียบความชั่วว่าเป็นมาร

หรือยักษ์ที่คอยแต่จะกินคน, และมิใช่ว่าจะมีแต่ในศาสนาของเราศาสนาเดียวเมื่อไร, ถึงศาสนาอื่น ๆ เขาก็ว่ามีเช่นนี้เหมือนกัน. ที่จริงเราทั้งหลายก็ย่อมจะรู้อยู่ด้วยกันแล้วว่า ความดีย่อมจะทำให้ผู้ประพฤติได้ผลเป็นสุข, และความชั่วนั้นประพฤติเข้าก็ให้ผลเป็นทุกข์; ทุกคนย่อมแสวงหาความสุขที่จะยั่งยืนอยู่เสมอทั้งในส่วนกายและส่วนใจ, แต่ความสุขเช่นนั้นจะได้ด้วยยาก, ความชั่วสิเป็นสิ่งที่กระทำได้ง่าย, และมารย่อมคอยกระซิบให้เราทำอยู่เสมอด้วย. เช่นเราระวังตัวไม่ไปเที่ยวในที่ ๆ ไม่ควรเที่ยว, มันก็คอยเตือนว่าการประพฤติดีระวังตัวเช่นนั้น จะเรียกว่าเป็นสุขอย่างไรได้, เป็นความทุกข์ต่างหาก. การไปเที่ยวเล่นเป็นการน่าสนุกสบายนัก, ไม่ไปเที่ยวมัวแต่คุดคู้อยู่เช่นนั้นไม่เห็นน่าสบายเลย. ความชั่วคือมารย่อมคอยกระซิบยวนใจเราให้เห็นผิดเป็นชอบอยู่เช่นนี้. ก็เมื่อเราต้องคอยรบกับมารอยู่เสมอทำไฉนเราจึงจะรู้ได้ ว่าสิ่งที่เราจะทำลงไปนั้นผิดหรือถูกดีหรือชั่ว, และถ้าเราจะต้องคอยคิดค้นหาต้นเหตุ, กระทำเป็นการทดลองอยู่ทุกสิ่งก้าว, ไม่ว่าจะทำสิ่งใด, จนที่สุดจะนั่งนอนยืนเดินก็จะมิต้องทดลองเสียทั้งสิ้นหรือ ? ที่ไหนจะมีเวลาทำกิจการอื่น ๆ ให้สำเร็จได้ ? คงไม่มีเวลาพอเป็นแน่. เพราะเหตุนี้, ผู้ที่รู้หลักนักปราชญ์, เมื่อได้พยายามค้นหาทดลองได้ความรู้สำเร็จดีแล้ว ว่าสิ่งนั้นถ้าประพฤติเข้าจะนำมาซึ่งความสุข สิ่งนั้นถ้าประพฤติเข้าจะนำมาซึ่งความทุกข์, ท่านจึงจดจำไว้สำหรับสั่งสอนเพื่อคนข้างหลังจะได้ไม่ต้องทดลองกันร่ำไป.

ยกตัวอย่างเช่นไฟ, บิดามารดาท่านห้ามไม่ให้เราจับ เพราะท่านรู้แล้วว่าเป็นของร้อน; ถ้าไม่มีใครบอกเรา ๆ ก็คงจะต้องจับไฟให้มือพองเสียก่อนแล้วจึงจะได้ความรู้ว่าไฟเป็นของร้อน, เช่นนี้เป็นตัวอย่างเพียงตื้น ๆ. ก็พระธรรมวินัย, คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นของละเอียดลึกซึ้งนั้น, จะมีประโยชน์แก่ผู้ที่นับถือและปฏิบัติตามเพียงไร ย่อมจะพรรณนาได้ไม่มีที่สิ้นสุด แท้จริงบรรดาศาสนาทั้งหลายย่อมประกอบด้วยคำสั่งสอนที่เป็นประโยชน์เช่นนี้ทั้งนั้น, แต่ฝ่ายเราผู้เป็นคนไทยบ้านเมืองเราได้นับถือพระพุทธศาสนามานานแล้ว, เราจึงควรเลือกถือพระพุทธศาสนาสืบต่อจากบิดามารดาปู่ย่าตาทวดของเรา. สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ของเราได้ตรัสรู้ธรรมอันถ่องแท้แล้ว จึงได้ทรงสั่งสอนพระสาวก, พระสาวกก็ได้สั่งสอนเราทั้งหลายต่อ ๆ มา. เมื่อเราทั้งหลายได้รับคำสั่งสอนรู้ผิดและชอบเช่นนี้แล้ว, ก็ประพฤติได้ถูกต้อง โดยไม่ต้องทดลองเลือกค้นด้วยตนเอง.

พระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนคนนำทาง, ซึ่งชูประทีปขึ้นส่องให้เราได้แลเห็นหนทางได้ถนัด. ประทีปนี้คือพระธรรม. ผู้ใดที่ใฝ่ใจฟังธรรมเมื่อเวลาเทศน์ก็ดี, หรือเวลาอ่านหนังสือก็ดี, ได้ชื่อว่าเป็นคนฉลาดรู้จักเดินเข้าหาดวงไฟ, เพื่ออาศัยแสงสว่างแลเห็นทางเดินได้แจ่มแจ้ง, ไม่ต้องเดินสดุดหรือตกหลุมตกหล่ม, อาจเดินไปสู่สถานแห่งความสุขได้โดยสะดวก; ส่วนผู้ที่เกียจคร้านไม่ฝึกใฝ่ในพระธรรมวินัยนั้น ก็ไม่ผิดอะไรกับผู้โง่เขลาที่ไม่รู้จักเดินเข้าหาดวงไฟ, ถ้าแม้ว่าตนเดินสดุด

หรือตกหลุมตกหล่มลงไป จะซัดผู้อื่นไม่ได้, เพราะดวงประทีปอันส่องแสงสว่างก็ได้จุดอยู่เสมอ, แต่ตัวเกียจคร้านไม่เดินเข้าไปหาแสงประทีปนั้นเอง, ความผิดจึงตกอยู่กับตนเอง; ถึงจะกล่าวว่าไม่มีผู้แนะนำตักเตือนก็ไม่ได้, เพราะตัวของตัวเองมีหน้าที่ ๆ จะกระตือรือร้น, ตรงกับภาษิตบทหนึ่งที่ว่า: "ตนของตนนั่นแหละเป็นที่พึ่งแก่ตน," คือตนของตนไม่ขวนขวายกระทำตัวให้ดีแล้ว ถึงแม้จะมีผู้มีอำนาจสูงใหญ่ยกย่องสักเพียงไรก็จะดีไปไม่ได้ตลอด. ผู้ที่นั่งอยู่เฉย ๆ คอยรอแสงไฟให้มาเองไม่เดินเข้าไปหาดวงไฟเพื่อให้ได้แสงสว่างดังนี้, นับว่าเป็นความผิดของตนเองทีเดียว จะโทษใครไม่ได้.

ยังมีคนอีกจำพวกหนึ่งซึ่งอวดดี, เชื่อตัวว่าเป็นคนเดินทางเก่งไม่ต้องมีไฟนำก็ได้, เท้าของตนเคยเดินชำนาญอยู่แล้ว คงจะเดินได้ไม่พลาดพลั้ง. คนจำพวกนี้เรียกว่ากระไร ? ต้องเรียกว่า "ตาบอดสอดตาเห็น," เพราะเขาเห็นว่าไม่จำเป็นต้องถือศาสนาก็ได้, ศาสนานั้นเรียนเสียเวลาเปล่า ๆ ไม่มีประโยชน์อะไร. ประทีป คือ ดวงไฟใหญ่ได้จุดอยู่แล้ว เขาก็ไม่ปรารถนาเอาตามองดูเสียทีเดียว, จึงไม่ผิดอะไรกับคนตาบอดที่สอดตาเห็นไปในทางผิด ๆ. พวกเราทั้งหลายที่เป็นทหารและเสือป่านับว่าเป็นผู้ที่ได้อยู่ในสำนักอันดี จะประพฤติตนเช่นนี้หาควรไม่; เราจะเข้าใจในคำสั่งสอนหรือยังก็ตาม, จงพยายามฟังโดยเคารพและตั้งใจจำไว้ให้มากที่สุดที่จะจำได้, เพื่อว่าต่อไปข้างหน้าจะได้รับผลอันดีงาม.

กัณฑ์ที่ ๑๒

ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม

"ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี"

คนสมัยใหม่มีอยู่บ้างบางคน ซึ่งไม่รู้สึกความจำเป็นแห่งการอยู่ในธรรม. ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุ ๒ ประการ คือ:–

ประการที่ ๑ เพราะเข้าใจผิด คิดว่าการที่อยู่ในธรรมเป็นเครื่องแสดงตนเป็นคนแก่วัด, เถร, "ครึ" หรือสมองเก่า, ไม่ถูกแบบคน "ซิวิไลซ์." ความเข้าใจผิดอันนี้ย่อมบังเกิดขึ้นเพราะความรู้ตื้นของตนเอง, ขาดความพิจารณาและอาศัยความปรารถนาที่จะประพฤติตนให้เป็นคน "ซิวิไลซ์" จึงต้องตั้งใจเอาอย่างฝรั่งมากที่สุดที่จะเอาอย่างได้. เพื่อทำเช่นนี้ให้ถึงที่, คนจำพวกนี้มักทิ้งธรรมะประเพณี ซึ่งพ่อแม่ปู่ย่าตายายของตนเองได้ถือมาแล้วแต่ก่อนและสั่งสอนตนมา, และมุ่งหมายว่าจะถือเอาธรรมะประเพณีของฝรั่ง ผู้ซึ่งนิยมว่าเป็นมนุษย์จำพวกที่ "ซิวิไลซ์" กว่าชาวเราเองนั้นทีเดียว, ความมุ่งมาตร์

ปรารถนาเช่นนี้ ถ้าสามารถจะทำไปให้เป็นผลสำเร็จจริงก็จะไม่สู้กระไรนัก, คือถึงแม้ว่าจะทิ้งประเพณีประพฤติธรรมจรรยาอย่างแบบไทย ใช้แบบฝรั่ง, ในที่สุดก็คงได้ผลคล้ายคลึงกันนั้นเอง, เพราะหลักแห่งธรรมย่อมเหมือนกันหมดทั้งโลก, ไม่ว่าในหมู่ชนชาติใดภาษาใด, เว้นเสียแต่ที่เป็นคนป่าเท่านั้น. แต่เผอิญเป็นเคราะห์ร้ายของชาวเรา, ฝรั่งโดยมาก ซึ่งไทยผู้อยากเป็นศิษย์จะได้พบปะได้โดยใกล้ชิดจริง ๆ มักเป็นผู้ซึ่งไม่สมควรที่จะเป็นครูด้วยประการทั้งปวง. ฝรั่งที่ออกมาอยู่ในเมืองเรานี้ย่อมมีเป็น ๒ จำพวก, คือพวกที่ ๑ เป็นผู้ที่ออกมาอยู่โดยมีกิจธุระ, มีเป็นข้าราชการของกรุงสยามบ้าง, เป็นพ่อค้าบ้าง; อีกพวก ๑ เป็นคนซึ่งจะหาคำอื่นเรียกไม่ได้ดีกว่า "จรจัด," เพราะมักจะเป็นผู้ที่ซัดเซพเนจรมาหลายแห่งแล้ว และอยู่แห่งใดก็ไม่ใคร่จะได้นาน. ฝรั่งจำพวกที่ ๑ กับที่ ๒ นั้น, ถึงแม้เป็นฝรั่งด้วยกันก็จริง, แต่เขาจะได้คบค้าสมาคมระหว่างกันและกันนั้นก็หามิได้, เพราะเขาย่อมถือตนว่าเป็นคนละชั้นกันโดยแท้ทีเดียว. จำพวกที่ ๑ มักสมาคมแต่ในหมู่เขาเอง และไม่ใคร่จะรับคนไทยเข้าสู่สมาคมของเขา, เพราะฉะนั้นไทยเราโดยมากจะได้มีโอกาสรู้ธรรมประเพณีนิยม ของเขาเหล่านี้ก็หามิได้ ฝ่ายฝรั่งจำพวกที่ ๒ นั้น ย่อมพอใจรับรองไทยเราเข้าสมาคมของเขา, ย่อมพอใจให้ไทยเราคบค้า เพราะเป็นทางหาเลี้ยงชีพของเขาโดยแท้. ฝรั่งจำพวกนี้คือพวกที่เป็นเจ้าของโฮเต็ล, โรงเหล้าและโรงผู้หญิงนครโสเภณี, ซึ่งจำเป็นอยู่เองที่จะต้องแสดงกิริยาอัชฌาสัยดีต่อคนไทย,

และอย่าว่าแต่คนไทยเลยต่อให้คนป่าคนดงอะไร ๆ ก็ดี, ถ้ามีเงินแล้วเขาก็คบได้ทั้งสิ้น ฝรั่งจำพวกนี้ย่อมไม่ได้รักษาธรรมจรรยาเลย, และในหมู่ฝรั่งกันเองเขาก็ดูถูกและเกลียดชัง, แต่ฝ่ายคนไทยเรา ซึ่งตั้งตนเป็นคนสมัยใหม่ขาดความรู้ตื้นลึกหนาบาง สำคัญว่าผิวขาวแล้วเป็นดีเท่ากันหมด, เห็นควรเอาเป็นตัวอย่างได้หมด, เหตุฉะนี้เมื่อได้ทิ้งประเพณีธรรมจรรยาอย่างที่ พ่อแม่ปู่ย่าตายายของตนเอง ได้สั่งสอนมาแล้วนั้น, ก็ฉวยได้แต่แบบแผนของกากฝรั่งมาถือไว้เป็นธรรมแทน, จึ่งได้นิยมความประพฤติสำมะเลเทเมา, กินเหล้าเล่นเบี้ย, เล่นผู้หญิง, ว่าเป็นความประพฤติอันควรแก่คนที่ขึ้นชื่อว่า "ซิวิไลซ์," และอาศัยที่ฝรั่งเลว ๆ เหล่านั้นย่อมใช้การพูดปลิ้นปลอกหลอกหากินอยู่เป็นปรกติ, ไทยเราที่มักเสวนากับฝรั่ง จำพวกนี้ก็พลอยนิยมการพูดปลิ้นปลอกปดโป้ ว่าเป็นของดีและฉลาดไปด้วย, ตรงกับสุภาษิตว่า "คบพาล ๆ พาไปหาผิด" ดังนี้.

ประการที่ ๒ มีคนอยู่จำพวก ๑ ซึ่งสำคัญตนว่าเป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้อย่างสมัยใหม่ และรู้จักใช้สมอง. ผลแห่งการใช้สมองของคนชนิดนี้ ทำให้เขารู้สึกว่า การรักษาศีลธรรมเป็นของที่ไม่สามารถจะกระทำไปได้อีกต่อไปแล้วในสมัยนี้, เพราะเหตุว่าศาสนาเป็นสิ่งซึ่งเขาสอนกันมาเมื่อหลายพันปีล่วงมาแล้ว, และตั้งแต่นั้นมาโลกได้เดินเปลี่ยนแปลงเป็นอันมากแล้ว, จะคงใช้จรรยาซึ่งเหมาะแก่สมัยโน้นเพื่อเป็นหลักแห่งความประพฤติสำหรับสมัยนี้อย่างไรได้, คำพูดเช่นนี้ผู้

กล่าวเข้าใจว่าเป็นของใหม่, แต่แท้จริงตั้งแต่เมื่อสามพันปีมาแล้วก็ได้เคยมีคนกล่าวเช่นนี้อยู่แล้ว, และได้มีคนกล่าวเช่นนี้เป็นลำดับมาจนถึงกาลปัจจุบันนี้, ทั้งคงจะมีผู้กล่าวเช่นนี้ต่อไปอีก จนถึงสมัยบรรลัยกัลป์ ลัทธิไม่เชื่อถือในผลแห่งธรรมะนี้ ย่อมเป็นลัทธิที่มีผู้นิยมตามมาก, และเป็นของสะดวกสำหรับผู้ที่ปรารถนาจะตามใจตนเอง และนึกถึงตนเองมากกว่าผู้อื่น, เพราะฉะนั้นต้องจัดว่าเป็นลัทธิแห่งบัณฑิตเก๊, เป็นองค์แห่งมิจฉาทิฏฐิ ความเชื่อผิดโดยแท้.

อันที่จริงถ้าแม้จะพิจารณาดูให้ถี่ถ้วนแล้ว ก็คงจะหลีกเลี่ยงความจริงไปไม่ได้เลย, กล่าวคือ หลักแห่งธรรมะย่อมเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้อยู่อย่างเดียวในโลก, และถึงสิ่งไร ๆ จะเปลี่ยนแปลงไป หลักแห่งธรรมะจะมีเวลาคร่ำคร่าหรือดับสูญไปนั้นก็หามิได้. หลักสำคัญก็มีอยู่อันเดียวที่ตรงว่า "อย่าเบียดเบียนซึ่งกันและกัน," และบรรดาศาสนาทั้งปวงย่อมมีศีลและคำสั่งสอนในทางธรรมจรรยา เพื่อความปรารถนาอันเดียวนี้เองเหมือนกันหมด, หากจะแตกต่างกันไปก็แต่ด้วยลัทธิทางสั่งสอนเท่านั้น. ข้อนี้ย่อมเป็นนิติฐานที่ควรใช้เพื่อพิจารณาปัญหาธรรมทั้งปวง. สิ่งใดซึ่งประพฤติไปแล้ว จะเป็นผลให้ชนหมู่มากได้รับความเดือดร้อนรำคาญ สิ่งนั้นย่อมไม่เป็นธรรม, และสิ่งใดซึ่งเมื่อประพฤติไปแล้ว จะเป็นผลให้ชนหมู่มากได้รับความสุขและความอยู่ได้โดยสงบ สิ่งนั้นย่อมเป็นธรรม.

คนเราถึงแม้ว่าจะเป็นผู้ที่มีกำลังกาย, กำลังทรัพย์, และกำลัง

ปัญญา สามารถเกินกว่าสามัญชนปานใดก็ดี, ที่จะอยู่โดยลำพังตนไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือของผู้อื่นบ้างเลยนั้นหาได้ไม่. อย่างน้อยก็มีบิดามารดา, วงศ์คณาญาติ, บุตรภรรยา, หรือข้าทาสใช้สอย ซึ่งทำให้บังเกิดความจำเป็น ที่จะต้องระลึกถึงประโยชน์และความสุขของผู้อื่นบ้าง นอกจากตนเองผู้เดียว. ผู้ที่อยู่ด้วยกันได้ก็ต้องอาศัยความผ่อนผันเพื่อความสะดวกแห่งกันและกัน, และต้องมีความเชื่อใจซึ่งกันและกัน, จึงจะคงอยู่ไปด้วยกันโดยอาการอันยั่งยืนได้. ถ้าเมื่อใดขาดเยื่อใยไมตรีแก่กันอย่างที่ว่ามาแล้วนั้น ก็ไม่สามารถที่จะอยู่ด้วยกันต่อไปได้. แม้แต่สามีภรรยาซึ่งมีเยื่อใยผูกพันกันอยู่ด้วยกามคุณารมณ์สมัครสมพาสกัน, เมื่อขาดความผ่อนผันแก่กัน หรือขาดความไว้วางใจแก่กันแล้ว ก็ต้องหย่าร้างกันไป. ดังนี้เห็นได้ว่า การตามใจตนเองผู้เดียวย่อมจะมีแต่ผลร้ายหาผลดีมิได้เลย.

ฐานแห่งไมตรีในระหว่างบุคคลต่อบุคคลก็ดี, คณะต่อคณะก็ดี, ชาติต่อชาติก็ดี, ย่อมมีอยู่ที่ความไว้วางใจกันนั้นแหละเป็นปฐม. ถ้าไม่มีความไว้วางใจกันแล้ว จะมีความไมตรีต่อกันโดยแท้จริงยั่งยืนไปนั้นหาได้ไม่.

ก็ความไว้วางใจนั้น จะมีขึ้นด้วยเหตุใดเล่า ?

ตอบว่า จะมีขึ้นได้โดยแสดงให้ปรากฏว่า มีความตั้งใจดีไม่คิดจะเอาเปรียบและเบียดเบียนเขา, หรืออีกนัยหนึ่งก็จะกล่าวได้ว่าต้องแสดงตนให้ปรากฏว่าเป็นคนสุจริต, คือไม่ประพฤติกิจใดซึ่งจะเป็น

หนทางให้ร้ายแก่ผู้อื่น, ไม่พูดจากลับกลอกหลอกลวง และไม่คิดปองร้าย, ผู้ที่ประพฤติได้เช่นนี้โดยสม่ำเสมอนน และชื่อว่าสัมมาจาริ, ประพฤติอยู่ในศีลในธรรม ก็เมื่อผู้ที่ประพฤติอยู่ในศีลในธรรมเป็นที่ไว้วางใจผู้อื่นเช่นนี้แล้ว จะว่าการประพฤติอยู่ในธรรมไม่เป็นประโยชน์แก่ตนอย่างไร? ถึงแม้ว่าจะไม่นึกถึงอื่นไกล เพียงแต่นึกถึงประโยชน์ของตนเองเท่านั้น ก็จะต้องแลเห็นได้แล้วว่าการประพฤติอยู่ในศีลในธรรมเป็นประโยชน์แก่ตนเองเป็นอันมาก, เพราะเป็นของที่ทำให้ผู้อื่นเขาเชื่อหน้าถือตา.

มีกิจการแผนกใดบ้างหรือ ที่ความไว้วางใจไม่เป็นสิ่งจำเป็น? ถ้าพิจารณาดูให้ดีคงจะต้องแลเห็นว่า ไม่มีกิจการแผนกใดในโลกที่จะไม่ต้องอาศัยความไว้วางใจของผู้อื่น. เช่นในการค้าขาย ผู้ค้าขายคนใดที่ใช้วิธีเอาเปรียบผู้ซื้อ, หรือลวงล่อฉ้อโกงต่าง ๆ, ถึงแม้ว่าจะค้าขายมีกำไรก็ได้แต่ชั่วแล่น ๑ เท่านั้น, เพราะเมื่อใดเขาจับได้เสียแล้วก็ย่อมจะไม่มีผู้ใดทำการค้าขายด้วยอีก; และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วถึงแม้ว่าจะไม่ถึงแก่ความพินาศฉิบหายล่มจมไปทีเดียว ก็คงจะต้องตั้งต้นพากเพียรหาทางค้าขายอย่างอื่น, หรือไปค้าขายในที่อื่นอีก, ซึ่งนับว่าเสียประโยชน์และเสียเวลาเป็นอันมาก ในการที่ต้องตั้งหนึ่งใหม่เช่นนั้น. ถ้าได้เริ่มใช้วิธีค้าขายโดยสุจริตและคงดำเนินไปโดยทางสุจริตแล้ว ก็ย่อมจะได้รับความไว้วางใจแห่งผู้ซื้อหรือผู้ทำการร่วมตลาด, ย่อมมีหนทางที่สามารถจะตั้งตนอยู่โดยมั่นคงได้, และถึง

แม้ว่าจะไม่ได้เงินทอง มามากมายโดยรวดเร็วเท่าทางลวงล่อฉ้อโกงก็ดี, แต่กำไรย่อมจะมีมาเสมอไม่ขาด, เปรียบเหมือนน้ำซึ่งไหลแม้แต่ทีละหยาด, ถ้าไหลเสมอมิได้ขาด ในไม่ช้าก็เต็มภาชนะ; ดังนี้อังกฤษเขาจึงได้กล่าวเป็นสุภาษิตไว้ว่า "ความสุจริตเป็นอุบายดียิ่งยวด," และสุภาษิตอันนี้ย่อมใช้ได้ทั่วไป ไม่ว่าจะทำกิจการใด ๆ ในโลกนี้.

ส่วนในทางราชการก็ย่อมจะชอบใช้คนที่ประพฤติสัมมาจารี มีศีลธรรมเหมือนกัน, ข้อนี้เป็นที่น่าอัศจรรย์ที่ยังมีบุคคลบางจำพวกเข้าใจไม่ได้เลย. ถ้าเข้าใจข้อนี้โดยแจ่มแจ้งแล้วก็คงจะไม่ต้องได้ยินเสียงบ่นอยู่เนือง ๆ ว่าคนมีสติปัญญารัฐบาลท่านไม่ชุบเลี้ยง. แท้จริงผู้กล่าวเช่นนี้ย่อมจาลืม (หรือแกล้งทำลืมเสีย) ว่า, เป็นความจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องพยายามเลือกเฟ้นคนที่ดีจริง ๆ ไว้ใช้ในราชการ. คำว่า "คนดีจริง ๆ" จะแปลแต่เพียงว่ามีวิชาความรู้ดีหรือเฉลียวฉลาดดีเท่านั้นหาเพียงพอไม่; ย่อมจะต้องมุ่งไปถึงผู้ที่ชนทั่วไปนิยมว่าเป็นคนดีโดยรอบตัวด้วย. เมื่อในพณิชยการต้องการความไว้วางใจเชื่อถือแห่งชนทั้งหลายเป็นที่ตั้งแล้ว, ในราชการจะไม่ต้องการเช่นนั้นบ้างหรือ? ต้องเข้าใจว่ารัฐบาลต้องการคนใช้ที่เป็นที่ควรไว้วางใจได้มากกว่าพณิชยการเสียอีก. การกดขี่ข่มเหงอาณาประชาชนไม่มีหนทางใดที่จะร้ายไปกว่าการมอบอำนาจไว้ในมือผู้ที่ไม่สมควรจะเป็นที่ไว้วางใจ. คนถึงจะมีวิชาเป็นบัณฑิตแก้วพิเศษปานใดก็ดี, ถ้าไม่เป็นผู้ที่ประพฤติสัมมาจารีอยู่

ด้วยแล้ว จะหวังให้ได้รับความไว้วางใจแห่งอาณาประชาชนหาได้ไม่; เพราะฉะนั้นในราชการจึ่งปรารถนาบุคคลเช่นนี้น้อยกว่าคนที่มีภูมิความรู้ต่ำแต่ประพฤติตนดี. จริงอยู่ผู้ที่ประพฤติตนไม่สู้จะดี บางทีก็ได้มีโอกาสตะเกียกตะกายขึ้นไปได้รับหน้าที่ใหญ่ ๆ ในราชการได้; แต่บุคคลชนิดนี้ ก็เหมือนพ่อค้าผู้ลวงล่อฉ้อโกงผู้ซื้อและผู้ขายร่วมตลาด, คือจะได้ดีก็ไปได้ชั่วแล่นหนึ่งเท่านั้น, จะได้มั่นคงอยู่ในตำแหน่งหรือยศถาบรรดาศักดิ์ก็หามิได้, ดังมีพยานปรากฏอยู่หลายรายแล้วมิใช่หรือ ?

อนึ่งเมื่อบุคคลจะหาบ่าวไว้ใช้ในบ้าน ก็ต้องเลือกสรรผู้ที่ประพฤติดีเรียบร้อย, ไม่เป็นนักเลงสุรายาเมา, หรือเล่นเบี้ยเล่นผู้หญิงเป็นนิตย์, จึ่งจะไว้วางใจใช้สรอยสนิทสนมได้แท้จริงมิใช่หรือ ? ที่ต้องเลือกเช่นนี้เพราะเหตุไรเล่า ? การกินเหล้าเมายา, หรือเล่นเบี้ยเล่นผู้หญิง, แท้จริงก็เป็นส่วนตัวของบ่าวนั้นเอง, ไม่เกี่ยวแก่ส่วนการงานที่เขากระทำให้แก่เราผู้นายเลย, แต่เหตุใดเราจึ่งจะไปห้ามเขาเล่า ? ก็เพราะเรากลัวอยู่ว่า เขาจะทำการงานไม่ดีหรือถึงแก่เสื่อมเสีย, หรือกลัวว่าถ้าไม่มีเงินจะใช้ก็จะหยิบฉวยเอาของนาย, ซึ่งจะพลอยให้นายต้องเสียทรัพย์ไปด้วยเปล่า ๆ, ทั้งถ้าบ่าวเป็นคนเหลวไหลเป็นนักเลงสำมะเลเทเมา ก็เสียชื่อถึงนายด้วยมิใช่หรือ ? ก็เมื่อบุคคลซึ่งรักชื่อเสียงของตนไม่พอใจใช้บ่าวที่ประพฤติไม่ดีดังกล่าวมาแล้วนั้น, เหตุไฉนเล่าจะเกณฑ์ให้รัฐบาลใช้คนที่ไม่พยายามจะประพฤติสัมมาจารี ? รัฐบาลก็

ต้องรักษาเกียรติคุณชื่อเสียงเหมือนกัน และยิ่งกว่าบุคคลอื่นด้วยซ้ำ. เหตุฉะนี้ ถึงแม้ว่าความประพฤติสำมะเลเทเมาจะแก้ว่าเป็น "การส่วนตัว" ก็ตามที, แต่ฝ่ายรัฐบาลจะทำไม่รู้ไม่เห็นเสียนั้นย่อมไม่ได้อยู่เอง, เพราะรัฐบาลต้องการให้มหาชนไว้วางใจในกิจการที่รัฐบาลจะกระทำเพื่อหิตานุหิตประโยชน์ของเขาทั้งหลาย, และถ้าใช้คนที่ไม่สมควรจะไว้วางใจได้ทุกสถานแล้ว ก็เหมือนทำลายความไว้วางใจซึ่งปรารถนานั้นลงเอง. ข้อนี้ผู้ที่ต้องออกจากราชการเพราะความประพฤติไม่ดีย่อมจะลืมเสีย (หรือแกล้งทำลืม) แล้วและเที่ยวบ่นและชักชวนให้คนอื่นมีความสงสารตนว่าเป็นคนที่มิได้รับความยุติธรรม. แต่ถ้าคนทั่ว ๆ ไปพิจารณาเหตุผลจนเข้าใจความปรารถนาแห่งรัฐบาล ดังได้แสดงมาแล้วนั้น, ก็คงจะไม่ฟังเสียงผู้ที่ถูกไล่ออกเพราะความประพฤติชั่วของตัวเขาเอง, และเมื่อไม่มีคนฟังและไม่ได้รับความสงสารแล้ว บุคคลจำพวกนั้นก็จะพูดน้อยลง, ทั้งการถูกไล่ออกก็จะเป็นการลงโทษอันเป็นประโยชน์ได้แท้จริง, เป็นข้อควรกลัวแห่งผู้ที่ยังคงอยู่ในราชการนั้นด้วย.

ถ้าแม้จะพิจารณาดูโดยแท้จริง, หรือจะเดาก็โดยไม่ผิดได้, คือถึงแม้ผู้ที่บ่นอวดดีเรื่อง "การส่วนตัว" นั้นเองก็ดี, ในใจของตนก็ย่อมรู้อยู่ว่าความประพฤติของตนนั้นผิด; แต่ในขณะเมื่อยังอยู่ในราชการนั้นสำคัญผิดคิดไปเสียว่าจะไม่มีใครเขาจับได้, เพราะถ้าทำการงานดีอยู่แล้วก็คงจะไม่มีเจ้าขุนมูลนายผู้ใดจ้ำจี้จ้ำไชไปถึงความประพฤติ

ส่วนตัว. ความคิดอันนี้เองทำให้ยังเกิดความเหลิง, เพลินไปในความเชื่อถือตนเอง, ก็ประพฤติตามใจตนเองมากขึ้นทุกที จนมีผลให้ตนทำการงานในหน้าที่บกพร่องไป, แต่โดยตนเองหารู้สึกตนไม่ ความบกพร่องนั้น ๆ มีมากขึ้นทุกที, จนในที่สุดเหลือที่ผู้บังคับบัญชาจะละเลยเสียได้ต้องทั่วงทักตักเตือนขึ้น, ซึ่งถ้ารู้สึกตัวก็รั้งตัวให้หยุดได้เหมือนนายสารถีรั้งม้าซึ่งจะพาห้อไว้ได้ก่อนที่จะเป็นอันตราย; แต่ถ้ามีความเหลิงและทะนงในความฉลาดของตนมากอยู่เพิกเฉยเสียไม่ฟังคำตักเตือนก็เหมือนสารถีที่ปล่อยให้ม้าพาห้อไปจนตกเหวรถหักไปจนย่นยี้เท่านั้น. เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้บังคับบัญชาซึ่งยังมีความปรานีอยู่ก็มักจะใช้วิธีให้ออกจากราชการเพื่อความประสงค์จะให้เป็นการเงียบหายไป, แต่โดยมากหาเป็นเช่นปรารถนาไม่; เพราะผู้ที่ออกจากราชการนั้นไม่รู้สึกประโยชน์อันแท้จริงของตน, มัวนึกถึงแต่การที่จะแก้หน้าของตนเท่านั้น, จึงพูดเพ้อเจ้อไปต่าง ๆ ตามที่ได้ยินและได้เห็นในหนังสือพิมพ์มามากกว่ามากจนน่าเบื่อเต็มทีอยู่แล้ว. แต่การพูดเพ้อเจ้อเช่นนี้ มีประโยชน์จริงจังอย่างไรบ้างหรือ ? ถ้าพิจารณาดูให้ดีจะต้องเห็นว่า ไม่มีประโยชน์, ทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟัง, เพราะใช่ว่าการที่พูดเช่นนั้นจะบันดาลให้ผู้พูดได้กลับเข้ารับราชการอีกก็หามิได้เลย, และถึงในหมู่สามัญชนก็มีเป็นส่วนน้อยที่ใยดีในถ้อยคำของบุคคลเช่นนั้น, เพราะเมื่อใครได้รู้เห็นความประพฤติอันไม่ดีของผู้พูดนั้นแล้ว ก็ย่อมจะต้องสิ้นความสงสารอยู่เอง. ดังนี้ก็เป็นอันวนกลับเข้ามารอยเดิมอีก คือ ผู้ที่จะได้รับความ

สงสารของชนหมู่มากต้องเป็นผู้ที่ประพฤติสัมมาจาร, แต่ซึ่งได้รับความทุกข์โดยไม่ควรที่จะได้รับ.

เมื่อกล่าวมาโดยสังเขปเพียงเท่านี้แล้ว ก็พอจะเห็นได้แล้วว่า การประพฤติอยู่ในธรรมเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ประพฤติปานใด, ไม่เลือกว่าจะเป็นผู้ประกอบกิจธุระในทางใด.

ส่วนผู้ที่กระทำการในหน้าที่นักรบ บางคนเขาก็กล่าวว่าจะประพฤติอยู่ในทางธรรมไม่ได้อยู่เองแล้ว, โดยเหตุที่กิจธุระโดยตรงซึ่งจะต้องกระทำก็คือการฆ่าคน ซึ่งเป็นของผิดด้วยศีลองค์ที่หนึ่งของพระพุทธศาสนาอยู่แน่แท้แล้ว, เพราะฉะนั้นนักรบก็เป็นอันถือศีลไม่ได้อยู่เองแล้ว. ข้อนี้ผู้ที่แลดูพระพุทธศาสนาโดยเผิน ๆ ชอบหยิบยกเอามาพูด, และชาวเราที่แสดงตนเป็นพุทธศาสนิกชนก็พลอยอื้ออือกับเขาไปด้วย. แท้จริงพระพุทธเจ้าของเราย่อมทรงเข้าพระทัยอยู่ดี ว่าการป้องกันชาติบ้านเมืองเป็นความจำเป็นโดยแท้, และผู้ที่มีหน้าที่กระทำกิจการเช่นนั้นจะนับว่าเป็นบุคคลที่ประกอบการเลี้ยงชีพโดยไม่ชอบธรรมนั้นหามิได้. ข้อที่ควรอ้างเป็นพยานได้มีอยู่หลายประการ เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นได้ว่า การรบเพื่อป้องกันชาติบ้านเมืองไม่เป็นข้อที่พระพุทธองค์ทรงห้ามปรามเลย. ถ้าทรงห้ามปรามหรือแม้ไม่ทรงเห็นชอบด้วยแล้ว ที่ไหนเลยจะทรงบังคับให้ทหารซึ่งหนีจากกองทัพของพระเจ้าพิมพิสารเข้าไปอุปสมบทนั้น สึกออกไปเข้ารับราชการในกองทัพตามเดิม. ทั้งในพระวินัยบัญญัติก็มีคำอนุญาตไว้ชัดเจน ให้พระภิกษุไปกับกองทัพได้เพื่อกระทำ

กิจเทศนาสั่งสอนทหาร, คงมีขีดขั้นอยู่แต่เพียงว่าไม่ให้อยู่ในกองทหารติด ๆ กันเกินกว่า ๗ ราตรีเท่านั้น. อีกประการหนึ่งพระสงฆ์ประน้ำมนต์ธงชัยและทหาร, กับทั้งลงเลขยันต์ในเครื่องรางต่าง ๆ, เป็นแบบธรรมเนียมมีติดต่อมาตั้งแต่พุทธกาลจนถึงทุกวันนี้, ถ้าพระพุทธองค์ไม่ทรงพอพระทัยในกิจเช่นนี้ จะมิได้มีข้อห้ามไว้ในพระวินัยบัญญัติแล้วหรือ ?

แท้จริงความประสงค์ที่พระพุทธองค์ทรงห้ามการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนั้น คือทรงหวังตัดความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยใช้กำลังหรือเครื่องประหารข่มเหงผู้ซึ่งขัดใจ, แต่จะได้ทรงมุ่งให้กินความไปถึงการต่อสู้ป้องกันตัวหรือป้องกันชาติบ้านเมืองก็หามิได้, เพราะฉะนั้นผู้ที่เข้าใจว่าค่าที่เป็นทหารแล้วก็เหมือนเป็นผู้ที่จำเป็นต้องอยู่ภายนอกพระพุทธศาสนาแล้วดังนี้ นับว่าเข้าใจผิดเป็นอันมาก. การประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรมไม่ขัดแก่การเป็นทหารเลย, แต่ตรงกันข้ามกลับจะทำให้เป็นผู้ที่สมควรได้รับความไว้วางใจยิ่งขึ้น, เพราะทหารเป็นผู้รับมอบให้ถืออาวุธอยู่ในมือ, ถ้าเป็นผู้ที่ไม่อยู่ในศีลในธรรมแล้วก็อาจจะใช้อาวุธนั้นเป็นเครื่องมือข่มเหงคะเนงร้ายให้มหาชนได้รับความเดือดร้อนเป็นที่สุด; เหตุฉะนี้ทหารผู้ที่ประพฤติผิดด้วยคลองธรรม, หรือผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมายแผ่นดินซึ่งมีธรรมเป็นนิติฐานนั้นแล้ว, ท่านจึงต้องเอาโทษลงอาญาหนักกว่าพลเรือน. และเพราะเหตุนี้เองทหารผู้ประพฤติตนไม่ดีท่านจึงไม่ให้คงอยู่ในราชการ, เพราะเป็นผู้ที่ไว้ใจให้ถืออาวุธหรือ

ยังคัญบัญชาคนที่ถืออาวุธต่อไปไม่ได้แล้ว.

ดังนี้จึงเห็นได้ว่า การอยู่ในธรรมนั้น เป็นของสำคัญสำหรับทหาร และเป็นประโยชน์แก่ผู้ประพฤตินั้นเองโดยแท้. เพราะฉะนั้นขอผู้ที่รับราชการเป็นทหารและหวังความมั่นคง และความเจริญในราชการจงอย่าได้หลงเชื่อถือผู้ที่กล่าวว่าทหารไม่ต้องอยู่ในศีลในธรรมนั้นเลยเป็นอันขาด.

ข้อความที่ได้แสดงมาแล้ว ก็ดูจะเพียงพอที่จะแนะให้ผู้มีปัญญาตรองเห็นตามได้แล้วว่า การที่ประพฤติเป็นธรรมเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ประพฤติเองนั้นปานใด. แต่นอกจากผลดีที่พึงมีแก่บุคคลผู้ประพฤติเอง ย่อมมีผลต่อไปถึงคณะซึ่งบุคคลผู้นั้นเป็นสมาชิกอยู่ด้วย, คือ ประการหนึ่งทำให้สมาชิกต่อสมาชิกได้อยู่ด้วยกันได้โดยผาสุก ไม่ต้องมัวคอยระวังป้องกันภัยซึ่งจะมีมาจากการทำร้ายกันเอง. อีกประการหนึ่งย่อมทำให้ชื่อเสียงของคณะนั้นดี, คือคณะใดมีสมาชิกเป็นคนดีอยู่ทั่ว ๆ กัน คณะนั้นก็ย่อมจะเป็นที่ไว้วางใจแห่งชนต่างคณะซึ่งจะต้องกระทำกิจการติดต่อกัน, หรือต้องพึ่งพาอาศัยในบางคราวบางสมัย.

ความมีสมาชิกดีมีประโยชน์แก่คณะฉันใด ความมีพลเมืองดีย่อมเพิ่มพูนเกียรติคุณของชาติบ้านเมืองฉันนั้น, ความไว้วางใจแห่งผู้อื่นก็ย่อมเป็นสิ่งพึงปรารถนาแห่งชาติ ไม่ผิดอะไรกับบุคคลเลย. ชาติใดไร้ธรรมสุจริต, เอากำลังวังชาเที่ยวข่มเหงคะเนงร้ายเพื่อนบ้าน, ถึงแม้ผู้มีกำลังจะได้ชัยชนะก็ดี แต่จะได้รับความสรรเสริญของโลกนั้นหา

มิได้. ฝ่ายชาติผู้รักษาสัตยธรรมสุจริต, ถึงแม้ว่าจะถึงแก่ปราชยพ่ายแพ้แก่ผู้ที่มีกำลังมากกว่า, ก็มิได้เสียเกียรติคุณเลยจนนิดเดียว. ส่วนชาติใดที่ใช้กำลังโดยปราศจากธรรม เที่ยวประหัตประหารเพื่อนบ้าน, เบียดเบียนเขาให้ได้รับความเดือดร้อนเพราะยุทธภัย, ถึงแม้ว่าจะมีชัยก็ไม่อยู่ยงไปได้ช้านานปานใด. อย่าแลดูห่างไกลไปเลย แลดูแต่ข้างบ้านเราเองก็พอแล้ว, ชาติใหญ่ที่เคยเป็นศัตรูขันสู้กับชาติไทยเรามาแต่ก่อน, เคยกดขี่ข่มเหงและหาเหตุก่อการสงครามกับไทยเราโดยปราศจากทางธรรมมาแล้วนั้น, ในเวลานี้เป็นอย่างไรบ้าง ? ชาติจีนซึ่งเคยเป็นนายของชาวเราเมื่อสองพันปีล่วงมาแล้ว, ชาติขอมที่เคยทำความคับแค้นให้แก่เราจนเลือดตากระเด็น, และพวกพม่ารามัญซึ่งเคยมาข่มเหงชาวเราให้ได้รับความเจ็บทั้งกายและใจเหลือที่จะพรรณนา, ชาติทั้งสามนี้ในเวลานี้เป็นอยู่อย่างไร ใคร ๆ ที่มีหูมีตาก็ย่อมจะทราบอยู่เองแล้ว. ส่วนชาติไทย, ซึ่งสำหรับแต่ถูกเพื่อนบ้านข่มเหงมาแทบไม่ขาด, สามารถรักษาชาติของเราให้เป็นไทยอยู่ได้จนถึงบัดนี้ไม่ใช่เพราะเราตั้งอยู่ในธรรมสุจริตหรือ ? ผู้ที่เคยนิยมยกย่องลัทธิว่า "กำลังคือธรรม" ดังนี้, ได้ตกต่ำรับความอัประยศอดสู, เสียความเป็นไทยแห่งชาติไปแล้ว, เห็นปรากฏแก่ตาเช่นนี้ ยังจะว่าไม่มีบุญมีกรรมอีกหรือ ?

เหตุฉะนี้คนไทยซึ่งรักชาติไทยจริง ควรที่จะต้องตั้งหน้าบำเพ็ญเพียรช่วยกันรักษาธรรมแห่งชาติเราให้มั่นคงอยู่ต่อไป, และอาศัยเหตุ

ที่คนไทยทุกคน ๆ เป็นส่วนหนึ่งแห่งชาติไทย จึ่งจำเป็นที่จะต้องต่างคนต่างประพฤติสัมมาจาริรักษาธรรมสุจริต, เพื่อประโยชน์แห่งชาติของเราทั้งหลาย. ขอจงเข้าใจเสียเถิดว่าชาติใดมีพลเมืองที่ประพฤติอยู่ในทำนองคลองธรรมมากที่สุด ชาตินั้นแหละเป็นชาติที่ "ซิวิไลซ์" แท้จริงความ "ซิวิไลซ์" จะอยู่ที่การแต่งกายเอาอย่างฝรั่งหรือเอาความประพฤติสำมะเลเทเมาของฝรั่งไพร่มาเป็นแบบแผนนั้นหามิได้. ชาติที่เข้าใจผิดคิดเห็นเช่นนี้ ก็มีอยู่แล้วเหมือนเป็นตลกอยู่ในท่ามกลางสมาคมแห่งนานาประเทศอยู่แล้ว, ไม่ควรที่ชาติไทยเราจะเข้าไปเป็นตลกกับเขาด้วยอีกรายหนึ่งเลย. ธรรมะประเพณีที่ไทยเราได้เคยใช้เป็นเครื่องคุ้มครองใจของเราทั้งหลายมีอยู่แล้วอย่างไร, เมื่อเรายังมิได้พบปะธรรมะประเพณีที่รุ่งเรืองดียิ่งไปกว่าที่เราจะรู้ได้จากพระพุทธศาสนาของเราแล้ว, ก็หาควรที่จะละทิ้งของเดิมของเราเสียไม่.

ขอคนไทยทั้งหลาย ที่อยากเห็นความเจริญรุ่งเรืองแห่งชาติไทยจงตั้งใจปฏิบัติกิจการทั้งปวงให้อยู่ในทำนองคลองธรรม, ให้ชาติของเราและตัวของเราทุกคนได้อาศัยธรรมเป็นเครื่องป้องกันสรรพภยันตรายสมด้วยพระพุทธภาษิตว่า :—

"ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ"

"ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ที่ประพฤติเป็นธรรม," อันเป็นสุภาษิตซึ่งแสดงความจริง ทั้งสำหรับบุคคล, ทั้งสำหรับคณะ, ทั้งสำหรับชาติดังได้แสดงมาพอเป็นสังเขปแล้วนั้น.

กัณฑ์ที่ ๑๓

หลักแห่งความประพฤติชอบ

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

คราวนี้จะกล่าวอนุสนธิความตามต่อกัณฑ์ก่อนนี้, คือข้อสำคัญมีอยู่ที่ว่าการถือธรรมเป็นประโยชน์ เป็นเครื่องป้องกันตัวของเราเองเป็นแน่นอน และป้องกันคณะป้องกันชาติด้วย. ข้าพเจ้าได้ขอให้ท่านทั้งหลายต่างคนต่างพยายามที่จะแลเห็นความจริงข้อนี้, และพยายามที่จะประพฤติตั้งตนอยู่ในศีลในธรรม. ส่วนใจข้าพเจ้าเองยังอยากจะเชื่ออยู่เสมอว่า โดยส่วนมาก คนไทยเราแท้จริงมีความพอใจในการตั้งอยู่ในศีลในธรรม, และเป็นเช่นนี้มาช้านานแล้ว ไม่ใช่พึ่งเป็น, และการรักษาธรรมจริยา เป็นของที่ฝังอยู่ในเลือดของคนไทยมาช้านานแล้ว.

สิ่งไรที่ทำให้มนุษย์ได้รับความนับถือของเพื่อนบ้าน, สิ่งไรทำให้มนุษย์อยู่สุขในคณะของตัวเอง และอยู่สุขด้วยกับเพื่อนบ้าน, ต้องนับว่าเป็นสิ่งที่ดี, เป็นสิ่งที่เป็นพยานว่ามนุษย์เหล่านั้น ๆ ถึงซึ่งความรุ่งเรืองโดยแท้จริง, ซึ่งในสมัยนี้เรามักเข้าใจเรียกกันว่า "ซิวิไลซ์." คำ "ซิวิไลซ์" แปลว่ากระไร ? ผู้ที่ใช้พล่อย ๆ อยู่ไม่สู้เข้าใจนัก. แท้จริง "ซิวิไลซ์" แปลว่าผู้ที่ควรอยู่ในเมืองได้, หรือผู้ที่เป็นพลเมืองดี

นั้นเอง เพราะมาจากศัพท์ "ละติน" ว่า "ซีวิส" พลเมืองผู้ที่ประพฤติตนไม่อยู่ในศีลในธรรม, ประพฤติตามใจตนเอง, นึกจะทำอะไรก็ทำไม่ต้องนึกถึงผู้อื่น, จะเป็น "ซิวิไลซ์" ไม่ได้. ผู้ที่เป็นซิวิไลซ์ไม่ได้จะอยู่ในพวกพ้องไม่ได้ ก็ต้องแปลว่า "อันซิวิไลซ์;" เพราะฉะนั้นเป็นที่น่าอัศจรรย์ที่คนชั้นใหม่บางจำพวกอ้างตนว่า "ซิวิไลซ์," แต่ความประพฤติไม่ "ซิวิไลซ์" เลย, คือความประพฤตินึกแต่จะตามใจตัวเองอย่างเดียว, สิ่งไรสะดวกแก่ตัวเองแล้วสิ่งนั้นนับว่าเป็นใช้ได้ทั้งนั้น.

คำที่ยกขึ้นแก้ว่าสมัยนี้คนเรา "ซิวิไลซ์" แล้ว, มีอิสรภาพแก่ตนเช่นนี้, มาจากอะไร ? พูดตามปากของคนที่ไม่เข้าใจคำว่าอิสรภาพเลย ! คำว่า "อิสรภาพ" ดูเหมือนจะตั้งใจแปลภาษาฝรั่งว่า "อินดิเปนเดนต์," ซึ่งแปลว่า ไม่ได้ขึ้นอยู่กับใคร, ไม่ได้อาศัยใคร, เลี้ยงตัวเอง; นี่เป็นคำแปลตรงของคำ "อินดิเปนเดนต์." แต่ศัพท์ "อิสรภาพ" นั้น มีคนบางจำพวกแปลกว้างกว่านั้น, คือแปลว่าไม่ต้องอยู่ใต้กฎหมาย, ไม่ต้องอยู่ในระเบียบแบบแผนของใคร, ไม่ต้องอยู่ในธรรม, ไม่ต้องอยู่ในศีล, เราจะนึกทำอะไรเป็นทำได้ทั้งนั้น, ผู้ที่ประพฤติเช่นนี้ไม่ใช่เป็นผู้ที่ถืออิสรภาพ, เป็นผู้ที่ถือแบบคนป่าต่างหาก! เพราะฉะนั้นถ้าจะแปลคำนี้ให้ดีแล้ว, ผู้ที่ประสงค์อิสรภาพแท้จริงต้องไม่ประพฤติตนเป็นคนป่าเป็นแน่แท้.

ข้าพเจ้าเชื่อว่าที่ประพฤติเป็น "อิสระ" กันในทางที่ผิดนั้นเป็นไป

โดยความหลงใหล, จึ่งตั้งใจอยู่เสมอที่จะชี้แจงข้อนี้ให้สหายทั้งหลายเข้าใจ. ถ้าเข้าใจให้ถูกต้องแล้ว และประพฤติตนให้เป็นผู้สมควรที่ผู้อื่นจะคบค้าสมาคมได้, ประพฤติตนให้สมควรที่เรียกได้โดยแท้จริงว่าผู้นี้มีคุณวุฒิเป็น "ซิวิไลซ์," เป็นผู้ที่พ้นจากนิสัยคนป่าแล้ว, เป็นนิสัยของคนชาวเมืองได้รับความอบรมดีแล้วเมื่อไร, เมื่อนั้นถึงเราจะอวดหรือเราจะไม่อวดก็ดี คนทั้งหลายในโลกที่เขาอยู่ไกล คงได้ทราบกิตติศัพท์เห็นเราประพฤติเรียบร้อย, ตั้งอยู่ในศีลในธรรมไม่เบียดเบียนกัน, เขาก็จะว่าเมืองนี้ดีจริง, เมืองนี้ "ซิวิไลซ์" จริง !

ถ้าแสดงกิริยาอาการเป็นคนป่าให้เขาดู, ถึงแม้คนเดียวหรือ ๒ คน ๓ คนแสดงกิริยาอาการเป็นคนป่า, ไม่รู้จักตั้งอยู่ในศีลในธรรม, ไม่รู้จักรักษาคณะ, เอานิสัยคนป่าเป็นอารมณ์, และตามใจของตัวหาเช้ากินค่ำเช่นนี้, เขาก็คงจะว่าเมืองไทยเป็นเมืองต่ำยังไม่ "ซิวิไลซ์." และเราทั้งหลายผู้ประพฤติดีอยู่ก็พลอยเสียชื่อด้วย.

เราทั้งหลายนอกจากรักษาธรรมจริยาเอง ควรจะช่วยกันแสดงกิริยาให้ปรากฏว่า ผู้ที่ไม่ได้ตั้งอยู่ในศีลในธรรมไม่เป็นที่พอใจของเราทั้งหลายผู้เป็นคนไทยที่ "ซิวิไลซ์" แท้จริง.

เป็นวิสัยของนักพูด มักชอบพูดว่าเมืองหนึ่งเห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ดี, อีกเมืองหนึ่งเห็นตรงกันข้ามก็ได้, เพราะฉะนั้นความดีหรือความชั่วต้องเป็นโดยเฉพาะสถานที่, และเราไปอยู่แห่งไรต้องประพฤติเช่นนั้น, จึ่งมีภาษิตว่า "อยู่เมืองตาหลิ่วให้หลิ่วตาตาม." แท้จริงเมื่อใช้วิจารณ-

ญาณไตร่ตรองดูก็จะเห็นว่า คำพูดเช่นนี้ไม่ถูกแก่ความจริงเลย. สิ่งไร ที่เป็นความดีหรือความชั่ว, ว่ากันโดยที่เป็นหลักของการแล้ว, ย่อม เหมือนกันทั้งโลก.

ข้อที่คนไทยบางคนประพฤติชั่วแล้วยกมาอ้างว่า, "สิ่งนี้สิ่งนั้น คนไทยเห็นเป็นของไม่ดี ที่จริงฉันประพฤติตามฝรั่งต่างหาก," เช่นนี้ เราทั้งหลายเมื่อไตร่ตรองดูแล้ว ไม่ควรจะเชื่อถ้อยคำนั้นเป็นอันขาด. ที่แท้ไทยว่าชั่วแล้วฝรั่งก็ว่าชั่วเหมือนกัน, เพราะแท้จริงฝรั่งกับเราก็ไม่ ผิดแผกแปลกกัน, ต่างแต่ผิวเท่านั้น; แต่ใจก็คล้ายกัน, มันสมองเมื่อ เรียนแล้วก็ต้องรู้ทันกันหมด, เพราะฉะนั้นคำที่สำหรับแก้ตัวว่าสิ่งนั้น เราประพฤติตามอย่างฝรั่งนั้น ที่จริงไม่ต้องตามอย่างเขาก็ได้. เราฟัง เสียงเรากันเองและเลือกสิ่งที่ควรประพฤติ ฝรั่งเขาจะนิยมสรรเสริญ ผู้นั้นว่าเป็นคนดีเหมือนกันไม่ผิดแปลกอะไรกว่าเรานี้เลย หลักของ ความดีความชั่วที่กล่าวว่ามีเหมือนกันหมด ในศาสนาของเราหรือฝรั่ง ก็มีเหมือนกัน.

ในที่นี้ข้าพเจ้าจะกล่าวตามความในศาสนาของเรา, ซึ่งมีหลัก สอนให้เรารักษาความสุจริตในไตรทวาร, คือประพฤติดีทั้ง ๓ สถาน. ที่เรียกว่าความประพฤติดีทั้ง ๓ สถานนั้นแปลว่ากระไร ? บางท่านก็ แก้ปัญหาข้อนี้ว่า ละความประพฤติชั่ว. ความอธิบายนี้เป็นคำเข้าใจ ง่าย. ที่จริงจะว่าดีทีเดียวก็ไม่ได้, แต่เมื่อเข้าใจง่ายแล้ว ข้าพเจ้าขอ อนุญาตกล่าวอย่างเข้าใจง่ายเสียก่อน.

เพื่อจะรู้ว่าสิ่งใดเราไม่ควรประพฤติ เราต้องรู้จักเพ่งดูความชั่วก่อน. จะเริ่มด้วยกายทุจริตก่อน, คือประการที่ ๑ ฆ่าฟันทำลายชีวิตผู้อื่นหรือสัตว์อื่นโดยความอาฆาตมุ่งร้าย, ประการที่ ๒ ขโมยเอาสิ่งของที่เจ้าของหวงแหน, ประการที่ ๓ ล่วงประเวณีทำชู้กับเมียเขา, ทำชู้กับลูกสาวเขาเป็นต้น. ความทุจริตทั้ง ๓ ที่กล่าวนี้เองเป็นองค์ที่ละเว้นง่าย, และจำเป็นต้องละเว้นด้วยเพราะกฎหมายแผ่นดินก็มีห้าม, ไม่ต้องอธิบายให้ยืดยาวป่านใด, และไตร่ตรองแล้วก็จะเห็นได้ว่า ของ ๓ อย่างนี้เป็นของที่ชั่วร้าย ซึ่งถ้าทำแล้วก็ต้องเดือดร้อนแก่คณะและเพื่อนบ้าน, เพราะฉะนั้นใครมักจะประพฤติทุจริตเช่นนั้น ก็ไม่มีใครพอใจให้อยู่ในคณะได้. สัตว์ป่าซึ่งมันไม่ไว้ใจกัน, แม้สัตว์อย่างดีมีช้างเป็นต้น เมื่อดีก็ยังอยู่ในโขลงกันได้, แต่ในเมื่อตกน้ำมันแล้วช้างตัวอื่นในโขลงเดียวกันไล่แทงช้างตัวที่ตกน้ำมันขับไล่ไปเสีย, เพราะถ้าขืนเอาไว้จะเป็นอันตราย, หรือถ้าช้างตัวที่ตกน้ำมันมีกำลังมากตัวอื่นก็หนีเสีย ปล่อยให้ช้างที่ตกน้ำมันนั้นเที่ยวอยู่ตัวเดียว, ซึ่งใครได้ฟังพวกควาญช้างเขาเล่าแล้วก็จะทราบได้ว่าช้างพวกนี้ดุที่สุด, ทำอะไรไม่ได้นอกจากยิงเท่านั้น. ถ้าต่างว่าคนเรานี้ก็จะทำร้ายใครก็ทำได้จะเป็นอย่างไร ? เราทั้งหลายถ้าสามารถต้องจับคนนั้นไม่ใช่หรือ ? ถ้าจับไม่ได้ต้องหนีไป, อยู่กับคนนั้นไม่ได้, เพราะไม่รู้ว่ามันจะคิดร้ายเมื่อไร. นี่เป็นผลร้ายของการปล่อยให้คนประพฤติตามใจตน. เช่นเมื่อไม่กี่ปีล่วงมานี้แล้ว ได้เกิดมีพวกผู้ร้ายขึ้นพวกหนึ่งในสหปาลีรัฐอเม-

ริกา, มีชายผู้หนึ่งชื่อ ฟลอยด์ แอลเล็น เป็นหัวโจก. พวกผู้ร้ายซ่องนี้ฉกาจฉกรรจ์อย่างที่สุด, เที่ยวประพฤติโจรกรรมและฆ่าผู้พื้นคนโดยไม่ยำเกรงใคร. ชนชาวอเมริกาถูกเข้าเช่นนี้ได้รับความเดือดร้อนหลายประการ. คนร้ายตามใจตัวเช่นนี้ เมื่อเขาจับขึ้นศาลมันกลับมีพวกพ้องไปไว้ที่ศาล, เอาปืนยิงพวกตุลาการและลูกขุนสามัญ (ยูรี) เสียเกือบหมด; มี ๑๒ คน ยิงตายเสีย ๖ คน. เมื่อเป็นเช่นนั้นพลเมืองก็จับอาวุธไล่ผู้ร้ายติดตามอยู่ ๗ วัน, ยิงพรรคพวกผู้ร้ายได้หมด, และในที่สุดตัวโจรสำคัญนั้นหนีจนตรอกก็ขอโทษ, เขาก็ไม่ยอมยกโทษให้, ยิงตายเลย. ข้าพเจ้าเชื่อว่าคนไทยไม่มีใครอยากเห็นคนเช่นนี้เป็นแน่.

การทุจริตคือลักขโมย ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่ามีกฎหมายลงโทษ; แต่ถ้าเราจะเป็นคนดี เราควรจะเว้นจากขโมยหรือทำชั่ว ไม่เฉพาะเพราะกลัวถูกลงโทษ; เราต้องนึกเห็นและนึกถึงใจผู้อื่นเขาว่า แต่เราไม่ใช่เจ้าของยังอยากได้ เจ้าของเขาจะไม่หวงของเขาหรือ ? เมื่อเป็นเช่นนี้เราแย่งมาจะเห็นได้ว่าเราไม่ใช่คนดี. ข้อนี้เป็นข้อที่เห็นง่าย, แต่น่าอัศจรรย์ที่การขโมยมีอยู่ทั่วโลก, และมีคนบางจำพวกกลับสงสารขโมยด้วยซ้ำ, โดยเห็นเป็นผู้ตกยาก; แต่ทำไมจะมัวนึกถึงแต่ใจของขโมยเท่านั้น ? ใจของเจ้าของทรัพย์ก็มีเหมือนกัน.

ยังมีทุจริตอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งนับว่าเนื่องในกายเหมือนกัน, คือการดื่มน้ำเมา. ข้อนี้ข้าพเจ้าขออธิบายส่วนตัวข้าพเจ้าเองว่า, ข้าพเจ้าจะได้เป็นผู้ที่ละเว้นไม่กินเสียเลยหามิได้. ข้าพเจ้าก็เหมือนคนอื่น ๆ,

ในเวลาที่กินอาหารเครื่องฝรั่งเป็นต้น กินแต่เพียงพอควรแก่การ. ข้าพเจ้ารู้จักว่าเมื่อไรควรกิน และเมื่อไรไม่ควรกิน, และข้าพเจ้ารู้สึกว่าเมื่อไรไม่ควรกินแล้วก็หยุดเสีย. เมื่อใครไม่รู้จักประมาณเช่นนี้ ข้าพเจ้าขอแนะนำว่าอย่ากินดีกว่า. ตัวข้าพเจ้าเมื่อไม่สบายหรือในเวลาที่ไปซ้อมรบเป็นต้น ข้าพเจ้าไม่กินเลย. ถ้าผู้ใดตั้งเริ่มกินเหล้าแล้วติด อย่ากินดีกว่า, เพราะการกินเหล้าสำหรับเมืองเราไม่เป็นของจำเป็น. การกินเหล้าทำให้สมองเฟื่องจริง, แต่ทำให้เคยตัว; คือเมื่อกินเหล้าจะพูดก็เก่ง, เขียนหนังสือก็เก่ง, ครั้นเคยแล้วไม่กินเหล้าทำอะไรไม่ได้, จึงเลยยกเหล้าเป็นใหญ่, เพราะฉะนั้นเป็นเรื่องที่ยากจะพูดได้ว่า ห้ามให้ขาดทีเดียว หรือไม่ควรห้ามอย่างใด. ใจข้าพเจ้าเป็นอย่างไรก็เล่าให้ท่านทั้งหลายฟัง, และจะขอบอกกล่าวในหน้าที่นักรบด้วยกันด้วยว่า ผู้ที่เป็นนักรบควรจะรู้สึกตัวว่า การที่กินเหล้าเป็นที่เสื่อมเสียแก่หน้าที่, และจะทำให้สติฟั่นเฟือน, ร่างกายทรุดโทรม. เราควรจะซื่อตรงต่อหน้าที่ของเรา; เราเป็นนักรบเท่ากับเราให้ร่างกายชีวิตแก่ชาติบ้านเมืองไม่ใช่หรือ? เมื่อให้แล้วจะสละความอยากสุราน้ำเมาไม่ได้หรือ? ชีวิตสำคัญกว่าเหล้า, สำคัญกว่าอะไรทุกอย่างเรายังสละได้, กับเหล้าไม่สำคัญอะไร ต้องสละได้เหมือนกัน. ที่ข้าพเจ้ากล่าวมาเช่นนี้ ก็เพื่อที่จะชักชวนให้ท่านเห็นความจริง, และเมื่อเล็งเห็นความจริงด้วยตนเองแล้วก็ไม่จำเป็นต้องมีใครห้าม, ห้ามตัวของตัวเองก็ได้.

ข้อนี้ขอให้ท่านทั้งหลายไตร่ตรองดู; ข้าพเจ้าไม่อยากจะใช้สิ่งใด

เหมือนบังคับน้ำใจ. ข้าพเจ้าอยากจะพูดอย่างกับคนที่รุ่งเรืองด้วยกัน, มีสมองเท่ากัน; ข้าพเจ้าไม่ต้องพูดเหมือนอย่างกับคนป่า. สิ่งไรไม่ดี ท่านเองควรจะเว้นเสีย, ไม่ต้องให้ข้าพเจ้าบอกว่า ถ้าไม่เว้นจะทำอย่างนั้นอย่างนี้, ต้องใช้ใจของท่านเองบังคับดีกว่าเป็นแน่แท้.

บัดนี้จะกล่าวถึงวจีทุจริต คือวาจาเท็จ, วาจาที่หยาบ, คำพูดที่ส่อเสียดนินทา, และคำพูดที่เหลวไหลไม่เป็นแก่นสาร, นี้เป็น ๔ ประการควรละเว้น. การพูดปดก็เป็นของประหลาดอย่างหนึ่ง คนสมัยใหม่บางคนไม่รู้สึกและไม่เห็นเลยว่าเป็นความผิด. ทั้งนี้เป็นเพราะผิดมาจากพ่อแม่ของเราเอง, คือพวกพ่อแม่เมื่อลูกพูดปดแล้ว ก็มักเห็นว่าเด็กฉลาด, พูดพลิกแพลงดี. ถ้าพวกเราเป็นพ่อแม่, เมื่อได้ยินลูกพูดปดพากันติลงโทษเสีย, ต่อไปลูกเราก็จะพูดปดไม่เป็น. การพูดปดแม้จะได้เปรียบผู้อื่น ก็ได้เปรียบชั่วคราวเท่านั้น พอเขาจับได้เสียแล้ว ถึงเราจะพูดจริงเขาก็ว่าไม่จริง. นี่จะว่าเป็นประโยชน์อย่างไร ? การพูดปดนั้นยากมาก, ต้องเป็นผู้ที่ฉลาดและใช้สมองชั้นสูง คนจึงจะเชื่อได้ง่าย. เราพูดถึงสิ่งที่ไม่เป็นจริง, ถ้าเขาต้องการพยานต้องการหลักฐาน, เราต้องปั้นหลักฐานขึ้นประกอบอีกชั้นหนึ่ง. อีกประการหนึ่งเราต้องจำไว้ว่าพูดปดไว้ว่ากระไร, ซึ่งเปลืองเวลาและสมองเสียแล้ว. ต่างว่ามีคนถามเราว่าต้นไม้ข้างพระที่นั่งสามัคคีสีอะไร. เราตอบตามจริงว่าสีเขียว, อีก ๘ ปีถามก็สีเขียวอยู่นั่นเอง; แต่ถ้าเราจะปดว่าสีแดง, สมองนั้นต้องจดจำเป็น ๒ อย่างเสียแล้ว, คือเราต้องจำว่าต้นไม้นี้ที่จริง

สีเขียวแต่ปากเราพูดไว้ว่าสีแดง, เราต้องแบ่งสมองออกไว้เป็นสองห้องเสียแล้ว, ดังนี้เป็นต้น.

ส่วนผรุสวาท คือคำด่าว่ากันอย่างหยาบคายอย่าง ๑ ปิสุณาวาท คือคำกล่าวเสียดสีนินทากันอย่าง ๑ และสัมผัปปลาวาท คือคำพูดเหลวแหลกอีกอย่าง ๑ ท่านจัดว่าเป็นวจีทุจริตโดยฐานต่าง ๆ กัน, ซึ่งผู้มีสติปัญญาอาจจะไตร่ตรองดูรู้ได้โดยวิจารณญาณว่า ล้วนเป็นสิ่งซึ่งหาประโยชน์มิได้, ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น. คำด่าว่ากันให้เป็นที่เจ็บแค้นย่อมเป็นเครื่องก่อเวร, เพราะความไม่ปรองดองในระหว่างชนซึ่งควรจะเป็นเพื่อนบ้านกัน. คำเสียดสีนินทากันย่อมเป็นเครื่องเพาะความแตกร้าวในคณะ, โดยเหตุที่ทำให้ชนร่วมคณะบังเกิดความกินใจซึ่งกันและกัน เหตุฉะนี้ทั้งคำด่าหยาบคาย และคำเสียดสีนินทาจึงไม่เป็นคำซึ่งผู้ฉลาดควรจะใช้, และจะหาผลดีได้ไม่เท่าเสียเลย. ส่วนคำพูดเหลวแหลกนั้น กล่าวโดยย่อก็นับว่าทำให้เปลืองเวลาโดยไม่เป็นแก่นสาร, ท่านจึงจัดว่าเป็นวจีทุจริตด้วย.

สถานที่ ๓ มโนทุจริตเนื่องด้วยดวงจิต คือความคิดอาฆาตจองร้าย, ความเกลียดชัง, ความอยากได้ของเขาเป็นต้น. ความทุจริตที่ปรากฏออกมาในทางวาจาก็ดี, ทางกายก็ดี, ย่อมเกิดขึ้นในดวงจิตเราก่อน. ใจเราถ้าไม่กำกับให้ดีแล้ว ย่อมจะเป็นเหมือนอย่างม้าพยศซึ่งนายสารถีผูกไม่มั่นคง อาจจะพาบุคคลไปตกทุกข์ได้, เพราะฉะนั้นจึงมีพุทธภาษิตปรากฏว่า การทรมานจิตของตนเองเป็นของยาก, แต่

จะเป็นของที่ทำไปสู่ผลความดีได้เป็นแน่แท้. แต่การทรมานจิตไม่ใช่ของง่ายเลย เพราะไม่มีผู้ใดที่จะช่วยตักเตือนอยู่เสมอ, และไม่มีผู้ใดเตือนได้ดีเหมือนตัวของตัวเอง. ถึงแม้จะอยู่ในสมาคมบัณฑิตซึ่งเขาเจรจาแต่สิ่งที่ดีงามก็มีเวลานอน, และในเวลานอนก็นึกของที่ไม่ดีได้เสียแล้ว, เพราะฉะนั้นเป็นการที่ยากลำบากอยู่. ผู้ที่เป็นคนกล้าหาญได้ชนะศึกมาแล้วถึง ๑๐๐ ศึก, ได้ชนะศัตรูที่มีกำลังกายกำลังศาตราวุธเก่งที่สุดแล้ว, บางทีก็ไม่สามารถจะชนะตัวของตัวได้. เพราะฉะนั้นผู้ใดจะเป็นทหารก็ตามพลเรือนก็ตาม ถ้าผู้นั้นชนะจิตของตัวเองได้, คือชนะความอยากจะประพฤติชั่วร้าย, ข่มใจของตัวเองไว้, ห้ามตัวเองไม่ให้ประพฤติทุจริต, ผู้นั้นนับว่าเป็นอัปปราชิตคือผู้ที่ไม่มีความพ่ายแพ้, เป็นผู้ที่ชำนะอย่างประเสริฐ, ชำนะศัตรูอันกล้าหาญยิ่งกว่าพระยามาร, คือตัวของเราเอง, ซึ่งเป็นศัตรูผู้จะผลาญตัวเรา. ถ้าชำนะตัวเราเองแล้วเป็นไม่แพ้ผู้ใดได้, ทั้งจะเป็นผู้ชำนะภัยทั้งภายนอกภายใน, และผู้ใดชำนะตัวเองแล้ว อาจจะชำนะคนทั้งหลายทั้งปวงได้. ข้อนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาของเรา.

ขอท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธศาสนิกชนจงตั้งใจฟัง และเก็บไปไตร่ตรองเพื่อให้บังเกิดญาณทัศนะขึ้นในใจตนเอง, คือให้มีความเข้าใจและเห็นจริงในข้อความซึ่งเป็นพุทธภาษิต และคำสั่งสอนมาแต่โบราณกาล, ดังข้าพเจ้าได้แสดงมาแล้วในวันนี้.

กัณฑ์ที่ ๑๔

ปฐมสิกขาบท

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘)

เมื่อท่านทั้งหลายมาประชุมวันก่อน ได้ฟังเทศนาแสดงด้วยเรื่องศีล ๕ มาคราวนี้อยากจะอธิบายชี้แจงต่อจากคราวก่อนอีก, เพราะเป็นธรรมดาศีลซึ่งวินัยบัญญัติไว้ มักมีผู้พูดว่า สิ่งซึ่งทำขึ้นไว้สำหรับสมัยหนึ่ง ก็ย่อมจะเหมาะแก่เวลาที่ล่วงลับไป, เพราะฉะนั้นศีลที่พระพุทธเจ้าของเราทรงบัญญัติไว้ สำหรับคนในพุทธกาลซึ่งล่วงลับไปแล้วถึง ๒๔๐๐ ปีเศษ มาบัดนี้จะไม่เปลี่ยนแปลงไปบ้างหรือ ?

การที่จะพิจารณาว่าได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างหรือไม่นั้น ควรต้องพิจารณาข้อสำคัญอันเป็นความจริงหลีกเลี่ยงไม่พ้นอย่างหนึ่ง, กล่าวคือถึงแม้ว่าคนเราจะได้คิดแก้ไขดัดแปลงสิ่งใด ๆ ไปแล้วก็ตามเถิด แต่จะได้ดัดแปลงตัวของตัวเองได้นั้นก็หาไม่. คนที่ใช้สติปัญญาเพื่อคิดของช่วยตนเองได้มาก, เช่นเครื่องจักร เครื่องยนต์ต่าง ๆ เป็นต้น, ได้ตรวจค้นหาวิชาความรู้เพิ่มเติมได้มากขึ้น เพื่อบำรุงความสุขสำราญของคนเราทั้งหลาย, มีวิชารักษาโรคภายในกายให้ดีขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นต้น, ยังได้กลับค้นคว้าหาได้ของซึ่งเคยเสื่อมไสมาแล้วบางอย่างมากลับใช้เป็นประโยชน์ดีแก่คนในสมัยนี้ก็มีเหมือนกัน; แต่ส่วนจิต

ของตัวเองหรือมะโนนั้น ยังหาได้มีผู้ใดจัดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้ผิดแผกแปลกไปจากเก่าไม่, ยังหาได้มีผู้สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงความเป็นไปภายในของมนุษย์แท้ ๆ นั้นไม่. ข้อนี้ย่อมมีพยานปรากฏให้เห็นได้, แม้คนเราที่อยู่ในประเทศยุโรป ได้กระทำความเจริญให้บังเกิดในวิชาทุกสถานแล้ว, และได้บัญญัติข้อบทกฎหมายขึ้นไว้ เพื่อเป็นบรรทัดสำหรับความประพฤติอันดีแท้ทุกอย่างแล้ว, ในที่สุดได้บัญญัติกฎหมายชนิดหนึ่งขึ้นซึ่งเรียกกันว่า "กฎหมายนานาประเทศ;" ความปรารถนาอันนี้คืออะไร ? คือจะตัดความวิหิงษาฆ่าฟันกัน. ผู้ที่คิดบัญญัติกฎหมายนานาประเทศขึ้น ก็เชื่อว่าจะให้ทุเลาความเหี้ยมโหดซึ่งมนุษย์ทำแก่มนุษย์ด้วยกัน ยิ่งเสียกว่าสัตว์เดรัจฉานทำแก่สัตว์เดรัจฉานด้วยกัน. ก็บรรดาสัตว์ในโลกนี้ไม่มีสัตว์ชนิดใดจะดุร้ายยิ่งกว่ามนุษย์ ! เพราะฉะนั้นผู้ที่มุ่งดีต่อเพื่อนมนุษย์ จึงคิดหาวิธีหนทางต่าง ๆ เพื่อบรรเทาความดุร้ายอันมีอยู่ในใจของมนุษย์ทุกคน, บรรเทาความมุ่งร้ายต่อกันและกันซึ่งมีมาเป็นลำดับ, จนถึงที่สุดประเทศทั้งหลายในยุโรป, อาเซีย อเมริกา, ได้ประชุมพร้อมกันเป็นหลายครั้งเพื่อจะทำสัญญาแก่กัน ในการที่จะบัญญัติข้อความบางอย่างซึ่งเรารู้จักเรียกกันว่า "กฎแบบธรรมเนียมการสงครามทางบกทางเรือ," และ "กฎแบบธรรมเนียมความเป็นกลาง."

ความมุ่งหมายของการประชุมที่กรุงเฮ็กคืออะไร ? นามของการประชุมนั้นได้บอกไว้แล้ว, คือ "สันติสมาคม," ประชุมเพื่อที่จะ

บำรุงสันติภาพให้มีแก่มนุษย์ทั้งหลาย, เพื่อให้ตัดสาเหตุแห่งการสงครามให้น้อยลง. ความมุ่งมาตร์ปรารถนาของสันติสมาคมกรุงเฮ๊กนั้น คือถ้าประเทศต่อประเทศมีข้อที่จะต้องเถียงหรือพูดกัน ให้นำคดีไปเสนอที่ศาลกรุงเฮ๊ก ซึ่งมีกรรมการทุกประเทศประชุมอยู่. ผลที่สุดของการที่คิดเหล่านี้ทั้งปวง, ผลที่สุดของความพยายามตะเกียกตะกายให้บังเกิดสันติภาพในโลก, ผลแห่งความมุ่งมาตร์ปรารถนาของบรรดานักปราชญ์ในทางกฎหมายทั้งหมดที่มีอยู่เป็นอย่างไร ? ในพุทธศก ๒๔๕๘ นี้ ในยุโรปรบกันแทบทั้งทวีปก็ยังทำสงครามกันโดยอาการที่รุนแรงยิ่งกว่าที่ได้เคยมีมาแล้วในตำนานของโลก, ไม่ว่าแห่งใดในเวลานี้ เป็นเวลาที่ชาวยุโรปต่างเกลียดชังกัน, อาฆาตมาตร์ร้ายต่อกันมากที่สุดยิ่งกว่าที่ได้เคยมีมาแต่ครั้งใด ๆ.

ฉะนี้จะแสดงว่ากระไร ? ย่อมแสดงว่าจิตของมนุษย์เมื่อครั้งพุทธกาลเป็นอย่างไร จิตของมนุษย์สมัยนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเลย; ยังอำมหิตเหี้ยมโหดดุร้ายอย่างเดิม, ยังคงมุ่งร้ายอยู่ ! เมื่อฆ่าฟันทำร้ายแก่กันอยู่อย่างเดิมดังนี้ ไม่เป็นพยานหรือว่าศีลของพระพุทธองค์ยังเป็นของจำเป็น; ไม่เป็นพยานหรือว่าพระพุทธองค์ได้ดำรัสสั่งสอนให้เราทั้งหลายมีเมตตากรุณาแก่กันนั้นเป็นของจำเป็น; คำสั่งสอนเป็นอันพ้นสมัยหรือ ? เปล่าเลย, ตรงกันข้าม.

ความเจริญรุ่งเรืองได้บังเกิดมีมากขึ้นเพราะความสงบศึก. ความสงบศึกย่อมทำให้คนคิดถึงตัวเองมากขึ้นทุกวัน; ความคิดถึงตัวเอง

มากขึ้นเช่นนี้ ย่อมบังเกิดรักตัวยิ่งขึ้นทุกวัน, ไม่จำเป็นต้องนึกถึงผู้อื่น. เมื่อเกิดเป็นเช่นนี้แล้ว ก็รู้สึกว่าคนจะรับความลำบาก, ความเจ็บ, หรือแม้ความตาย ดูไม่เป็นของสำคัญทั้งหมด, คิดอย่างเดียวแต่ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองเป็นนิตย์. ถึงแม้คนจะลำบากยากแค้นแสนเข็ญ, ถึงแก่เจ็บนอนอยู่หน้าบ้านเรา, ถึงแม้จะนอนเจ็บอยู่ในบ้านเราก็ไม่อินัง. เพราะเหตุใด ? เพราะเราอ้างตัวเราว่าเจริญซิวิไลซ์มากแล้ว ! คำพูดของคนสมัยนี้ไม่ควรเอาเป็นอารมณ์ของเรา เมื่อไม่ควรเอาเป็นอารมณ์แล้ว คำนี้เป็นคำจริงหรือไม่จริง ? ผู้ใดที่ยังมีสติอยู่แล้วจะต้องติเหมือนข้าพเจ้าติเดียวนี้ว่าไม่จริง ๆ ทีเดียว. แท้จริงความเมตตากรุณาแก่กันและกัน เป็นของควรประพฤติในพระพุทธสมัยอย่างไร, ในสมัยของเรานี้ก็ควรเท่ากัน, เพราะฉะนั้นไม่ต้องกล่าวในข้ออื่น แม้ในส่วนศีล ๕ เท่านี้ก็แลเห็นได้แล้วว่า ยังคงจำเป็นอยู่ทุกประการ.

ศีลองค์ที่ ๑ การตัดชีวิต, มุ่งหมายอย่างไรในสมัยพุทธกาลที่ต้องตั้งศีลข้อนี้ขึ้น ? ท่านทั้งหลายบางทีจะไม่ทราบว่าเพราะเหตุใด, ถึงแม้ได้อ่านต้นบัญญัติที่มีพิมพ์ขายอยู่, ซึ่งแสดงเป็นนิทานแถลงมูลแห่งข้อบัญญัตินั้น. แท้จริงสาเหตุที่บังเกิดความจำเป็นที่ต้องมีข้อห้ามปาณาติบาตเพราะเหตุใด ข้าพเจ้าขออนุญาตชี้แจงแก่ท่านโดยย่อว่าในสมัยพุทธกาล, คือเมื่อก่อนที่พระพุทธเจ้าของเราได้ประทานเทศนาขึ้นในมัธยมประเทศ, ประเทศที่ใกล้เคียงย่อมนิยมนับถือลัทธิของ

พราหมณ์ซึ่งเป็นลัทธิตั้งมานานแล้ว และมีความเห็นผิดคิดผิดเป็นหลัก. ความเห็นผิดคิดผิดอันนี้แลเป็นรากเง่าของเขา, คือบรรดาสิ่งใดที่เป็นไปในโลกที่เราแลเห็นย่อมจะขอได้จากผู้เป็นใหญ่; ผู้เป็นใหญ่อยู่บนสวรรค์บันดาลให้เป็นไป, เพราะฉะนั้นถ้าเมื่ออยากจะได้สิ่งใดเป็นไปเพื่อประโยชน์ของตัวแล้ว จึ่งต้องทำให้เป็นที่พอใจแห่งพระเป็นเจ้าบนสวรรค์. วิธีที่จะทำให้เป็นที่พอใจนั้นจะควรใช้อย่างไร ? เมื่อคนเรานึกปั้นตัวอะไรขึ้นตัวหนึ่งซึ่งไม่รู้ว่าเป็นตัวอะไร, ไม่รู้ว่าตัวนั้นจะชอบอย่างไร, จะหาความรู้จริงขึ้นอย่างไรได้ ? เพราะฉะนั้นเมื่อปั้นพระอิศวร ปั้นพระนารายณ์ขึ้นแล้ว ต่างคนก็ต่างใช้ความคิดของตัวเองว่าควรบูชาอย่างไรพระเป็นเจ้าจึ่งจะชอบ, ก็เผอิญเกิดความคิดขึ้นว่า ถ้าฆ่าสัตว์ให้กินเห็นจะชอบ. เพราะเหตุไร ? เพราะมนุษย์เราชอบเนื้อสัตว์, นึกว่าพระเป็นเจ้าคงจะชอบเหมือนกัน, จึ่งตั้งเป็นธรรมเนียมฆ่าสัตว์บูชายัญ. ครั้นเมื่อใช้ธรรมเนียมนั้นนาน ๆ เข้าก็เลยมีผู้คิดพิสดารขึ้นทุกที, เริ่มฆ่าสัตว์เล็ก ๆ, ฆ่านก ฆ่าไก่ ฆ่าแพะ ฆ่าเนื้อและฆ่าวัว, ตัวโตขึ้นทุกที ๆ; คราวนี้การฆ่าสัตว์ไม่พอใจ จึ่งตกลงจะทำการให้ดีที่สุด ก็ต้องฆ่ามนุษย์บูชา. ความคิดเช่นนี้เป็นความคิดที่ชั่วร้ายปานใดเราทั้งหลายต้องแลเห็น และนึกรู้ว่าในสมัยนั้น เขาไม่รู้การดำเนินจิตอย่างไร, จนถึงกับฆ่าคน. การที่เขาหาวิธีคิดฆ่าคนบูชายัญนั้น มิใช่เขาไม่มีข้อแก้ตัวเมื่อไร เขามีเหมือนกัน; เขาแก้ว่าคนหนึ่งยอมตายสละชีวิตเพื่อช่วยให้ความสุขแก่ชนหมู่มากเช่นนี้

ผู้ที่เสียชีวิตนั้นเองกลับเป็นผู้ที่ได้บุญมากกว่าผู้อื่น. ความคิดเช่นนี้มิใช่จะมีแต่ในหมู่พราหมณ์ก็หามิได้; ถึงแม้พวกยิวก็มีอยู่เหมือนกันตลอดมาจนกาลบัดนี้. พระเยซูได้พิจารณาข้อนี้แลเห็นแล้วก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร; ความประสงค์ต้องการจะแสดงว่าตนเป็นผู้มาจากบนสวรรค์ เป็นลูกพระเป็นเจ้ารับคำสั่งพระเป็นเจ้ามา, ถ้าเอาเยซูเป็นแบบบูชายัญแล้ว จะล้างบาปได้หมด, จึงเกิดเป็นศัพท์ที่เราเรียกกันว่า พระเยซูเป็นผู้รับบาป, เพื่อจะให้เลิกการเอาชีวิตมนุษย์บูชายัญนี้เอง.

ส่วนพระพุทธศาสนาของเรา ก็มีข้อปรารถนาที่จะตัดเรื่องเอามนุษย์บูชายัญนี้ออกเหมือนกัน, จึงต้องบัญญัติศีลองค์ที่ ๑ นั้นให้ไว้; แต่นอกจากนี้ยังมีอีก. ถ้าหากว่าจะมุ่งเพียงตัดความประพฤติโดยเข้าใจผิดอย่างเดียวเท่านั้นยังหาพอไม่. แท้จริงศีลอันนี้ย่อมกินความลึกซึ้ง. ท่านผู้ใดที่เคยบวชเรียนและได้ศึกษาวินัยบัญญัติอยู่บ้างคงทราบแล้วว่า แม้แต่ทารกที่ยังอยู่ในครรภ์ มารดาฆ่าก็เป็นบาปเหมือนกัน; ข้อนี้ท่านทั้งหลายคงจะทราบอยู่บ้างทุกคน, แต่น้อยคนที่จะได้ตริตรองและศึกษาว่าเป็นเพราะเหตุอย่างไร. ที่พระพุทธศาสนาต้องมีข้อบัญญัติแจ่มแจ้งเช่นนี้ ก็โดยเหตุอันเนื่องจากความนิยมอีกอย่างหนึ่งของพราหมณ์, คือเขาแบ่งมนุษย์เป็น ๔ ชาติ, เป็นชาติพราหมณ์ ๑, ชาติกษัตริย์ คือนักรบ ๑, ชาติแพศย์ คือคนค้าขาย ๑, ชาติศูทร์ คือคนทำงาน ๑, รวมเป็น ๔ ชาติ คน ๔ ชาตินี้จะสมัครสมาคมกันด้วยอาการใด ๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น, และฝ่ายพวกพราหมณ์เพื่อรักษาชาติ

ของเขาให้บริสุทธิ์เขาได้บัญญัติไว้ว่า หญิงที่มีสามีแล้ว ถ้าสามีตาย ห้ามไม่ให้มีสามีอีก, เพื่อฝึกให้นิสัยเคย. ส่วนหญิงที่ยังไม่มีชายแตะต้องเลยนั้น ให้มีธรรมเนียมแต่งงาน, ตั้งแต่อายุชาย ๖ ขวบ และหญิง ๕ ขวบก็มี, ตั้งแต่อายุชาย ๓ ขวบ หญิง ๑ ขวบก็มี. ผลของการนี้จะเป็นอย่างไร ? ผู้ที่แต่งงานกันตั้งแต่ยังเยาว์ก็ดี หรือหมั้นกันไว้ตั้งแต่ยังเด็กก็ดี, เมื่อฝ่ายชายได้ล้มตายไป หญิงที่แต่งงานกับชายอายุ ๖ ขวบนั้น ก็ต้องเป็นหม้ายตลอดชีวิต, คือตั้งแต่อายุ ๕ ขวบเป็นต้นไป. ขอจงคิดให้ดี, เมื่อการเป็นเช่นนี้หญิงจะเป็นอย่างไร ? ถ้ามีผัวเข้าแล้วเขาเรียกว่าขาดชาติ คือเขาตัดเสียเหมือนพระขาดบาตร, ยกขึ้นเป็นธรรมเนียมกันทีเดียว. หญิงเหล่านี้มักมีชู้แล้วมีครรภ์; เมื่อมีครรภ์เขาก็ไปหาพราหมณ์ให้รีดลูกออกเสีย. ข้อนี้เป็นข้อที่ทำให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติว่า แม้ฆ่าเด็กอยู่ในครรภ์ก็เป็นฆ่าสัตว์เหมือนกัน. ในพระพุทธสมัยเป็นอย่างไรในสมัยเราก็เป็นอย่างนั้น. จะว่าเพราะกฎหมายของเราห้ามแล้ว เพราะฉะนั้นไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องอธิบาย, ข้อนี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย, ข้าพเจ้าจึงได้อธิบายแก่ท่านทั้งหลาย. มีความเสียใจที่กรุงสยามเรายังเกิดความรู้สึกหละหลวมในเรื่องนี้มากเต็มที; ความประพฤติร้ายเช่นนี้ย่อมให้ผลร้ายแก่ชาติของท่านเอง เข้าใจหรือไม่ ? บรรดาท่านทั้งหลายย่อมเห็นอยู่, ผู้ทำร้ายเช่นนี้นับว่าผู้มีความผิดใหญ่ เพราะเป็นผู้ฆ่าชาติของท่านเอง !

เมื่อเห็นอยู่ได้แล้วว่า พระพุทธองค์ได้ทรงพิจารณาแลเห็นกาล

ไกลเพียงใด, การที่จะกล่าวว่าศีลที่พระองค์ทรงบัญญัติแล้วมาสมัยนี้จะไม่จำเป็นนั้น ไม่จริง; ยังจำเป็นอยู่อย่างเดิม !

อนึ่งพวกเราทั้งหลายเป็นนักรบ เวลาที่เราจะต้องไปรบช่วยบ้านเมืองของเราบางทีจะมีบ้าง. ท่านทั้งหลายคงนึกในใจว่าถ้าเช่นนั้นมิเป็นอันผิดพระบรมพุทโธวาทในข้อที่ห้ามมิให้ฆ่าคนนั้นหรือ ? ข้อนี้ถ้าจะว่าตามความคิดแคบแล้ว ก็นับว่าเป็นอยู่; แต่มีข้อหนึ่งซึ่งต้องชำเลืองดู, คือเราทั้งหลายไม่มีเลยสักคนเดียวที่จะตั้งใจไปรบพุ่งชิงแดนของผู้อื่น. เราเตรียมไว้พร้อมสำหรับทำการเพื่อเป็นรั้วบ้านของเราต่างหาก, เพราะฉะนั้นจะว่าตั้งใจเตรียมฆ่าคนอย่างไรได้ ? เราประพฤติตัวเหมือนหนึ่งคอยป้องปัดเครื่องประหาร; อันผู้มีจิตเจตนาชั่วร้ายจะมาประหารชาติเรา, เรามิได้ตั้งใจที่จะคอยฆ่าฟันผู้อื่น. ข้อนี้แม้พระองค์ก็ได้ทรงอนุญาตแล้ว, ว่าการที่รบเพียงต่อสู้ศัตรูที่มาย่ำยีชิงแดน, มาย่ำยีพระพุทธศาสนา, มุ่งร้ายต่อความเป็นใหญ่ของชาติ, เป็นหน้าที่สมควรแก่ลูกผู้ชายที่จะต้องสู้จนสุดกำลังความสามารถ. เมื่อความจำเป็นมีอยู่เช่นนี้แล้ว หน้าที่ของเราผู้เป็นพุทธศาสนิกชนต้องรู้สึกอย่างหนึ่ง, กล่าวคือ เราทั้งหลายถึงแม้อุทิศตนเป็นนักรบ เราจะได้อุทิศตนมุ่งร้ายหมายชีวิตผู้หนึ่งผู้ใดมิได้, และถ้ายังเกิดความจำเป็นซึ่งเราทั้งหลายจะต้องจับอาวุธขึ้นเพื่อป้องกันชาติ, ศาสนา, พระมหากษัตริย์ ของเราแล้วไซร้, เราทั้งหลายจะต้องตั้งใจกระทำการโดยประกอบด้วยความตั้งใจเมตตามากที่สุดที่จะเป็นไปได้; เราจะต้องตั้งใจแต่จำเพาะต่อสู้

ผู้ที่จะมาย่ำยี หรือที่จะโจมตีเราทั้งหลาย; เราจะตั้งใจอำมหิตดุร้ายหมายเอาชีวิตผู้หนึ่งผู้ใดเพราะมุ่งจะเอาชีวิต, เราต้องตั้งใจต่อไปว่าเมื่อข้าศึกตกอยู่ในมือเราแล้ว เราจะต้องทำแก่ข้าศึกนั้นให้สมแก่ผู้แพ้, คือเขาไม่มีอาวุธในมือแล้ว, เราต้องเลี้ยงดูเขาด้วยความกรุณา, และให้กินอยู่ให้พอควร. ส่วนในการทำยุทธ์ คงใช้แต่เฉพาะเครื่องมือที่มีประโยชน์อันบริสุทธิ์; เราคงไม่ใช้น้ำมันที่จะให้ไปลวกข้าศึกในสนามเพลาะ, เราคงไม่ใช้ดินที่แตกระเบิดทำให้คนสลบ, หรือเจ็บไปด้วยพิษของยาเหล่านั้น, เราคงจะไม่ทำการใด ๆ ซึ่งไม่จำเป็น. เราทั้งหลายเป็นคนไทยและนับถือพระพุทธศาสนา เราต้องตั้งใจว่าเวลารบเราจะต่อสู้แต่ศัตรูที่ถืออาวุธมาต่อสู้เรา; เราจะไม่ข่มเหงรังแกคนแก่, ผู้หญิงและเด็ก. การที่จะตัดมือเด็กสำหรับจะไม่ให้มันถืออาวุธยิงต่อไปไม่ใช่วิสัยของพุทธศาสนิกชน; การที่เอาคนแก่ตรึงประตูประจานไม่ใช่วิสัยของเรา; การที่จะเอาผู้หญิงยืนประจานดูเขาฆ่าผัวหรือพ่อของเขาก็ไม่ใช่วิสัยของเรา.

ข้อเหล่านี้ท่านทั้งหลายจงจำใส่ใจไว้. เมื่อเวลาเรามีเวลาที่จะเข้าสนาม ขอให้เรามีชื่อเสียงว่าเป็นนักรบเก่ง, ที่ควรจะได้รับความสรรเสริญ, รับความนับถือแห่งชนทั้งหลาย. ถ้าเป็นเช่นนี้ได้แล้วจะเป็นที่พอใจของข้าพเจ้า ผู้ที่เริ่มชักชวนท่านทั้งหลายมาสู่คณะอันตั้งใจดีต่อชาติไทย และตั้งใจดีต่อบ้านเมืองไม่ว่าเป็นชาติไร. เช่นนี้จึงจะสมแก่เราซึ่งเป็นผู้ดำเนินตามในรอยพระบาทของสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์

ผู้ที่ทรงพระมหากรุณาแก่มนุษย์ทั้งหลายหาที่เปรียบมิได้. ขอท่านทั้งหลายจงรำลึกข้อความเหล่านี้, จำใส่ใจไว้เสมอแล้ว คงจะไม่เดินไปในวิถีทางที่ผิดได้.

กัณฑ์ที่ ๑๕

ทุติยะสิกขาบท

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๕๘)

เมื่อมาประชุมไหว้พระครั้งก่อน ได้แสดงข้อศีลองค์ที่ ๑ ที่เป็นนิจศีลแห่งพระพุทธศาสนา. คราวนี้จะว่าต่อไปด้วยนิจศีลองค์ที่ ๒ คือห้ามไม่ให้ลักสิ่งของซึ่งเจ้าของไม่อนุญาตให้.

ความเห็นของคนโดยมากในเรื่องนี้ ถ้าจะถามว่าอทินนาทานแปลว่าอะไร, ก็คงจะได้รับตอบว่าห้ามไม่ให้ขโมย, แล้วเลยนึกต่อไปทันทีว่าศีลนี้ไม่ยาก, เพราะตัวเราเองไม่ได้ตกอยู่ในข้อห้ามนั้นเป็นแน่. คำว่าขโมย คนเราโดยมากนึกว่าเป็นอะไร ? เรามักนึกว่าที่จะเป็นขโมย คงเป็นคนที่นุ่งผ้าสะโหร่งโพกหัวโต ๆ เที่ยวย่องเบาขึ้นบนบ้าน, หรือมิฉะนั้นถือคบร้องขู่ว่า อ้ายเสือเอาวา ดังนี้เป็นต้น.

แท้จริงไม่ใช่เช่นนั้นเลยทีเดียว. ตามทางพระพุทธศาสนา คนที่แต่งตัวสวยงามก็เป็นขโมยได้; การขโมยไม่ได้เป็นด้วยเครื่องแต่งตัว, การขโมยไม่ได้เป็นเพราะเหตุที่เป็นไพร่, ผู้ดีเป็นขโมยก็มี; แต่เราโดยมากไม่ได้นึกว่าจะมีขโมยผู้ดี, มักจะยกไปให้เป็นความประพฤติของบุคคลที่เราเรียกกันว่าคนไพร่, เพราะฉะนั้นเราทั้งหลายจึงไม่เคยจะนึกว่ามีผู้ดีขโมย.

แท้จริงการขโมยของผู้ดี อาจจะเป็นไปในทางที่ร้ายกาจยิ่งกว่าไพร่โดยมาก. เพราะเหตุใด ? ไพร่นั้นมีโอกาสน้อย, จะขโมยของก็ได้แต่เล็กน้อยเท่านั้น. อย่างเลวที่สุดพวกที่วิ่งราวเขากลางถนน, เที่ยวฉวยเอาของจากร้านจากรวงเขากลางถนน, เที่ยวฉวยหมวกสานเขาเช่นนี้เป็นต้น, ต้องเป็นคนที่วิ่งฝีตีนเร็วหรือมือไวเท่านั้น, อย่างนี้ไม่ต้องมีความฉลาดอะไร. แต่ถ้าจะขโมยเป็นการใหญ่, จะขโมยให้ได้มากก็ต้องลงทุนเหมือนกัน, ต้องลงทุนหาเครื่องแต่งตัวให้สวยให้งาม, ต้องลงทุนเข้าไปในบ้านในช่องให้เขาไว้วางใจเสียก่อน, จะหาอุบายเข้าไปโดยอาการใด ๆ ก็ตาม โดยมากเป็นคนรับใช้ในบ้านและเป็นคนที่คุ้นเคยแล้ว, ถ้าได้มีโอกาสเมื่อไร ก็ฉวยเอาโอกาสอันนั้นเข้าหยิบของได้โดยเจ้าของไม่รู้สึก. ขโมยชั้นสูงเช่นนี้ ท่านโดยมากมักเรียกกันว่าไม่ใช่ขโมย, มักจะเรียกกันไปเสียอย่างอื่น; โดยมากเรียกกันว่าคนมือไว; คนมือไวก็ไม่ผิดอะไรกับคนฉวยหมวกสานของคนไปกลางถนน. บางคนที่เป็นขโมยก็ทิ้งการเป็นขโมยไม่ได้จนตาย, เมื่อตัวตายก็ยังต้องขึ้นชื่อเป็นขโมย. เราเป็นผู้ดีเมื่อเอาของที่เขาไม่ให้ก็เป็นขโมยเหมือนกัน.

อย่าเข้าใจผิดที่ข้าพเจ้าพูดกับท่านทั้งหลายเช่นนี้ อย่านึกว่าข้าพเจ้าจะดูถูกท่านทั้งหลายว่าเป็นขโมยฉะนั้นเลย. ข้าพเจ้าอยากจะขออธิบายความเข้าใจที่มีอยู่ในหมู่คนไทยโดยมาก, มักคิดว่าคนคนนั้นเป็นชั้นไพร่เป็นชั้นผู้ดี; บางอย่างคนไพร่ทำได้ บางอย่างผู้ดีทำไม่ได้,

แต่แท้จริงคนเราที่เกิดมาเป็นอะไร ? เป็นเด็กเหมือนกันหมด. เมื่อเกิดมาจากครรภ์มารดาเมื่ออะไรติดตัวมา ? ไม่มีอะไร ! มีแต่กระดูก, มีแต่เนื้อหนัง, มีแต่ผม. ผมก็เกือบจะไม่มีติดตัวมาเลย. คนเราที่จะชั่วจะดีจะนับว่าเป็นผู้ดีหรือเป็นผู้ไม่ดี ก็แล้วแต่ความประพฤติของเรา; เมื่อตัวเราประพฤติดีเขาก็ว่าเราอยู่ในธรรม; ถ้าเราเป็นผู้ดีแล้วประพฤติไม่อยู่ในธรรม, เราจะเป็นลูกเจ้าพระยานาหมื่น, หรือแม้จะเป็นลูกเจ้านายก็ไม่พ้นเป็นคนชั่ว. ถึงเราจะเป็นลูกคนที่สูงเท่าไร ถ้าเราหยิบฉวยสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้ เราก็เป็นขโมย. แม้เราจะเป็นลูกของคนต่ำต้อยเท่าไร ถ้าเราประพฤติตัวเรียบร้อยแล้ว, เราก็ดีเท่ากับท่านเจ้าพระยาที่นั่งอยู่ข้างหน้าเราเหมือนกัน, จะไม่ผิดอะไรกันเลย. เพราะฉะนั้นความสำคัญที่ว่าดี, จะนับถือหรือไม่นับถือว่าดี, ต้องอยู่ในศีลต่างหาก. ที่ถือศีลแคบไปนั้น เป็นของชักให้มีผลร้ายเป็นอันมาก. เพราะฉะนั้นเรื่องว่าเป็นขโมยนี้ ต้องขอให้ท่านพยายามเข้าใจ, ถ้าท่านผู้ใดไม่เข้าใจแล้วขอให้ไปถามเพื่อนเขาดู คงมีเขาเข้าใจเหมือนกัน; แต่อย่างไรก็ต้องขอให้พยายามฟังถ้อยคำที่ข้าพเจ้ากล่าวในที่นี้. ข้าพเจ้าตั้งใจพูดเป็นภาษาไทยที่จะให้เข้าใจได้ดีที่สุด, ไม่ได้ใช้พูดภาษาอื่น, ถ้าไม่เข้าใจก็ไม่เป็นประโยชน์เท่านั้น.

ข้อห้ามที่ไม่ให้ถือเอาสิ่งของของผู้อื่นที่เขาไม่ได้ให้ ถ้าจะคิดไปให้ดีแล้ว เป็นข้อที่เราทั้งหลายคงจะเห็นความจริงอันดี เพราะอะไร ? สิ่งของที่จะมีราคาหรือที่ไม่มีราคา, ไม่ใช่มีราคาเพราะตัวสิ่งของ

นั้นเอง; ของสิ่งใดทั้งหมดทุกอย่างที่มีราคาก็เพราะว่าคนเรานิยมรักใคร่ในของเหล่านั้น. ถ้าของสิ่งใดที่เราไม่รักใคร่ ของสิ่งนั้นย่อมจะไม่มีราคาเลย, ของสิ่งใดที่คนเรารักมาก ของสิ่งนั้นย่อมมีราคามาก, เพราะฉะนั้นของซึ่งมีราคา แปลว่าเป็นของที่คนเรารักมาก, เมื่อตกไปเป็นของใครผู้ที่เป็นเจ้าของของสิ่งนั้น เขาจะต้องเก็บรักษาไว้; เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วแม้ผู้อื่นไปเห็นของสิ่งนี้อยากได้, นี่ก็เท่ากับแสดงอีกแล้วว่า ของอันนั้นมีราคาขึ้น ๒ เท่า, เพราะคน ๒ คนมีความปรารถนาตรงกันเข้าแล้ว. ฉะนั้นถ้าผู้ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของอยู่ก่อนไปฉวยสิ่งซึ่งเป็นของผู้อื่น เจ้าของเขาจะเสียดายปานใด ? ข้อนี้เป็นข้อที่สำหรับควรนึก. ถ้าต่างว่าของนั้นเป็นของเรา เมื่อคนอื่นหยิบเอาไปเราเสียดายไหม ? ถ้านึกเสียดายต้องเข้าใจว่า ของผู้อื่นเจ้าของเขาก็เสียดายเหมือนกัน; ข้อนี้เป็นข้อสำคัญ ที่เป็นข้อเตือนใจบุคคลผู้ที่โลภอยากได้ของผู้อื่น. แท้จริงรากเง่าของการขโมย หรือเอาของของผู้อื่น ก็อยู่ที่ความโลภ, ที่ความอยากได้; ถ้าไม่มีความโลภไม่มีความอยากได้อยู่แล้ว การขโมยกัน, ตีกัน, ฉ้อกัน, ก็คงจะไม่มีในโลกนี้เลย.

ความโลภนี้บังเกิดจากอะไร ? ก็บังเกิดจากความตามใจตัวเราเอง. สิ่งซึ่งตัวเรามีอยู่แล้ว ไม่รู้สึกว่าเพียงพอ, และมาพอใจอยากจะได้สิ่งซึ่งไม่มี, อยากจะได้สิ่งซึ่งผู้อื่นเขามี, นี่เรียกว่าโลภ. เพราะฉะนั้นข้างฝ่ายพระพุทธศาสนาจึงสั่งสอนกันไว้ว่า ทรัพย์อันใดซึ่งความ

มั่งมีทำได้ก็ไม่สู้สันโดษ, คือไม่สู้ความมักน้อย; ถ้าต่างว่าเรามีเงินอยู่ ๓๐๐ บาท พอใจเสียแล้วในเงิน ๑๐๐ บาท, ทั้งนี้แปลว่าเรามั่งมียิ่งกว่าคนที่มีเงิน ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท แต่ยังอยากได้อีก, เพราะเมื่อมี ๑๐๐ บาท ก็พอเช่นนั้นแล้ว ก็ไม่ผิดอะไรกับคนที่มี ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งไม่รู้ว่าจะเอาไปทำอะไร. นี้เรียกว่าคนที่มีสันโดษ. ถ้าคนที่โลภแม้จะให้เงินไป ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาทย่อมไม่พอ, ย่อมจะมีที่ไหลไปเทลงแม่น้ำ; ต่อให้ได้เงินตั้ง ๗,๐๐๐,๐๐๐ บาทก็ไม่มีที่สุด; เมื่อไรยังไม่ตายก็ยังไม่วายความอยากได้เงิน. คนพวกนี้มีความโลภไม่มีที่สุด, เมื่อจะหาทรัพย์หรือสิ่งของอย่างนี้โดยทางอื่นไม่ได้แล้ว, จึงต้องเลี่ยงใช้วิธีใดวิธีหนึ่งซึ่งไม่ใช่ทางตรง. ถ้าเห็นทรัพย์ของใครก็ฉวยเอาเฉย ๆ ดังนี้ เป็นคนที่เราเรียกว่าวิ่งราว, วิ่งฉวยเอาเฉย ๆ เป็นคนหน้าด้านซึ่ง ๆ หน้า; ถ้ามีวิธีอีกชั้นหนึ่ง คอยเวลามืดแล้วย่องเข้าไปเวลาที่เขาไม่รู้แล้วฉวยของนั้นมา, นี้เรียกว่าย่องเบา. ผลนั้นก็เหมือนกัน, คืออะไร? วิ่งราวเอาของที่เจ้าของเขาไม่ให้, ย่องเบาก็เอาของที่เขาไม่ให้เหมือนกัน, ผิดกันแต่วิธีที่ใช้เท่านั้น.

ท่านผู้คิดเบี่ยงบ่ายใช้สมองโดยอาการต่าง ๆ เอาเงินเอาทรัพย์ผู้อื่น, ผู้ที่คิดหลอกลวงฉ้อโกงนั้น ก็คิดอ่านเหมือนกันทั้งนั้น. ไม่ใช่อย่างอื่น. ท่านที่ฟังคงนึกประหลาดมากที่ข้าพเจ้าตัดสินว่าพวกเหล่านี้เป็นขโมย; แท้จริงการพูดจาใช้ปัญญาหลอกลวงเอาสิ่งซึ่งเขาไม่ได้เต็มใจยกให้ ก็ไม่ผิดอะไรกับไพร่ที่เป็นขโมย. ถ้าจะว่าไปการใช้ลิ้น

หลอกปอกลอกเอาเงินของผู้อื่น ก็คือย่องเบาด้วยวาจานั้นเอง, เพราะฉะนั้นขอให้จำให้ดี. การหลอกลวงปอกลอกผู้อื่นเป็นวิธีของคนบางคนที่เรียกว่าผู้ดี, พวกกลางถนนมันไม่ทำ; ผู้ดีปากลอกเอาเงินผู้อื่นทุกวันนี้เดินลอยหน้าลอยนวลเข้าวัง, บางคนลอยชายเข้าวังด้วยซ้ำ. พวกไพร่ที่เดินกลางถนน ก็มีความปรารถนาอย่างเดียวกับผู้ดีที่กล่าวในที่นี้เหมือนกัน, แต่มันเป็นคนจน; ผู้ดีเดินลอยชายเข้าวังได้, คนนั้นมันเป็นคนจนเดินลอยชายเข้าวังไม่ได้. เพราะฉะนั้นจึงต้องถือการขโมยนี้ให้กว้างออกไป, กล่าวคือ สิ่งที่เขาไม่ให้และเราฉวยเอาไปเช่นนี้เราจะต้องอยู่ในตรง, จะใช้อุบายเอามาได้ด้วยล่อลวงก็ดี, หรือด้วยอุบายก็ดี, ด้วยสถานใดก็ดี, เป็นการขโมยทุกอย่าง. ไม่มีทางใดนอกจากเขายื่นให้, นอกนั้นไม่พ้นเป็นขโมย.

บางทีอย่างนี้มักเรียกกันว่าไม่ผิดระเบียบ, คือเป็นเจ้าพนักงานรักษาเงินหลวง ขอยืมพระราชทรัพย์ชั่วคราว, แล้วจึงเอาเงินของของตัวเองมาใช้ให้. ขอยืมพระราชทรัพย์ไปทำประโยชน์ให้บ้านเมืองอะไรไม่รู้; พูดว่าจะใช้ให้ภายใน ๓ ชั่วโมงก็ดี, ภายใน ๕ ชั่วโมงก็ดี, ภายใน ๗ ชั่วโมงก็ดี หรือภายใน ๓ นาทีก็ดี, คำหนึ่งก็เป็นขโมยสองคำก็เป็นขโมย แปดคำก็เป็นขโมย. ถ้าเราได้ตั้งใจว่าจะเอาพระราชทรัพย์ที่เรารักษานั้น ไปใช้ในทางใด ๆ นอกจากในราชการแผ่นดินโดยตรงแล้วไซร้, ขึ้นชื่อว่าเราเป็นขโมย; ถึงแม้เมื่อภายหลังเราเอาพระราชทรัพย์มาใช้คืนให้เพียงพอแก่ที่เราได้ขอยืมไปแล้วนั้นก็ดี, ตลอด

เวลาที่เรายืมไปแล้ว และยังไม่ได้ใช้พระราชทรัพย์ให้เต็มจำนวนเงิน เจ้าพนักงานผู้นั้นก็เป็นขโมย; และเมื่อใช้พระราชทรัพย์หมดสิ้นทุกประการเท่าที่ตัวขอยืมไปแล้ว ก็ยังเป็นขโมยไม่พ้นเป็นขโมยอยู่นั่นเอง! เพราะฉะนั้นจะทำอย่างไรท่านจึงจะพ้นเป็นขโมย? ไม่ลงมือทำเลย, อย่าเอาเลย! ตั้งแต่ต้นที่เอาไป, ถ้าเอาแล้วถึงจะใช้ภายใน ๘ ชั่วโมงได้, ภายใน ๓ นาทีได้, ก็ยังเป็นขโมย. เพราะฉะนั้นศีลก็ดูเป็นข้อสำคัญมาก.

ที่กล่าวนี้ก็อยู่ในส่วนเรื่องข้าราชการบางคนซึ่งมีหน้าที่รับราชการรักษาพระราชทรัพย์. นอกจากที่รักษาพระราชทรัพย์ เป็นผู้มีหน้าที่ทำพระราชทรัพย์ให้งอกงามขึ้น, เช่นเจ้าพนักงานสรรพากร, พวกเก็บภาษี, หรือสาธารณะทรัพย์อย่างกรมกองหมายเป็นต้น, พวกเหล่านี้ในขณะเมื่อไปเก็บภาษีอากร, หรือถ้าเก็บตามที่อนุญาตตามทางราชการเช่นนี้, ไม่นับว่าเป็นขโมย, เพราะว่ามีอำนาจในพระราชกำหนดกฎหมาย ซึ่งถือตามพระราชบัญญัติอนุญาตให้เก็บได้. แต่ต่างว่าผู้ที่เก็บเงินภาษีอากร, เก็บเงินรัชชูปการคนละ ๖ บาท แต่ไปเก็บเอา ๗ บาท, เอาไปเข้ากระเป๋าเสีย ๒ บาทส่งรัฐบาลแต่ ๖ บาทเช่นนี้เป็นขโมย. แท้จริงไม่ใช่ขโมยของรัฐบาล, เป็นขโมยของราษฎร. แต่ที่ทำหรือที่มีมาตามปกติเก็บเงินคนละ ๘ บาท ราษฎรคงไม่ให้; ที่มักมีอยู่คือไปเที่ยวเก็บภาษีตามบ้านเขา และไปเห็นม้าเขางามบอกว่าขอขี่นะ, แล้วขึ้นขี่เอาของเขาไปเช่นนี้ก็มี. ตัวข้าพเจ้าเองได้พบได้

เห็น, ได้รับฎีกาต่อมือ, แล้วข้าพเจ้าได้เรียกตัวเจ้าพนักงานที่เป็นจำเลยมาถาม, ตอบรับเป็นสัตย์ได้ถอดเสียกับที่เช่นนั้นก็มี; ไม่ใช่นายคนนั้นผู้เดียวที่ทำเช่นนั้น, คนอื่นก็ทำอีกมาก แต่จับไม่ได้. การเช่นนี้ผู้ที่เป็นข้าราชการอย่างชั้นผู้น้อยถึงไปมองไม่รู้สึกว่าเป็นขโมย, รู้สึกเหมือนท่านให้อำนาจเขาแล้ว, ดูเหมือนอำนาจให้ไว้สำหรับกดหัวมนุษย์ด้วยกันอีกที! คนมีอำนาจเที่ยวกดขี่เอาสิ่งของที่เขาไม่ให้, เช่นเรียกเอาม้าใช้ที่บ้าน, หรือเอาสิ่งของที่เขาใช้ในบ้าน พอใจหยิบฉวยเอาก็ดี, ครั้นเขาขัดขืนกลับว่าขัดขืนเจ้าพนักงานเวลาเก็บภาษี, คนนั้นกลับมาติดตรางเสียก็มี. ความเข้าใจผิดคิดเห็นไปว่า เมื่อท่านตั้งเป็นผู้เก็บภาษีแล้วมีอำนาจ. คนที่ได้ฉวยเอาของเขาตามใจเช่นนี้ เข้าใจผิด, เพราะฉะนั้นเราทั้งหลายต้องเข้าใจว่า คนทำเช่นนี้เป็นขโมยเหมือนกัน.

อนึ่งในส่วนหน้าที่นักรบของเรา, คือในเวลาทำสงครามเป็นต้น, จะมีเวลาอยู่บ้างที่จะเปิดช่องให้นักรบเป็นขโมยได้ ในเวลาที่เราไปรบในบ้านในเมืองอื่น, เมื่อบ้านเมืองนั้นถูกทำร้ายโดยคำสั่งของผู้บังคับบัญชา, หรือด้วยเหตุที่อยู่ในสนามรบก็ตาม, ทหารมักหยิบฉวยสิ่งของซึ่งอยู่ในบ้านเรือนเหล่านั้นโดยมาก, เป็นไปโดยเข้าใจว่าเพราะรบแล้วสิ่งของเหล่านั้นเป็นของข้าศึก เราจะหยิบฉวยเอาได้โดยไม่ผิด. ข้อนี้ไม่ถูก. ผู้ที่ถือพระพุทธศาสนาจะกล่าวเช่นนั้นไม่ได้. เป็นทหารก็เป็นไป, เป็นนักรบก็เป็นไป, แต่ไม่มีใครอนุญาตให้เป็นโจร. กองโจรกับกอง

นักรบมีวินัยผิดกันมาก; กองโจรก็ถืออาวุธเช่นนักรบอยู่, เราก็ถืออาวุธเหมือนกัน, แต่ผิดกันที่โจรนั้นอยากได้ก็แย่งเอา, เรามีวินัยและมีธรรมอยู่ในใจ เราไม่เบียดเบียนพลเรือนที่มิได้เกี่ยวข้องในการรบ. สิ่งของถึงแม้ทิ้งเรี่ยราดกลาดเกลื่อนอยู่ในสนามรบ, สิ่งของเหล่านั้นเจ้าของเขามี, เมื่อเขายังไม่ให้แก่เรา เราถือเอา ก็นับว่าเป็นขโมยเท่ากับเวลาไม่รบ.

การที่ทหารเยอรมันได้ถือเอาว่า ในเวลาสงครามแล้วย่อมไม่มีธรรมใด ๆ, เวลาสงครามแล้วบรรดาสัญญาย่อมฉีกเสียได้เป็นชิ้นเล็กน้อย, เที่ยวหยิบฉวยสิ่งของจากบ้านช่องของศัตรู และถือว่าไม่มีความผิดฉะนี้, ถ้าว่าส่วนทางพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ตรงกันกับความคิดของผู้ที่จำเริญรุ่งเรืองแล้ว ซึ่งเดียวนี้ย่อมถือกันอยู่ทั่วโลก, คือการแย่งชิงหรือหยิบฉวยสิ่งของในที่ซึ่งอยู่ในเมือง หรือในบ้านซึ่งทำสงครามเช่นนี้ เป็นของที่พ้นสมัย, ควรใช้ต่อเมื่อคนเรายังคล้ายสัตว์เดรัจฉานซึ่งไม่รู้จักว่าสิ่งใดเป็นของเราของท่าน; เมื่อคนเรามีสติปัญญาความสามารถจะบอกได้แล้วรู้ได้แล้วว่า สิ่งนี้เป็นของเราสิ่งนั้นเป็นของท่านเช่นนี้, ผู้ใดถือเอาสิ่งของซึ่งไม่ใช่เป็นของตนเอง, ถึงแม้ในเวลาสงครามและใช่ธรรมดานั้นก็ดี, จะแก้และลบล้างความผิดส่วนศีลที่ห้ามการขโมยนั้นมิได้. ข้อนี้เป็นความเห็นของโลกในสมัยนี้ เป็นความเห็นซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล, และในยุโรปซึ่งเขาไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา บัดนี้เขาได้ลงเนื้อเห็นอย่างนี้หมดแล้ว, เป็นแต่

เยอรมันนั้น ไม่ทราบว่าเขาถือธรรมเนียมอะไร.

การที่ถือว่าสงครามเป็นเหมือนหนึ่งบอกเลิกธรรมทั่วไปทุกอย่าง, การสงครามเหมือนอย่างยกโทษให้ทั้งหมด, แม้จะทำการชั่วร้ายอย่างไร, ปราบปรามฆ่าฟันผู้คนได้ทุกอย่าง, นี่เป็นความเห็นของชาวเยอรมัน ซึ่งข้าพเจ้าผู้เป็นไทยเห็นว่าเราไม่จำเป็นต้องถือตาม, เพราะถึงแม้ชาวยุโรปจะดีกว่าเราในความรู้บางอย่าง ในทางศาสนาไม่ดีกว่าเรามิได้, และยิ่งศาสนาที่สอนกันในหมู่ชนตามที่กล่าวแล้วนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเลวกว่าเราโดยมาก! ธรรมเป็นของไม่ตาย; ศีลเป็นของซึ่งสำหรับกำกับใจคนเรา ที่ทำให้คนเราผิดกับสัตว์เดรัจฉาน. ถ้าการสงครามจะเปิดช่องให้คนเราทำอะไรได้หมดแล้วฉะนั้น, มิแปลว่าเมื่อทำสงครามคนเรากลับเป็นสัตว์เดรัจฉานหรือ? ข้าพเจ้าไม่ยอมในข้อนี้! คนเราเมื่อทำสงครามเพื่อมุ่งประโยชน์ต่อชาติ, ต่อศาสนา, รักษาบ้านเมือง, เพื่อความเป็นไทยแห่งชาติ, ความปรารถนาเหล่านี้ล้วนเป็นความปรารถนาที่ดีมีแต่ในหมู่มนุษย์ที่รุ่งเรือง, จะมีในหมู่สัตว์เดรัจฉานไม่ได้, จะมีในหมู่คนป่าไม่ได้, เพราะฉะนั้นผู้ใดที่บอกเปิดว่าเมื่อทำสงครามแล้วบอกคืนคำเสียเช่นนั้นได้ก็ประหลาดมาก, เท่ากับว่าเมื่อก่อนนี้ได้เอาหน้ากากใส่ไว้บังตาชนทั้งหลาย, แท้จริงหาใช่มนุษย์ไม่, เป็นลิงแสมเท่านั้น, เมื่อถึงเวลาสงครามถอดหน้ากากออกมาก็เป็นลิงแสมตรง ๆ!

เดี๋ยวนี้คนไทยเราไกลจากลิงแสมมากแล้วไม่ใช่หรือ? เพราะ

ฉะนั้นเราไม่ควรจะทำตัวให้เหมือนกับลิงแสม ! ที่เราไม่เอาหน้ากากใส่เหมือนลิงแสมนั้น, เราเคราะห์ดีที่สุด ที่นานมาแล้วเราได้ตกไปอยู่ในพระพุทธศาสนา, จึงได้เป็นมนุษย์ชั้นสูงที่สุดที่มนุษย์จะเป็นได้ในทางธรรม. เหตุฉะนั้นขอท่านทั้งหลายที่นั่งฟังอยู่ ผู้ที่ตะเกียกตะกายอยากเป็นฝรั่ง อย่าทำเหมือนฝรั่งในทางธรรมเลย; ถ้าจะเอาอย่างฝรั่ง จงเอาอย่างในทางที่ฝรั่งเขาทำดี, คือในทางวิชาการบางอย่างซึ่งเขาทำดีเราควรเอาอย่าง, แต่การรักษาศีลรักษาธรรม เรามีตัวอย่างดีกว่าฝรั่งเป็นอันมาก. ถือพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่างของเราแล้ว เรามีตัวอย่างหาที่เปรียบเสมอเหมือนมิได้.

กัณฑ์ที่ ๑๖

ตะติยะ, จตุตถ, และเบญจมะสิกขาบท

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘)

วันนี้ข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อในเรื่องนิจศีลตามที่ได้เริ่มมาแล้ว, แต่ที่ยังเหลืออยู่อีก ๓ องค์นั้น นับว่าเป็นของที่ข้าพเจ้าได้เคยพูดจาชี้แจงเสียมากแล้วทั้งนั้น, ในครั้งนี้จะกล่าวแต่พอเป็นสังเขป, และจะพยายามชี้แจงให้แลเห็นว่าการรักษาศีลองค์ที่ ๓ องค์ที่ ๔ องค์ที่ ๕ นั้น จะเป็นประโยชน์หรือจะเป็นความจำเป็นสำหรับนักรบอย่างไร.

จะว่าองค์ที่ ๓ ก่อน, คือการละเว้นประพฤติผิดในทางกาม. ข้อนี้จะเป็นนักรบหรือพลเรือน คงเป็นของที่ชั่วร้ายเหมือนกัน, ซึ่งเราทั้งหลายย่อมทราบอยู่แล้ว, ไม่ใช่เป็นของจำเป็นที่จะต้องอธิบายให้ยืดยาว. ศีลข้อนี้ได้บังเกิดขึ้น, และพระพุทธองค์ทรงรู้สึกความจำเป็นจึงต้องทรงบัญญัติไว้, เพราะเหตุความบกพร่องของศาสนาพราหมณ์ในโบราณตามที่ได้อธิบายมาแล้วในกัณฑ์ก่อน. ในศาสนาพราหมณ์นั้นเขาถือเคร่งครัดในกิจการบางอย่าง ซึ่งเป็นกิจการเล็กน้อย, เป็นต้นว่าผู้ที่เป็นชาติพราหมณ์ ห้ามไม่ให้กินข้าวร่วมกับกษัตริย์, ห้ามไม่ให้กินข้าวร่วมกับเวศย์ หรือห้ามไม่ให้กินข้าวร่วมกับศูทร: ถ้าใครกินข้าวร่วมกับกษัตริย์, ร่วมกับเวศย์, ร่วมกับศูทรเข้าแล้ว, ต้องเป็นบาปใหญ่โต, และมีข้อหยุมหยิม

อย่างนอกเป็นอันมาก, เพราะฉะนั้นข้อสำคัญใหญ่จึงลอดนัยน์ตาเขาไปเสีย. ข้อใดที่ไม่ห้ามไว้แล้ว, เมื่อพราหมณ์ประพฤติเองทำเองแล้ว, พราหมณ์ผู้เดียวเป็นผู้ที่อ้างตัวเป็นผู้ที่รู้ใจของพระเป็นเจ้า, เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่ตัวชอบประพฤติ สิ่งนั้นก็ต้องไม่ห้ามอยู่เอง, เช่นการประพฤติลอบทำชู้กับเมียเขาเป็นต้น, หรืออย่างที่เราถือกันว่าต้องห้ามในทางกามมิจฉาจาร, พวกพราหมณ์เป็นที่พอใจอยู่จึงไม่ห้ามปรามในข้อนี้.

ก็พระพุทธเจ้าของเราทรงอยากให้เรารู้สึกบุญรู้สึกบาป, สิ่งใดที่ชั่วให้ละเสีย, สิ่งใดที่ดีให้ประพฤติ. ข้อที่จะนับถือว่าชั่วหรือจะนับถือว่าดีอยู่ที่ตรงไหน? อยู่ที่ใจคนโดยมาก ที่จะชอบหรือไม่ชอบนั้นเอง, ถ้าสิ่งใดเราประพฤติไป คนโดยมากเขาไม่ชอบ, เขาติเตียน, สิ่งนั้นเรียกว่าสิ่งชั่ว, หรือสิ่งใดที่ประพฤติไปแล้วจะเดือดร้อน และให้คนอื่นได้รับความเดือดร้อนด้วย สิ่งนั้นก็ชั่วเหมือนกัน, สิ่งที่แน่นอนมีอยู่อย่าง ๑ คือถ้าใครมาแย่งเมียเรา เราก็โกรธเหมือนกันทุกคน, เพราะฉะนั้นผู้ที่ทำชู้กับเมียเขาจึงนับว่าประพฤติชั่ว, ข้อนี้เห็นได้ง่ายไม่ต้องอธิบายต่อไปอีกเลย. เพราะฉะนั้นผู้ที่ทำชู้กับเมียผู้อื่นไม่ใช่อะไรนอกจากคิดถึงแต่ตัวเองเท่านั้น, ไม่ได้คิดถึงผู้อื่นแม้ถึงคราวตัวเองบ้างมีความโกรธ, ผู้อื่นเขาก็โกรธเหมือนกัน. ข้อนี้เป็นข้อที่เข้าใจง่าย, แต่ขอให้ท่านนึกดูให้ดีอีกหน่อย, ถ้าไม่มีข้อห้ามกันเช่นนั้น มีทางที่เสียสำคัญอย่าง ๑ ซึ่งคิดไปแล้วใคร ๆ ต้องเห็น, คือลูกจะไม่รู้จักพ่อโดยมาก, ไม่รู้ว่าใครเป็นพ่อ. ถ้าปล่อยให้ผู้หญิงมีผัว

ได้หลายคนจะต้องไม่รู้ว่าใครเป็นพ่อ. พระพุทธองค์ได้ทรงเล็งเห็นว่าใช้ไม่ได้ จึงได้ห้ามความข้อนั้นเสียแข็งแรง. ที่จริงคนโดยมากที่อยากจะคัดค้านศาสนา, หรือที่อยากจะถือแต่หลวม ๆ ก็ดี, มักจะพูดว่ามีสิ่งบกพร่องบ้าง, ถึงแม้จะชั่วก็ตาม จะดีก็ตาม, เป็นของธรรมดาโลก, จะเป็นของมนุษย์ก็ตาม หรือจะเป็นของสัตว์เดรัจฉานก็ตาม, เป็นของธรรมดาโลก, เพราะฉะนั้นถึงใครจะตั้งใจดีทักท้วงอย่างไรก็เหลือที่มนุษย์จะอดกลั้น. และสิ่งหนึ่งซึ่งเขาเหล่านั้นมักยกว่าเป็นของธรรมดาโลก คือความประพฤติมักมากในทางกาม. แต่ข้าพเจ้าขอถามท่านทั้งหลายว่า; ข้อที่ว่าประพฤติหละหลวมในกามเป็นธรรมดาโลกจริงแลหรือ? ขอให้ดูแต่สัตว์เดรัจฉานก็ได้. สัตว์เดรัจฉานที่มันกำลังอยู่คู่ครองกัน, ก่อนที่มันมีลูกแล้ว มันไม่ได้แย่งกันเลย, เมื่อมีลูกแล้วจึงจะขาดตอนแล้วจึงได้ปลดจากผัวเมีย. มันมิดีกว่าเราหรือ? ข้อนี้จะสังเกตดูที่ไหน ๆ ได้ทั้งนั้น, แม้แต่สุนัขยังประพฤติได้เช่นนั้น. เราเป็นอะไร? เป็นคนไม่ใช่หรือ? เราจะประพฤติเลวกว่าสุนัขอย่างไรได้, น่าอาย! เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเชื่อว่าข้อนี้ไม่ต้องบอกท่าน, ทั้งท่านไม่ใช่คนธรรมดา, เป็นเสือป่าดีกว่าคนธรรมดาแล้ว, ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่ต้องบอก; ข้าพเจ้าขอเอาเป็นอันเชื่อได้เลยทีว่า ท่านทั้งหลายคงจะไม่ประพฤติตัวเหมือนอย่างสุนัข, หรือเลวกว่าสุนัข. เมื่อข้าพเจ้าเชื่อแน่เช่นนี้แล้ว, ผู้ใดประพฤติไม่ตรงกับความเชื่อของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะเสียใจมาก, แต่ว่าตัวของผู้นั้นคงจะเสียใจมาก

กว่าข้าพเจ้า.

ส่วนข้อที่ผิดในกาม อาจจะเป็นได้แก่นักรบโดยเฉพาะ, ก็คล้ายกับอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วครั้งก่อน, คือนักรบมีโอกาสผิดกับผู้อื่นที่จะประพฤติอทินนาทาน, เพราะฉะนั้นจึงต้องชี้แจงเป็นพิเศษสำหรับนักรบอีกชั้นหนึ่ง. ตามธรรมดานักรบในโบราณสมัย, ตั้งแต่เมื่อครั้งคนเรายังไม่รู้จักธรรมเหมือนเดียวนี้, เมื่อไปรบตีบ้านเมืองใดได้แล้ว ย่อมทำร้ายเมืองนั้นเผาบ้านเมืองเสียเปล่า, และแย่งชิงทรัพย์สมบัติของคนในบ้านเมืองนั้น ๆ, ทั้งแย่งผู้หญิงที่เป็นลูกเมียเขามาเป็นเมียตัวเองเช่นนี้, เป็นวิสัยของคนป่าซึ่งทำกันมา. แต่วิสัยของผู้ที่รุ่งเรืองแล้ว ย่อมมีความนิยมในธรรมอันดีขึ้นกว่านั้นแล้ว. เมื่อเราผู้เป็นพุทธศาสนิกชนจะจำเป็นต้องไปรบเมื่อใด เราต้องให้ศีลข้อที่ ๓ นี้ผูกน้ำใจเราไว้เสมอ; ถึงแม้ว่าเราจะไปรบพุ่งที่ไหน และดินแดนใดจะตกอยู่ในมือเราก็ดี, เราต้องตั้งใจไว้เสมอว่า, บรรดาผู้หญิงในดินแดนเหล่านั้น, ที่เป็นลูกเขาเมียเขา, เราจะต้องนับว่าเป็นผู้อ่อนกำลังกว่าเรา, เป็นผู้ที่ไม่ได้ต่อสู้เราไม่มีหน้าที่จะทำร้ายเรา. ธรรมเป็นของที่มนุษย์ใดบอกเลิกไม่ได้; เมื่อผู้ใดบอกเลิกธรรมไม่ว่าเวลาใด, จำเป็นหรือไม่จำเป็น, ต้องแปลว่ามนุษย์ผู้นั้นบอกเลิกตัวเอง, ประกาศแก่โลกว่าตัวจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน! เพราะฉะนั้นชาติไทยเราซึ่งข้าพเจ้าได้รับเกียรติยศเป็นผู้นำให้ไปสู่ความเจริญ ข้าพเจ้าต้องขอวิงวอนท่านทั้งหลายให้ถือว่าเกินสมัยเสียแล้วที่ไทยเราจะกลับเป็นสัตว์เดรัจฉาน,

จะกลับเป็นคนหมดสติไม่ได้, เราทั้งหลายเป็นไทยเป็นผู้ถือพระพุทธ-ศาสนาด้วย; เราจะลืมประโยชน์ ๒ ข้อนี้ไม่ได้. นี้เป็นข้อสำคัญในเรื่องนี้จึงคือองค์ที่ ๓ ซึ่งเนื่องในกิจการของนักรบ.

คราวนี้ว่าถึงศีลองค์ที่ ๔ องค์ที่ ๕ ทั้ง ๒ องค์นี้, คือองค์ที่ ๔ ห้ามไม่ให้กล่าวเท็จ, องค์ที่ ๕ ห้ามไม่ให้ดื่มน้ำเมา, เป็นของที่ข้าพเจ้าได้พูดจาชี้แจงมามากมายแล้ว ไม่อยากพูดกล่าวซ้ำให้ผู้ฟังเบื่อ, แต่อยากจะแสดงให้เห็นว่าหน้าที่นักรบยังสำคัญกว่าหน้าที่คนธรรมดา. ยิ่งเป็นนักรบแล้วจะประพฤติความชั่วร้าย ๒ สิ่งนี้ไม่ได้ทีเดียว, ถ้าประพฤติอาจจะมีเหตุเป็นอันตรายแก่ชีวิตของเพื่อนนักรบ; คืออาจจะเป็นได้เพราะเหตุใด? คือว่าเมื่อถึงคราวเดือดร้อน, ต่างว่าผู้ใดผู้หนึ่งได้รับใช้ไปสืบข่าวคราวข้าศึก, ให้สืบมาให้จงได้ภายในเวลา ๒ ทุ่ม, ต่างว่าท่านไปและไปถึงที่คิดขัดไม่ได้ข่าว, แต่ครั้นจะกลับมาโดยไม่ได้เรื่อง เกรงว่าจะเสียไปและเกรงว่าจะถูกทำโทษ, ท่านกลับบอกว่า "พบแล้วข้าศึกมาอยู่ที่ถนนพญาไท," แต่ข้าศึกไม่ได้มาอยู่ที่ถนนพญาไท. คราวนี้เขาถามว่า "ข้าศึกมีกำลังเท่าไร?" เมื่อข้าศึกไม่มีอยู่ที่นั้นเลย จะบอกอะไรถูก, จึงต้องปดอีกชั้นหนึ่งว่า "ข้าศึกมีกำลัง ๒ กองพัน." ทีนี้เขาถามอีกว่า "ตั้งหันหน้าไปทางไหน," ความที่ไม่รู้บอกว่า "หันหน้าอยู่ทางเหนือ." คราวนี้รายงานของผู้บังคับกองร้อยเรื่องข่าวสำคัญต้องไปถึงผู้บังคับการ, ผู้บังคับการให้หาตัวผู้มารายงานแล้วถามว่า "แกเห็นข้าศึกอยู่ที่ไหน." ที่ได้

บอกว่าอยู่ถนนพญาไทนั้นลืมเสียแล้ว, จึงบอกว่า "ข้าศึกอยู่ที่ถนนทรงวาด." ผู้บังคับการถามอีกว่า "ข้าศึกมีจำนวนเท่าไร," ที่ได้บอกว่า "๒ กองพัน" นั้นลืมเสียแล้ว, จึงบอกว่า "ข้าศึกมีจำนวน ๓ กองพัน." ครั้นถามอีกว่า "หันหน้าไปทางไหน," ที่บอกว่า "หันหน้าไปทางเหนือ" นั้นลืมเสียแล้ว, จึงบอกว่า "หันหน้าไปทางใต้." เมื่อได้รับคำบอกเล่าเช่นนี้ ผู้บังคับการรายงานว่า, "ข้าพเจ้าขอรายงานว่า มีข้าศึกมาตั้งอยู่ที่ถนนทรงวาด มีกำลัง ๓ กองพัน หันหน้าไปทางใต้." ผู้บัญชาการมีคำสั่งให้ยกกองไปที่ถนนทรงวาด, ไปปราบปรามขับไล่ข้าศึกจากที่นั่น. ผู้บังคับการจึงมีคำสั่งด้วยวาจา ให้ผู้บังคับกองยกไป ณ ที่ซึ่งข้าศึกตั้งอยู่ตามที่รู้กันอยู่แล้ว, คือ "ที่นั้นอย่างไรละ." ผู้บังคับกองจึงยกไปทางถนนพญาไท, ผู้บังคับการยกกองหนุนไปที่ถนนทรงวาด; แต่ที่จริงข้าศึกมีกำลังตั้ง ๕ กองพันอยู่ที่ถนนใหม่ ! นี่แหละแลเห็นได้ชัดทีเดียวว่าใช้ไม่ได้. ทั้งนี้เพราะเหตุใด ? คือเพื่อรักษาเกียรติยศของตัว เอาคนไปตายเสียเปล่าทั้งกอง. ผลของการปดเป็นเช่นนี้.

คราวนี้ว่าถึงศัตรูที่ ๕, คือการดื่มน้ำเมา. พวกเราที่เป็นนักเรียนต้องแลเห็นความลำบากของการดื่มน้ำเมา. เวลาปกติจะเป็นอะไรไม่สำคัญ, แต่เมื่อเราต้องไปทำการงานซึ่งจะต้องใช้สมอง, ถ้าเราเคยกินเหล้าเสียแล้วจนติด พอเห็นเหล้าเข้าเราอดไม่ได้, อย่างที่เขาเล่ากันว่าผู้ที่ติดเหล้ามาก ๆ แม้แต่พอแลเห็นธงแดงก็อ้วกเสียแล้ว.

ถ้าเห็นข้าศึกถือธงแดงมาก็อ้วกเช่นนี้จะเป็นอย่างไร ? ข้าศึกเขาก็จะหัวเราะเยาะเราแย่. คราวนี้ต่างว่าเรากินเหล้าไปยืนยาม, เราไปยืนสบายอุ่นสบาย, ลมจะพัดก็ไม่รู้สึก. คราวนี้ข้าศึกมาเข้าจริง, หรือไม่ใช่ข้าศึกก็ได้, คนเดินมาเขาถามว่าใคร ก็เอะอะตึงตังยิงปืนไปเปรี้ยง ๆ, เขาถามว่าคนมาเท่าไร, ตอบว่า ๑๐ คนบ้าง ๘ คนบ้าง, หรือมันไม่ได้มาอาจจะเห็นเป็นมาก็ได้, หรือมาเข้าจริงว่าข้าศึกมันหลอกก็ได้. ข้าศึกมันมักทำได้ตามใจมัน มันไม่ค่อยตามใจเรา; คือมันเลือกมาเวลาที่เราไม่รู้สึก, โดยมากมันจะไปโดยเข้าเวลาที่เราไปหลงเพลิน, เขาย่องเข้ามาเวลาที่เรากำลังสบาย, ลมพัดเย็นสบาย, ยิ่งลมพัดเฉื่อย ๆ กำลังพิงต้นไม้สบาย เขาล้อมสบายแน่.

เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจการที่ข้าพเจ้าพูดเป็นของที่ควรจะเห็นกันได้ง่าย, ไม่ใช่จะต้องห้ามปรามกันมากมาย, ห้ามตัวเราเองดีกว่า. เราก็เป็นผู้ใหญ่ด้วยกันแล้วไม่ใช่เด็กเล็ก ๆ, สิ่งใดที่กีดขวางแก่กิจการของเรา ๆ ก็ทิ้งได้. ถ้าเป็นส่วนพวกทำงานที่มีกิจการประกอบแล้ว, สิ่งใดที่ทำให้เสียประโยชน์แก่กิจการนั้น เขาคงต้องเว้นเองไม่ต้องมีใครห้ามมิได้, พระฉะนั้นเราทั้งหลายที่เป็นนักรบ, เสือป่าก็ดี, ทหารก็ดี, ที่มีหน้าที่กิจการเร่งรัดก็ต้องใช้สมองให้โปร่ง, อย่างน้อยต้องทำตามคำสั่งของนายให้มั่นคง. มีอีกอย่าง ๑ เราต้องการนัยน์ตาสว่าง เห็นอะไรเห็นจริง, ต้องการหูไว เมื่อมีเสียงแกรกกรากแล้วต้องได้ยินทีเดียว. เมื่อต้องการเช่นนี้แล้ว สิ่งใดทำให้เสีย

ประโยชน์สิ่งนั้นต้องละเว้น. เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายที่เคยไปซ้อมรบกับข้าพเจ้าคงได้สังเกตว่าบางเวลาห้ามไม่ให้สูบบุหรี่. การสูบบุหรี่ที่จริงไม่ใช่ของชั่วร้ายอะไร แต่เวลารบบุหรี่เป็นของอย่างหนึ่งที่จะนำให้ข้าศึกเข้ามาก็ได้, การสูบบุหรี่จึงต้องห้าม. เมื่อได้พูดกันกับท่านทั้งหลายโดยตรง ๆ เช่นนี้แล้ว, ก็เป็นอันหมดข้อความนิจศีลที่ข้าพเจ้าได้ตั้งใจอธิบาย.

ในที่สุดแห่งเทศนานี้ข้าพเจ้าขอกล่าวคำชักชวนท่านเป็นพิเศษ.

ข้าพเจ้าขอชักชวนท่านทั้งหลายให้ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า. ขอให้ระลึกว่าพระองค์ได้ทรงพระอุตสาหะพยายามที่จะสั่งสอนธรรมอันประเสริฐ, อันเป็นเครื่องคุ้มครองใจเราทั้งหลาย, ย่อมทรงพระเมตตากรุณาแก่เราทั้งหลายยิ่งเสียกว่าบิดามารดา, เพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่ของเราผู้ได้รับคำสั่งสอนโดยความกรุณาของท่าน, แล้วควรต้องประพฤติกตัญญูรู้คุณพระพุทธเจ้าที่ทรงเป็นผู้นำหนทางให้เราแลเห็นสิ่งที่ดีงาม, จูงให้เรารู้จักประพฤติชอบ เป็นผู้จูงเราให้พ้นจากความชั่วมาเป็นคนดีเป็นที่นับหน้าถือตา. เมื่อต่อไปคนในโลกรู้จักพวกเราคนไทยดีมากขึ้นแล้ว, จงช่วยกันทำให้เขาต้องพูดว่า เราชาวไทยเป็นคนชาติหนึ่งซึ่งควรนับว่าเป็นตัวอย่างในความประพฤติอันดีงาม, ตั้งอยู่เป็นธรรมไม่เบียดเบียนเพื่อนบ้าน, ไม่คิดตั้งใจปองร้ายต่อผู้ใด. ขอจงให้ปรากฏแก่โลกบ้างว่า เราจะตั้งใจรักษาชาติ, เราจะตั้งใจรักษาศาสนา, เราจะตั้งใจรักษาพระมหากษัตริย์ของเรา, ให้สิ่งเหล่านี้คงที่

อยู่อย่างที่เป็นมาแล้วเมื่อครั้งสมัยแห่งปู่ย่าตายายของเรา. เราจะไม่ตั้งใจนำความพินาศฉิบหายไปสู่บ้านเมืองใดทั้งสิ้น, และแม้ผู้ใดจงใจนำความพินาศฉิบหายมาสู่เมืองเรา, เราทั้งหลายที่เป็นลูกผู้ชายชาวไทย ที่มีกำลังกาย, ที่มีแขนพอจะจับปืนจับดาบได้, เราทั้งหลายจะจับปืนจับดาบป้องกันชาติไทย, เอาตัวของเราเป็นรั้วบ้านของเราเองเพื่อป้องกันสิ่งที่เรารัก, หรือสิ่งที่เราถนอมมาตั้ง ๓ ตั้ง ๔ พันปีแล้วนั้น, ไม่ให้เสื่อมเสียไปเพราะผู้อื่นมาแย่งชิง. ความข้อนี้เป็นความคิดซึ่งไทยเราควรจะตั้งใจระลึกอยู่เสมอ, และไม่เป็นสิ่งที่ผิดด้วยพระบรมพุทโธวาท, เพราะพระพุทธเจ้าของเราก็ทรงบังเกิดในเชื้อชาติกษัตริย์ชาตินักรบ ทรงทราบอยู่ดีว่า การป้องกันชาติบ้านเมืองเป็นสิ่งจำเป็น, เหมือนป้องกันพระพุทธศาสนาและธรรมเหมือนกัน. ถ้าไม่มีกำลังกายเป็นรั้วแล้วที่ไหนเลยธรรมจะอยู่ได้; เปรียบเหมือนอนุสาวรีย์ที่ดีงาม แม้ไม่มีรั้วกันย่อมจะมีคนร้ายเข้าทำลายฉันใด, ธรรมในพระพุทธศาสนาก็ฉันนั้น. แม้เราทั้งหลายเอาตัวเราเป็นรั้วล้อมแล้วย่อมจะไม่มีมิจฉาทิฏฐิที่คิดผิดเข้าทำลายพระพุทธศาสนาได้. เหตุฉะนี้คนไทยเราทั้งหลายที่เป็นนักรบ, เรามิได้อุทิศตัวที่จะเป็นผู้ไปทำร้ายต่อเพื่อนมนุษย์โดยใจเหี้ยมโหดหามิได้, เราอุทิศตัวเราทั้งหลายและอุทิศกำลังกายกำลังสติปัญญาไว้เพื่อป้องกันรักษาชาติ, ศาสนา, พระมหากษัตริย์. สิ่งซึ่งเป็นที่เคารพรักใคร่ทั้ง ๓ คือ ความเป็นไทยของเราอย่าง ๑ ความมั่นคงของชาติเราอย่าง ๑ พระศาสนาของเรา

อย่าง ๑ สามอย่างนี้ปู่ย่าตายายของเราได้ยอมสละเลือดเนื้อและชีวิตเพื่อป้องกันแล้ว, เราทั้งหลายผู้เป็นบุตรหลาน ย่อมมีหน้าที่ ๆ จะต้องทำให้สมควรที่บุตรหลานของท่าน ต้องไม่ให้มีผู้ใดว่าได้. แม้เมื่อเราจะล่วงลับดับขันธ์ไปแล้ว จะได้ไปพบเห็นปู่ย่าตายายของเรา, อย่าต้องให้เราไปก้มหน้าต่อหน้าท่าน.

ข้อนี้เป็นข้อสำคัญซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าท่านทั้งหลายใช้เวลาตรองแม้วันละ ๕ นาที แต่นึกเสมอทุกวันไป, คงจะเป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่ดีกว่าข้าพเจ้าหรือผู้ใดจะมายืนพูดกับท่านวันละ ๕ ชั่วโมง เพราะบรรดาผู้สอนหรือผู้ทรมานไม่มีผู้ใดดียิ่งกว่าตัวเราเอง. ผู้ใดทรมานใจตัวเองได้แล้ว นับว่าเป็นผู้ที่ประเสริฐ, เป็นผู้สามารถยิ่งกว่าวีรบุรุษซึ่งสามารถทรมานผู้แพ้ได้ตั้งพัน, เพราะศัตรูภายนอกเมื่อมีดาบมีหอกแล้วก็จ้วงพ้นตัวได้ แต่ศัตรูภายในคือดวงใจเรานี้ เป็นของปราบยาก, เพราะดาบภายนอกจะทิ่มแทงได้ยาก, ต้องใช้น้ำใจของเราเองปราบแทนจึงจะได้. เราต้องทรมานใจเราให้เหมือนอย่างนายสารถีที่ขับขี่ม้าชาติอาชาไนย ให้เป็นไปให้ได้สมประสงค์, ดังนี้จึงจะเรียกว่าเราทั้งหลายเป็นลูกผู้ชายชาติทหารจริง, และว่าเราทั้งหลายเป็นมนุษย์จำเริญรุ่งเรืองจริง, เป็นที่ควรนิยมนับถือทั่วโลก. ขอท่านทั้งหลายจงจำคำข้าพเจ้าไว้, คงจะมีความสุขทั้งกายและใจต่อไป ทั้งในบัดนี้และบัดหน้า.

กัณฑ์ที่ ๑๗

จตุราริยสัจจ์

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๘)

หลายครั้งหลายคราวมาแล้ว ข้าพเจ้าได้เตือนท่านทั้งหลายให้ระลึกถึงพระพุทธศาสนา, แต่ก่อนที่จะระลึกถึงศาสนาของเรา เราจะต้องจำไว้ว่า ถ้าแม้เป็นพุทธศาสนิกชน เราควรต้องรู้ว่าข้อสำคัญที่เราถือคืออะไร ?

ถ้าเราพูดว่าเพราะศาสนาเราเห็นว่าดีจึงนับถือ, และถ้าเห็นคนห่มเหลืองเราไหว้เช่นนี้, ก็ไม่เป็นที่เพียงพอ. พระพุทธรูปก็ดี, พระเจดีย์ก็ดี, เป็นวัตถุอย่างหนึ่ง ๆ ซึ่งทำขึ้นไว้ให้เป็นเครื่องหมาย, เพื่อให้ปรากฏและเห็นด้วยตา, ให้เป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงกิจซึ่งเราทั้งหลายควรจะปฏิบัติ, ให้รำลึกถึงองค์พระพุทธเจ้า ผู้ทรงเพียรเป็นผู้สอนธรรมะทั้งหลาย.

คำว่าศาสนาก็คือธรรมะ ที่บุคคลอัศจรรย์คนใดคน ๑ เป็นผู้สั่งสอนและมีบุคคลอื่นอีกมากทำตาม. เพราะฉะนั้นเมื่อเราทั้งหลายแสดงว่าเราเป็นผู้ถือพระพุทธศาสนา, หากว่ามีผู้อื่นมาถามเรา ศาสนาของเราที่ถือมีอะไรบ้าง, ควรจะต้องบอกได้อย่างน้อยเป็นใจความ. เพราะฉะนั้นในวันนี้ข้าพเจ้าจะได้เก็บเรื่องธรรมบางอย่าง ซึ่งเป็นข้อที่เรา

ควรจะรู้ไว้ และควรพยายามประพฤติตามให้ได้มากที่สุดที่เรามีโอกาส หรือความสามารถทำได้ และขออย่าเข้าใจผิด. สิ่งใดที่ข้าพเจ้ากล่าวในที่นี้ ถึงแม้จะขัดข้องประพฤติไม่ได้, หรือแม้ยังไม่เคยทราบจึงไม่ได้ประพฤติเช่นนี้, จะเป็นอันว่าท่านทั้งหลายเลยถือศาสนานี้ไม่ได้ก็หาใช่ไม่, เพียงแต่พยายามไปตามความสามารถก็นับว่าพอแล้ว, ไม่ต้องการยิ่งกว่านั้น. คนเราไม่ใช่หมายจะประพฤติเป็นพระอรหันตขีณาสพได้ทุกคน; คนเรายังอยู่ในโลกและต้องทำการต่าง ๆ ในโลกผลัดเปลี่ยนอยู่กับคนอื่น ๆ, เพราะฉะนั้นที่จะตัดทางตรงเป็นทางแคบเฉพาะตัวเดินอย่างพระอรหันตขีณาสพไม่ได้ทุกคน. แต่ถ้าเพราะเราตามอย่างพระอรหันตขีณาสพไม่ได้แล้ว จะเลยเลิกความพยายามละธรรมะเสียก็ไม่เป็นการถูก. เปรียบเหมือนมีเขาใหญ่สูงไม่มีใครที่จะขึ้นถึงยอดได้ดังนี้ พวกเราทั้งหลายจะไม่พยายามดูเขา, หรือดูแล้วเห็นขึ้นไม่ได้, เลยพูดเสียทีเดียวว่า เราไม่ดูหรือไม่เชื่อทีเดียวว่าเขานั้นมี เช่นนี้นับว่าถูกหรือ ?

เพราะฉะนั้นต้องบอกว่าเขานั้นมี. ส่วนยอดเขานั้นจะขึ้นได้หรือมิได้เป็นปัญหาอีกอันหนึ่ง; เราควรพยายามขึ้นตามแต่จะไปได้. ถึงการที่จะขึ้นเขานั้นเมื่อเรารู้แล้วว่าเขาใหญ่จะขึ้นไม่ถึงยอดก็ไม่เป็นที่เสียหาย. เมื่อเราขึ้นบนเขาสูงกว่าพื้นดิน, พ้นจากไอดิน, พ้นจากความชื้นความแฉะ, เราขึ้นไปได้ถึงที่สูง ก็อาจมีผลดีอยู่บ้างแล้ว, เช่นโรคภัยไข้เจ็บที่มีอยู่ในตัวเราก็อาจจะหายได้บ้าง, จะมีโอกาสที่จะอยู่เย็น

เป็นสุขดีกว่าที่จะคงอยู่ในที่ชั้นเลว, และมาค้างอยู่ในป่ารก, ดังนี้เป็นข้อเปรียบเทียบ. อุปรมาเรื่องเช่นนั้นใด, เรื่องพระพุทธศาสนาก็อุปรมัยฉันนั้น. ถึงแม้ว่าเราจะอยู่โดยปรกติในภูมิต่ำปานใดก็ตาม, เราต้องตั้งใจเสมอว่าถ้าตะกายถึงภูมิธรรมสูงกว่าที่เราเป็นอยู่ได้ ก็นับว่าคล้ายกับเราขึ้นไปหาพื้นดินที่สูงเพื่อความสบาย, เพื่อความสุขแก่ร่างกายฉะนั้น.

เช่นนี้จึงขอชักชวนเพื่อนเสือป่าด้วยกันว่า ธรรมข้อใดที่ข้าพเจ้ายกมากล่าว ณ ที่นี้ ขอให้เก็บไปไตร่ตรองต่อไปว่า, ตัวเราเองนี้อยู่ในที่ชั้นใด และปฏิบัติธรรมอยู่เพียงเท่าใดแล้ว, ขอให้พยายามดำเนินสูงขึ้นไปอีกชั้น ๑ เสมอทีเดียว. เมื่อได้ทำความพยายามเช่นนี้แล้วในไม่ช้าจะขึ้นถึงคั่นสูงโดยไม่รู้สึกตัว, และเมื่อขึ้นถึงคั่นสูงแล้วก็ให้แลดูคั่นสูงที่ขึ้นต่อไปอีกคั่น ๑. เช่นนี้เป็นความประพฤติสมควรแก่ผู้ที่มีศาสนา, ไม่ว่าศาสนาใดเหมือนกันหมด, ยกเว้นแต่คนป่าเช่นพวกเงาะ ซึ่งนิยมว่าตัวอยู่ป่ารกเดินแก้ผ้าอยู่เป็นการเพียงพอเช่นนั้น, จัดว่าเป็นความคิดอย่างสัตว์เดียรัจฉาน. ความคิดอย่างมนุษย์ต้องเดินสูง, จะเดินต่ำลงไม่ได้ไม่เป็นการเพียงพอ. ข้อนี้ท่านผู้ที่คบฝรั่งจะลองถามเขา ๆ ก็คงพูดเหมือนกัน, ไม่ใช่ข้าพเจ้าพูดแต่ผู้เดียว.

ในที่นี้ข้าพเจ้าไม่ขอกล่าวถึงเมืองอื่น, ว่าแต่เมืองเราว่าเป็นอย่างไร ? เมืองเราเกือบจะเป็นเมืองเดียวแล้วในโลก ที่ได้มีบุคคลถือพระพุทธศาสนามากและเป็นเหล่าเดียวกัน, เพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่ของ

เราทั้งหลาย ที่จะช่วยกันบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาอย่าให้เสื่อมสูญไป. การที่จะบำรุงพระพุทธศาสนา เราต้องรู้สึกก่อนว่าหลักของพระพุทธ-ศาสนาคืออะไร ?

หลักของพระพุทธศาสนาก็ดี, หลักของศาสนาใดทุกอย่างก็ดี, ย่อมมีอยู่ว่าในเวลานี้คนเรารับความทุกข์อยู่เป็นอันมาก, ฉันใดจะปลดเปลื้องความทุกข์นั้นได้, จะใช้วิธีใดบ้าง ? ศาสนาอื่นย่อมมุ่งอาศัยพระเป็นเจ้าเป็นใหญ่ว่าเป็นผู้สร้างและผู้มีเดชานุภาพ มาบันดาลสิ่งทั้งปวงให้เป็นไปตามความประสงค์, เขาจึ่งใช้วิงวอนพระเป็นเจ้าให้ช่วยขอให้ปลดเปลื้องทุกข์. แต่ส่วนข้างศาสนาของเราพระพุทธเจ้าได้ทรงทดลองแล้ว, มีวิธีใดที่ชนกล่าวว่าปลดเปลื้องทุกข์ได้ทรงทดลองทุกอย่าง, คือได้ทดลองทรมานพระองค์ด้วยความยากลำบาก, กลับรู้สึกว่าความทรมานนั้นเป็นทุกข์ไร้ประโยชน์มากกว่าอย่างอื่น, คือทรมาน "ยืนตีนเดียวเหนี่ยวกินลม," และวิธีทรมานอดข้าวเป็นต้น, การอดข้าวก็หิวอ่อนเพลียเสียกำลังไม่เป็นประโยชน์อะไร. คราวนี้ลองด้วยวิธีต่าง ๆ จนถึงพวกพราหมณ์ซึ่งทำเครื่องเซ่นบูชายัญ, มีฆ่าสัตว์, ฆ่าคน, เอาเลือดบูชาพระเป็นเจ้า, เหล่านี้ย่อมทำให้ทุกข์เกิดขึ้น, เพราะคนหรือสัตว์เมื่อถูกฆ่านั้นลำบากมากมาย. อีกประการหนึ่ง การที่ฆ่าสัตว์ฆ่าคนทำให้ใจผู้ดและเกี่ยวข้องเหี้ยมโหด, เมื่อผู้นั้นมีความโกรธเคืองขึ้นแม้แต่เล็กน้อยก็ถึงกับฆ่าฟันกัน, ยิ่งเป็นทุกข์ใหญ่. อนึ่งการทรมานตัวเองมาทำทุกข์ให้ตัวเองก็ไม่ดี, ตัวเองสุข

ให้ทุกข์แก่ผู้อื่นก็ไม่ดี.

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเห็นทางกลาง "มัชฌิมา ปฏิปทา" เป็นดีกว่าอื่นแล้ว, จึงได้ทรงใคร่ครวญว่าสิ่งไรหนอจะเป็นเครื่องดับทุกข์; ได้ทรงพิจารณารอบคอบทุกอย่างแล้ว จึงทรงรู้สึกว่าความจริง, มีอยู่ ๔ ประการเรียกว่า "อริยสัจจ์." ท่านทั้งหลายคงเคยได้ยินพระเทศน์ว่า "บัดนี้จะได้วิสัชนาด้วยพระจตุราริยสัจจกถา..." เช่นนี้เป็นต้น. เท่านั้นก็งวงเสียแล้ว !

แท้จริงธรรมนี้เป็นของที่เราควรจะรู้อยู่ เพราะเป็นหลักศาสนาของเรา, ข้าพเจ้าจะลองเล่าให้ท่านฟังนิดหน่อย. คือพระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นดังนี้ :—

ข้อ ๑ "ทุกข์" แปลว่าให้เล็งเห็นว่าสิ่งไรเป็นทุกข์. ทุกข์นั้นคืออะไร ? คือความไม่สบายใจ; ไม่สบายกาย, ทั้ง ๒ สถานเป็นเครื่องที่เราไม่ต้องการ, เป็นสิ่งที่ทนไม่ได้หรือทนได้ด้วยยาก, ดังนี้เรียกว่าทุกข์. ทุกข์มีกี่อย่าง ? ตามที่พรรณนาไว้ว่า ตั้งแต่กำเนิดเป็นคนเกิดมา, ที่จริงในเวลานั้นเราจำไม่ได้เพราะยังเป็นเด็ก, ที่แท้มีความทุกข์อยู่มาก, คือให้ทุกข์แก่มารดา, และถึงตัวเราถ้าจำได้คงจะระลึกได้ว่าได้มีทุกข์เหมือนกัน, ถัดลงมาก็มีทุกข์อันเกิดจากความแก่, คือร่างกายเราทรุดโทรมไป, มองดูในคันฉ่องกระเงาเห็นมีเส้นมีร่อยขึ้นที่หน้า, มองดูเนื้อตัวเหี่ยวแห้ง, ก็บังเกิดความสลดใจ, และคิดขึ้นว่าทำไมหนอเราจึงจะกลับเป็นหนุ่มเป็นสาว. มีบางคนนึกเหมือน

กันว่าเวลาเราเป็นเด็กมีความสุขกว่าเดี๋ยวนี้เป็นต้น ต่อนั้นไปจึ่งมีทุกข์ เพราะความเจ็บไข้ทำให้ปราศจากความผาสุก, ร่างกายทุพพลภาพลงไปทุกที, จนที่สุดก็มีทุกข์ใหญ่อันเกิดขึ้นเพราะความตาย, คือตัวผู้ตายนั้นเองมีทุกข์, ดังเช่นคนที่เคยถูกบาดเจ็บ, โรคภัยเบียดเบียนรู้สึกว่าป่วยไข้ก็ลำบากเต็มทีอยู่แล้ว, เพราะฉะนั้นความตายคงเป็นทุกข์อย่างใหญ่. นอกจากนั้นความตายมีทุกข์ล้นออกไป, คือบันดาลให้เป็นความเศร้าสลดใจแก่ญาติพี่น้องผู้มีความอาลัยบ่นถึงร้องไห้ต่าง ๆ; ล้วนเป็นทุกข์ทั้งนั้น. เราต้องแลเห็นทุกข์ก่อน. เมื่อแลเห็นสิ่งนั้นเป็นทุกข์แล้วเรียกว่าแลเห็น "อริยสัจจ์ที่ ๑."

เมื่อแลเห็น "อริยสัจจ์ที่ ๑" แล้ว, คราวนี้ต้องพิจารณาอีกชั้น ๑ ว่าเหตุใดทุกข์จึ่งเกิดขึ้น ? เพราะอะไร ? ทำไมจึ่งได้ทุกข์กาย ? ทำไมจึ่งได้มีทุกข์ใจ ? และต้องมีเหตุก่อนจึ่งมีผล; ทุกข์นั้นเป็นผลอะไรเป็นเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น ?

เหตุที่ทำให้ทุกข์เกิดขึ้นคือ "ตัณหา" อย่าเข้าใจผิด ! ตัณหาคนมักเข้าใจแคบไป, ที่แท้เป็นของกว้างมาก ตัณหาคือความอยากได้, เช่นอยากได้ผู้หญิง, อยากได้เสื้อผ้าเครื่องบำรุงกาย, เรียกว่า "กามตัณหา" เมื่อไม่ได้ผู้หญิงตามที่เราอยากได้เราก็เสียบ่นถึงไปจนถึงกินข้าวไม่ได้, บางคนถึงกับคิดฆ่าตัวตายเสียดีกว่า, หาเครื่องประหารมาจะฆ่าตัว. (ครั้นหาเอามาแล้วเครื่องประหารนั้นเลยลงถึงชัก) นี่เป็นส่วนของ "กามตัณหา."

อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า "ภวตัณหา" คือความอยากเป็นโน่นเป็นนี่, เราเป็นอย่างนี้แล้วอยากเป็นอย่างโน้นอย่างนั้น. "ภวตัณหา" ทำให้บังเกิดทุกข์มาก, นึกดูให้ดี. ท่านที่นั่งอยู่ที่นี่พอใจในการที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้แล้วสักกี่คน? น้อยคนที่ไม่อยากเป็นโน่นเป็นนี่อีก! แม้ข้าพเจ้าเองก็ไม่พอ; ท่านรู้สึกว่าข้าพเจ้าเป็นคนสูงสุดในพวกท่านแล้ว, ข้าพเจ้ายังต้องการเป็นอะไรต่ออะไรอีกหลายอย่าง เพราะฉะนั้นจึงว่าภวตัณหาเป็นของยากที่จะตัดได้.

ที่ ๓ "วิภวตัณหา." ความไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่. คือตำแหน่งหรือฐานะใด ๆ ที่เราเป็นอยู่แล้วนั้นแล ไม่ต้องการจะเป็น. แต่ "ภวตัณหา" กับ "วิภวตัณหา" เป็นของที่ควบกันแยกกันไม่ใคร่ได้, เช่นถ้าเราไม่อยากเป็นตำแหน่งที่เราเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ เราก็คงอยากเป็นอะไรอย่างอื่นอีกสักอย่างหนึ่งบ้าง. แหละถ้าเราเรียนรู้ดังนี้แล้ว, เข้าใจเสียว่าตัณหานั้นแน่แล้วเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เรียกว่ารู้จัก "สมุทัย" เป็นอริยสัจจที่ ๒.

คราวนี้เรารู้แล้วว่าอะไรเป็นทุกข์, รู้แล้วว่าทุกข์เกิดขึ้นเพราะเหตุไร, ก็ต้องคิดหาทางดับทุกข์, ว่าทำอย่างไรหนอจะให้ทุกข์นั้นสูญสิ้นไปได้? พระพุทธเจ้าทรงรู้สึกและทรงสอนให้เรารู้สึกว่าจะดับทุกข์ให้ได้จริง ต้องดับตัณหาซึ่งเป็นเหตุ, ต้องลดหย่อนผ่อนตัณหาลงให้น้อยที่สุดที่จะเป็นได้. เมื่อผ่อนได้แล้วเราทั้งหลายจะว่าข้อนี้ไม่ยากเลย, เพราะเราผ่อนความอยากให้น้อยลง, ความ

อยากหมดไปน้อยไป. นี่แหละเรียกว่า "นิโรธ" เป็นอริยสัจจ์ที่ ๓

แต่การที่จะดับต้องดับไปได้จริง ๆ ไม่ใช่ชั่วคราว, ถ้าจะดับชั่วอึดใจ ๑ ใคร ๆ ก็ทำได้, แต่ถ้ากระนั้นก็เหมือนหลอกตัวเอง เช่นคนที่เล่นกล. ส่วนเราต้องเอาความจริงจึ่งจะเรียกว่าดับได้. เพราะฉะนั้น. พระพุทธเจ้าของเราจึงทรงเพ่งเล็งต่อไปว่า ทำอย่างไรดีจึงจะดับได้, ทรงเห็นว่ามีหนทางอยู่ซึ่งเรียกกันตามภาษาพระว่า "อัฏฐังคิกมัคค," หรือเรียกตามภาษาเราว่า "ทางแปดแพร่ง," คือทางแปดแพร่งสำหรับดำเนินสู่การดับทุกข์นั้น. มรรคทั้ง ๘ นี้คือ:—

(๑) "สัมมาทิฏฐิ," ได้แก่ความเห็นชอบ, เช่นเห็นอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ตามที่ข้าพเจ้าอธิบายมาแล้วว่าเป็นความจริง, นี้เรียกว่าปัญญาความรู้ความเห็นว่าอริยสัจจ์เป็นความจริงไม่ใช่ความเท็จ, รู้เห็นว่าทุกข์นั้นเกิดอย่างไร, ดับตัณหาเถอะจะสิ้นทุกข์, เมื่อแลเห็นเช่นนั้นแล้วเรียกว่ามีปัญญาที่ชอบ.

(๒) "สัมมาสังกัปปะ," คือความดำริชอบ, อธิบายว่าความคิดตัดความทะเยอทะยานอยากได้ของที่ต้องการต่าง ๆ อย่าง ๑, ดำริไม่พยาบาทอาฆาตผู้ใดอย่าง ๑, ดำริการไม่เบียดเบียนผู้อื่นอย่าง ๑, ดังนี้เรียกว่าดำริชอบ.

(๓) "สัมมาวาจา," เป็นแพร่งที่ ๓, คือเจรจาชอบ, แปลว่าเว้นจากวจีทุจริตทั้ง ๔, คือเว้นจากพูดเท็จ, พูดส่อเสียดหรือส่อลวง, เว้นจากพูดหยาบด่าทอกัน, และเว้นพูดเหลวไหลไม่เป็นแก่นสาร,

นี้เรียกว่า "สัมมาวาจา"

(๔) "สัมมากัมมันตะ," คือประพฤติชอบด้วยกาย, ก็แปลว่าเว้นจากความเสื่อมเสียอันพึงกระทำได้ด้วยกาย, คือการฆ่าคนฆ่าสัตว์; อีกประการ ๑ การขโมย, ฉ้อโกงเขาไม่ว่าของเล็กของน้อย, ก็จัดเป็นพวกใช้ไม่ได้เหมือนกัน; การทำผิดประเวณีทำชู้เมียเขาเป็นของไม่สมควร; การดื่มสุราซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทความเผลอสติเผลอตัวชักให้ดุร้าย. เว้นสี่ข้อนี้เป็น "สัมมากัมมันตะ," ความประพฤติชอบ.

(๕) "สัมมาอาชีวะ," คือการเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ, เว้นการค้าขายในทางที่เป็นบาป, เช่นตัวอย่างที่ข้าพเจ้าจะกล่าวนี้ เลือกเอาอย่างที่เห็นง่าย, เช่นค้าขายในสิ่งซึ่งเสียประโยชน์แก่คณะ คือค้าขายมนุษย์ ซึ่งเวลานี้เมืองเราก็ไม่มีแล้ว แต่เป็นข้อที่ห้าม; ค้าขายเครื่องประหาร, เป็นปืน, หอก, ดาบ, ก็นับว่าค้าขายไม่สมควร; อีกอย่าง ๑ ขายเหล้า, ขายเครื่องเมา, ขายยาฝิ่นกัญชาเป็นต้น, ทำให้มนุษย์เกิดความเสียหายต่าง ๆ. นอกจากนั้นที่ข้าพเจ้าจะอึดอัดสักหน่อยแต่ได้ปฤกษาหารืออุปัชฌาย์อาจารย์มาแล้ว คือ การตั้งโรงโคมเขียวจัดเข้าในจำพวกการค้าขายมนุษย์, ข้าพเจ้าจึงบอกให้ท่านทราบ.

(๖) "สัมมาวายามะ," คือความเพียรพยายามในทางที่สมควร, คือระวังมิให้ความไม่ดีซึ่งยังไม่ได้เกิดขึ้นนั้นมามีในสันดานแห่ง

เราได้, และที่มีแล้วก็ต้องพยายามตัดลงเสียให้หมด.

(๗) "สัมมาสติ," แปลว่าระลึกชอบ นี้เป็นข้อจะอธิบายได้ยากและเป็นของลึกซึ้ง, เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอพักไว้ก่อน, ต้องการอธิบายยืดยาวหน่อย.

(๘) "สัมมาสมาธิ," แปลว่าตั้งใจในทางที่ชอบ. สัมมาสติกับสัมมาสมาธิทั้งสองนี้ เป็นข้อที่อธิบายยาก เพราะฉะนั้นขอพักไว้, เป็นแต่ขอให้ท่านผู้ปรารถนาจะทราบสืบค้นดูเองต่อไป.

คราวนี้สรุปรวมทาง ๘ แพร่ง คือสัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปปะ, จัดว่าเป็นปัญญาสิกขา; สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ ๓ อย่างนี้เป็นสีลสิกขา, สิ่งที่จะพึงประพฤติมากน้อยตามส่วนแห่งความสามารถของตน. แท้จริงท่านที่อยู่ในที่นี้ประพฤติอยู่บ้างแล้วโดยมากด้วยซ้ำ, ใช่จะไม่ได้ประพฤติเลยมิได้, เพราะถ้าท่านไม่ทำการที่ชอบคงต้องไปอยู่ในตะรางเสียแล้ว; ไม่ได้นั่งอยู่ที่นี้, สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางที่ดี ถ้ายากกว่าสัมมาสังกัปปะ. นอกจากนี้กำหนดสิกขาอีก ๓ อย่างเป็นจิตตะสิกขา คือความที่จะเรียนได้ด้วยใจ.

เมื่อมีผู้ใดถามถึงพระพุทธศาสนาว่า ท่านรู้อะไรบ้าง, ก็พอบอกได้ว่าหลักพระพุทธศาสนา คือ (๑) รู้จักทุกข์. (๒) รู้เหตุแห่งทุกข์. (๓) รู้ว่าถ้าดับเหตุแห่งทุกข์ได้ก็ดับทุกข์เองได้เหมือนกัน. (๔) รู้จักหนทางที่จะดับเหตุแห่งทุกข์นั้น, ที่เรียกว่าทางแปดแพร่ง. จงจำไว้ว่าหนทางที่จะใช้ดับเหตุของทุกข์มีอยู่ ๘ อย่าง. เพราะฉะนั้นข้าพเจ้า

ของเจียระไนซ้ำอีกที ๑ คือ:—

(๑) ปัญญาเห็นชอบ (๒) ดำริชอบ (๓) เจรจาชอบ (๔) ทำการงานชอบ (๕) หาเลี้ยงชีวิตชอบ (๖) ทำความเพียรชอบ (๗) ตั้งสติชอบ. (๘) ตั้งใจชอบ, รวม ๘ อย่าง. ขอให้จำไว้เป็นหลัก เมื่อใครเขาถามเราเจียระไนดีแล้ว, จะไม่มีใครเถียงได้เลยว่าเราถือพระพุทธศาสนาแท้จริง. ขอผู้เป็นเพื่อนเสือป่าจงจำไว้ให้ได้, ถ้าผู้ใดพยายามจะเป็นประโยชน์ถึงแม้จะดับทุกข์ไม่ได้หมด, ก็จะช่วยดับได้บ้างมิมากก็น้อย.

โอวาทแก่ลูกหลาน

เรื่องของสังสารวัฏฏ์ คือการหมุนเวียนไปตามยถากรรมของสัตว์โลกที่ยังตกอยู่ในอำนาจของอวิชชา จำแนกเป็นวัฏฏ ๓ ประการ คือ กิเลสวัฏฏ์ กรรมวัฏฏ์ วิบากวัฏฏ์ เมื่อเกิดความอยาก ความปรารถนา คือ กิเลสวัฏฏ์ กิเลสวัฏฏ์ก็ผลักดันให้ประกอบกรรมคือการงานที่ดีและชั่ว เรียกว่า กรรมวัฏฏ์ กรรมวัฏฏ์คือการงานนั้นก็แสดงผลออกมาเรียกว่าวิบากวัฏฏ์ เป็นเรื่องที่ผู้ประกอบได้รับสุขหรือทุกข์ตามประเภทแห่งกรรม คือการงานที่ตนกระทำ แต่แล้วก็มิได้สิ้นสุดแต่เพียงเท่านั้น หากผู้นั้นมิได้ศึกษาวิชชาให้ถึงความรอบรู้ ปล่อยให้อวิชชาความไม่รู้ครอบงำอยู่ ก็ย่อมมืด ไม่เห็นธรรมอันเป็นทางออกจากความมืดคือกิเลส กิเลสก็ผลักดันให้ประกอบกรรมขึ้นอีก แล้วก็รับผลของกรรมคือวิบากต่อไปอีก ไม่มีที่สุดจนกว่าแสงพระธรรมที่ตนได้รับการอบรมจะฉายเข้ามาถึง เมื่อนั้นก็พอจะลืมตาแลเห็นข้าง ต่อแต่นั้นก็จะได้กำลังให้ขมักเขม้นศึกษาหาทางออกจากกิเลส กรรม วิบากกันที

เวลานี้ยังไม่สายเกินไปที่ทุกคนจะออกจากความมืด ทั้งนี้ก็เพราะพระธรรมคือแสงสว่างที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระกรุณาประทานไว้ยังคงเปล่งพระรัศมีเจิดจ้าอยู่ ด้วยเมื่อใกล้เวลาที่พระองค์จะดับขันธ์เข้าสู่พระนิพพาน ได้ทรงดำรัสแก่พระอานนท์ว่า เมื่อเราดับขันธ์

นิพพานแล้ว ธรรมวินัยนั้นจะเป็นศาสดาสั่งสอนเวไนยชนแทนเราต่อไป และอีกประโยคหนึ่งทรงแสดงแก่พระสุภัททว่า ถ้าอริยมรรคยังปรากฏอยู่ในโลกตราบใด ตราบนั้นพระขีณาสพก็ยังไม่ขาดไปจากโลก เมื่อความจริงปรากฏเช่นนี้ พวกเราจะร้อนใจไปใยว่าพระพุทธเจ้านิพพานไปนานแล้ว เราจะออกจากความมืดคืออวิชชาไม่ได้เพราะพระธรรมวินัยยังมิให้เราศึกษาอยู่อย่างสมบูรณ์ วิชชาที่ว่านี้ขอยกอริยมรรค ซึ่งแปลว่า ความออกจากทุกข์ ท่านจำแนกไว้ ๘ ประการคือ ความคิดเห็นชอบหนึ่ง ความตรึกนึกชอบหนึ่ง กล่าววาจาชอบหนึ่ง ประกอบการงานชอบหนึ่ง เลี้ยงชีวิตชอบหนึ่ง ความเพียรชอบหนึ่ง ระลึกชอบหนึ่ง ตั้งจิตชอบหนึ่ง วิชชา ๘ ประการนี้ พระองค์ก็มิได้จำกัดสอนแต่ภิกษุสามเณร แต่พระองค์ทรงมุ่งสอนแก่บรรดาผู้สนใจทั่วไป ดังปรากฏว่าเมื่อสมัยพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ได้ทรงสอนกษัตริย์ ขุนนางทั้งทหารและพลเรือน พราหมณ์ เศรษฐี พ่อค้า จนถึงที่สุดชาวประมงและปรากฏว่าท่านเหล่านั้นบรรลุธรรมความสิ้นทุกข์เป็นอันมาก นี่ก็เพราะอริยมรรคธรรมควรแก่บุคคลทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวรรณะ และทุกวัย ประกอบด้วยพระองค์ทรงสามารถในการจำแนกธรรมให้ควรแก่ฐานะของผู้ฟัง เช่นทรงชี้ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ปัจจุบันไว้สำหรับผู้ครองเรือนปฏิบัติ ๔ ประการ ดังนี้

๑. *อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการงานต่าง ๆ*

๒. *อารักขสัมปทา* *ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่ตนหาได้ไว้ให้ดี*
๓. *กัลยาณมิตตตา* *ถึงพร้อมด้วยการคบมิตรสหายที่ดี*
๔. *สมชีวิตา* *ถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีพอันสุจริตและให้พอเหมาะแก่รายได้*

ธรรม ๔ ประการนี้ ขอให้ลูกหลานวิจารณ์ดูว่า ควรรับปฏิบัติหรือไม่ ถ้ายังไม่เห็นชัดก็ลองกลับกันเสีย เช่นลองประพฤติขี้เกียจขี้คร้าน ไม่รักษาทรัพย์ให้ดี เลี้ยงชีพด้วยการทุจริต ใช้ทรัพย์ให้เกินรายได้ คบคนชั่วช้าเป็นมิตร แล้วก็ลองนึกดูว่าผลที่ได้รับจะเป็นหายนะหรือวัฒนะ

เกินขึ้นไปกว่านั้น เมื่อผู้ครองเรือนสมบูรณ์ด้วยการปฏิบัติดังกล่าวแล้ว พระองค์ก็ทรงแนะให้ปฏิบัติประกอบด้วยสัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ภายหน้า ด้วยหลัก ๔ ประการ คือ

๑. *สัทธาสัมปทา* *ถึงพร้อมด้วยความเชื่อ (เชื่อในเหตุผล คือความประพฤติดีและชั่ว)*
๒. *สีลสัมปทา* *ถึงพร้อมด้วยการรักษากาย วาจาให้สุจริต*
๓. *จาคสัมปทา* *ถึงพร้อมด้วยการเสียสละในการให้ปันแก่ผู้ควรให้ปัน*

๔. *ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการฉลาดรอบรู้เท่าทันเหตุการณ์*

นี่ก็อีกเหมือนกัน ลูกหลานควรรับปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ถ้าสงสัยก็ลองกลับกันทำนองข้างต้น คือ

๑. ลองเชื่อตะบมไป ไม่พิจารณาเหตุผลหรือไม่เชื่ออะไรเสียเลย

๒. ไม่รักษากาย วาจาให้สุจริต ปล่อยกายให้ฆ่าสัตว์ ฆ่ามนุษย์ ลักขโมย ปล้นทรัพย์ผู้อื่น ผิดลูกเมียผู้อื่น ปล่อยวาจาให้กล่าวเท็จ ด่าทอเขา พูดเพ้อเจ้อ หรือเที่ยวยุแหย่ให้เขาแตกร้าวกัน

๓. ทำเฉย ๆ ไม่ยอมสละทั้งภายนอกและภายใน ลองอย่างง่าย ๆ เช่น ร่างกายเกิดพิการขึ้น ก็ไม่ยอมสละเงินค่ารักษา จนเป็นเหตุให้ร่างกายส่วนนั้นเป็นพิษ ก็ไม่ยอมให้แพทย์ตัดเนื้อร้ายออก นี่เป็นเรื่องไม่ยอมสละวัตถุภายนอก แต่อะไรเป็นเหตุให้ไม่ยอมสละ นั่นคืออกุศลอันเป็นเหตุภายใน กำบังปัญญาไม่ให้รู้เท่าความจริงว่าควรสละอะไรเมื่อใด ถ้าไม่ยอมสละอกุศลออกจากใจ ผลที่ได้ก็คือตาย

๔. พระองค์ทรงสอนให้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ความรอบรู้ในธรรมทั้งหลาย เช่น ในเรื่องสัทธา ศีล จาคะ ปัญญา มีนัยลักษณะอย่างไร แต่เราก็ไม่สนใจจะขบคิดให้ได้ความ ในสุดท้ายเราก็คือคนโง่นั่นเอง

ถ้าได้สนใจปฏิบัติธรรมอันชี้ประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้าสองประการนั้น โดยบริบูรณ์แล้ว ก็นับว่าได้พบต้นทางอันราบรื่นที่จะนำไปสู่แสงสว่าง คือความพ้นทุกข์ในเบื้องปลาย แม้จะต้องศึกษาธรรม

อันชี้ทางพ้นทุกข์ที่แท้จริงเพิ่มเติมอีกก็ไม่ยาก เพราะกาย ใจ ประณีตเป็นทุนอยู่แล้ว ทั้งได้ตัดทางทุคคติออกแล้ว และสร้างทางสุคติไว้ เพราะคติที่มนุษย์จะต้องเวียนไปเกิดอีกมี ๒ ทาง คือ ทุคคติและสุคติ เมื่อเราเลิกกับทุคคติเสีย ก็มีเหลืออีกคติเดียวคือสุคติ ซึ่งจะได้กับเรา สุคตินั้นย่อมเต็มไปด้วยโอกาสที่จะบำเพ็ญความดีให้ยิ่งขึ้นไปได้เสมอ ตรงกันข้ามกับทุคคติ ไม่มีโอกาสทำความดีเสียเลย ตั้งหน้าแต่จะรับผลของกรรมชั่วเป็นนิจตามกฎแห่งกรรม พึงเห็นง่าย ๆ ไม่กล่าวถึง นรก เปรต อสุรกาย ที่มองด้วยตาธรรมดาไม่เห็น ดูสัตว์เดียรัจฉานที่อยู่ใกล้ ๆ เคยเห็นมันทำความดีอะไรบ้าง ตรงข้ามทุกเมื่อเชื่อวัน มันทำแต่ความชั่วคือบาป เช่น แมวก็คอยจะตะปบจับกัดสัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ กินบ้าง ฆ่าให้ตายเล่นบ้าง บางทีมันไม่สามารถจะฆ่าได้ แต่เพียงมองดูก็เกิดโทสะแรงกล้าจนตัวสั่น และจ้องมองตาไม่กระพริบ ขนพองแยกเขี้ยวปากสั่น เจตนาจะประหารเท่านั้นทั้ง ๆ ที่ไม่มีเรื่องโกรธเคืองกันเลย แสดงอาการอกุศลทั้งกาย ใจเป็นนิจ ส่อให้เห็นว่าพวกที่พลาดท่าไปเกิดในอบายคือทุคคติ ทำความดีได้ยากมาก แต่ต้องตรงกันข้ามอกุศลบังคับให้ต้องทำความชั่วเป็นปกติ

การที่ได้กำเนิดมาเป็นมนุษย์ นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสุคติ ท่านแสดงว่า เป็นลาภอันประเสริฐ ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นต้นทางที่คอยไปได้ทุกแห่ง เช่น จะไปนิพพานก็เดินออกจากมนุษย์นี้ จะไปพรหมโลก

ก็เกิดออกจากมนุษย์นี้ จะไปสวรรค์ก็เกิดออกจากมนุษย์นี้ จะไปอบายภูมิทั้ง ๔ ก็เกิดออกจากมนุษย์นี้ เลือกเอาเถิด ถ้าเลือกผิดก็เพราะโง่ ถ้าเลือกถูกก็เพราะฉลาด ถ้าใครขืนเลือกไปอบายกันนับว่าโง่ที่สุดทีเดียว แต่อย่างไรก็ไม่ควรประมาท เมื่อคืนอันใกล้เวลาที่พระองค์จะดับขันธ์เข้าสู่พระนิพพานได้ทรงกล่าวเตือนไว้ว่า อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ ท่านทั้งหลายพึงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม แล้วก็ปิดพระโอษฐไม่กล่าวคำใดต่อไป บัดนี้นักปราชญ์กล่าวว่า เป็นปัจฉิมวาจาของพระองค์

ความไม่ประมาท คืออะไร จะกล่าวเพียงย่อ ๆ ในที่นี้ คือ ไม่ประมาทเพราะกระทำมรรคให้แจ้ง จนมรรคทั้ง ๘ อุดหนุนอนุเคราะห์กันโดยสามัคคี คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ความคิดเห็นชอบ เห็นว่าทำชั่วไม่ชอบ ต้องทำดีจึงชอบ และต้องประกอบด้วย

๒. สัมมาสังกัปโป ความดำริชอบ โดยอาศัยความตริตรองขบความเห็นลงไปให้แตกออกตรงกันกับความคิดเห็น การกระทำมีสามอย่าง คือ กระทำด้วยกาย กระทำด้วยวาจา กระทำด้วยใจ การกระทำใดเป็นผลร้ายแก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น แต่ละฝ่ายหรือรวมทั้งสองฝ่ายก็ตาม การกระทำเช่นนั้นไม่ชอบไม่ควรทำ แต่ถ้าการกระทำใดเป็นไปเพื่อตนเองและแก่ผู้อื่น หรือเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น การกระทำนั้นเป็นการชอบควรกระทำ

๓. สัมมาวาจา กล่าววาจาชอบ หมายความว่าถ้าจำเป็นจะต้อง กล่าววาจา ก็ต้องกล่าววาจาชอบ เฉพาะในหลัก ๔ ประการ คือ ๑. กล่าวแต่ความจริง ๒. กล่าวแต่วาจาอ่อนหวานไพเราะ ๓. กล่าวเฉพาะที่เป็นการเป็นงาน ๔. กล่าววาจาที่เป็นสุภาษิต หรือแนะนำสั่งสอนด้วยความกรุณาปราณี เว้นวาจาชั่วที่ตรงกันข้ามอย่างเด็ดขาด

๔. สัมมากัมมันโต ประกอบการงานชอบ ถ้าจะต้องประกอบการงานด้วยกำลังกาย หรือจะต้องกล่าวออกทางวาจา หรือจะนึกคิดด้วยจิตใจ ก็ให้เป็นไปในลักษณะช่วยตนเองและผู้อื่นให้ได้ประโยชน์สุขหรือรอดพ้นจากทุกข์ภัย ทั้งภพนี้และภพหน้า ช่วยให้สามีภรรยาอยู่ครองกันด้วยความปกติสุข และเว้นการกระทำอันตรงกันข้ามทั้งสิ้น

๕. สัมมาอาชีโว การเลี้ยงชีวิตชอบ เลี้ยงชีพอย่างไรจึงเรียกว่าชอบ ต้องใช้ความคิดเห็นและความดำริให้กว้างขวาง ประกอบด้วยความระมัดระวัง อย่าให้การเลี้ยงชีพของตนกระทบกระเทือนกับประโยชน์ของผู้อื่น เช่นการเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อขายให้เขาฆ่า การจำหน่ายยาพิษที่คนและสัตว์ถูกต้องเข้าเกิดอันตราย การจำหน่ายสุราและเมรัยทำให้ผู้อื่นมึนเมา จำหน่ายอาวุธเครื่องประหารเป็นต้น นอกนั้นเป็นการเลี้ยงชีพชอบ

๖. สัมมาวายาโม ความเพียรชอบ หมายถึงเพียรประพฤติธรรมในอริยมรรคทั้ง ๘ ประการ นับเป็นความเพียรชอบทั้งสิ้น

๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ หมายความว่า ต้องระลึกอยู่ใน

อริยมรรคทั้ง ๘ ประการ สอบสวนทวนดูให้สามัคคีอยู่ด้วยดีเสมอ

๘. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตไว้ในที่ชอบ คือตั้งมั่นอยู่ในพฤติธรรมทั้ง ๘ ประการ ด้วยดีเสมอ

ขอเสนอความเห็นไว้ให้ลูกหลานพิจารณา ด้วยเห็นว่ามรรคมีองค์ ๘ นี้ เป็นธรรมอันควรแท้ที่พระองค์ทรงบัญญัติเป็นปฐมเพราะครอบงำธรรมทั้งหลายที่พระองค์ทรงแสดงภายหลัง ดังเช่นพระองค์ทรงแสดงไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ก็แยกจากมรรค๘ ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้ผ่องใส ก็แยกจากมรรค ๘ ทรงแสดงมหาสติปัฏฐาน ก็แยกจากมรรค ๘ ทรงบัญญัติกัลยาณธรรม หรือกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ก็แยกจากมรรค ๘ แม้โพชฌงค์ ก็แยกจากมรรค ๘ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น จึงขอแนะนำไว้ในที่นี้ด้วยว่า ผู้ใดจะปฏิบัติตามพระพุทธโอวาท ก็จงเจริญมรรคทั้ง ๘ ให้แจ้งโดยประจักษ์เถิด ก็จะบรรลุธรรมทั้งหลายสิ้น

อนึ่ง ท่านผู้รู้ส่วนมากมุ่งไปสู่ทางเดียวกันว่า สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบนั้นต้องเห็นอริยสัจ หมายความว่า เห็นแจ้งในทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โดยตรง แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด ย่อมเพ่งถึงความพ้นทุกข์ทั้งสิ้น และผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ถ้าไม่รับปฏิบัติธรรมเบื้องต้น คือโลกิยธรรมก่อน แต่จะให้เข้าถึงโลกุตรธรรมทีเดียวก็ยากมาก ดังพระองค์เริ่มสอนผู้ครอง

เรื่อน เช่น สอนท่านยสกุลบุตร เป็นต้น พระองค์ก็เริ่มด้วยอนุบุพพีกถา เป็นการเบิกทางก่อน เมื่อทรงเห็นว่าจิตละเอียดขึ้นแล้ว ก็เลยไปถึงจตุรารียสัจต่อภายหลัง ลาทิ.

จิตต์จรูญ

๒๙ มิถุนายน ๒๔๘๖

มงคลสูตร

อุปชาติฉันท์ ๑๑

ชุติพระตรีรัตน์ สุพิพัฒน์จรัสคุณ
เป็นหลักประจักษ์บุญ กะประชามหาชน
ผู้ใดประกอบกรรม ทนุธรรมประจำตน
พระท่านก็ดลผล สุขะสันต์อนันต์ชัย
น่ะจริงพระธรรมเลิศ ธ ประเสริฐพิสุทธิ์ใส
ขอเชิญเจริญไว คุณะมากก็หลากหลาย
ความสุขจะนองเนือง จะประเทืองและเรืองฉาย
ลุถึง ณ จุดหมาย อรหัตต์พระนิพพาน

กาพย์ฉบัง ๑๖

สมัยหนึ่งพระศาสดาจารย์ ประทับ ณ สถาน
พระอารามนามเชตวัน
ครั้งนั้นเทวาผายผัน เผยรัศมีอัน
กระจ่างสว่างทั้งอาราม .
เสด็จเมื่อราตรีปฐมยาม อภิวาทลถาม
กับองค์พระบรมพุทธา

ว่าหมู่มนุษย์เทวดา มากมายนานา
ต่างคิดค้นข้อมงคล
ด้วยหวังสวัสดีแก่ตน เพื่อประสพผล
ไพบูลย์พูนเพิ่มเสริมอนันต์
ขององค์สมเด็จภควันต์ โปรดแสดงแจ้งพลัน
เพื่อเป็นหลักแท้แน่นอน
จึ่งสมเด็จพระชินวร เอื้อนอรรถตรัสสอน
เรียก "มงคลสูตร" เทศนา
ห้ามคบคนชั่วพาลา อย่าได้คบหา
หลีกลี้หนีไปให้ไกล
จงคบคนที่มีใจ ดียิ่งจริงหทัย
คือคบบัณฑิต (คนดี)
อีกอย่างหนึ่งนอกจากนี้ บูชาคนที่
ควรบูชาน่านอบนบ
ใครทำดั่งว่านี้ครบ ก็จักประสพ
ความมงคลอันอุดม
การอยู่ในแหล่งแห่งสม ควรที่นิยม
เป็นถิ่นควรปักหลักฐาน
ความมีบุญญาธิการ สร้างสมนมนาน
ครั้งปางก่อนเป็นอาภรณ์

ทั้งตนชอบดั่งท่านสอน ไม่ก้าวราวรอน
ทั้งถูกทำนองคลองธรรม
ทั้งสามข้อนี้ที่สำ- คัญยิ่งสิ่งนำ
ถึงความอุดมมงคล
ความเป็นพหูสูตรชน ได้ยินได้ยล
ได้ฟังมากมายหลายทาง
เรียกศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ดีแล้วทุกอย่าง
ใช้เป็นประโยชน์สุขใส
ความเป็นผู้มีวินัย เคร่งครัดในใจ
วาจาภาษิตรื่นหู
นี่เป็นสิ่งเลิศเชิดชู มงคลน่าดู
สุดเทียมสุดเทียบเปรียบปาน
บำรุงพ่อแม่สำราญ เอื้อเฟื้อเจือจาน
ให้ท่านเป็นสุขตามควร
เลี้ยงลูกเมีย (ผัว) ตามส่วน อย่าเฉเรรวน
จงสงเคราะห์เกื้อกูลกัน
ทำการงานอย่าเหหัน ต้องซื่อถือมั่น
มิให้คั่งค้างอากูล
นี่แลมงคลเพิ่มพูน สูงล้ำจำรูญ
ทำตามความสุขย่อมสนอง

ทานการให้ปันสิ่งของ ประพฤติยึดคลอง
ธรรมที่ท่านทรงบัญญัติ
ช่วยเหลือญาติสารพัด สงเคราะห์ตามถนัด
ประกอบกรรมปราศจากโทษ
นี่แหละมงคลประโยชน์ ทรงเอ่ยพระโอษฐ์
สอนว่าเลิศประเสริฐงาม
พึงงดเว้นบาปเลวทราม ถึงพร้อมด้วยความ
สำรวมจากดื่มน้ำเมา
ตั้งความไม่ประมาทเอา ให้หนักแน่นเนา
ในดวงกมลสันดาน
ทั้งนี้มงคลโอฬาร สุดเทียบเปรียบปาน
จงหมั่นทำเถิดเลิศดี
ผู้ใดเคารพไมตรี ต่อผู้ควรที่
ให้ความเคารพทุกคน
ความไม่จองหองพองขน ยินดีของตน
สันโดษไม่วุ่นวายใคร
และเป็นผู้ที่มีใจ รู้คุณท่านไซร้
ใครมีคุณก็ต้องจำ
การได้ฟังบรรยายธรรม โอวาทถ้อยคำ
เป็นมื่อเป็นยามตามควร

นี้มงคลเชิญชวน ทำตามกระบวน
ซึ่งกล่าวมาจักยิ่งเลิศ
ความอดทนก็ประเสริฐ ยึดให้ดีเถิด
เป็นเครื่องห้ามกันกิเลส
จงว่าง่ายเป็นพิเศษ อย่าดื้อส่งเดช
อีกการเห็นสมณพราหมณ์
คือเห็นพระทรงศีลงาม กับพูดธรรมตาม
โอกาสอันควรสนทนา
นี่มงคลพระศาสดา เอื้อนเอ่ยวาจา
อุดมเลิศประเสริฐสรรพ์
ความเพียรเผากิเลสสำคัญ ปรายสิ้นลงพลัน
และประพฤติพรหมจรรย์วิสุทธิ์
การเห็นแจ้งแทงวิมุติ คำสอนพระพุทธ
คืออริยสัจ ๔ ประการ
ความเห็นแจ้งพระนิพพาน รู้ชัดทุกสถาน
เหล่านี้มงคลเลิศลอย
สพโลกธรรม* ๘ อย่าพลอย หวั่นไหวล่าถอย
จิตไม่โศกเศร้าตลอดไป

---

* โลกธรรม ๘ คือ ธรรมะที่เป็นธรรมดาแห่งโลกซึ่งทุกคนจะต้องประสพมีดังนี้ ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ ความละเอียดมีในโลกธรรมสูตร

จงทำความเพียรทางใจ หมดจดผ่องใส
ปราศธุลี (กิเลส) ทั้งหลาย
และจงทำใจให้สบาย ไม่ร้อนใจกาย
ปรุงจิตให้เกษมเปรมปรีดิ์
นี่แลมงคลสุดทวี ใครทำมากดี
มีคุณเหลือล้นทันเที่ยว
เทพมนุษย์อบรมยึดเหนี่ยว ทั้งหมดทีเดียว
ดังกล่าวสามสิบแปดสถาน
จักไม่พ่ายแพ้หมู่มาร มีความสำราญ
สวัสดีในที่ทั้งปวง
เป็นมงคลอันเลอสรวง สูงสุดเด็ดดวง
แห่งมวลมนุษย์เทวดา
บรรยาย "มงคลสูตร" กถา จบครบตำรา
คำสอนซ้อมพระทศพล
ใครทำตามแน่มงคล สุขบันดาลดล
โปรดปฏิบัติทั่วกันเทอญ.

กาลามสูตร

กาพย์ฉบัง ๑๖

สมัยหนึ่งพระภควา　　พร้อมหมู่สงฆา
เสด็จจาริกไปใน
โกศลชนบทแคว้นใหญ่　　ลุที่ถิ่นไกล
ชื่อ " เกสปุตตนิคม "
เหล่าชน " กาลาม " นามสม　　เจ้าถิ่นนิยม
อยู่มาช้านานเต็มที
ต่างยินข่าวพระมุนี　　ผู้ประเสริฐศรี
ออกบวชจากศากยสกุล
เสด็จจาริกแสวงบุญ　　แผ่ศาสนคุณ
ถึงคามนิคมแห่งตน
จึงดำริตริในกมล　　องค์พระทศพล
กิตติศัพท์ก้องระบือมา

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

เป็นผู้ไกลกิเลส　　ควรนบชบเกศ
ไหว้กราบบูชา　　ตรัสรู้โดยชอบ
รู้รอบวิทยา　　อีกทั้งจรณา
บริบูรณ์เลิศคน

เป็นผู้ไปดี   รู้แจ้งโลก
ฝึกสอนนิกรชน   ทุกชั้นทั่วไป
รู้ในหลักกล   อมตธรรมผล
บ่มีผู้ปาน

เป็นพระศาสดา   แห่งมวลเทวา
มนุษย์ทั่วสถาน   ทรงเป็นผู้ตื่น
แช่มชื่นเบิกบาน   ทั้งรู้จักกาล
จำแนกแจกธรรม

ธ ชาญปรีชา   แจ้งด้วยปัญญา
แล้วทรงสอนพร่ำ   แก่เทพมารพรหม
ให้ชมชื่นคำ   ทั้งทรงชักนำ
สมณชีพราหมณ์

รู้ตามพระองค์   ให้รู้อยู่ยง
แสดงธรรมงดงาม   แสนจะไพเราะ
พึงเสนาะจริงตาม   เบื้องต้นและยาม
กลาง สุดพร้อมพูน

ประกาศพรหมจรรย์   ทั้งอรรถทั้งพยัญชน์
บริสุทธิ์บริบูรณ์   ควรบูชากราบ
หมอบราบบทมูล   การเห็นเผ้าทูล
จักดลผลดี

กาพย์ฉบัง ๑๖

กาลามชนเกษมเปรมปรีดิ์ ต่างย่างจรลี
พากันไปเฝ้าภควันต์

บ้างถวายบังคมโดยพลัน นั่ง ณ ที่อัน
สมควรแล้วสงบปากคำ

บ้างทูลปราศรัยชักนำ ยินดีเหลือล้ำ
ที่เสด็จมาแล้วนั่งลง

บ้างประคองอัญชลีตรง ที่ประทับองค์
แล้วนั่งที่อันควรงาม

บ้างประกาศชื่อโคตรนาม ให้ทราบใจความ
แล้วนั่งที่อันสมควร

บ้างนั่งนิ่ง ๆ เป็นขบวน ครั้นนั่งพร้อมมวล
จึงได้กราบทูลภควา

พระเจ้าข้า สมณพราหมณา พวกหนึ่งไคลคลา
ถึงเกสปุตตนิคม

แล้วกล่าวอวดอ้างคารม เชิดชูชื่นชม
วาทะของตนถ่ายเดียว

คัดค้านดูหมิ่นเสียงเขียว ปรักปรำนักเทียว
คำผู้อื่นกระเด็นไป

ครั้นอีกพวกหนึ่งคลาไคล　　มาถึงปราศรัย
ก็แถลงคารมเชิดชู
วาทะของตนเฟื่องฟู　　คัดค้านหมิ่นดู
ปรักปรำผู้อื่นเช่นกัน
พวกข้า ฯ สงสัยใจครัน　　ถ้อยคำเหล่านั้น
ใครเล่าพูดจริงเท็จไฉน
พระเอื้อนอรรถตรัสสอนไป　　ว่าควรสงสัย
ควรสนเท่ห์จริงแล้วนา
อย่าถือฟังตามกันมา　　อย่าได้ถือว่า
เป็นของเก่าสืบ ๆ กัน
อย่าถือโดยตื่นข่าวพลัน　　ไม่ควรถือมั่น
ยึดถือโดยอ้างตำรา
อย่าถือนึกเดาเอาหนา　　อย่าคาดคะเนว่า
จักจริงแน่แท้ดังนึก
อย่าได้ถือโดยความตรึก　　อาการอันลึก
ไม่จริงแน่แท้เสมอไป
อย่าได้ถือโดยชอบใจ　　ต้องกันฉันใด
กับแนวลัทธิของตน
อย่าได้ถือโดยเชื่อกมล　　ผู้พูดเป็นคน
ควรเชื่อถือได้เต็มมือ

อย่าได้ถือโดยนับถือ สมณะนี้คือ
เป็นครูผู้สอนแห่งเรา
เมื่อใดท่านรู้ด้วยเอา ปัญญาตรองเข้า
ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล
ธรรมเหล่านี้มีโทษจน ผู้รู้ก็ปั่น
ติเตียนโดยทั่วหน้ากัน
ถ้าหากใครประพฤติพลัน ก็ทุกข์มหันต์
ท่านพึงละเสียอย่าทำ
เราจักถามท่านสักคำ " โลภะ " หนุนนำ
เกิดในสันดานผู้ใด
เพื่อเป็นประโยชน์หรือไม่ ? จงตอบโดยไว
ไม่เป็นปโยชน์พระเจ้าขา
ทีนี้เราขอถามว่า ก็ผู้โลภา
อันความโลภเข้าครอบงำ
มีจิตถูกโลภยึดย้ำ ย่อมทำบาปกรรม
ฆ่าสัตว์ลักทรัพย์วุ่นวาย
เป็นชู้สู่ภรรยาชาย— อื่นด้วยมากมาย
ทั้งพูดโกหกพกลม
ล้วนไม่เป็นประโยชน์สม เพิ่มทุกข์ขื่นขม
แก่ผู้อื่นสิ้นกาลนาน

เขาย่อมชวนผู้อื่นพาล ประพฤติสามานย์
เพื่อเป็นอย่างเขาจริงไหม ?

พระเจ้าข้า จริงเหลือใจ พระตรัสต่อไป
" โทสะ " เกิดสันดานใคร

ย่อมเป็นประโยชน์หรือไม่ ? ตอบมาโดยไว
ไม่เป็นปโยชน์พระเจ้าขา

ทีนี้เราจักถามว่า อันผู้โทสา
ซึ่งความโกรธเข้าครอบงำ

มีจิตโทสะยึดย่ำ ย่อมสร้างบาปกรรม
ฆ่าสัตว์ลักทรัพย์วุ่นวาย

ทำชู้สู่ภรรยาชาย— อื่นอีกเหลือหลาย
พูดเท็จโกหกพกลม

ไม่เป็นประโยชน์โทษสม ทุกข์เพิ่มขึ้นขม
แก่ผู้อื่นสิ้นกาลนาน

เขาย่อมชักผู้อื่นพาล ให้ทำสามานย์
เพื่อเป็นอย่างเขาจริงไหม ?

พระเจ้าข้า จริงเหลือใจ จึงตรัสต่อไป
" โมหะ " เกิดแก่ผู้ใด

ย่อมเป็นประโยชน์หรือไม่ ? จงตอบมาไว
ไม่เป็นปโยชน์พระเจ้าขา

ทีนี้เราจะถามว่า ซึ่งผู้โมหา
อันความหลงเข้าครอบงำ
จิตถูกโมหะยึดย้ำ ย่อมก่อบาปกรรม
ฆ่าสัตว์ลักทรัพย์วุ่นวาย
ทำชู้สู่ภรรยาชาย– อื่นหลงงมงาย
ทั้งกล่าวโกหกพกลม
ล้วนไม่เป็นประโยชน์สม เพิ่มทุกข์ขุกขม
แก่ผู้อื่นสิ้นกาลนาน
เขาย่อมชวนผู้อื่นพาล ชั่วช้าสามานย์
เพื่อเป็นอย่างเขาจริงไหม ?
พระเจ้าข้า จริงเหลือใจ ตรัสสอนสืบไป
ท่านจะสำคัญเป็นไฉน
ธรรมนี้เป็นกุศลหรือไร ? จงตอบเร็วไว
พระเจ้าข้า เป็นอกุศล
มีโทษร้ายอันแปลกปน หรือไม่มีกล
โทษใดบ้าง ? จงตอบมา
มีโทษร้ายพระเจ้าข้า เป็นที่ครหา
แก่ผู้รู้หรือสรรเสริญ ?
พระเจ้าข้า ติเหลือเกิน ท่านให้ห่างเหิน
ถ้าใครขืนประพฤติไป

ย่อมไม่เป็นประโยชน์อะไร ก่อทุกข์หรือไม่
ข้อนี้ท่านเห็นดังฤๅ ?

พระเจ้าข้า ใครยึดถือ ทำอย่างเต็มมือ
ย่อมไม่เป็นประโยชน์สุข
เป็นไปเพื่อความทนทุกข์ เดือดร้อนทุรยุค
ความเห็นข้า ฯ ดังทูลครัน

กาลามชน เพราะเหตุนั้น เราจักกล่าวพลัน
จงตั้งใจสดับวาจา
อย่าถือฟังตามกันมา อย่าได้ถือว่า
เป็นของเก่าสืบ ๆ กัน
อย่าถือโดยตื่นข่าวพลัน มิควรถือมั่น
ยึดถือโดยอ้างตำรา
อย่าถือนึกเดาเอาหนา อย่าคาดคะเนว่า
จักเป็นแน่แท้ดังนึก
อย่าได้ถือโดยความตรึก อาการอันลึก
ไม่จริงแน่แท้เสมอไป
อย่าได้ถือโดยชอบใจ ต้องกันฉันใด
กับแนวลัทธิของตน
อย่าได้ถือโดยเชื่อกมล ผู้พูดเป็นคน
ควรเชื่อถือได้เต็มมือ

อย่าได้ถือโดยนับถือ สมณะนี้คือ
เป็นครูผู้สอนแห่งเรา
เมื่อใดท่านรู้ด้วยเอา ปัญญาตรองเข้า
ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล
ธรรมเหล่านี้มีโทษจน ผู้รู้ก็ยัน
ติเตียนโดยทั่วหน้ากัน
ถ้าหากใครประพฤติพลัน ก็ทุกข์มหันต์
ท่านพึงละเสียอย่าทำ
เพราะเหตุนั้นเราจักย้ำ จักกล่าวสอนซ้ำ
ข้อความเมื่อก่อนอีกครา
อย่าถือฟังตามกันมา อย่าได้ถือว่า
เป็นของเก่าสืบ ๆ กัน
อย่าถือโดยตื่นข่าวพลัน ไม่ควรถือมั่น
ยึดถือโดยอ้างตำรา
อย่าถือนึกเดาเอาหนา อย่าคาดคะเนว่า
จักจริงแน่แท้ดังนึก
อย่าได้ถือโดยความตรึก อาการอันลึก
ไม่จริงแน่แท้เสมอไป
อย่าได้ถือโดยชอบใจ ต้องกันฉันใด
กับแนวลัทธิของตน

อย่าได้ถือโดยเชื่อกมล ผู้พูดเป็นคน
ควรเชื่อถือได้เต็มมือ
อย่าได้ถือโดยนับถือ สมณะนี้คือ
เป็นครูผู้สอนแห่งเรา
เมื่อใดท่านรู้ด้วยเอา ปัญญาตรองเข้า
ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล
ธรรมเหล่านี้คือมีผล บ่มีโทษปน
ผู้รู้สรรเสริญทั่วกัน
ถ้าหากใครประพฤติพลัน ก็สุขอนันต์
ท่านพึงหมั่นพร้อมเพรียงทำ
เราขอถามท่านสักคำ "อโลภ" หนุนนำ
เกิดในสันดานผู้ใด
จักเป็นประโยชน์หรือไม่ ? จงตอบโดยไว
เป็นประโยชน์พระเจ้าข้า
ทีนี้เราขอถามว่า ผู้ไม่โลภา
อันความโลภไม่ครอบงำ
มีจิตโลภไม่ยึดย้ำ ไม่สร้างบาปกรรม
ไม่ลักทรัพย์ฆ่าสัตว์ตาย
ไม่ทำชู้สู่เมียชาย– อื่นให้วุ่นวาย
ไม่พูดโกหกพกลม

ล้วนแต่เป็นประโยชน์สม　　เพิ่มสุขชื่นชม
แก่ผู้อื่นสิ้นกาลนาน
เขาย่อมชวนผู้อื่นสราญ　　ทำดีศรีสมาน
เพื่อเป็นอย่างเขาจริงไหม ?
พระเจ้าข้า จริงเหลือใจ　　พระตรัสต่อไป
"อโทส" เกิดสันดานใคร
จักเป็นประโยชน์หรือไม่ ?　　ตอบมาโดยไว
เป็นประโยชน์พระเจ้าขา
ทีนี้เราจักถามว่า　　ผู้ไม่โทสา
อันความโกรธไม่ครอบงำ
มีจิตโกรธไม่ขึ้คย่ำ　　ไม่ทำบาปกรรม
ไม่ลักทรัพย์ฆ่าสัตว์ตาย
ไม่คบชู้สู่เมียชาย-　　อื่นให้วุ่นวาย
ไม่กล่าวโกหกพกลม
ล้วนเป็นประโยชน์สร้างสม　　สุขเพิ่มเสริมชม
แก่ผู้อื่นสิ้นกาลนาน
เขาย่อมชักผู้อื่นสมาน　　ทำดีศรีสราญ
เพื่อเป็นอย่างเขาจริงไหม ?
พระเจ้าข้า จริงเหลือใจ　　ตรัสสอนต่อไป
"อโมห" เกิดแก่ผู้ใด

ย่อมเป็นประโยชน์หรือไม่ ? จงตอบมาไว
เป็นประโยชน์พระเจ้าข้า
ทีนี้เราจะถามว่า ผู้ไม่โมหา
อันความหลงไม่ครอบงำ
มีจิตหลงไม่ยึดย้ำ ไม่ก่อบาปกรรม
ไม่ลักทรัพย์ฆ่าสัตว์ตาย
ไม่รู้ชู้เมียชาย— อื่นให้ม้วยมาย
เว้นการโกหกพกลม
ล้วนเป็นประโยชน์เสริมสม สร้างสุขชวนชม
แก่ผู้อื่นสิ้นกาลนาน
เขาย่อมนำผู้อื่นสราญ ทำดีศรีสมาน
เพื่อเป็นอย่างเขาจริงไหม ?
พระเจ้าข้า **จริงเหลือใจ** พระตรัสสืบไป
ท่านจะสำคัญเป็นไฉน
ธรรมนี้เป็นกุศลหรือไร ? ตอบมาเร็วไว
พระเจ้าข้า เป็นกุศล
มีโทษร้ายอันปลอมปน หรือไม่มีกล
โทษใดบ้าง ? จงตอบมา
ไม่มีโทษพระเจ้าข้า เป็นที่ครหา
แก่ผู้รู้หรือสรรเสริญ ?

พระเจ้าข้า ชมเหลือเกิน ท่านให้จำเริญ
ถ้าใครหมั่นประพฤติไป
ย่อมเป็นประโยชน์หรือไม่ ก่อสุขอย่างไร
ข้อนี้ท่านเห็นดังฤๅ ?
พระเจ้าข้า ใครยึดถือ ทำอย่างเต็มมือ
ย่อมเป็นเพื่อประโยชน์สุข
เป็นไปเพื่อความหมดทุกข์ สุขเพิ่มตลอดยุค
ความเห็นข้า ฯ ดังทูลครัน
กาลามชน เพราะเหตุนั้น เราจักกล่าวพลัน
จงตั้งใจสดับวาจา
อย่าถือฟังตามกันมา อย่าได้ถือว่า
เป็นของเก่าสืบ ๆ กัน
อย่าถือโดยตื่นข่าวพลัน ไม่ควรถือมั่น
ยึดถือโดยอ้างตำรา
อย่าถือนึกเดาเอาหนา อย่าคาดคะเนว่า
จักจริงแน่แท้ดังนึก
อย่าได้ถือโดยความตรึก อาการอันลึก
ไม่จริงแน่แท้เสมอไป
อย่าได้ถือโดยชอบใจ ต้องกันฉันใด
กับแนวลัทธิของตน

อย่าได้ถือโดยเชื่อกมล ผู้พูดเป็นคน
ควรเชื่อถือได้เต็มมือ
อย่าได้ถือโดยนับถือ สมณะนี้คือ
เป็นครูผู้สอนแห่งเรา
เมื่อใดท่านรู้ด้วยเอา ปัญญาตรองเข้า
ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล
ธรรมเหล่านี้ดีมีผล ไม่มีโทษปน
ผู้รู้สรรเสริญทั่วกัน
ถ้าหากใครประพฤติพลัน ก็สุขอนันต์
ท่านพึงหมั่นพร้อมเพรียงทำ
เพราะเหตุนั้นเราจึงย้ำ กล่าวถ้อยสอนพร่ำ
เพื่อจดจำไว้ให้ดี
อันอริยสาวกชินศรี เป็นผู้ไม่มี
ละโมภพยาบาทหลงใหล
สติมั่นคงรู้กายใจ ทั้งดวงฤๅทัย
ประกอบไปด้วยเมตตา
แผ่ไปทั่ว ๔ ทิศา อย่างนั้นตลอดมา
เมตตาไพบูลย์เต็มที่
เวรและเบียดเบียนไม่มี ในดวงฤๅดี
แผ่ไปทุกทิศทุกทาง

เบื้องบนเบื้องต่ำเบื้องขวาง ตลอดโลกใหญ่กว้าง
อันมีสรรพสัตว์อาศัย
ด้วยความเป็นผู้มีใจ กังวลห่วงใย
ในสัตว์ทั้งปวงทั่วกัน
อริยสาวกทั้งนั้น ต่างตั้งใจมั่น
ประกอบไปด้วยกรุณา
แผ่ไปทั้ง ๔ ทิศา อย่างนั้นตลอดมา
กรุณาไพบูลย์เต็มที่
เวรและเบียดเบียนไม่มี ในดวงฤดี
แผ่ไปทุกทิศทุกทาง
เบื้องบนเบื้องต่ำเบื้องขวาง ตลอดโลกใหญ่กว้าง
อันมีสรรพสัตว์อาศัย
ด้วยความเป็นผู้มีใจ กังวลห่วงใย
ในสัตว์ทั้งปวงทั่วกัน
อริยสาวกทั้งนั้น ต่างตั้งใจมั่น
ประกอบไปด้วยมุทิตา
แผ่ไปทั่ว ๔ ทิศา อย่างนั้นตลอดมา
มุทิตาไพบูลย์เต็มที่
เวรและเบียดเบียนไม่มี ในดวงฤดี
แผ่ไปทุกทิศทุกทาง

เบื้องบนเบื้องต่ำเบื้องขวาง ตลอดโลกใหญ่กว้าง
อันมีสรรพสัตว์อาศัย
ด้วยความเป็นผู้มีใจ กังวลห่วงใย
ในสัตว์ทั้งปวงทั่วกัน
อริยสาวกทั้งนั้น ต่างตั้งใจมั่น
ประกอบไปด้วยอุเบกขา
แผ่ไปทั้ง ๔ ทิศา อย่างนั้นตลอดมา
อุเบกขาไพบูลย์เต็มที่
เวรและเบียดเบียนไม่มี ในดวงฤดี
แผ่ไปทุกทิศทุกทาง
เบื้องบนเบื้องต่ำเบื้องขวาง ตลอดโลกใหญ่กว้าง
อันมีสรรพสัตว์อาศัย
ด้วยความเป็นผู้มีใจ กังวลห่วงใย
ในสัตว์ทั้งปวงทั่วกัน
กาลามชน ดูก่อนครัน อริยสาวกนั้น
เวรบ่ได้มีในจิต
ความเบียดเบียนแม้สักนิด ก็ไม่มีติด
จิตหมดจดไม่เศร้าหมอง
ย่อมได้ความอุ่นใจสนอง ๔ ข้อตามคลอง
"ทิฏฐธรรม" เป็นหลักอ้างอิง

หนึ่ง ถ้าโลกหน้ามีจริง วิบากทุกสิ่ง
คือผลกรรมที่สัตว์ทำ
ทั้งดีชั่วตามฐานกรรม ตายไปจักนำ
ถึงสุคติสวรรค์ทันที
สอง ถ้าโลกหน้าไม่มี วิบากผลกรรมที่
สัตว์ทำก็ไม่มีเลย
ก็จะคุ้มตนให้เสบย มีสุขสงบเฉย
เวร เบียดเบียน ทุกข์ ไม่มี
สาม ถ้าหากเมื่อบาปที่ บุคคลทำนี้
ชื่อว่าเป็นอันทำลง
แล้วเราไม่ได้คิดปลง บาปให้อยู่คง
แก่ผู้ใดไม่ว่าใคร
เราจักไม่มีทุกข์ภัย อันตรายใดใด
เพราะไม่ได้ทำบาปกรรม
สี่ ถ้าบาปที่ตนทำ ไม่พึงจดจำ
ไม่ชื่อว่าได้ทำลง
เราจักบริสุทธิ์ยืนยง ทั้งสองทางคง
บริสุทธิ์แน่แท้จริงครัน
กาลามชน ดูก่อนพลัน อริยสาวกนั้น
เวรมิได้มีในจิต

ความเบียดเบียนแม้สักนิด ก็ไม่มีติด
จิตหมดจดไม่เศร้าหมอง
ย่อมได้ความอุ่นใจสนอง ๔ ข้อตามคลอง
ธรรมดังที่บรรยายมา
จริงอย่างนั้น พระเจ้าข้า จริงแท้ภควา
พระเจ้าข้า อริยสาวก
จิตหาเวรบ่ติดตก เบียดเบียนลามก
ก็ไม่มีในจิตเลย
จิตไม่เศร้าหมองวางเฉย หมดจดงามเงย
ย่อมได้อุ่นใจพึ่งพิง
หนึ่ง ถ้าโลกหน้ามีจริง วิบากทุกสิ่ง
คือผลกรรมที่สัตว์ทำ
ทั้งดีชั่วตามฐานกรรม ตายไปจักนำ
ถึงสุคติสวรรค์ทันที
สอง ถ้าโลกหน้าไม่มี วิบากผลกรรมที่
สัตว์ทำก็ไม่มีเลย
ก็จะคุ้มตนให้เสบย มีสุขสงบเฉย
เวร เบียดเบียน ทุกข์ไม่มี
สาม ถ้าหากเมื่อบาปที่ บุคคลทำนี้
ชื่อว่าเป็นอันทำลง

แล้วเราไม่ได้คิดปลง บาปให้อยู่คง
แก่ผู้ใดไม่ว่าใคร
เราจักไม่มีทุกข์ภัย อันตรายใดใด
เพราะไม่ได้ทำบาปกรรม
๕ ถ้าบาปที่ตนทำ ไม่พึงจดจำ
ไม่ชื่อว่าได้ทำลง
เราจักบริสุทธิ์ยืนยง ทั้งสองทางคง
พระเจ้าข้า อริยสาวก
จิตหาเวรบ่ติดตก เบียดเบียนลามก
ก็ไม่มีในจิตเลย
จิตไม่เศร้าหมองวางเฉย หมดจดงามเงย
ยอมอุ่นใจ ๔ ข้อพลัน
พระเจ้าข้า ไพเราะครัน เพราะยิ่งเอนกอนันต์
ช่างเหมาะเจาะจับใจจริง
พระเจ้าข้า เพราะอย่างยิ่ง เหมาะเจาะทุกสิ่ง
ไพเราะเพราะพริ้งจับใจ
พระเจ้าข้า เหมือนดังใคร หงายของคว่ำไว้
หรือเปิดของที่ปิดพราง
หรือบอกทางคนหลงทาง หรือตามไฟสว่าง
ไว้ในที่อันมืดมัว

เพื่อตาจะได้เห็นตัว ไม่มืดมิดสลัว
ดังนี้แลแม้ฉันใด
พระเจ้าข้า ทรงตั้งหทัย ประกาศธรรมไป
โดยหลายขบวนฉันนั้นแล
พระเจ้าข้า ข้า ฯ แน่วแน่ ขอถึงซึ่งแท้
พระพุทธพระธรรมพระสงฆ์
เป็นสรณะอันมั่นคง แห่งข้าพระองค์
เหล่าข้า ฯ จักคงถ้อยคำ
พระเจ้าข้า โปรดทรงจำ อันข้า ฯ ทูลย้ำ
เป็นอุบาสกตลอดไป
ขอถึงพระรัตนตรัย ชั่วอายุขัย
ตั้งแต่วันนี้ไปเทอญ.

ร. พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร จังหวัดพระนคร
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา ๑๗/๖/๒๕๐๔

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
นายพินิจ ฐู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๕๐๔